RODA SACRA

1104 – 1954



H. VAN DER MARCK EN ZONEN, BOEKDRUKKERS, ROERMOND

TER INLEIDING

In het najaar zal Rolduc het feit herdenken van zijn stichting 850 jaar geleden. De plannen voor een bescheiden viering van dit Jubileum hebben langzaamaan vaste vorm gekregen. Het spreekt vanzelf dat ook Rolduc's Jaarboek deze gebeurtenis op speciale wijze wil herdenken. Deze feestuitgave draagt als titel *Roda Sacra*. Uit de rijke geschiedenis van ons huis hebben wij één voornaam aspect willen belichten, namelijk Rolduc als geestelijk opleidingsinstituut. Ongeveer zeven eeuwen werd deze taak vervuld door de Augustijner Koorheren. De vroegste geschiedenis van deze orde valt in de tijd van Rolduc's stichting. Het eerste artikel geeft daarom een uiteenzetting over het ontstaan en de vroegste geschiedenis van het instituut van de Augustijner Koorheren.

De geschiedenis en de betekenis van de middeleeuwse school te Rolduc werd reeds zo vaak beschreven, dat wij menen te kunnen volstaan met te verwijzen naar de talrijke publicaties over dit onderwerp [1]).

Een tweede artikel bestudeert het theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot aan de opheffing van de abdij. Reeds lang hebben wij de wens gekoesterd, dat ooit iemand de moed zou hebben het zeer rijke archief-materiaal, dat uit deze periode te Rolduc en elders bestaat, te onderzoeken. Wij zijn professor de Clercq zeer dankbaar, dat hij een groot aantal documenten uit deze tijd heeft willen bestuderen en beschrijven. De weg is nu gebaand voor hen, die een meer diepgaande studie willen maken van de Rolducse theologie in de 17de en 18de eeuw.

De Franse revolutie maakte een einde aan deze vruchtbare periode. Doch de roemrijke traditie van de oude abdij, die op zulke wonderlijke wijze geestelijke en wetenschappelijke vorming wist te combineren, werd voortgezet in de 19de en in de 20ste eeuw, eerst door het Luikse en vervolgens door het Roermondse Seminarie. Deze laatste periode wordt behandeld in een derde artikel.

Tenslotte past hier een oprecht woord van dank aan allen, die met zoveel bereidwilligheid en liefde medewerkten aan deze Jubileumuitgave. Vaak werd in het verleden een beroep op hen gedaan en nooit werden wij teleurgesteld. Zij mogen ervan overtuigd zijn, dat hun werk de grote liefde en belangstelling, welke talloze oud-leerlingen blijven tonen voor Rolduc, in niet geringe mate zal vernieuwen en versterken.

DE REDACTIE.

---

[1]) G. ten Doeschate, *Rolduc als middeleeuwsche voorpost der wis-, natuur- en geneeskunde in de Nederlanden*, Lochem, 1948; P. J. M. van Gils, *Eenige opmerkingen over de middeleeuwsche boekenlijst der abdij Rolduc*, in: Handelingen van het 5de Ned. Philologencongres, gehouden te Amsterdam, 3 en 4 April 1907; J. P. M. van Gils, *De Domschool van Doornik en Ailbertus stichter van Rolduc*, in: Rolduc's Jaarboek, 1934, 109—110; J. P. M. van Gils, *Middeleeuwsche boekenlijsten als peilschaal der cultuur*, in: Rolduc's Jaarboek, 1938, 247—248; J. Kleijntjens S.J., *Onderwijs in de middeleeuwsche kloosters, de boekenlijst van Rolduc*, in: Rolduc's Jaarboek, 1934, 79—84; W. Nolet, *Iets uit de middeleeuwsche school te Rolduc*, Rolduc's Jaarboek, 1921, 74—77; F. Sassen, *L'enseignement scolastique à l'abbaye de Rolduc au 12me siècle*, in: Revue néo-scolastique de philosophie Leuven 1934, 80—100; F. Sassen, *Het onderwijs in de vrije kunsten in de abdijschool te Rolduc in de 12de eeuw*, in: Versl. Utr. Prov. Gen. 1936; F. Sassen, *De middeleeuwsche bibliotheek der Abdij Kloosterrade*, in: Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis, XXIX, 1937, 19—76.

PRIMVS TOMVS EXIMII PATRIS,
INTER SVMMA LATINAE ECCLESIAE
ornamenta ac lumina principis,

D. AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI, CVIVS PRAE
STANTISSIMA IN OMNI GENERE MONVMENTA, QVAE QVIDEM
inueniri poſſunt, uniuerſa, iam iterum ad optimorum & fideliſsimorũ exemplarium examen reuocata, noua eruditiſs. uirorum recognitione, multò ſunt quàm unquam antehac emendatiora, à multis uindicata erroribus, ac demum nouis quibuſdam Cẽſuris, alijſq; minimè aſpernãdis acceſsionib. locupletata.

AD calcem additus eſt Index tripartitus, omnibus, qui extant, uberior, & Theologiæ ſtudioſis commodior.

SED totum nouæ huius editionis inſtitutum & ratio ex præfatione ſequenti liquidius patebunt.



BASILEAE M▸ D▸ LVI▸

Oorsprong en vroegste geschiedenis van de Augustijner Koorheren

Om het ontstaan van de Augustijner koorheren te verklaren, is het nodig, tot de eerste eeuwen van de H. Kerk terug te gaan. Achtereenvolgens zullen we behandelen: de oorsprong van de *vita communis* onder de clerici, de *ordo canonicus*, de *Augustijner-orde*.

1. VITA COMMUNIS.

„Als ge volmaakt wilt zijn, ga, verkoop uw bezittingen". Dit evangeliewoord moet wel het uitgangspunt van het gemeenschappelijk leven in de H. Kerk zijn. Om de beloofde volmaaktheid en haar eeuwige beloning te verwerven, trokken reeds in het tijdvak van de vervolgingen vrome mannen de eenzaamheid in, na hun eigendommen verkocht en de prijs ervan onder de behoeftigen verdeeld te hebben. Maar zij waren leken; bij gevolg geeft hun optreden geen direct antwoord op de vraag, hoe het gemeenschapsleven in de geestelijkheid doorgedrongen is.

En toch schijnt het, dat dit vroege monnikendom de aanleiding geworden is tot het invoeren van het gemeenschappelijk laven in enkele kapittels. Immers de eerste bisschoppen, die, voor zover bekend, tot deze maatregel overgingen, zijn Eusebius van Vercelli en Martinus van Tours. Welnu de eerste, bisschop van Vercelli sedert ca. 340, leefde tijdens zijn ballingschap enige tijd bij de monniken van de Thebaïs en voerde de vita communis in, toen hij in 363 in zijn bisdom was teruggekeerd, terwijl de H. Martinus van Tours zelf monnik was. Zelfs de grote voorstander van het gemene leven, de H. Augustinus van Hippo, heeft dezelfde invloed ondergaan. Het lijkt ons daarom moeilijk, de mening van Wirges [1]) te onderschrijven, als hij beweert, dat het gemeenschappelijk leven onder de geestelijken ingevoerd werd ter bescherming van het celibaat. Was dit het geval, dan zouden de gregoriaanse hervormers van de 11e eeuw wel krachtiger de invoering voorgeschreven hebben en zich niet tevreden gesteld hebben met een dringende uitnodiging. Trouwens een eenvoudige samenwoning zonder afstand van particulier bezit, zoals de volledige vita communis het eist, stelt het celibaat voldoende veilig.

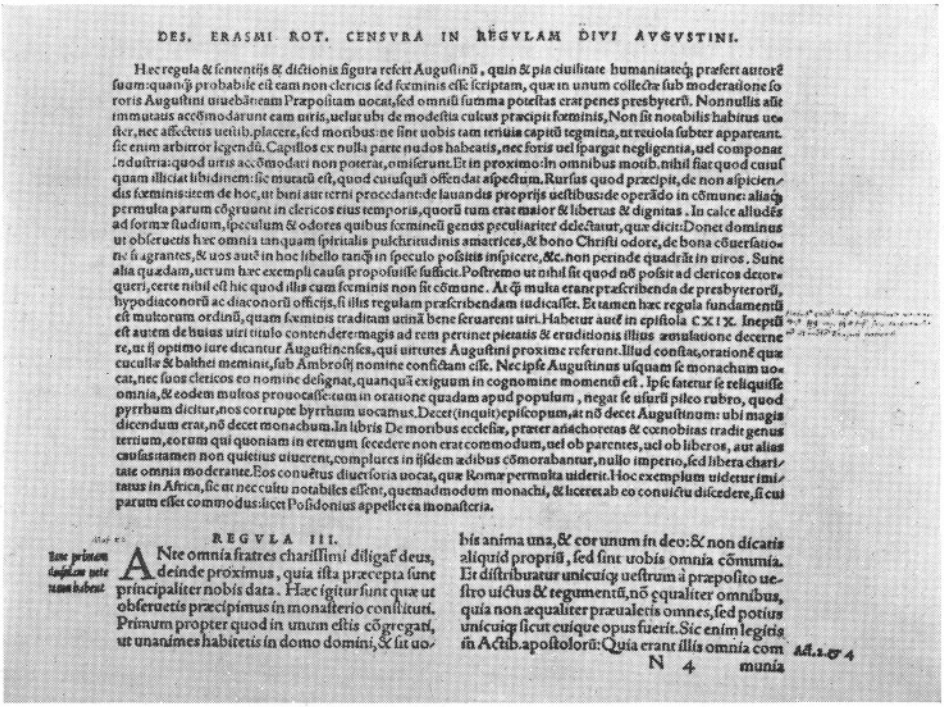
Wat nu te zeggen van de veel verspreide mening, dat het verlangen om de levenswijze van de eerste christenen te Jeruzalem na te volgen, de geestelijkheid tot het aanvaarden van het gemeenschappelijk leven zou gebracht hebben? Voor het allereerste verschijnen van de vita communis is dit zeker onjuist. Wel heeft men al heel vroeg gedacht, dat de christenen van Jeruzalem inderdaad van alle privaatbezit afstand deden en dat hun organisatie het model van een christelijke maatschappij was [2]). Deze opvatting vinden we o.a. bij de H. Hieronymus († 420), bij de H. Augustinus († 430), bij Cassianus († ca. 435), in de Regula consensoria (5e eeuw), bij Gregorius de Grote († 604) en diens biograaf Joannes diaconus enz. Op de duur werd dit inzicht zo overheersend, dat de uitdrukking vita apostolica synoniem werd met vita communis in de strengste zin, nl. vrijwillige persoonlijke armoede. Zegswijzen als „apostolicam vitam ducentes", „secundum apostolicae institutionis formam", „secundum apostolicam disciplinam" en dergelijke komen herhaaldelijk in officiële stukken van de 11e eeuw voor als een weerklank van de woorden van Possidius in zijn Vita Augustini, waar

[1]) *Die Anfänge der Augustiner-Chorherren*, Betzdorf 1928, 53 en 82.

[2]) Reeds Eusebius stelt het zo voor in zijn ca. 306 geschreven Kerkelijke geschiedenis, liber 2, cap. 17.

Bij de foto hiernaast:

Titelblad van de uitgave uit het jaar 1556 van de werken van Augustinus door Erasmus van Rotterdam, gedrukt te Bazel door de beroemde Frobenius bij wie Erasmus in 1528—1529 een volledige uitgave van Augustinus' werken had doen verschijnen. — De afdruk is vervaardigd uit de eerste der acht foliobanden die zich in de pastorie te Herzogenrath bevinden en tot het boekenbezit van Rolducse kannuniken zullen hebben behoord.



DES. ERASMI ROT. CENSVRA IN REGVLAM DIVI AVGVSTINI.

Hæc regula & sententijs & dictionis figura refert Augustinũ, quin & pia ciuilitate humanitateq; præfert autorẽ suum: quanq; probabile est eam non clericis sed fœminis esse scriptam, quæ in unum collectæ sub moderatione sororis Augustini uiuebãtur. Præpositum uocat, sed omniũ summa potestas erat penes presbyterũ. Nonnullis abest immutatus accõmodarunt eam uiris, uelut ubi de modestia cultus præcipit fœminis, Non sit notabilis habitus uester, nec affectus uetlib. placere, sed moribus: ne sint uobis tam tenuia capitũ tegmina, ut reticula subter appareant. sic enim arbitror legendũ. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris uel spargat negligentia, uel componat industria: quod uiris accõmodari non poterat, omiserunt. Et in proximo: In omnibus motib. nihil fiat quod cuiusquam illiciat libidinem: sic mutatũ est, quod cuiuslibet offendat aspectum. Rursus quod præcipit, de non aspiciendis fœminis: itidem de hoc, ut bini aut terni procedant: de lauandis proprijs uestibus: de operãdo in cõmune: aliaq; permulta parum cõgruunt in clericos eius temporis, quorũ tum erat maior & liberius & dignitas. In calce alludẽs ad formæ studium, speculum & odores quibus fœminei genus peculiariter delectant, quæ dicit: Donet dominus ut obseruetis hæc omnia tanquam spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore, de bona cõuersatione fragrantes, & uos autẽ in hoc libello tanq; in speculo positis inspicere, &c. non perinde quadrãt in uiros. Sunt alia quædam, uerum hæc exempli causa proposuisse sufficit. Postremo ut nihil sit quod nõ possit ad clericos detorqueri, certe nihil est hic quod illis cum fœminis non sit cõmune. Atq; multa erant præscribenda de presbyterorũ, hypodiaconorũ ac diaconorũ officijs, si illis regulam præscribendam iudicasset. Et tamen hæc regula fundamentũ est multorum ordinũ, quam fœminis traditam utinã bene seruarent uiri. Habetur autẽ in epistola CXIX. Ineptũ est autem de huius uiri titulo contendere magis ad rem pertinet pietatis & eruditionis illius æmulatione decerne re, ut ij optimo iure dicantur Augustinenses, qui uirtutes Augustini proxime referunt. Illud constat, orationẽ quæ cucullæ & balthei meminit, sub Ambrosij nomine confictam esse. Nec ipse Augustinus usquam se monachum uocat, nec suos clericos eo nomine designat, quanquã exiguum in cognomine momentũ est. Ipse fatetur se reliquisse omnia, & eodem multos prouocasse: tum in oratione quadam apud populum, negat se usurũ pileo rubro, quod pyrrhum dicitur, nos corrupte byrrhum uocamus. Decet (inquit) episcopum, at nõ decet Augustinum: ubi magis dicendum erat, nõ decet monachum. In libris De moribus ecclesiæ, præter anachoretas & cœnobitas tradit genus tertium, eorum qui quoniam in eremum secedere non erat commodum, uel ob parentes, uel ob liberos, aut alias causas tamen non quietius uiuerent, complures in ijsdem ædibus cõmorabantur, nullo imperio, sed libera charitate omnia moderante. Eos conuẽtus diuersoria uocat, quæ Romæ permulta uiderit. Hoc exemplum uidetur imitatus in Africa, sic ut nec cultu notabiles essent, quemadmodum monachi, & liceret ab eo conuictu discedere, si cui parum esset commodus: licet Possidonius appellet ea monasteria.

REGVLA III.

Hæc primum capitulum uete rum habent

ANte omnia fratres charissimi diligat deus, deinde proximus, quia ista præcepta sunt principaliter nobis data. Hæc igitur sunt quæ ut obseruetis præcipimus in monasterio constituti. Primum propter quod in unum estis cõgregati, ut unanimes habitetis in domo domini, & sit uobis anima una, & cor unum in deo: & non dicatis aliquid proprium, sed sint uobis omnia cõmunia. Et distribuatur unicuiq; uestrum à præposito uestro uictus & tegumentũ, nõ æqualiter omnibus, quia non æqualiter præualetis omnes, sed potius unicuiq; sicut euique opus fuerit. Sic enim legitis in Actib. apostolorũ: Quia erant illis omnia com munia Act. 2. & 4

N 4

Afdruk van de „censura" van Erasmus en het begin van de „regula III" van Augustinus in de bovengenoemde Bazelse druk van de pastorie te Herzogenrath. (Tomus I, col. 853-854).

hij over zijn heilige leermeester schrijft: „hij begon met de dienaren Gods te leven volgens de wijze en de regel vastgesteld onder de leiding van de heilige Apostelen" [3]).

Het was trouwens hoog nodig een vaste term te vinden om het begrip „gemeenschappelijk leven zonder persoonlijk eigendom" weer te geven. De uitdrukking „vita communis" volstond in de 11e eeuw niet meer. Het komt herhaalde malen voor, dat teksten spreken over de vita communis, die aan deze of gene kathedraal beleefd zou worden, terwijl bij nader onderzoek blijkt, dat het hoogstens over een min of meer constante samenwoning gaat. Dit feit bracht de kerkhistoricus Marx er toe [4]), de verschillende soorten van vita communis onder drie typen te rangschikken. De eerste soort definieert hij als „unio bonorum et corporum". Dit is het echte gemeenschappelijk leven, zoals het heden ten dage nog in de kloosterorden bestaat, waar ieder volledig verzaakt aan alle persoonlijk bezit. Een andere levenswijze, die hij „unitas mensae continua" noemt en die eveneens in de teksten voorkomt onder de naam vita communis, legt aan de geestelijken gemeenschappelijke maaltijden en het gebruik van een gemeenschappelijke slaapzaal op, maar laat aan ieder zijn eigendom en inkomsten, behalve die van de kerk. De derde soort is nog milder. Niet alleen behouden de clerici hun bezittingen, ze mogen ook afzonderlijk wonen, en de enige verplichting, die ze behouden, is, op bepaalde dagen en tijden (bijv. in de Vasten) aan de gemeenschappelijke tafel aan te zitten.

Het is de lezer duidelijk, dat men tegenwoordig alleen de eerste soort gemeenschappelijk leven zou noemen, maar voor de beoordeling van de frequentie van het gemene leven in de kapittels is het allerbelangrijkst te weten, dat iedere uitspraak, als zou daar vita communis beoefend zijn, niet maar voetstoots moet aanvaard worden, als men vita communis in de tegenwoordig gangbare zin neemt.

We komen dus tot de volgende conclusies:

1) Het gemeenschappelijk leven schijnt onder de geestelijkheid ingevoerd te zijn in

[3]) *Vita Augustini*, cap. 5, Migne P. L. 32, 37.

[4]) In zijn *Geschichte des Erzstiftes Trier*, IV, 24—25.

navolging van de levenswijze der monniken.

2) Later heeft men de bedoeling gehad, het (vermeende) voorbeeld van de eerste christenen te volgen.

3) Gezien de vele betekenissen, die de term vita communis op de duur gekregen heeft, is het zeer moeilijk vast te stellen, in welke mate de geestelijkheid deze levenswijze aanvaard heeft.

Na de boven vermelde Eusebius van Vercelli en Martinus van Tours, die er in slaagden het gemeenschappelijk leven aan hun clerici op te leggen (maar niets wijst erop, dat dit na hun dood gehandhaafd werd), voerde de H. Augustinus deze levenswijze in bij zijn kathedrale clerus te Hippo. Zijn optreden overtreft in belangrijkheid dat van zijn voorgangers, vooreerst omdat hij door zijn invloed wist te bewerken, dat een tiental van zijn clerici aan het hoofd van andere bisdommen geplaatst werd, waardoor ook daar het gemene leven tot stand kwam, en vervolgens omdat hij in zijn Sermones 355 en 356 en in zijn Epistola 211 kostbare documenten heeft nagelaten, die ons in staat stellen, het leven van zijn geestelijkheid nader te bestuderen. Tenslotte schijnt hij de man geweest te zijn, die de beweegreden van het gemene leven op een hoger niveau gebracht heeft, door de nabootsing van het monnikenleven prijs te geven en het leven van de Jeruzalemse Kerk tot voorbeeld te stellen. Ook buiten Afrika heeft hij invloed uitgeoefend, wat het beste blijkt uit het invoeren van de vita communis door de H. Paulinus († 431) te Nola en door de H. Hilarius († 449) te Arles. Hier vinden we later nog, onder bisschop Cesarius († 542), de volmaakte armoede terug. Nog later wordt de vita communis te Rome aangetroffen onder Paus Gregorius de Grote († 604).

Ons onderzoek heeft zich uitgestrekt over twee en een halve eeuw en we moeten toegeven, dat de buit niet rijk is. Buiten de aangehaalde zijn er geen andere Kerken bekend, waar het gemene leven ingang zou hebben gevonden. De veel belovende invloed van Augustinus werd kort na zijn dood (430) vernietigd door de invallen van de Vandalen in Afrika en van de Hunnen in Europa. Waarschijnlijk hebben de uit Hippo gevluchte clerici wel iets van het Augustijnse ideaal naar het Zuiden van Gallië gebracht, maar tot enige tastbare ontwikkeling is het niet gekomen. Is na Gregorius de Grote het gemeenschappelijk leven geheel uit de Kerk verdwenen? Vermoedelijk wel. De vita communis had nog geen officiëel bestaan in de Kerk; het was een los staand verschijnsel, een voorbijgaande verplichting door een bepaalde bisschop aan zijn clerus opgelegd; meer niet.

2. ORDO CANONICUS.

Reeds in de 4e eeuw ontmoet men een enkele maal het woord canonicus, waarvan wij kanunnik gemaakt hebben. Vooral vanaf de 8e eeuw komt deze benaming zeer dikwijls voor. Voor ons is het van groot belang, de juiste betekenis er van vast te stellen. Dat dit woord van canon afgeleid is, lijdt geen twijfel, en ook dat het oorspronkelijk een adjectief is. De eerste vraag, die we nu te beantwoorden hebben, is dus: wat is een canon?

Veel is over deze questie geschreven en de deskundigen zijn het niet eens geworden. Nog heden ten dage worden twee meningen vastgehouden. Volgens de ene, aanvaard o.a. door Dickinson [5]), is de canon de officiële lijst van de aan de bisschop onderhorige geestelijken; volgens de andere, waarvan o.a. de hoger geciteerde Wirges voorstander is, is de canon een regel. Wirges steunt voornamelijk op een zeer duidelijke definitie van Egbert van York († 766): „men noemt canones de regels, die de heilige Vaderen opgesteld hebben en waarin geschreven staat, hoe de canonieke d.w.z. de reguliere clerici moeten leven" [6]). Deze hoogst belangrijke tekst leert ons twee dingen: de canons zijn wetten (uitgevaardigd door de Vaderen, de concilies, de bisschoppen) en de aan deze wetten onderworpen geestelijken worden „clerici canonici" genoemd. Volgens Egbert zijn dus canoniek of regulier alle geestelijken, die aan deze bepalingen onderworpen zijn, m.a.w. alle geestelijken, die onder het gezag van een bisschop staan, kortom zij, die, volgens het hedendaags spraakgebruik, de

[5]) *The Origins of the Austin Canons,* London 1950, 14.

[6]) *Excerptiones St. Egberti;* Migne P.L. 89, 379.



Augustinus monachas, quæ dum student mutare Præpositam, indecenter fuerãt tumultuatæ, reuocat ad concordiam, præscribens illis uitæ regulam. Epist. CIX

Sicut parata est seueritas peccata quæ inuenerit uindicare: ita non uult charitas quod uindicet inuenire. Hæc causa fecit ut ad uos nõ uenirem cum meam præsentiam quæreretis, non ad pacis uestræ gaudiũ, sed ad dissensionis uestræ augmentum. Quomodo enim contemnerem & impunitum relinquerẽ, si & me præsente tãtus uester tumultus existeret, quãtus me absente, etsi oculos meos latuit, tamen aures meas uestris uocibus uerberauit? nam fortassis etiam maior esset uestra seditio in præsentia mea, cum necesse esset uobis nõ concedi, quæ in pernicios issimum exemplum contra sanam disciplinam, quod uobis nõ expedit petebatis, ac sic quales nõ uolo inuenirẽ uos, & ipse inuenirer à uobis qualem non uolebatis. Cum ergo scribat Apostolus ad Corinthios, dicens: Testem deũ facio super animam meam, quia parcens uobis nondum ueni Corinthum, non quia dominamur fidei uestræ, sed cooperatores sumus gaudij uestri: hoc ego etiã dico uobis, quia parcens uobis non ad uos ueni. Peperci etiam mihi, ne tristitiam super tristitiam haberem, & elegi non ut exhiberem faciem meam uobis, sed effunderẽ cor meum deo pro uobis, & causam magni periculi uestri, non apud uos uerbis, sed apud deum lachrymis agerem, ne cõuertat in luctum gaudiũ meum, quo interna schismata in monasterio lugeamus. Per seuerate in bono proposito, & nõ desiderabitis mutare Præpositam, qua in monasterio illo per tã multos annos perseuerãte & numero & ætate creuistis, quæ uos mater nõ utero, sed animo suscepit. Omnes enim quæ illuc uenistis, ibi eã aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruientẽ, placentem, aut etiam ipsam Præpositã, quæ uos suscepit inuenistis: sub ipsa estis eruditæ, sub illa uelatæ, sub illa multiplicatę, & sic tumultuamini, ut eã uobis mutetis, cũ lugere deberetis, si eã uobis mutare uellemus. Ipsa est quã nostis, ipsa est ad quam uenistis, ipsa est quã per tot annos habendo creuistis. Nouum non accepistis, nisi Præpositum, aut si propter illum quæritis noui tatem, & in eius inuidiã cõtra matrem uestram sic rebellastis, cur non potius id petistis, ut ipse uobis mutetur? Si autẽ hoc exhorretis, quia noui quomodo eũ in Christo uenerabiliter diligatis, cur non potius illam? In uobis nãq; regendis sic Præpositi rudimenta turbantur, ut magis uelit uos ipse deserere, q̃ istam ex uobis famã & inuidiam sustinere, ut dicatur non uos aliam quæsituras fuisse Præpositã, nisi ipsum cœpissetis habere Præpositũ. Tranquillet ergo deus, & componat animos uestros, non in uobis prævaleat opus diaboli, sed pax Christi uincat in cordib. uestris: nec dolore animi quia non fit quod uultis, uel quia pudet uoluisse quod uelle nõ debuistis, erubescẽdo curratis in mortem, sed potius pœnitẽdo resumatis, nec habeatis pœnitẽtiam Iudæ traditoris, sed potius lachrymas Petri pastoris

Afdruk van de 221e brief van Augustinus, in de Erasmus' uitgave van de pastorie te Herzogenrath (Tomus II, col. 507-508) voorkomend onder: Epist. CIX.

diocesane geestelijkheid genoemd worden [7]). Buiten de canonieke geestelijkheid staan de monniken en de bedienaars van eigen kerken.

Nu we de betekenis van het woord canonicus vastgesteld hebben, kunnen we de vraag beantwoorden: wat is de ordo canonicus? Om deze uitdrukking te begrijpen, moet men zich eerst los maken van vooropgezette ideeën. Het zou oncritisch zijn, op begrippen uit de oude tijden moderne definities toe te passen. Een „ordo" is niet noodzakelijk een kloostervereniging omvattende alle kloosters, die een bepaalde regel volgen. In klassiek Latijn betekent ordo o.a. een stand in de maatschappij (b.v. ordo senatorius = senatorenstand). Uitgaande van deze betekenis komen we tot de volgende conclusie: de ordo canonicus is de geestelijke stand, waartoe alle clerici behoren, die aan het bisschoppelijk gezag onderworpen zijn. Ordo canonicus is dus synoniem met diocesane clerus. De Akense synode van 789 noemt het clericaat dan ook kortweg „het canonieke leven" [8]).

Als men dit voor ogen houdt, is het duidelijk, hoe de synode van Ver in 755 kon bepalen: „Wij wensen, dat al degenen, die beweren zich aan God toegewijd te hebben, in een klooster volgens de reguliere orde leven [9]) of onder het gezag van een bisschop in de canonieke orde". De synode onderscheidt dus in de geestelijke stand twee categorieën van personen: de een vormt de reguliere (monachale) orde, de ander de canonieke (diocesane) orde. Tot één van beide moet ieder geestelijk persoon behoren. Dezelfde eis werd in 743 te Lobbes, in 789 te Aken en in 813 te Arles gesteld. Reeds veel vroeger, in 675, had de synode van Toledo aan de aanstaande clerici de verplichting opgelegd, voor hun intrede in het clericaat de naleving van de canonieke wetten te beloven.

Welke levenswijze werd aan de leden van deze canonieke orde opgelegd? Uit de 7e en

[7]) Geeft men de voorkeur aan de andere mening, dan komt men tot dezelfde slotsom: clerici canonici zijn degenen, die op de lijst van het bisdom staan; dus de diocesane geestelijken.

[8]) Clericatum .... quod nos canonicam vitam nominamus.

[9]) Dit zijn de monniken.

de eerste helft van de 8e eeuw is daarover niets bekend, maar als later de Karolingers orde gaan scheppen onder de geestelijkheid en de gelovigen, krijgen we de beschikking over betrekkelijk talrijke uitspraken zowel van Pausen als van synoden, welke meermalen door keizerlijke capitularia bekrachtigd werden. Onder het beschikbare materiaal komt op de eerste plaats de *Regel van Chrodegang*. Chrodegang, bisschop van Metz, in zijn tijd een van de invloedrijkste prelaten, vatte het voornemen op, zijn clerus tot een stipter vervulling van zijn plichten te brengen. Tot dit doel schreef hij ca. 754 een regel, die wel sterk beïnvloed was door de Benedictijnse Regel, maar op een essentiëel punt daarvan afweek: de bisschop van Metz durfde aan zijn kanunniken geen strikte persoonlijke armoede op te leggen, hoewel hijzelf hieraan de voorkeur gaf (cap. 31). Voorts onderscheidt hij onder de kanunniken twee groepen: de eerste woont „intra claustra" (cap. 4) en heeft de verplichting, de gemeenschappelijke refter en slaapzaal te gebruiken; de andere omvat de kanunniken die „in civitate" leven en de opdracht krijgen, zich voor de eredienst naar de kathedraal te begeven en op Zon- en feestdagen aan de gemeenschappelijke maaltijd deel te nemen. Deze tweeslachtige organisatie dient zich aan als vita communis.

Oorspronkelijk was de Regel van Chrodegang uitsluitend voor de kanunniken van Metz bestemd, doch het tijdvak, waarin ze opgesteld werd nl. de tijd van de hervormingsactie onder de Karolingers, het aandringen van de synoden (o.a. Ver in 755, Aken in 803) op het leven volgens de canons en tenslotte het verlangen van vele bisschoppen, hun geestelijkheid tot een ordelijker leven te dwingen, dit alles gaf aan de Regel van Chrodegang een verspreiding, die de schrijver zelf, was hij nog in leven geweest (hij stierf in 766), verwonderd zou hebben. Men beweert, dat ze op verschillende plaatsen in Frankrijk, Duitsland, Italië en Engeland aanvaard werd [10]). Wat daar ook van zij, zeker is, dat verschillende synoden, waaronder die van Mainz en Tours in 813, aan de kanunniken uitdrukkelijk het gebruik van refter en slaapzaal bevelen, wat overeenstemt met de voorschriften van Chrodegang.

Krachtig had Karel de Grote meegewerkt bij de zuivering van de geestelijke stand, maar het was aan zijn opvolger Lodewijk de Vrome, voorbehouden, in zekere zin de laatste hand aan dit werk te leggen. Daartoe riep hij in 816 de synode van Aken bijeen. De keizer opende het concilie met een redevoering, waarin de noodzakelijkheid van een totale naleving van de canons werd aangetoond. Wel moest men toegeven, dat in menige kerk de canonieke orde grote vooruitgang gemaakt had, maar toch besloten de vaderen een wet te maken, die aan alle kapittels zou opgelegd worden. Aldus ontstond de Institutio canonicorum, die het volgende jaar afgekondigd werd. Veel ontleent de Akense Regel aan die van Chrodegang, echter zonder ze te noemen. Helaas vinden we ook hier weer de vergunning om eigendommen te bezitten, waarin zelfs het essentiële verschil tussen een kanunnik en een monnik gezocht wordt (cap. 115).

Moet men aan de Regels van Chrodegang en Aken een grote waarde toekennen? Zeker, ze hebben in veel opzichten het dagelijks leven en de liturgie geregeld en zelfs, afgezien daarvan, mag men een vaste regel volmaakter noemen dan een verzameling verspreide voorschriften. Ze is althans gemakkelijker te hanteren. Maar dat is dan ook alles. Deze regels hebben aan de diocesane geestelijken geen hoger volmaaktheid opgelegd; hoogstens hebben ze er bescheiden op gewezen, dat zulke volmaaktheid eigenlijk beter zou zijn. Ze hebben, in één woord, de clerus gelaten, zoals hij was, alleen aandringend op een practisch onderhouden van reeds bestaande voorschriften. Men overdrijft dus schromelijk, als men Chrodegang een pionier noemt als de H. Augustinus. Zijn succes moet grotendeels toegeschreven worden aan het samenvallen met de grootscheepse kerkhervorming van de Karolingers.

Moge het succes van Chrodegang en de Akense Regel dan al groot geweest zijn, duurzaam was het niet. Weliswaar wordt er nog voortdurend aangedrongen op het gemeenschappelijk gebruik van refter en slaapzaal, b.v. in 826 door Eugenius II, in 845 door de synode van Meaux, in 853 door Leo IV,

[10]) Boulenger, *Histoire générale de l'Eglise*, Lyon/Paris 1933, IV, 426.

maar Lodewijk de Vrome beschikte niet over de energie van zijn voorganger en de wanorde, die de laatste jaren van zijn regering kenmerkte en na zijn dood nog toenam, maakte een krachtig optreden van de verschillende na de verdeling van het Frankenrijk ontstane regeringen onmogelijk, des te meer omdat deze kerkelijke aangelegenheid hun belangstelling niet gaande maakte. Van Rome viel in de 10e en in de eerste decenniën van de 11e eeuw evenmin iets te verwachten.

Deze zwakheid van het kerkelijk en wereldlijk gezag werd door de kanunniken uitgebuit. Ze haastten zich om bijna overal de weinige beperkingen, die de Akense Regel aan hun vrijheid oplegde, af te schudden, door de inkomsten van de kapittels in prebenden te verdelen en aldus een einde te maken aan de toch al verwaterde vorm van vita communis, die deze naam eigenlijk niet verdiende. De verdeling in prebenden werd in de hand gewerkt door de verdeling van de mensae, de zogenaamde emancipatie van de kapittels. In beginsel had de bisschop alleen het bestuur van de kerkelijke bezittingen. Het totale inkomen van het bisdom vormde één onverdeelde massa, waaruit zowel de bisschop als de kanunniken onderhouden werden. Voorgevende, dat zij benadeeld werden, begonnen de laatsten steeds luider de eis te stellen, dat een deel van het diocesaan vermogen hun voorgoed zou worden toegewezen; dit moest volledig aan de bisschoppelijke administratie onttrokken en onder het beheer van een „praepositus" gesteld worden.

Op veel plaatsen werd die eis ingewilligd, o.a. te Parijs, Keulen (ca. 855), Hildesheim (903), Trier, Koblenz, Worms, Spiers, Doornik, Kamerijk (voor 900), Terwaene, Utrecht (onder Balderik, 917—978) [11]), enz. Deze verdeling in mensae *kan* natuurlijk samengaan met het gemeenschappelijk leven, in feite is ze echter een eerste stap geweest naar de vorming van prebenden en bijgevolg naar de opheffing van wat men nog altijd, hoewel ten onrechte, vita communis noemde.

We mogen dus besluiten, dat in de Kerk van de 7e tot het begin van de 11e eeuw geen sporen van gemeenschappelijk leven in de volle zin (volledige persoonlijke armoede) te vinden zijn. De leden van de ordo canonicus d.i. van de aan de bisschop onderworpen diocesane geestelijkheid waren en bleven eigenaars van hun goederen, al was het daar, waar genoemde Regels nog in zwang waren, met enige beperking, en dit niettegenstaande de lofwaardige, maar krachteloze aanbevelingen van die Regels, om van alles afstand te doen. Elders kwam het zelfs zo ver, dat de inkomsten van de kapittels onder de leden verdeeld werden.

3. AUGUSTIJNER ORDE.

Nooit is de toestand in de H. Kerk zo bedroevend geweest als in de loop van de 10e eeuw. De Pausen, die elkaar snel opvolgden, waren bijna allen marionetten van enkele patriciërsgeslachten. De bisschoppen, waarvan vele door simonie aan het bewind gekomen waren, waren evenmin geschikt voor hun heilig ambt. Geen wonder, dat ook onder de lagere geestelijken simonie en concubinaat welig tierden. Men kent evenwel de bovennatuurlijke kracht, die Christus in Zijn Kerk gelegd heeft en die Haar in staat stelt, ook uit de diepste afgrond te herrijzen.

Sedert het herstel van het Westerse keizerrijk in 962 was het Pausdom onder de invloed of het gezag van de Germaanse keizers gekomen. Dit was wel geen ideale toestand, maar toch altijd verkieslijker dan wat er voor die tijd gebeurde, toen allerlei kleine potentaten hun handlangers op de Stoel van Petrus drongen met het doel, hun macht te vergroten door de verheffing van één hunner tot de hoogste waardigheid. Bovendien zorgden de keizers er over 't algemeen voor, dat het Pausschap aan bekwame en eerbiedwaardige personen werd opgedragen. De voor de hervorming van de geestelijkheid nodige samenwerking van Paus en keizer was verzekerd.

In de opbouw van de Kerk is er ondertussen een belangrijke verandering gekomen. Naar gelang het aantal parochies op het platteland toenam, groeide het aantal kerken, waaraan slechts één priester verbonden was. In de diocesane clerus kon men nu twee groepen onderscheiden: de steeds in getalsterkte toenemende en betrekkelijk vrij levende priesters van de plattelandsparochies en daarnaast

[11]) Nolet & Boeren, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen,* Amsterdam 1951, 184.

de aan centrale kerken verbonden kapittelheren, die de clerus van de kathedraals- en collegiaatskerken vormden. De naam „canonicus", die we vroeger hebben leren kennen als de titel van iedere diocesane geestelijke, heeft allengs een andere betekenis gekregen; alléén de kapittelgeestelijken worden nog zo genoemd. Het gevolg hiervan is, dat de voorschriften, die aan de „canonici" opgelegd worden, voortaan alleen de geestelijkheid van de voorname kerken treffen en niet meer de ganse diocesane clerus. De term „canonicus regularis", die men voor de 11e-eeuwse hervorming soms ontmoet, heeft dan niet de betekenis van „regulier kanunnik", maar van „in kapittelverband levende clericus".

Onder keizer Hendrik III (1039—1065) en Paus Clemens II (1046—1047) kwam het eerste hervormingsconcilie bijeen, dat evenwel nog hetzelfde jaar door de dood van de Paus gevolgd werd. Zijn opvolger Damasus II bestuurde de Kerk slechts enkele maanden. Leo IX (1048—1054) kon krachtiger optreden. Gesteund en aangemoedigd door de H. Petrus Damianus veroordeelde hij op de Lateraanse synode van 1049 en op verschillende andere in Italië, Frankrijk en Duitsland de simonie en het losbandig leven van de geestelijken. Eerst op de synode van 1059 onder Nicolaas II kwam de levenswijze van de kanunniken ter sprake. Hildebrand, die voor de keuze van Nicolaas II in 1058 een ondergeschikte rol gespeeld had, maar wiens invloed onder deze Paus langzamerhand toenam, deed een heftige aanval op de Akense Regel en speciaal op caput 115, waar aan de kanunniken vergund wordt, eigendommen te bezitten. Ten slotte vroeg Hildebrand om een uitspraak: mogen de kanunniken privaatbezit hebben of moeten ze leven volgens het voorbeeld van de eerste christenheid?

De Paus gelastte de Regel aan een onderzoek te onderwerpen; de „sapientes" (vermoedelijk de uiterste rechtervleugel) verklaarden het toestaan van privaatbezit in strijd met de instellingen van de Apostelen en de Vaderen. Hierop zal wel een discussie gevolgd zijn, waarvan het verslag niet behouden is. Het practisch resultaat was echter gering. De 4e canon van het concilie handhaaft de oude toestand: gemeenschappelijke refter en slaapzaal en gemeenschappelijk bezit van de kerkelijke inkomsten, wat neerkomt op betaling van ieders salaris uit een gemeenschappelijke schatkist, dus geen verdeling in prebenden.

Toch had Hildebrand niet tevergeefs gesproken. De vaderen hadden weliswaar ingezien, dat invoering van het zogenaamde apostolische leven niet overal mogelijk was en dit zeker niet zonder meer kon worden opgedrongen, maar ze lieten niet na, een beroep te doen op de goede wil: we vragen en vermanen hen, om uit alle kracht ernaar te streven, tot het apostolische d.w.z. het gemeenschappelijke leven te komen [12]).

Het grote belang van deze verklaring is niet alleen gelegen in deze slotvermaning, maar ook en misschien wel vooral in het feit, dat voor 't eerst een Paus en een concilie het bestaan van het volkomen gemeenzame leven erkennen. Deze levenswijze krijgt officiëel een plaats in de Kerk; ze is geen plaatselijke, bisschoppelijke instelling meer, maar een officiële kerkelijke instelling. Dickinson noemt de canon van 1059 „the birth certificate" van de Reguliere Orde. Inderdaad bestaan er voortaan twee canonieke orden: de seculiere en de reguliere, beide deel uitmakend van de diocesane clerus. De Regulieren beschouwden zich echter weldra als een op zichzelf staand instituut, hoewel nog eeuwen lang onder de bisschoppelijke jurisdictie.

Sporadisch vindt men reeds voor 1059 groepen kanunniken, die vrijwillig de „apostolische" levenswijze aanvaarden, zoals b.v. die van S. Rufus bij Avignon in 1038. Na de Lateraanse synode verrezen de reguliere kapittels (die we verder gevoeglijk kloosters kunnen noemen) bij tientallen, terwijl tevens een zeker aantal bestaande kapittels het door de synode aanbevolen leven aannamen. In Midden- en Noord-Italië en in sommige streken van Frankrijk was hun aantal buitengewoon groot; in Duitsland gering ten gevolge van de investituurstrijd. Ook in de Nederlanden drong de zogenaamde gregoriaanse hervorming pas laat door. In Vlaanderen waren de eerste kloosters Harelbeke (1063) en Zonnebeke (1072). In het tegenwoordige

[12]) De synode van 1063 voegde er bij: opdat ze, naar volmaaktheid gestreefd hebbende, verdienen geteld te worden tot hen, die met honderdvoudige vrucht in het hemels vaderland verrijkt worden.

koninkrijk Nederland kwam eerst in 1104 de eerste stichting tot stand te Rolduc.

Onder de mannen, die in de geest van de Lateraanse synode werkten, moeten we op de eerste plaats de H. Petrus Damianus († 1072) vermelden. Door zijn persoonlijk optreden en door zijn geschriften heeft hij in Italië een zodanige invloed uitgeoefend, dat de historicus Fliche hem de ware stichter van de reguliere kanunnikenorde durft te noemen [13]). In Duitsland ijverde de bisschop van Passau, Altmann (1065—1091), voor de hervorming met even groot enthousiasme maar minder resultaat. Meer succes wist Ivo, bisschop van Chartres (1090—1116), in Frankrijk te behalen. Het ontstaan van een betrekkelijk belangrijke groep kloosters in Vlaanderen mag, behalve aan het in 1097 gestichte Arrouaise, toegeschreven worden aan de ijver van bisschop Lietbert van Kamerijk (1051—1076). Een uitzonderlijk geval is de reis van Paus Urbanus II in Frankrijk (1095—96). Overal richtte hij op zijn doorreis reguliere kapittels op of bracht de kanunniken van bestaande kapittels tot het apostolische leven.

Het invoeren van de hervorming bracht soms grote moeilijkheden mee. Sommige kapittels gebruikten geweld, om het opleggen van een strenger levenswijze te beletten. Als voorbeeld kunnen dienen de gebeurtenissen betreffende het kathedraal kapittel van Lucca onder bisschop Anselmus (1077—1086), die bij zijn kanunniken het gematigde gemene leven wilde invoeren. De bisschop richtte eerst een vermaning tot het kapittel, beloofde gunsten, deelde zijn eigen vermogen met de domheren; alles was vergeefs. Daarna riep hij de steun van de markgravin van Toscane in, die op haar beurt rijkdommen, gunsten en eer beloofde. Zij had niet meer succes dan de bisschop. In 1076 kwam Paus Gregorius VII persoonlijk naar Lucca, maar ook dit hielp niet. Tenslotte ontdekte men onder de kanunniken een samenzwering tegen het leven van de H. Anselmus; en het einde van alles was, dat de kanunniken zich openlijk bij keizer Hendrik IV aansloten tegen de Paus.

Van het dagelijks leven van de oude Regulieren weten we weinig of niets. Terwijl de seculieren, althans hier en daar, nog de Regel van Aken volgden, hadden de regulieren in 't geheel geen Regel meer, hoe vreemd dit ook moge klinken. Stipt het essentiële van het kloosterleven betrachten, dat zal wel de enige wet geweest zijn. Men begrijpt, dat spoedig naar een middel uitgezien werd om deze lacune aan te vullen. Zo kwam men er in verschillende kloosters toe, een Regel op te stellen. Bekend zijn de Regels van S. Rufus, van Mortara, van Petrus Peccator (alle voor 1100), later kwamen die van St. Victor (ca. 1120), van Arrouaise (1121), van Premonstreit, enz.

Enkele van deze Regels en wel voornamelijk de laatst genoemde, die de invloed van de Carta Caritatis van Cîteaux (opgesteld in 1119) hadden ondergaan, bleken zo volkomen aan hun doel te beantwoorden en tevens de vereisten te bezitten voor een grotere organisatie, zoals trouwens door de samenstellers beoogd werd, dat ze door verschillende kloosters aanvaard of aan nieuwe opgelegd werden. Hierdoor ontstonden autonome kanunnikenorden, waarvan enkele (Norbertijnen, Kruisheren) zich tot in onze tijd handhaafden, terwijl andere door verwaarlozing (Victorijnen, Aroasianen) of door geweld (Gilbertijnen in Engeland) ten onder gingen of door de H. Stoel ontbonden werden (Mortara, Val-des-Ecoliers).

Het is misschien nuttig een ogenblik de door deze gebeurtenissen ontstane toestand te beschouwen. Tot nu toe hebben we het woord „ordo" gebruikt in de zin van „stand". In die betekenis bestond er tot 1059 één canonieke orde, die echter in genoemd jaar gesplitst werd in een seculiere en een reguliere orde. In die oude zin bestaat er nog steeds een *ordo canonicus regularis,* waartoe alle reguliere kanunniken behoren. In de 12° eeuw wijzigt zich de betekenis van het woord orde; dit duidt dan aan: een groep kloosters, die dezelfde Regel volgen en onderworpen zijn aan een beperkt centraal gezag. Deze Orden vat men samen onder de in die tijd gebruikte term „witte koorheren" (albi canonici). De overige reguliere kanunniken, die niet tot een van die groepen behoren, worden de „zwarte koorheren" (nigri canonici) genoemd. Deze benamingen waren natuurlijk aan de kleur van hun gewaad ontleend.

In deze canonieke communiteiten drong van

[13]) *La Réforme Grégorienne,* Paris 1924—37, I, 337.

het begin af een geschrift binnen, dat nu bekend staat onder de naam „Regel van Sint Augustinus". Het was de 211e brief, die de H. Kerkvader ca. 423 aan een vrouwenconvent geschreven had, om daar de gestoorde vrede te herstellen. In de loop van de eeuwen was deze brief in het mannelijk omgezet en door enkele veranderingen geschikt gemaakt, om als geestelijke lezing in mannencommuniteiten gebruikt te worden. We kunnen hier niet ingaan op de veel omstreden vraag betreffende het auteurschap van Augustinus. Stellen we ons tevreden met de stelling, die op 't ogenblik de meerderheid van stemmen schijnt te verwerven: algemeen wordt aangenomen, dat de H. Augustinus de schrijver is van de 211e brief; het meest waarschijnlijke is dan, dat de naar hem genoemde Regel (en hiermee bedoelen we de thans als zodanig algemeen aanvaarde „regula tertia") niet door hemzelf in deze vorm geschreven is, maar een later vervaardigde omzetting is van genoemde brief.

Hier doen zich twee vragen voor, die niet gemakkelijk te beantwoorden zijn. Hoe komt het, dat de reguliere koorheren dit schrijven als *Regel* aanvaard hebben? Wanneer is dit geschied?

De Regulieren hebben zich altijd beroepen op het voorbeeld en de leer van de eerste christenen en de Vaders. Sinds 1059 vooral wordt het voortdurend herhaald: hun levenswijze is het apostolische leven, dat de oudste christengemeenschap te Jeruzalem leidde en dat o.a. door Augustinus, Hieronymus, Gregorius en Prosper wordt aanbevolen. Zeker, de H. Augustinus wordt dikwijls genoemd als de voornaamste voorstander van het ideale leven, maar het duurt nog meer dan een halve eeuw, eer de 211e brief als Regel aangenomen en de schrijver als wetgever en patroon van de Regulieren erkend wordt. Dit veronderstelt immers een grote wijziging in de zienswijze van de kanunniken.

Het komt ons voor, dat Dickinson (*The Origins* p. 67—72) een bruikbare theorie opbouwt, om dit feit te verklaren. In de laatste helft van de 11e en de eerste decenniën van de 12e eeuw was de Kerk gewikkeld in de grote strijd tegen simonie, concubinaat en cesaro-papisme. De gregoriaanse hervormers zochten toen in het arsenaal van de oudheid, de geschriften van de Kerkvaders, naar de teksten, die hun positie konden verstevigen. Talrijk zijn de verzamelingen van canonieke wetten, die in dit tijdvak verschenen, en de aanhalingen uit werken van Augustinus overtroffen grotelijks die van de andere Vaders. Onder de strijders voor de Kerk stonden natuurlijk in het voorste gelid degenen, die het volkomen gemeenschappelijk leven aangenomen hadden, wat tot gevolg had, dat ze in voortdurend contact met de werken van Augustinus zich ervan bewust werden, dat hij en hij alléén de ware Patriarch van de echte vita communis was. Toen zij dan ook in 't begin van de 12e eeuw door sommige Benedictijnen aangevallen werden, omdat ze geen wettige stichter en wetgever hadden, hebben ze niet geaarzeld om de H. Augustinus als zodanig aan te wijzen en zijn bekende brief als Regel voor de gehele Orde te erkennen.

Hiermee is echter de tweede vraag nog niet beantwoord. Het staat vast, dat de 211e brief van Sint Augustinus reeds op verschillende plaatsen door de Regulieren als hun Regel werd beschouwd, voordat deze erkenning algemeen werd. Het is uiterst moeilijk vast te stellen, wanneer en waar de brief voor 't eerst deze waarde kreeg. Veel oorkonden, uitgaande van de kerkelijke of wereldlijke overheid ter bekrachtiging van een kloosterstichting, vermelden niet, onder welke Regel de kloosterlingen zullen hebben te leven, wat niet bewijst, dat de Regel van S. Augustinus daar niet gevolgd werd. Een argument ex silentio blijft altijd gevaarlijk. Van de andere kant heeft de uitdrukking „sub regula S. Augustini" niet altijd de betekenis van „volgens de Regel", maar in vele gevallen die van „volgens de geest van Sint Augustinus".

Rekening houdende met deze twee feiten zijn de deskundigen bijna eenstemmig tot de conclusie gekomen, dat „sub regula beati Augustini" voor 't eerst op de Regel als zodanig duidt in een schrijven van Paus Alexander II aan de abt van S. Dionysius te Reims in 1067. Uit een oorkonde van 1076 blijkt, dat de Regel eveneens erkend werd in de abdij van S. Jean des Vignes bij Soissons. Urbanus II (1088—1099) gebruikt herhaalde malen de term Regula beati Augustini bij de bekrachtiging van nieuwe stichtingen. Hieruit mag men besluiten, dat de aanvaarding van Au-

gustinus' geschrift als Regel 't eerst heeft plaats gehad in enkele Franse kloosters. Onder Urbanus II werd de Regel in ruimer kring ook buiten Frankrijk erkend. Toch schijnt een algemene aanvaarding niet voor het tweede kwart van de 12e eeuw tot stand te zijn gekomen.

Een belangrijke tekst wordt verschaft door de synode van Reims in 1131, waar de vaderen klagen over het insluipen van een verfoeilijk misbruik. Ze verklaren vernomen te hebben, dat sommige monniken en reguliere kanunniken na hun professie naar stoffelijk gewin zoeken, „de Regel van de heilige leermeesters Benedictus en Augustinus minachtend". Uit deze zinsnede kan men opmaken, dat het naleven van Augustinus' Regel voor een regulier kanunnik even vanzelfsprekend was als het onderhouden van die van S. Benedictus voor een monnik. In die tijd moet dus de erkenning van de Regel zo niet algemeen in de meest absolute zin, dan toch zeker in hoge mate gebruikelijk geweest zijn. Het Lateraans concilie van 1139 herhaalt woordelijk dezelfde canon. Verder kunnen we niet gaan. Rome heeft nooit een algemene uitspraak gedaan, waarbij de Regel aan de koorheren werd opgelegd, en er was natuurlijk helemaal geen reden voor het kerkelijk gezag, om zijn goedkeuring te hechten aan een geschrift van de grote Kerkleraar.

Tot slot een enkel woord over de vestiging van de Augustijner koorheren in Nederland binnen de grenzen van het tegenwoordige koninkrijk. Het eerste klooster in ons land was Rolduc (1104), dat in korte tijd krachtig genoeg werd om het leven te schenken aan de dochterstichtingen Berne (1132, twee jaar later aan de Norbertijnen overgedaan) en het dubbelklooster Hoydonk (1146), waarvan de mannelijke communiteit in 1242 opgeheven werd. Ondertussen was ca. 1123 het reguliere leven ingevoerd in het kapittel van Middelburg, waar de zwarte koorheren in 1128 ook door de Witheren werden vervangen. Kort daarna vestigden zich de Augustijner kanunniken in Friesland, eerst te Dokkum, waar later Norbertijnen in hun plaats kwamen, daarna te Ludingakerke (1157), vervolgens te Haske (1231), Bergum en Anjum (1256). Onafhankelijk van deze groep kwam de proostdij bij Doetinchem tot stand (ca. 1180), van waaruit Utrecht in 1290 en Zwolle in 1308 werden opgericht. Sedert 1301 waren de Augustijner koorheren bovendien gevestigd te Nijmegen. Meer uitbreiding kreeg de Orde in ons vaderland niet voor het ontstaan van de Moderne Devotie [14]).

DOM ALOIS VAN ETTE,
Augustijner koorheer.

---

[14]) Verdere gegevens over de geschiedenis van de Orde vindt men in ons werk: *Les Chanoines réguliers de Saint Augustin,* Abbaye du Bouhay — Bressoux/ Liège, 1953.

Theologisch Onderwijs en Vorming te Rolduc van 1680 tot 1796

INLEIDING

Rond de jaren 1675 was de abdij van de Augustijner-kanunniken te Rolduc, gelegen in het aloude bisdom Luik, in een staat van inwendig verval, zoals vele kerkelijke instellingen. Het zingen van het H. Officie — dat toch bij reguliere kanunniken past — was tot een minimum herleid, te veel bezoek mocht ontvangen en ook naar buiten gebracht worden, privaatbezit was toegelaten; bij inkledingen, professies en wijdingen, moesten de families hoge onkosten maken; van het twintigtal religieuzen bedienden de meesten de parochies, waarover de abdij collatie-recht had, en de twee of drie ouderen, die in het klooster woonden, trokken zich niet in het minst de geestelijke vorming of het theologisch onderricht van de jongeren aan, zodat deze zich met enkele boeken moesten behelpen, want een eigenlijke bibliotheek bestond er niet.

Reeds meerdere abten hadden aan die wantoestanden een einde willen maken, en toen in 1680 de kloosterlijke hervorming werd doorgedreven, ging zij gepaard met een wederopbloei niet alleen van beoefening van ascese, maar ook van intellectueel leven, die zou duren tot het sluiten van de abdij in 1796.

Deze geschiedenis willen wij hier verhalen aan de hand van de gedrukte, maar vooral van de talrijke nog in handschrift bestaande bronnen. Eigenlijke gedrukte bronnen zijn betrekkelijk schaars: de enkele ascetische en theologische werken van Rolducse kanunniken en de voortzetting van de *Annales Rodenses*, geschreven, wat de periode 1675—1700 [1]) betreft door Nicolaas Heyendal, wat de jaren 1701—1702 aangaat door Simon-Pieter Ernst [2]), twee schrijvers, waarmede wij nader kennis zullen maken.

Aangaande de Augustijner-abdij komen de volgende handschriften hier in aanmerking.

Ten eerste de *Diaria* van de abdij. Het was toentertijd — en nu nog — in de geestelijke instituten de gewoonte een kronijk bij te houden van de dagelijkse inwendige en uitwendige gebeurtenissen, welke van enig belang waren. Voor de periode 1680—1796 zijn er slechts delen van een dergelijke Rolducse kronijk bewaard gebleven. Het eerste *Diarium* strekt zich uit over de periode begin 1685—11 April 1701 [3]), maar er ontbreekt een gedeelte: van de belangrijke kapittel-vergadering van 24 Mei 1696 vinden wij alleen de lijst van de aanwezige kanunniken, terwijl het volgend aanwezig folio als eerste datum 10 Mei 1697 aangeeft. Een ander *Diarium* werd op 1 Januari 1740 begonnen. Het bewaarde gedeelte is onderbroken van 6 September 1748 tot einde 1749 [4]); het gaat dan weer verder van 1 Januari tot 24 April 1750; een andere hiaat bestaat dan tot einde 1751 en een laatste stuk loopt over de periode 1 Januari—7 Mei 1752 [5]). Eindelijk bevat een derde *Diarium* de tijdruimte 1 Januari 1769—19 Juni 1772 [6]).

Ten tweede zijn er twee banden van *Bio-*

[1]) De jaren, welke voor ons van belang zijn; want het werk van Heyendal begint met het jaar 1158. Het werd uitgegeven door Edouard de Lavalleye, in deel VII van de *Histoire du Limbourg* van S. P. Ernst, Luik 1852, 69—264, naar het handschrift, dat zich toen in het Seminarie te Sint Truiden bevond en nu in het Rijksarchief te Maastricht berust. Ook Rolduc bezit er een handschrift van (hs. 8).

[2]) Niet alleen is het handschrift (vijf geschreven folio-bladzijden, die ingebonden zijn als tweede bijvoegsel aan het einde van handschrift nr 7 te Rolduc) van de hand van Ernst, maar bovendien schrijft hij in een brief van 15 Februari 1781 aan Dom Clément: „On a voulu de plus que je continuasse l'histoire de notre abbaye depuis le commencent de ce siècle." (Parijs, Bibliothèque nationale, manuscrit français, nr 9355). De vijf bladzijden werden uitgegeven door W. Goossens, *Eene voortzetting der Annales Rodenses*, in Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg, XLIV, 1908, 193—199.

[3]) Cfr infra, Hoofdstuk II.

[4]) Voor de jaren 1740—1748, cfr Hoofdstuk V.

[5]) Voor de jaren 1750—1752, cfr Hoofdstuk VI.

[6]) Voor de jaren 1769—1772, cfr Hoofdstuk VII.

bibliographieën geschreven door de reeds vermelde Simon-Pieter Ernst: de ene behandelt de persoon en de werken van abt Heyendal[7]), de andere die van de abten Bock, Fabritius, Haghen en van vijf andere kanunniken van Rolduc[8]).

In beide banden vinden wij vermeld, dat Haghen nog in leven is[9]); in de tweede worden nog de datums van 1772[10]) en 1780 gegeven, waarvan de laatste in een marginale noot[11]).

Met de Bio-bibliographie van Heyendal werd ingebonden een kleine notitie over hem in het Frans, door Ernst geschreven, waarin hij van Heyendal zegt: „il a laissé un grand nombre d'ouvrages sur toutes sortes de matières dont on trouvera un catalogue exact dans la Bibliothèque des Ecrivains de l'Ordre des Chanoines Réguliers de St. Augustin que M. l'Abbé de Polling[12]) en Bavière prépare avec beaucoup de soin". Die abt of juister gezegd gemijterde proost is Frans Töpsl, te München geboren op 17 November 1711, overste der abdij Polling sedert 16 April 1764. Twee jaar vroeger had hij een *Elenchus onomasticus scriptorum ordinis canonicorum regularium S. Augustini* te München uitgegeven, slechts een naamlijst, waarin reeds Rolducse abten-schrijvers voorkomen. Deze Elenchus is een voorloper van het eigenlijke grote werk, dat 20 folio-banden omvat, maar nooit uitgegeven werd en thans in de Bayerische Staatsbibliothek te München berust, evenals de briefwisseling en documentatie aan Töpsl gericht. In al die reeksen worden Rolducse schrijvers vermeld en wel naar de gegevens door S. P. Ernst verstrekt. De bio-bibliographieën, welke van zijn hand te Rolduc bestaan, werden dus zeker opgesteld op verzoek van Töpsl of bij gelegenheid van de toen door hem gedane onderzoekingen[13]).

Ten derde zijn er de *theologische cursussen,* te Rolduc gedoceerd, in handschriften door de lector zelf geschreven of door studenten opgenomen: zo zijn er 29 handschriften in het Seminarie Rolduc[14]), 27 in de pastorie te Kerkrade[15]), 19 in die te Herzogenrath[16]), 15 in die te Waubach[17]), 3 in de bibliotheek van het Groot Seminarie te Luik, en 12 in de bibliotheek van de Paters Redemptoristen te Wittem[18]).

Ten vierde zijn er de stellingen, welke aan die cursussen beantwoorden en voor de disputen van de theologanten dienden, en door deze zelf of de lector-promotor werden neergeschreven: 8 handschriften te Rolduc[19]), 1 te Waubach[20]), alsook losse stellingen te Kerkrade, Herzogenrath en Wittem[21]).

Een eeuw theologisch onderwijs in de abdij Rolduc (1698—1796) is dus vertegenwoor-

---

7) Cfr Hoofdstuk III.

8) Cfr Hoofdstuk III (noot 66) en Hoofdstuk V (noten 150 en 154).

9) Bio-bibliographie van Heyendal, p. 109, noot 1. — Bio-bibliographie van Haghen.

10) Sterfdatum van lector Alezius: 25 November 1772.

11) Bij het begin van de lijst van de onuitgegeven werken van abt Haghen.

12) Op 57 kilometer van München. De overste van Polling stuurde een afschrift van een document aan Ernst, dat gepubliceerd werd in diens *Histoire du Limbourg,* VI, Luik 1840, 121—122. De onpersoonlijke formule: „on trouvera" was de gewone manier van Ernst, waarop hij over een van zijn eigen geschriften sprak.

13) Wij danken ten zeerste Prof. Dr Paul Ruf. Directeur van de Handschriften-Abteilung van de Bayerische Staatsbibliothek, welke ons de eerste inlichtingen verschaft heeft. Slechts een bezoek ter plaatse zou een volledige vergelijking tussen wat zich te München en te Rolduc bevindt mogelijk maken.

14) Handschriften, nrs 41—56, 59—64, 68—70 (ten dele), 75—77: nrs 46—64 en 75—77 werden destijds door de Redemptoristen uit Wittem geschonken en komen waarschijnlijk voort uit de erfenis van de Rolducse kanunnik, Jan Petrus Putters, gestorven als pastoor te Mechelen, bij Wittem, op 4 October 1834. Het Aanwinstenregister van de Bibliotheek te Wittem vermeldt onder het jaar 1894 de aankoop van boeken uit de pastorie van Mechelen, waaronder de *„Theologia Rodensis".* Hs. 59 behelst twee banden.

15) De handschriften van de pastorie te Kerkrade komen voort uit de erfenis van twee verschillende Rolducse kanunniken, die opeenvolgend aldaar pastoor werden: Caspar Lutzerath († 1797) en Werner Geich († 1825).

16) Uit de erfenis van de laatste Rolducse kanunnik — pastoor Tilman Turck († 1823).

17) Zij behoorden toe aan de kanunnik Tilman Welter, aldaar als pastoor gestorven in 1824.

18) Handschriften, nrs 62—71. Blijkbaar zijn dus niet alle handschriften aan Rolduc overgedragen. Handschriften 62 en 70 tellen twee banden.

19) Handschriften, nrs 57—58, 65—67, plus 68—70 ten dele.

20) Het eerste gedeelte van een quarto-handschrift.

21) Zij zijn te Kerkrade toegevoegd aan de map van Lutzerath, te Herzogenrath aan een der handschriften van de cursus van Gouvy, te Wittem aan handschrift: Theol. 70a.

digd door ruim honderd handschriften, afgezien nog van enkele *ascetica* [22]) en *varia theologica* [23]), wat wel een unicum of een zeldzaamheid is en waarvan de waarde onschatbaar is, nu de handschriften wel voor het merendeel opgespoord en geïdentificeerd zijn. Toen die van Rolduc ons op de grote tafel van de bisschopzaal gebracht werden, werden wij een ogenblik door twijfel en angst bevangen, maar met wat geluk en geduld hebben wij toch die taak kunnen volbrengen, dank ook aan het feit, dat de Weleerwaarde Heer L. Augustus, archivaris, de samengeplande nasporingen in de naburige parochies en bij de Redemptoristen te Wittem heeft doorgevoerd.

HOOFDSTUK I

DE KLOOSTERLIJKE HERVORMING VAN 1680-1684

Joannes Baptista Bock werd te Aken op 16 September 1641 geboren; hij studeerde bij de Jezuïeten aldaar en was later gedurende meerdere jaren secretaris van Herman, graaf van Hatzfeld. Het was dus in zekere mate een late roeping, want hij trad eerst op het einde van zijn zeven en twintigste jaar in de abdij Rolduc in. Hij legde zijn geloften af (in die tijd bestonden er slechts eeuwige geloften in de oude orden) op 2 September 1669 en ontving zeer spoedig al de heilige wijdingen, zodat hij reeds op 6 October door de Nuntius van Keulen Augustinus Franciotto, titularis aartsbisschop van Trebizonde, tot het priesterschap werd verheven.

Alhoewel een goed religieus, bracht een door de Goddelijke Voorzienigheid gewild toeval Bock tot een nog intenser inwendig leven. Hij werd door Petrus Melchior van der Steghe, abt sedert 1667, naar Namen gezonden om de rechten van Rolduc te verdedigen in een kerkelijk proces; hij verbleef er twee jaar en het geding eindigde in 1675. Bock kwam te Namen in contact met de ongeschoeide Carmelieten aldaar. Ernst getuigt dit uitdrukkelijk in zijn Bio-bibliographie van Bock en in zijn *Annales* voor het jaar 1701 zegt hij, dat Bock in dat jaar een brief kreeg uit Wenen, gedateerd 22 October, „ab amicissimo sibi Elia a Sancto Alberto, excalceato Carmelita, quo secundum Deum auctore olim Namurci salutis suae fundamenta jecerat"; dit laatste ontleent hij aan de Annalen van Heyendal, die er aan toevoegen: „quae reformationi monasterii Rodensis initium dederunt" [24]). Ernst zegt, dat deze pater Elias bisschop van Ispahan was geworden en zo hebben wij dan ook diens spoor kunnen terugvinden [25]). Hij was geboren te Bergen (Mons) op 28 Januari 1643. Na eerst in zijn geboortestad gestudeerd te hebben, ging hij in 1660 naar de Universiteit van Leuven om er lessen in mathesis en geneeskunde te volgen, doch op een en twintigjarige leeftijd trad hij aldaar bij de Carmelieten in, kreeg zijn volledige opleiding in de wijsbegeerte en godgeleerdheid in het college van die orde te Luik, werd priester gewijd op 22 September 1668, ging terug naar Leuven als onder-novicenmeester, en, daar hij naar de missie wenste te vertrekken, werd hij in 1675 naar het missie-college der Carmelieten te Rome gestuurd. Vandaar zal hij naar Perzië vertrekken, een twintigtal jaar later bisschop van Ispahan worden [26]), om in 1700 naar Europa terug te keren. Eerst verblijft hij te Wenen bij de keizer, daarna te Rome, waar hij op 1 April 1702 door paus Clemens XI zal ontvangen worden, en tenslotte in België, dat hij in 1705 wederom zal verlaten. Hij scheept zich in 1708 te Lissabon in, maar ziek geworden, moet hij te Bahia, in Brazilië, aan land gaan, waar hij sterft op 5 Augustus.

22) Seminarie Rolduc, handschriften, nrs 71—74; Wittem hs. 57; drie handschriften te Kerkrade en twee te Herzogenrath.

23) Eén handschrift te Kerkrade, twee te Herzogenrath met quaestiones uit de hele theologie, één te Waubach.

24) Geciteerde uitgave, p. 162.

25) Ambrosius van S. Teresia, *Hierarchia Carmelitana*, I, De episcopis ecclesiae Isphahensis, in Analecta ordinis Carmelitarum discalceatorum, VII, 1932, 28—37.

26) Benoemd op 26 October 1693, werd hij eerst geconsacreerd op 30 December 1696.

Wat Ernst beweert over de brief aan Bock komt met deze gegevens overeen en waarschijnlijk heeft hij het schrijven zelf in het archief van Rolduc gezien; wij moeten deze gewetensvolle historicus ook geloven wat betreft de vroegere ontmoeting te Namen: pater Elias kwam wellicht vanuit Leuven aan het Naams klooster een bezoek brengen of misschien ondernam hij in de lente van 1675 zijn reis van Leuven naar Rome via Namen; in ieder geval, schijnt de ontmoeting, toevallig en van korte duur, beslissend voor Bock te zijn geweest: *Digitus Dei est hic!*

Op zijn naamdag, 24 Juni 1675, nog te Namen of misschien reeds te Rolduc, schreef en tekende „Joannes Bock, mancipium Jesu Christi sanguine redemptum", een roerende verklaring thans nog te Rolduc bewaard [27]), waarin hij zijn doopbeloften hernieuwt: „Je soussigné, constitué et étably en la présense de Dieu Eternel, et de toute la Cour céleste, ayant considéré l'immense miséricorde de sa divine bonté envers moy, très indigne et chétive créature, qu'elle a créée de rien, conservée, soûtenue, délivrée de tant de dangers, et comblée de tant de bienfaits; mais surtout ayant considéré cette incompréhensible douceur et clémence, avec laquelle ce très bon Dieu m'a si bénignement tolérée en mes iniquitez, si souvent et si amablement inspirée, me conviant à m'amender, et si patiemment attendue à pénitence et repentance iusque à cette 34. annee de mon aage (sic): nonobstant toutes mes ingratitudes deloyautez et infidélitez, par lesquels différant ma conversion et méprisant ses grâces, ie l'ay si impudemment offensé: après avoir encore considéré, qu'au jour de mon sacré baptême ie fus si heureusement et saintement voüé et dédié à mon Dieu pour être son fils, et que contre la profession qui fut alors faite en mon nom, i'ay tant et tant de fois si malheureusement et détestablement profané et violé mon esprit, l'appliquant et employant contre sa Divine Majesté. Enfin revenant maintenant a moy même, prosterné de coeur et d'esprit devant le Throne de la Justice Divine, ie me cognois, advoüe et confesse pour légitimement atteint et convaincu du crime de lèze Majesté Divine, et coupable de la Mort et Passion de Jésus Christ, à raison de péchez que j'ay commis, pour lesquels il est mort, et a souffert le tourment de la Croix, si que ie suis digne par conséquent d'être à jamais perdu et damné. Mais me retournant devers le Throne de l'infinie Miséricorde de ce même Dieu éternel, après avoir détesté de tout mon coeur, et de toutes mes forces, les iniquitez de ma vie passée, ie demande et requiers humblement graces, pardon, mercy, avec entière absolution de mon crime en vertu de la Mort et Passion de ce même Sauveur et Rédempteur de mon âme, par laquelle m'appuyant, comme sur l'unique fondement de mon espérance: j'advoüe derechef et renouvelle la sacrée profession de la fidélité faite de ma part à mon Dieu en mon baptême.....".

Deze toewijding hernieuwde Bock door een apostille op hetzelfde document: «..... renouvellée comme dessus au même jour de mon bon Patron 1676 la signant de mon propre sang". En inderdaad volgt de handtekening van Bock, zeker met bloed geschreven. Bock deed nog vaker deze zelfde toewijding [28]); op de buitenrand van het blad treft men er aan voor de jaren 1683, 1687, 1688, toen Bock reeds abt was.

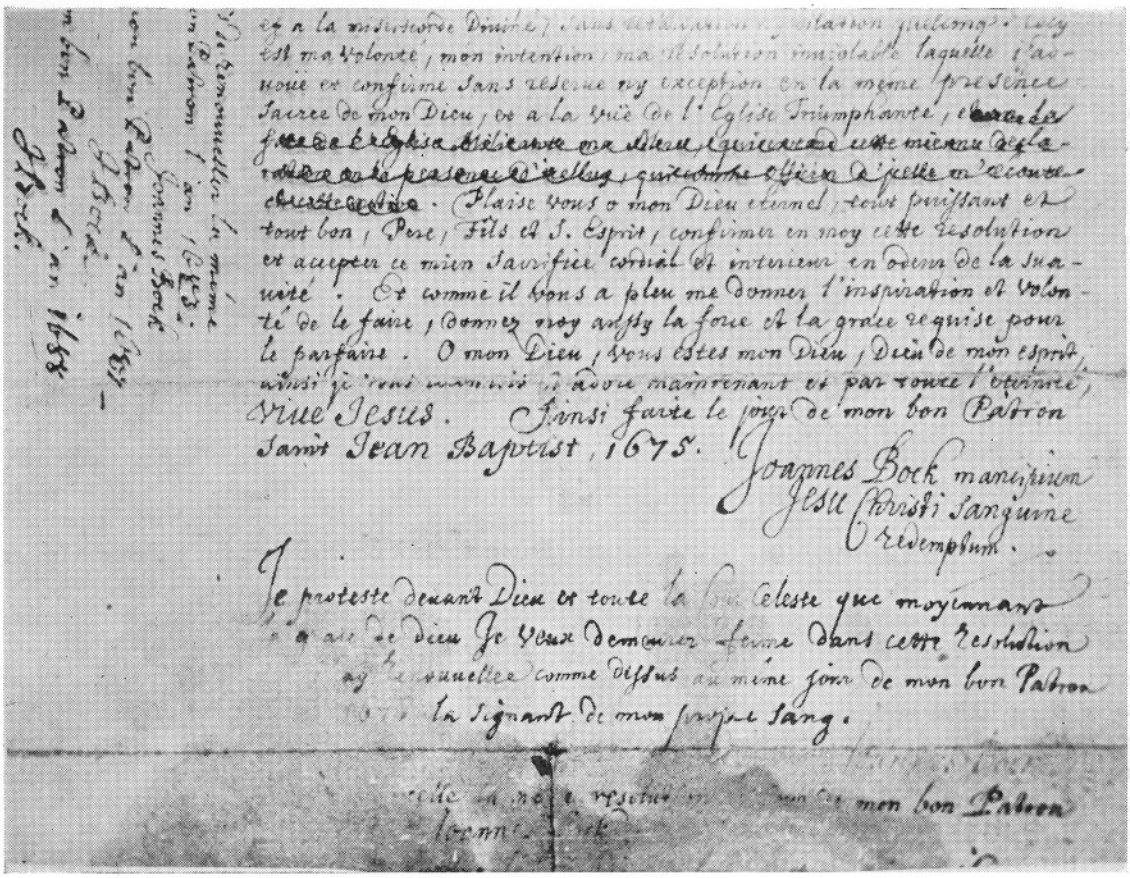
Er ligt dus in dit document iets meer dan een emotionele, enigszins dramatische, beslissing van één ogenblik; het is de herhaalde uiting van een volledige inwendige bekering tot een strenger ascetisch leven, waarop — de woorden van Heyendal toepassend — heel de hervorming van Rolduc gebouwd zal worden. En dat moet ons niet verwonderen, wanneer wij weten, dat zulk een levensomkeer geschiedde onder invloed van een sterke en nuchtere persoonlijkheid als die van pater Elias van Sint Albertus.

Toen Bock van Namen in Rolduc een tijdje terug was, werd hij, in 1676 als pastoor naar Hendrikskapel [29]), parochie door de abdij bediend, gestuurd. Maar, na drie jaar, werd hij teruggeroepen omdat abt van der

[27]) Seminarie-archief, Portefeuille nr 21.

[28]) Een grote vlek, waarvan niet met zekerheid kan gezegd worden of het bloed is, maakt het onderste gedeelte van het blad grotendeels onleesbaar. Een hernieuwing geschiedde zeker in 1677; van de volgende kan men nog de datum 1678 onderscheiden.

[29]) In het Frans: Henri-Chapelle, provincie Luik, België.



Bekeringsverklaring met inkt geschreven en getekend door Joannes Bock op 24 Juni 1675; daaronder de hernieuwing gedaan op 24 Juni 1676: rechts onder de plooi van het papier kan men de handtekening, ditmaal met bloed geschreven, nog zien. Op de rand: deel van latere hernieuwingen, volledig met inkt geschreven (Rolduc, Seminarie-archief, portefeuille nr. 21).

Steghe het ogenblik gekomen achtte om de zo vaak voor Rolduc voorgenomen innerlijke hervorming door te voeren en in verband daarmede Bock, op wie hij kon rekenen, wilde gebruiken. Eerst meende hij aansluiting te moeten zoeken bij de hervorming van de Augustijner-kanunniken door Petrus Fourier [30]) in Lotharingen verwezenlijkt en stuurde hij Bock daarheen, maar een overeenkomst kon niet worden bereikt. Te Aken kwam van der Steghe in 1680 in contact met enkele religieuzen van de Val-des-Ecoliers te Luik, een klooster van Augustijnen, dat zich in 1667 had aangesloten bij de Franse congregatie van de reguliere kanunniken van Sint Genoveva. Na over hun streng leven en rigoristische zeden gehoord te hebben, vroeg van der Steghe enkele novicen naar de Val-des-Ecoliers te mogen sturen. Dit werd hem in principe toegestaan, zodat hij nu het gunstige ogenblik voor het doorvoeren van de hervorming gekomen achtte. Hij wendde zich tot de Spaanse Gouverneur te Brussel, de hertog de Villa Hermosa, en vroeg in naam van koning Karel II een commissaris naar de abdij te sturen om er een onderzoek in te stellen en de kwestie van een nieuwe levenswijze in de communauteit te komen bespreken. Rolduc viel immers politiek niet onder het prinsbisdom Luik, maar maakte deel uit van het grondgebied der Spaanse Nederlanden en een inwendige hervorming van de abdij had slechts kans van slagen, indien zij door het burgerlijk gezag gesteund werd. Op 15 April

[30]) Geboren op 30 November 1565 te Mirecourt (Lotharingen), gestorven te Gray (Franche Comté) op 9 December 1640, gelukzalig verklaard op 16 Januari 1730, heilig verklaard op 27 Mei 1897.

1680 benoemde hertog de Villa Hermosa als commissaris een prelaat, die ook tot het Spaans kroongebied behoorde, Reginaldus Cools, bisschop van Roermond. Deze, te Antwerpen [31]) gedoopt op 28 Januari 1618, was eerst op 2 Februari 1645 bij de Brusselse Dominicanen ingetreden. Hij werd priester gewijd in September 1646, bekleedde verschillende ambten in zijn orde en werd zelfs een ogenblik van Jansenisme beticht; een dubbele zending te Madrid bracht hem in contact met het Hof, zodat hij in 1675 tot bisschop van Roermond werd benoemd. De wijding had plaats op 17 Januari 1677. Hij legde een grote ijver aan de dag en een zending als die te Rolduc viel helemaal in zijn lijn.

Cools kwam te Rolduc aan op 9 Juli 1680, vergezeld van een afgevaardigde van de Raad van Brabant, stelde, naar het voorbeeld van de constituties der congregatie van Sint Genoveva, een *Regulamentum* op en vroeg aan de abt een prior aan te wijzen om het in te voeren en te doen naleven. Op 13 Juli benoemt de abt in zijn aanwezigheid als zodanig Joannes Bock. Na het vertrek van de commissarissen werd Bock's gezag zo bestreden dat de abt het beter achtte Bock mee te sturen met de zeven candidaten, die naar de Valdes-Ecoliers zouden gaan. Zij vertrokken op 19 Augustus en na in dat zeer jansenistisch milieu [32]) alles gezien en geleerd te hebben, kwamen allen te Rolduc terug en werden er ingekleed op de feestdag der Presentatie van Onze Lieve Vrouw, 21 November, de dag, die later steeds als de begindatum van de hervorming zal gevierd worden.

Nochtans was de hervorming nog verre van triomferend: de oudere religieuzen wilden de kleine veranderingen in het ordekleed en de strengere levenswijze niet aanvaarden. Zij kwamen openlijk in verzet en brachten zelfs twijfel bij de novicen; vijf sloten zich bij hen aan, één vertrok, één bleef trouw aan abt en prior; twee van de weerspannigen werden op 14 Juli 1681 naar huis gestuurd. In Augustus werden de nieuwe Rolducse constituties, welke een adaptatie waren van die der congregatie van Sint Genoveva, ter goedkeuring naar Rome verzonden. Doch de Brusselse internuntius Tanari verkreeg van de H. Stoel toestemming om visitatoren naar de abdij te sturen, en, zonder het Spaans Staatsgezag te raadpelgen, wees hij als zodanig drie afgevaardigden aan, die te Rolduc op 19 October aankwamen. De eerste was Karel van der Baeren, proost [33]) der Augustijner-kanunniken van Sint Jacob op de Coudenberg te Brussel, die weinig voelde voor een hervorming, welke als een aanmaning voor zijn eigen klooster kon gelden. De tweede was Willem Bassery [34]); hij was te Brussel geboren in 1642, studeerde te Leuven en werd er professor in de rechten aan de Universiteit, kanunnik van Sint Pieter en voorzitter van het college van Sint Donatianus. Op 23 Augustus 1681 werd hij tot apostolisch vicaris van het bisdom 's-Hertogenbosch benoemd; de bisschoppelijke waardigheid was daar niet aan verbonden en hij trachtte ze te vergeefs te verkrijgen. Hij zal zijn ambt als visitator, zo kort na zijn benoeming om zijn beslagenheid in het kanoniek recht ontvangen, aangenomen hebben, om zich verdienstelijk te maken in de ogen van de internuntius, zonder zich feitelijk veel voor de zaak te interesseren. Tien jaar later zal hij bisschop van Brugge worden, verschillende wijze diocesane reglementen opstellen en sterven op 18 Juni 1706. De derde was Petrus Lambertus Le Drou [35]), uit Hoei afkomstig; hij was Augustijner-eremiet en doceerde de godgeleerdheid aan het college van zijn orde te Leuven sedert 1668; op 24 September 1673 had hij het doctoraat aan de Universiteit behaald. Hij schijnt wel enigszins gunstig gestaan te hebben tegenover de veranderingen te Rolduc, maar gemeend te hebben, dat zij practisch geen ingang zouden vinden in de communauteit. In ieder geval stelden de visitatoren mildere statuten op, waartegen abt van der Steghe beroep te Rome indiende. Hij

[31]) Cfr C. de Clercq, *Het kerkelijk leven*, in: Antwerpen in de XVIIIde eeuw, Antwerpen 1952, 127—128.

[32]) G. Simenon, *Le Jansénisme au pays de Liège*, in Revue ecclésiastique de Liège, XVI, 1924—1925, 98.

[33]) Deze proostdij zou eerst in 1731 abdij worden.

[34]) E. Reusens, *Documents relatifs à l'histoire de l'Université de Louvain*, in Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, in deze studie steeds eenvoudig geciteerd als *Analectes:* XVII, 1881, 358; L. J. Rogier, *Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en 17e eeuw*, II. Amsterdam 1945, 584—585, 592—594.

[35]) Analectes, XXII, 1890, 268—269.

liet twee van de vier novicen tot de eeuwige geloften toe op 23 November: Joannes Beckers, te Herzogenrath geboren in 1654, en Nicolaas Hannot, te Aubel geboren in 1659; verlengde het noviciaat van de twee anderen en zond ze later weg. Pas in Juli 1682 vernam men te Rolduc, dat de strenge constituties te Rome aanvaard en na de gewone — nogal lange procedure — goedgekeurd zouden zijn. Abt van der Steghe stierf op 1 December. Bisschop Cools werd door de Regering aangewezen om de keuze van een nieuwe abt te komen voorzitten, hetgeen geschiedde op 6 Januari 1683. Bock kreeg slechts twee stemmen: één van een oudere religieus, één van een der beide jonge geprofesten. De Regering had het recht van benoeming en was niet door de keuze gebonden. Cools wist wel, dat heel de zaak van de hervorming gebonden was aan die benoeming en verkreeg van de vrome markies de Grana, gouverneur sedert enige maanden, die eerst ter H. Tafel naderde alvorens een beslissing te nemen, dat Bock als abt aangewezen werd. Deze nam bezit van zijn ambt op 10 Februari, ging op retraite te Val-des-Ecoliers en werd te Luik abt gewijd door de hulpbisschop Antonius Blavier op 21 Februari. Zijn eerste bekommernis was de beloofde Romeinse goedkeuring van de constituties te verkrijgen, hetgeen geschiedde door de bulle van Innocentius XI van 28 Augustus 1683. Dit pauselijke document mocht echter — volgens de wetten van die tijd — slechts in het kapittel officieel afgekondigd worden na het koninklijk placet ontvangen te hebben. Helaas! de inval van de Fransen in het hertogdom Limburg verhinderde alle contact met de Spaanse kroon, en Bock moest zelfs, om als politiek persoon aan de gewelddaden van de Fransen te ontsnappen, elf maanden in het refugiehuis van de abdij te Aken vertoeven, hetgeen natuurlijk de kloostertucht niet ten goede kwam. Maar tijdens die afwezigheid kwam een candidaat binnen, die hij nog zelf had kunnen ontvangen, toen deze zich was komen aanbieden en die zijn voornaamste medewerker en later zijn opvolger zou worden: Nicolaas Heyendal [36]).

Heyendal was geboren te Walhorn bij Eupen op 4 September 1658 deed te Aken zijn humaniora bij de Jezuïten en philosophische studies bij de Dominicanen. Na een predicatie gehoord te hebben, had hij op tien- of elfjarige leeftijd de belofte van eeuwige zuiverheid gedaan. Op het einde van zijn leven bekende hij het feit aan zijn religieuzen en voegde eraan toe, dat hij toen niet volledig beseft had wat hij deed, maar dat de aangegane verplichting hem een bijzondere steun was geweest in de moeilijke omstandigheden, welke hij moest doormaken en dat hij er heel zijn leven trouw aan was gebleven. Heyendal zou inderdaad een zware beproeving ondervinden: hij ging naar Italië om daar zijn studies voort te zetten, maar op het grondgebied van de Venetiaanse Republiek viel hij in handen van ronselaars, die hem bij het leger inlijfden. Na korte tijd werd hij naar het eiland Korfou gestuurd, waar hij meer dan drie jaar in garnizoen doorbracht; hij gebruikte zijn vrije tijd om zich met de plaatselijke oudheden, de taal en gebruiken van het volk vertrouwd te maken. Uit de krijgsdienst ontslagen, kwam hij, na een kort verblijf te Milaan, in zijn geboortedorp terug op de dag zelf, dat men, hem dood wanend, een lijkdienst voor zijn zielrust hield. Na in het familiemidden te hebben uitgerust ging Heyendal te Leuven studeren. „Heel de tijd, die ik te Leuven doorbracht", zal hij later zelf getuigen [37]), „leefde ik niet te midden van de theologen, maar bij de juristen; ik werd enkel ingeschreven in de faculteit der rechten. Ik volgde trouw die cursussen en zou in die faculteit de academische graden behaald hebben, indien de goddelijke barmhartigheid mij niet tot de kerkelijke staat geroepen had. Ik volgde slechts nu en dan een

[36]) Cfr J. Heinen, *Pfarrgeschichte Eupens,* Eupen 1896, 56—68; *Nieuw Nederlands Biographisch Woordenboek,* VIII, Leiden 1930, 1281—1283, door H. Brugmans; W. Gierlichs, *Nikolaas Heyendal,* in Rolduc's Jaarboek, XIII, 1933, 67—76.

[37]) Vertaald uit zijn later werk *Apologia pro abbate et priore monasterii Rodensis,* Antwerpen, 1710, 174—175, waar hij zich verdedigde tegen hen, die beweerden, dat de Leuvense pro-jansenistische professor Gummarus Huygens hem met opzet naar Rolduc gestuurd had. Ernst (Bio-bibliographie van Heyendal, p. 8) heeft nog nota's gekend, welke Heyendal geschreven had naar de dictaten van een professor der eigenlijke Leuvense Faculteit van de godgeleerdheid, Franciscus van Vianen, vriend van Huygens, gestorven in 1693. Cfr Analectes, XVIII, 1882, 98.

college in de godgeleerdheid, en indien ik te Leuven wat tijd en studie aan de theologie wijdde, was dit enkel uit liefhebberij. Indien ik de discipel van een der Leuvense doctoren in de godgeleerdheid moet genoemd worden, dan kan het van niemand anders zijn dan van de toen zeereerwaarde pater Le Drou, nu doorluchtig bisschop van Porphyre. Zijn theologische tractaten heb ik persoonlijk afgeschreven en daaruit heb ik niet weinig nut getrokken. Toen ik, nog van plan de academische graden in de rechten te Leuven te behalen, naar huis ging om mijn ouders te bezoeken ... vond ik daar een goede priester



PORTRET VAN NICOLAAS HEYENDAL

in de dekenij van Eupen. Olieverfschilderij: 83 x 65 cm., gesneden hoeken. — Heyendal, en face afgebeeld, gekleed in het zwart met abtskruis en zwarte pruik; hij houdt in de rechterhand een enveloppe, waarop men leest: *A Monsieur / Monsieur Heyendal / Abbé de Rolduc / à Rolduc*. Op de rug van de stoel staat zijn kenspreuk: PLUS OMNIBUS LABORA. Daaronder zijn wapen en onder dit: *Anno 1731 / Aet. 73*. Boven rechts ziet men Heyendal, iets jonger, aan een lessenaar gezeten, vóór hem rekken met boeken; naast hem rechts de abtsstaf. — Aan de keerzijde van het doek de naam van Nicolaas Heyendal.



Olieverfschilderij te Rolduc uit het derde kwart van de XIX-e eeuw, weergevende de toestand der gebouwen van Rolduc op het einde van de XVII-e eeuw. In plaats van het gebouw rechts van de toren der kerk dient men zich economiegebouwen te denken.

en oude vriend, die, goed op de hoogte van de zaken te Rolduc, me verhaalde hoe de nieuwe abt — buiten alle verwachting tot die waardigheid verheven — de zaak van de hervorming, die bijna hopeloos was geworden door de dood van abt Petrus, wederom in handen had genomen... Toen ik dat hoorde, kwam in mij plotseling de begeerte op, welke ik tot dan toe niet had, daar in te treden". Dit getuigenis kunnen wij leggen naast de bekeringsacte van Bock en zonder het plotselinge van Heyendal's bekering te loochenen, kunnen wij wel vermoeden, dat Le Drou, met wie hij in persoonlijk contact stond, horende dat hij van het hertogdom Limburg kwam, hem met een zekere weemoed over de hervorming van Rolduc zal hebben gesproken en zijn mening geuit, dat zij weinig kans van slagen had. Toen dan Heyendal later te Walhorn vernam, dat de hervorming toch doorging, heeft hij de inwendige stem van God gehoord, welke zijn strijdlustig temperament aanspoorde om daar de goede strijd mede te gaan voeren. In ieder geval is het onloochenbaar, dat Le Drou een grote geestelijke invloed heeft gehad op Heyendal. En zo ligt hier weer, evenals bij Bock, de toevallige tussenkomst van een later bisschop aan de oorsprong van een grootse beslissing, ook door een man genomen, die reeds heel wat ondervinding achter de rug heeft. Le Drou verliet Leuven in 1682, daar hij 19 April tot provinciaal van zijn orde gekozen werd. Tien jaar later zal hij door Innocentius XII tot pauselijk sacrista — een ambt, dat steeds aan een Augustijner-eremiet toegekend wordt [38]) — en tot bisschop van Porphyre benoemd worden. Waarschijnlijk kwam Heyendal zich te Rolduc aanbieden tijdens de zomervacantie van 1683 en trad hij in 1684 in. Want na het gewone postulaat van meerdere maanden, werd hij op 9 No-

[38]) De huidige titularis is een Nederlander.

vember 1684 ingekleed door abt Bock, die, na de wapenstilstand tussen Frankrijk en Spanje, op 15 Augustus getekend, naar zijn abdij had kunnen terugkeren. Men vernam te Rolduc met de grootste vreugde, dat het lang verwachte koninklijk *placet* voor de bulle van 28 Augustus 1683 op 23 October 1684 was gegeven. Op 1 December las Bock in het kapittel beide documenten voor. Op 15 December werden de nieuwe constituties aangevuld door een *Regula communis officiariorum* [39]), bepalingen aangaande de rechten en plichten van de verschillende ambtsdragers van de abdij. Tien hoofdstukken behandelen achtereenvolgens het ambt van abt, prior, novicenmeester, provisor, sacrista, vestiarius, infirmarius, bibliothecarius, refectoriarius en lector. Maar hoofdstuk X moeten wij nader inzien: het handelt niet over de theologische lessen, maar over de geestelijke lezing, die eens per week, en dagelijks tijdens de boetetijden van de Advent en de Vasten, op de beurt door iedere religieus (die dan als lector optreedt) voor heel de communauteit moet gedaan worden; eerst wordt een hoofdstuk van de H. Schrift, daarna een gedeelte uit een aangeduid boek, voorgelezen. Hoofdstuk XI handelt over de religieuzen, die in de parochies of in de twee vrouwenkloosters Marienthal en Sinnich — van de abdij afhankelijk — werkzaam zijn; met nadruk wordt er op gewezen, dat zij hun eigen geestelijk leven niet mogen verwaarlozen en ieder jaar een retraite moeten houden, zonder dat de plaats er van bepaald wordt.

Aldus was de kloosterlijke hervorming te Rolduc theoretisch — in de teksten — voltooid; zij zou nu geleidelijk in merg en been van de jongere religieuzen doordringen, want de vóór 21 November 1680 ingekleden bleven natuurlijk vrij de nieuwe verplichtingen, die zij bij hun inkleding niet hadden kunnen vermoeden, geheel of ten dele wel of niet na te volgen.

HOOFDSTUK II

HET „DIARIUM" VAN 1685-1701

Wat onder bovenvermelde titel thans in het Seminarie van Rolduc geregistreerd staat [40]), is een Latijns handschrift van 27 folio's, groot formaat en klein schrift, dat slechts een gedeeltelijk afschrift is door éénzelfde hand van een vroeger bestaand document: het begint *ex abrupto* met aanduidingen betreffende het jaar 1685 [41]) en eindigt op 11 April 1701, op het einde van een folio, met een zin die niet voltooid is en welke dus op een ander folio moest voortgaan. Na 30 October 1688 staat er een streep en een randbemerking: tot hiertoe heeft de religieus Hannot het diarium opgesteld. Het wordt voortgezet door Heyendal [42]. Op 14 Juli 1694 wordt het vertrek van Heyendal naar Eupen verhaald en toch gaat het diarium verder, doch op 20 Juli 1695 en op 10 Januari 1696 komt Bock zelf aan het woord, en dan wederom van 20 Mei 1696 tot einde Februari 1701. Van 24 Mei 1696 echter tot begin Mei 1697 wordt het verhaal onderbroken en een of meerdere folio's ontbreken, terwijl voor Maart 1701 aangeduid staat, dat Heyendal het diarium voortzet; hij was inderdaad in de abdij terug sedert 18 Augustus 1697.

[39]) Twee afschriften bevinden zich in het Seminarie te Rolduc, handschriften nrs 26 en 37. De tekst werd op 15 December 1684 ondertekend door Bock en de zeven religieuzen, die de hervorming hadden aangenomen. Iedere nieuwe geprofeste moest die ook aannemen: zo volgen nog 55 andere namen, gaande van 1685—1736. Daarna moesten de religieuzen bij de professie ook de in 1736 vastgestelde *Regulae de agendis abbate vita functo et sede vacante* aannemen en volgen in Hs 26 nog 80 namen tot 1793, en in Hs 37 nog 49 namen, tot 1772.

[40]) Handschrift nr 7. Over het eerste bijvoegsel, cfr supra: Inleiding, noot 2; het tweede bijvoegsel zijn vier bladzijden van een *Diarum* van de vergaderingen der Staten van Limburg voor 1747—1748.

[41]) Voor het jaar 1685 en voor begin 1686 zijn er marginale noten, die verwijzen naar bladzijden — — gaande van 140 tot 145 — en nummers, en in de tekst staan meerdere aanduidingen, die schijnen thuis te horen in een ander verhaal, zonder hetwelk zij niet volledig verstaanbaar zijn.

[42]) Nochtans spreekt Hannot in het deel tot October 1688, en ook Heyendal daarna, van zichzelf in de derde persoon.

De bemerking, aan Bock op 20 Juli 1695 toegeschreven, begint als volgt: „Vanaf het begin van onze reformatie werd van alle middelen om de tucht te bewaren de invoering van het theologisch onderwijs *(studium theologicum)* niet als het minst belangrijk beschouwd. Daarom werden herhaaldelijk theologen uit Leuven naar ons klooster geroepen, om aan de onzen een gezondere leer *(saniorem doctrinam)* te doceren". Zeer belangrijke tekst! Hij getuigt, dat tot dan toe het theologisch onderwijs te Rolduc niet was geregeld en dat, indien nu een beroep gedaan werd op oud-studenten van Leuven, het wel met de bedoeling was een theologische leer met een bijzondere richting — die welke Bock de gezonde noemt — te ontvangen. Er was natuurlijk te Rolduc onder de ouderen niemand om een dergelijk onderwijs te geven en de anderen waren nog te jong. Ook in abdijen met een voltallig convent was het in die tijd dikwijls de gewoonte op buitenstaanders een beroep te doen om de godgeleerdheid te doceren, daar het kooropficie of andere bezigheden verondersteld werden te weinig tijd aan de inwonende religieuzen te laten om zich in die moeilijke wetenschap in te werken. Wat Bock zegt over „gezondere" richting vraagt een paar woorden uitleg. De discussies rond het Jansenisme waren toen in volle gang. Betrekkelijk weinigen huldigden de ketterse opvattingen, aan Jansenius toegeschreven. Maar het debat had zich verbreed en veralgemeend rond twee hoofdstromingen: de zogenaamde rigoristen, die in zake genade, berouw, goede werken enz. nogal strenge opvattingen hadden en door hun tegenstanders gemakkelijk van Jansenisme beticht werden, en de zogenaamde laxisten, die mildere theoriën verdedigden, welke in het algemeen door de Jezuïeten werden aangenomen. Vandaar dat ook meningen, op andere gebieden door de Jezuïeten verdedigd, door de tegenpartij bestreden werden. De pennestrijd laaide bij de geringste aanleiding op, over zóveel onderwerpen, met zó talrijke nuances en variaties, dat het moeilijk is een bepaalde en steeds gelijke qualificatie aan een auteur te geven. Te Leuven, zowel in de faculteit zelf als in de aangesloten colleges, waren er vertegenwoordigers van de beide richtingen. Het is vanzelfsprekend, dat een kloosterhervormer als Bock zijn docenten ging zoeken in het strengere kamp.

Het is moeilijk te bepalen, wanneer de eerste oud-student van Leuven als leraar in de theologie te Rolduc aankwam. In strikte zin betekent *initium reformationis* de datum 21 November 1680, maar het is niet zeker, dat in de moeilijke tijden, die tot de herfst van 1684 duurden, een regelmatig onderwijs gegeven werd. De *Regula officiariorum* van 15 December 1684 bevestigt, dat er geen eigenlijke docenten onder de religieuzen waren. Het woord *lector* wordt er in een heel andere betekenis gebruikt dan hetzelfde woord heeft in het *Diarium,* waar het de van buiten gekomen professor in de theologie aanduidt. Zulke vermelding komt voor het eerst voor op 1 Augustus 1685, wanneer wij vernemen, dat een zekere Buyens, afkomstig uit Mol [43]), die al enige tijd in functie is, zijn lessen om gezondheidsredenen moet opgeven, maar in de abdij blijft wonen, waar hij door zijn geestelijke invloed de hervorming blijft steunen. Hij werd natuurlijk opgevolgd door een andere ex-Lovaniensis, Cornelissen, geboortig uit Breda, die zijn eerste les gaf op 29 Augustus en een *disputatio theologica* hield op 7 December: d.w.z. een oefening, waar zijn studenten het *pro et contra* van de door hem gedoceerde stellingen verdedigden. Hij bleef echter niet lang; misschien werd hij gepromoveerd, zoals spoedig gebeurde met degene, die hem verving: Hendrik Denys. Deze wereldpriester was geboren te Corroy-le-Château [44]) in 1658, werd in 1683 lector in de godgeleerdheid in de benedictijnse abdij te Saint Hubert [45]), verwierf tevens het licentiaat in de godgeleerdheid te Leuven op 15 November 1685. Van Saint Hubert kwam hij op 15 Maart 1686 naar Rolduc. Doch reeds op 2 September vertrok hij, omdat hij tot pro-

---

[43]) Huidige provincie Antwerpen, België. — Een zekere Jacobus Buyens, ook uit Mol afkomstig, werd Dominicaan te Antwerpen, verwierf een zekere beroemdheid als geestelijk schrijver, en stierf aldaar op 12 Juni 1664. — In 1685 gaf abt Bock zelf gedurende de tijd dat er geen lector was, enkele conferenties over de Paulusbrieven.

[44]) Huidige provincie Namen, België. Over Denys, cfr *Biographie nationale,* V. Brussel 1876, 603—608, door J. Reusens, die echter het verblijf van Denys te Rolduc niet schijnt te kennen.

[45]) Huidige provincie Luxemburg, België.

fessor in de godgeleerdheid benoemd was aan het bisschoppelijk Seminarie te Luik. Hij verwierf enige vermaardheid als pro-jansenist en werd op 23 Maart 1699 met andere collega's, waaronder een zekere Hubertus Gautius uit Maastricht [46]), door de prinsbisschop afgezet. De Universiteit van Douai en Leuven veroordeelden verschillende van zijn stellingen, terwijl die van Keulen ze vrij van alle dwaalleer verklaarde [47]). Wij kunnen wel vermoeden in welke „richting" Denys reeds te Rolduc zijn onderwijs gaf; hij bleef daarna in contact met de abdij.

Met moeite vond men na hem een zekere Joannes Beauver uit Gembloux, die in 1685 te Leuven, onder leiding van professor Huygens, pro-jansenistische stellingen verdedigd had [48]), en nog geen priester was. Daarom werd ook de wereldpriester Philippus Josef Hocqueux, licentiatus in de godgeleerdheid, die in de abdij der Benedictijnen van Vlierbeek bij Leuven doceerde, maar ziek was geworden, uitgenodigd naar Rolduc te komen als biechtvader der religieuzen (functie, welke dus de vorige lectoren ook schijnen uitgeoefend te hebben) en om er zo mogelijk ook enkele lessen te geven. Hij kwam op 13 September 1686 aan, begon aan de religieuzen de regel van de H. Augustinus uit te leggen; later doceerde hij ook het tractaat *De Justificatione* (over de genade!) en bracht orde in de toen nog armzalige bibliotheek [49]). Beauver kwam op zijn beurt aan op 22 October en nam als stof voor zijn lessen het tractaat *De Iure et Iustitia*. Onder invloed van Hocqueux — zeggen de *Annales* van Heyendal voor 1686 [50]) — richtte Bock een conferentie of groepering op voor de priesters van het hertogdom Limburg onder de titel der *Presentatie van Onze Lieve Vrouw*. Toch was deze conferentie eerst en vooral bedoeld voor de Rolducse kanunniken, die aldaar in de zielzorg werkten. Heyendal voegt eraan toe, dat twee opeenvolgende lectoren — waarschijnlijk Denys en Beauver — Rolduc een zekere reputatie van Jansenisme bezorgden, maar dat die beschuldiging ten slotte een uiting van jaloersheid was, bijzonder van de bedelorden. Vroeger kwamen deze biechthoren in de abdijkerk bij bijzondere gelegenheden; thans horen abt en religieuzen zelf biecht en prediken voor het volk. Bock staat in contact met veel protestanten, en bekeringen hebben te Rolduc plaats. Ook in de parochies oefenen de kanunniken van Rolduc meer geestelijke invloed uit op het volk en brengen het tot strengere zeden.

Hocqueux, steeds zieker wordend, verliet Rolduc, op 26 Juli 1687; hij zal te Brussel sterven begin 1692 en het Diarium noteert dan: „aan zijn verdiensten schrijven wij de vooruitgang toe, die wij in soliede godsvrucht en in de leer welke met zulke godsvrucht gepaard gaat, gemaakt hebben; na God moet men ook hem dankbaar zijn voor wat in ons Limburgse land geschiedde voor het heil van de zielen". Deze band tussen leer en godsvrucht, al zijn ze dan ook wat rigoristisch getint, verdient hier onderlijnd te worden.

Beauver was ook niet van te sterke gezondheid; hij verliet de abdij op 24 Januari 1689 en werd opgevolgd door Henricus Jessen, die op 25 April te Rolduc zijn eerste les gaf. Een der jongere religieuzen, die reeds een paar jaar pastoor was geweest te Herzogenrath [51]), kwam er niet naartoe en Heyendal — die reeds sedert de herfst van 1687 priester was — noteert in het Diarium: „'s avonds krijgen wij het bevel, dat iedereen de theologische les moet volgen." Hij spreekt natuurlijk hier slechts van de sedert 1680 ingekleden, niet van de zeer oude religieuzen. In de

46) Analectes, XXI, 1888, 301.

47) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XVIIe siècle*, II, Luik 1877, 365—388; L. Ceyssens, *L'affaire du Séminaire de Liège d'après l'historien janséniste Gabriel du Pac de Bellegarde*, in Annuaire d'histoire liégoise, III, 1947, 663—763.

48) *Theses theologicae, id est, articuli theologorum Lovaniensium exhibiti III^mo ac Rev^mo D^no Archiepiscopo Mechliniensi causa concordiae ineundae cum RR. Patribus Societatis Iesu et aliis, quas praeside G. Huygens defendet Joannes Beauver, Gemblacensis*, Leuven, 1785. Deze thesissen waren ook goedgekeurd door de professoren Hennebel, Pasmans en van Vianen. — De Jezuïet Th. De Vos antwoordde met *Antitheses*. — Beide werken werden op de Index geplaatst om aan de discussie een einde te maken.

49) *Bibliotheca nostra satis pauper*, zegt het *Diarium* voor December 1686.

50) Geciteerde uitgave, 191. — Over Hocqueux: cfr Analectes, XVIII, 1882, 100.

51) Aegidius Brauman werd op 30 October 1686 als pastoor naar Herzogenrath gestuurd, maar ook daar verstoorde zijn moeilijk karakter de vrede. Hij zal in opstand komen tegen abt Bock en de abdij verlaten.

meeste abdijen van die tijd was er maar één theologische les per dag, zodat het bestuderen van de voornaamste tractaten der dogmatiek en zedeleer ongeveer een achttal jaren in beslag nam. Soms werden de religieuzen betrekkelijk vroeg priester gewijd, maar zij bleven de theologische les volgen, tot zij heel de cyclus van de tractaten afgemaakt hadden en gingen dan pas het jurisdictie-examen op het bisdom wagen. Geleidelijk zal deze handelwijze ook wel te Rolduc ingevoerd zijn, in zover men de jonge krachten niet eerder nodig had voor dringende aangelegenheden, binnen of buiten de abdij.

Op 7 Mei verhaalt het *Diarium* een incident, dat typisch is voor de atmosfeer, welke te Rolduc heerste. Drie studenten, die hun philosophische studies bij de Jezuïeten te Aken beëindigd hadden, kwamen een exemplaar van hun — waarschijnlijk gedrukte — thesissen te Rolduc aanbieden; Heyendal, die als gastenpater fungeerde, nodigde hen uit het middagmaal in de abdij te gebruiken en nam de gelegenheid te baat om hen af te raden hun verdere studies bij de Jezuïeten te doen; de studenten verhaalden dat aan een van hun professoren, Pater Moers, die een venijnige brief *(refertam bile epistolam)* aan Heyendal stuurde. Deze antwoordde met kalm, maar breedvoerig uit te leggen, welke bezwaren hij tegen de leer van de Jezuïeten had. Maar aldus kreeg Rolduc nog meer vijanden.

De lessen van Jessen waren niet zo schitterend en ook niet helemaal in dezelfde lijn als die van zijn voorgangers. Hij zal opgevolgd worden door Wilhelmus Wildt, in omstandigheden, die het verhalen waard zijn. Wildt was in 1648 geboren te Eynatten, toen tot het hertogdom Limburg behorend [52]); hij deed zijn humaniora-studie te Aken, studeerde philosophie en theologie te Leuven, waar hij gedurende het schooljaar 1674—1675 leraar der poesis werd aan het H. Drievuldigheidscollege, en daarna professor in de wijsbegeerte aan het college van het Castrum; hij verwierf een kanunnikaat aan de metropolitane kerk te Mechelen. Tijdens een zomerverlof, op 26 Juli 1687, kwam hij een bezoek brengen te Rolduc, misschien met een bijbedoeling, want hij dacht er toen reeds over Leuven te verlaten om ergens de theologie te kunnen doceren. Met het nieuwe schooljaar ging hij zich te Mechelen vestigen om zijn prebende waar te nemen; hij schijnt ook met enkele lessen aan het Groot-Seminarie aldaar belast geweest te zijn, alhoewel de twee gewone leerstoelen toen bezet waren door Philippus Bertrand en de pro-Jansenist Joannes Opstraet [53]). Toen Humbertus Wilhelmus de Precipiano aartsbisschop van Mechelen werd, trad hij onmiddellijk op tegen de Jansenisten en hun aanhangers. Opstraet moest begin 1691 het seminarie verlaten en ook Wildt werd weldra van zijn lessen beroofd. Hij wenste met zijn vroegere Leuvense collega, Leodegar de Decker [54]), zijn Mechelse prebende te ruilen voor diens kanunnikaat in het Onze Lieve Vrouwe Munster te Aken. Er zouden echter vier jaar verlopen, alvorens hij de residentie te Aken zou moeten waarnemen. Daarom kwam hij op 26 April abt Bock bezoeken; deze — weinig tevreden over Jessen — zegde aan Wildt het lectorsambt toe. Wildt deed de voorziene ruiling op 28 Juni en op 5 Juli kreeg Jessen ontslag, en Wildt kwam te Rolduc aan op 26 Juli. Hij viel onmiddellijk in de smaak, niet alleen bij de studenten, maar ook bij de leden van de pastoorsconferentie. Later zal hij een boek uitgeven, de vrucht van zijn conferenties voor de pastoors, en van de brieven, welke hij hun bleef sturen [55]). In September kwam een andeer Mechelse kanunnik, Aegidius de Witte, een hevig pro-jansenist, enkele dagen te Rolduc zien of hij er niet zou kunnen inwonen, maar hij beviel minder; het Diarium spreekt van *„de extravagantia in opinionibus suis"* en voegt eraan toe: *„utinam veritas non haberet tales defensores"*. Hij zal dan ook van zijn plan afzien.

Wildt bleef de volle vier jaren, die hem

[52]) Huidige provincie Luik, België. Over Wildt, cfr Analectes, XX, 1886, 99—100.

[53]) Cfr J. Laenen, *Geschiedenis van het Mechelsch Seminarie*, Mechelen 1930, 87, 99—100, die echter Wildt niet vermeldt.

[54]) Analectes, XX, 1886, 98—99.

[55]) *Officium sive obligatio canonici et cuiuscumque ecclesiastici, praesertim de beneficio ecclesiastico provisi*, Leuven, Aegidius Denique, 1708. — In 1717 zal Wildt twee boekdelen *Officium sive obligatio hominis christiani* uitgeven bij dezelfde uitgever, waarover wij nog verder zullen spreken.

gegund waren, alvorens hij te Aken zou moeten wonen, te Rolduc. Van hem getuigt abt Bock [56]): *„vir tum doctrina, tum pietate, concilii maturitate, morumque gravitate et mansuetudine non satis laudandus"*. Hij besloot zijn lectoraat te eindigen met een openbaar dispuut en liet stellingen *De actuum humanorum fini, regula et principio* te Aken drukken [57]), welke in aanwezigheid van genodigden en al wie wilde komen zouden verdedigd worden in het refugiehuis van Rolduc te Aken door twee Rolducse priesters: Caspar Henreco en Frans Rauschaw, twee der beste jonge religieuzen.

Henreco, geboren te Eschweiler in 1664, deed zijn geloften op 20 April 1687, werd priester gewijd in 1689 en naar Eupen gezonden als rector van de Sint Nicolaaskerk op 13 October 1692. Op 14 Juli 1694 werd Heyendal, die de rechterarm was van Bock te Rolduc, wegens de jaloersheid van enige confraters, naar Eupen gezonden en keerde Henreco naar de abdij terug. Maar ook te Eupen ondervond de enigszins strijdlustige Heyendal moeilijkheden: hij begon zelf met het catechismusonderricht voor de volwassenen, dat tot dan toe in de Sint Nicolaaskerk door de Capucijnen gegeven werd. (In die tijd vertrouwde veel parochies de catechismuslessen toe aan religieuzen). De paters hitsten de bevolking op tegen Heyendal, die nu ook te Eupen, zoals reeds te Rolduc, van Jansenisme beschuldigd werd.

Rauschaw, geboren te Burtscheit in 1667, deed zijn professie op 23 Mei 1688, werd priester in 1692. Zoals waarschijnlijk Henreco sedert zijn terugkeer, zal hij de lessen van Wildt trouw gevolgd hebben, zodat beide genoeg voorbereid waren om de stellingen, door hun professor opgesteld, gedurende drie volle dagen te verdedigen. Een Rolducse kanunnik, Peter Jansen, neef van de vroegere abt van der Steghe en pastoor te Afden, vond, dat in de inleiding van de gedrukte thesissen zijn oom niet op passende wijze vernoemd werd [58]) en had reeds meerdere gemoederen tegen de aanstaande plechtigheid opgehitst. De incidenten van Eupen waren te Aken ook niet onbekend en de verwachte dag, 20 Juli 1695, brak aan in een ongunstige atmosfeer. Een exemplaar van de thesissen was door een onbekende aan de schandpaal der stad, waaraan misdadigers geketend en ten toongesteld werden, bevestigd. Een talrijk publiek woonde de drie dagen durende verdediging bij en vele geestelijken brachten hun opwerpingen naar voren. Wildt moest zelf in de soms hevige discussies ingrijpen, maar ten slotte liep alles af ten zijnen gunste.

In Eupen werd de Sint Nicolaaskerk in September 1695 tot parochie verheven en Heyendal werd de eerste pastoor.

Als lector te Rolduc kwam nu een Dominicaan, Norbertus d'Elbecque, geboren te Braine-le-Comte [59]) in 1651, die te Leuven in het college van zijn orde had gestudeerd, een man, die betrekkingen onderhield of zal onderhouden met de grote Franse Jansenisten: Quesnel, enz. Naast de theologie gaf hij ook lessen in de Schriftuur. Aangezien de moeilijkheden te Eupen toch bleven voortduren en de beschuldigingen tegen Rolduc aanhielden, werd er op 24 Mei 1696 een algemeen kapittel gehouden in de abdij, d.w.z. van de inwonende religieuzen en van hen, die buiten de abdij verbleven. 28 religieuzen tekenden een verklaring van volledige onderwerping aan de beslissingen van de H. Stoel in zake van geloof en zeden [60]). In Augustus 1697 werd Heyendal te Eupen [61]) weer door Henreco vervangen. Ook deze bleef cate-

[56]) *Diarium*, 20 Juli, 1695.

[57]) Een bewerkte en vermeerderde uitgave zal te Aken in 1698 verschijnen onder de titel: *Tractatus theologicus de ...*

[58]) Cfr de *Annales* van Heyendal voor het jaar 1695: geciteerde uitgave, 221—222.

[59]) Huidige provincie Henegouwen, België. — Over d'Elbecque, cfr *Biographie nationale*, IV, Brussel 1873, 339—343.

[60]) Gedeeltelijke vertaling van de verklaring in *Rolduc in Woord en Beeld* (R.W.B.), 144. — In het *Diarium* ontbreekt na de lijst van de aanwezigen het volgende folio. Buiten Bock geeft het *Diarium* de namen van de aanwezigen: 8 oudere religieuzen, waaronder 4 inwonenden; 19 jongeren: 13 priesters, waarvan 5 inwonenden, 1 diaken, 1 subdiaken, 4 geprofesten die nog geen hogere wijdingen hadden ontvangen; dus te zamen 28 van de 31 religieuzen. Cfr de *Annales* van Heyendal voor 1696, geciteerde uitgave, p. 236.

[61]) Ernst heeft nog van de hand van Heyendal een verhaal gekend over deze gebeurtenissen, onder de titel: *Persecutio Eupensis ab anno 1694 usque ad annum 1697;* cfr Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal*, onuitgegeven werken, nr XXXV.

chismus voor de volwassenen zelf geven. Op 20 Maart 1698 eindigde op zijn beurt pater d'Elbecque zijn lessen met een publieke verdediging van gedrukte thesissen, welke echter ditmaal in de abdij zelf plaats had: de religieus Matheus de Tiège, geboren te Clermont in 1673, geprofest in 1693, reeds priester gewijd, en drie geprofesten, die nog geen priester waren, traden als verdedigers op. Enkele genodigden: kanunnik Wildt, twee Dominicanen, twee Minderbroeders, twee Augustijnen, een Carmeliet maakten 's morgens en 's namiddags tegenwerpingen. Op 22 April verliet d'Elbecque Rolduc, waar voortaan eigen krachten als leraren zullen optreden.

De Leuvense oud-studenten, die te Rolduc doceerden, hebben er zeker een grote invloed uitgeoefend. Zij hebben er de hervorming van abt Bock gesteund en in zekere mate de rigoristische tendenzen meer en meer ingang doen vinden. Zelfs na hun vertrek bleef Rolduc sympathiseren met de verdedigers van die meningen. Met de Pinksterdagen van 1700 komen de Leuvense professoren in de godgeleerdheid Hendrik de Charneux en Willem Renard [62]) op bezoek. Ten minste in de jaren 1698—1701 woonde als gast in de abdij Marten Codde, broeder van Petrus Codde, aartsbisschop van Sebaste en apostolisch vicaris van Holland. Wanneer deze in 1700 zich, van Jansenisme beticht, te Rome moet gaan verdedigen en te Aken voorbijkomt, logeert hij aldaar in het refugiehuis van de abdij en gaat Bock hem groeten [63]); d'Elbecque is daar ook, want hij is tot socius van de generaal der Dominicanen benoemd. Hij zal de reis in gezelschap van Codde maken en deze later ook voor het H. Officie verdedigen.

Bisschop Le Drou, sacrista van de paus, komt een tijdje in België verblijven; in September 1700 reist hij met Bock naar Luik [64]) en alvorens naar Rome terug te keren, komt hij op 31 Maart 1701 naar Rolduc. Abt Bock heeft bij deze gelegenheid vier Akense kanunniken, waaronder Wildt en de Charneux, die te Leuven Le Drou gekend hebben, uitgenodigd. Het Diarium zegt: *„Gavisus est episcopus videns in quanto meliori statu monasterium ipsiusque disciplina esset, quam cum ipse in eo visitationis munus obiret 20 abhinc annis".* [65]). De kloosterhervorming, welke hem twintig jaar vroeger te vérgaand scheen, heeft nu getriomfeerd.

Het zijn bijna de laatste woorden van het eerste (bewaard) *Diarium*. Wij hebben uit dit handschrift genoteerd, wat het onderwijs te Rolduc en de relaties der abdij met de intellectuelen van die tijd aanging. Deze gegevens voegen onbekende en merkwaardige details toe aan de biographieën van verschillende Leuvense geleerden. Zij geven ook reeds een eerste beeld van de te Rolduc heersende theologische en ascetische stromingen, welke de volgende hoofdstukken nog nader zullen bepalen.

HOOFDSTUK III

ASCETISCHE EN THEOLOGISCHE WERKEN VAN BOCK EN HEYENDAL

De bio-bibliographie van abt Bock door S. P. Ernst geschreven, die zich in het seminarie van Rolduc bevindt [66]), telt 16 bladzijden in folio en bevat inderdaad eerst een

[62]) Kanunnik Hendrik de Charneux, geboren te Visé op 16 Juli 1644, professor te Leuven, eerst in de wijsbegeerte, dan in de godgeleerdheid, rector van de Universiteit in 1683 en 1698, stierf op 6 Augustus 1701. — Willem Renard, geboren te Hermalle Hoei in 1651, was ook te Leuven professor, eerst in de wijsbegeerte, dan in de godgeleerdheid, en stierf aldaar op 14 December 1731. Cfr Analectes XIX, 1883, 119, 145; XX, 1886, 260—261.

[63]) *Diarium*, 8 October 1700.

[64]) *Diarium*, 7 September 1700.

[65]) Cfr ook de *Annales* voor 1701, door S. P. Ernst opgesteld.

[66]) Handschriften, nr 23. Het handschrift is volledig van de hand van Ernst, telt 32 folio's en vangt aan met de volgende essays: 1° *Compendiosa narratio rerum aliquot ad historiam Abbatiae Rodensis spectantium* (f. 1—4): een kort verhaal van de stichting van Rolduc; een vermelding van de voornaamste weldoeners der abdij; een beschrijving van de kerk en

biographie van de abt in 8 bladzijden, dan de beschrijving in 9 nummers zijner gedrukte werken, eindelijk een nomenclatuur van zijn niet-gedrukte geschriften, tellende 34 nummers. Bock is dus een vruchtbaar schrijver geweest, alhoewel zijn pennevruchten in oorspronkelijkheid, omvang en belang nogal verschillen.

Zijn eerste gepubliceerde werken waren vertalingen. Nog geen abt zijnde gaf hij in 1669 te Keulen bij Metternich onder de titel *Die Liebe Jesu im Hochwürdigsten Sacrament des Altars* (in 12°, 295 pp.), de Duitse vertaling uit van een Frans werk van Henricus Maria Boudon, doctor in de godgeleerdheid te Evreux. Eveneens naar een Franse en niet naar een Latijnse tekst, liet Bock 1687 te Aken een Duitse uitgave van de vaste gebeden der H. Mis drukken. Dit gebeurde met opzet; er bestond toen een strijd omtrent de opportuniteit van het vertalen in de volkstaal van bijbelse en liturgische teksten. Terwijl de Jezuïeten er weinig voor voelden — hoewel sommige van hen reeds vóór Bock vertalingen van het gewone der H. Mis uitgaven [67]) — was de tegenovergestelde partij er voorstander van. Paus Alexander VII had een Franse vertaling van het volledig missaal verboden. De uitgave van Bock nu geschiedde met toestemming van de Nuntius van Keulen en goedkeuring van de Aartspriester an Aken, die toen als ordinarius fungeerde. De Fransman Isaac Louis Le Maistre, bijgenaamd de Sacy [68]), bezorgde met de hulp van Antoine Arnauld, Pierre Nicole en nog andere Jansenisten, een volledige Franse vertaling van de Vulgaat met noten en commentaar, welke in 1700 voltooid was [69]). Men moet natuurlijk het bijgevoegd apparaat onderscheiden van de vertaling zelf; deze was sierlijk en verzorgd en had daarom een groot succes, zodat ook onberispelijke katholieke schrijvers ze gebruikten. Toch is het typisch, dat reeds in 1702 Bock een Duitse vertaling van deze Franse bijbel begon, alhoewel hij ook de Vulgaat zelf benutte om hier en daar de Latijnse tekst getrouwer te volgen. In 1708 was de vertaling voltooid, maar zij werd nooit uitgegeven.

De ascetische methode der rigoristische school hield verband met de voorkeur die zij gaf aan de H. Schrift. Zij uitte zich onder meer in meditaties of bepeinzingen over korte zinsneden ontleend aan de gewijde boeken. Zo schreef Nicole zijn beroemde *Réflexions morales sur les épitres et les évangiles de toute l'année.* Ernst vermeldt bij de handschriften van Bock een fragment van een Duitse vertaling dezer *Réflexions* en een oorspronkelijk Frans werk enigszins in dezelfde geest *Prières pour chaque jour de l'année sur les évangiles du dimanche;* de tekst van het Zondagsevangelie wordt over de hele week verdeeld en overwogen. Ook liet Bock in 1696 te Luik bij Bronckart een reeks meditaties voor iedere dag van het jaar over de psalmen drukken: *Réflexions morales pour chaque jour de l'année sur 366 versets tirez des Psaumes de David très utiles pour l'exercice de l'esprit et du coeur d'un véritable chrétien* (in 8°, 366 pp.). Twee jaar later werd het werk in een beter verzorgde taal en met toevoeging van een voorbeeld voor iedere dag getrokken uit het leven van een heilige, te Parijs bij Baudot uitgegeven [70]), terwijl Bock zelf, met toevoeging van zijn naam, een Duitse vertaling te Keulen bij Allstorff bezorgde [71]). Eveneens in 1698 verscheen. we-

de relieken, de oudheden; notities over de organisatie, de parochiekerken en dochterkloosters, de privilegies en bezittingen van Rolduc en over het refugiehuis te Aken;

2° *Series abbatum* tot en met Joannes Haghen die nog als in leven zijnde wordt vermeld (f. 5—10);

3° een kort verhaal van het leven van Bock, in dubbel exemplaar met kleine varianten (f. 11—14);

4° de eigenlijke *Notitia de vita et scriptis R^mi D. Joannis Bock 34^ti Abbatis Rodensis* (f. 15—22);

5° en 6° notities die wij zullen vermelden bij Hoofdstuk V (f. 23—25, f. 26: blanco, f. 27—30);

7° *Nomina DD. Professorum a tempore Reformationis an. 1680 introducta:* een lijst der religieuzen sedert 1680 geprofest (f. 31, f. 32: blanco).

[67]) Cfr N. Heyendal, *Apologia pro abbate et priore Monasterii Rodensis,* Antwerpen, 1710, 166—168.

[68]) *Sacy* is naar een anagram van *Isaac.*

[69]) Eerst verschenen afzonderlijke delen, daarna volledige uitgaven: cfr L. Willaert, *Bibliotheca Janseniana Belgica,* II, Namen 1950, nrs 3330—3333, 6644 6775, 6776, 6898, 7041.

[70]) Onder de titel *Sentimens d'une âme convertie pour chaque jour de l'année sur 366 versets choisis des Psaumes de David avec le caractère de chaque saint.*

[71]) Onder de titel *Das tägliche Brod der Seelen oder 366 Verslein gezogen aus den Psalmen Davids mit beigefügten moralischen Reflectionen und innerlichen Affecten auf alle Tag des ganzen Jahres* (in 8°, 496 pp.).

derom te Luik bij Bronckart, een andere reeks van 366 meditaties met de titel *Le jour Evangélique ou 366 véritez tirées de la morale du Nouveau Testament pour servir de sujet de méditation chaque jour de l'année, recueillies par un Abbé Régulier de l'ordre de St. Augustin pour l'usage de ses religieux* (in 12°, 368 pp.). Meestal, inderdaad, doch niet altijd, is het een tekst van het Nieuwe Testament, die ter overweging gegeven wordt.

Een tweede groep meditaties van Bock omvat niet 366, maar 100 nummers. Nog steeds in 1698 verschenen bij Metternich te Aken *Ein hundert Wahrheiten, in welchen kürzlich begriffen seynd die vornehmbsten Schüldigkeiten des geistlichen Lebens* (in 12°, 200 pp.), het jaar daarna in een Franse vertaling te Luik bij Milst uitgegeven [72]). Dit werk is meer bestemd voor personen van de kloosterlijke staat, terwijl Ernst een handschrift van Bock signaleert *Lotterie spirituelle composée de cent vérités chrétiennes,* in dezelfde trant opgesteld, maar bestemd voor mensen in de wereld.

Een derde groep meditaties hadden ten doel een wekelijks geestelijk voedsel te verschaffen, maar bestonden slechts in handschrift: *Cinquante-deux véritez de l'Evangile réduites en prières; Cinquante-deux prières après la Communion formées sur autant de passages du sermon de N.S. après la Cène; Prières pour toutes les semaines de l'année sur le Mystère de l'Incarnation après la Ste Communion; Prières pour tous les Dimanches et Fêtes de l'année.*

In het *Diarium,* in het vorig hoofdstuk besproken, zegt Heyendal op 1 Februari 1692 van abt Bock: *„Proposita est nobis unio quaedam animarum in Christo a Reverendissimo, qui 1ma die cuiuslibet mensis hora 7ma uniamus nos cum quibusdam animabus Deo acceptis ad petendum unanimiter aliquid a Dno cum fide innixa verbis Salvatoris: ubi duo vel tres etc."* [73]).

Onder de titel *Union chrétienne* verspreidde Bock in een Frans vlugschrift van enkele bladzijden, te Luik met goedkeuring van de vicaris-generaal gedrukt, dezelfde gedachte. Ernst heeft een Duits handschrift gekend, waarin Bock onderrichtingen en gebeden ten gebruike van leden van zulk een godvruchtige vereniging had opgesteld. Het handelde over vier onderwerpen: de twaalf vruchten van de H. Geest, de goddelijke volmaaktheden, de H. Drievuldigheid en de schepping, de acht zaligheden. Deze gegevens vindt men verwerkt in het *Christliches Gebettbuch* (in 8°, 200 pp.) [74]), dat Bock te Keulen in 1700 bij Griessen onder zijn naam uitgaf; men treft er ook beschouwingen aan over de zeven gaven van de H. Geest en een paraphrase van het Onze Vader. Ernst signaleert, als alleen in handschrift bestaande, beschouwingen over de acht zaligheden door Bock in het Frans en in het Duits geschreven. Hij spreekt ook over een andere godvruchtige vereniging, tot bevordering van de altijddurende aanbidding van het H. Sacrament, welke Bock promoveerde zoals blijkt uit een Duits vlugschriftje van 1703.

Wij komen thans tot een werk van Bock, onder zijn naam in 1704 te Keulen bij Metternich met kerkelijke goedkeuring gedrukt, dat opspraak zal verwekken: *Andächtige Seelenseufzer, das ist, nothwendige Andachten eines Christen, begreiffend in sich unterschiedliche Unterrichtungen und Gebeten bey der H. Mesz, Beicht, Communion und übrigen Zeiten des Tags durch den Hochw. H. J. Bock* (in 8°, 254 pp. + 80 bl. behelzende de tekst van het groot officie van O. L. V.). Het boek is opgesteld in de trant van het *Gebettbuch,* maar de paraphrase van het Onze Vader is iets anders; het is de Duitse vertaling van een Nederlands opstel, vroeger uitgegeven door Joannes Baptista van Neercassel, titulair-bisschop van Castoro, voorganger van Codde als apostolisch vicaris van

[72]) Onder de titel *Le miroir d'une âme religieuse qui lui représente les principaux devoirs de son état* (in 12°, 200 pp.).

[73]) Mattheus XVIII, 19—20: „Ik zeg u nogmaals, indien twee uwer op aarde overeenkomen om iets te vragen, zij zullen het verkrijgen van mijn Vader die in de Hemelen is. Want waar twee of drie vergaderd zijn in mijn naam, ben Ik te midden van hen".

[74]) *Christliches Gebettbuch,* welches in sich begreiffet die vornembste Schüldigkeiten eines Christen, nemblich die Erkantnus Gottes, und seiner selbst, die Nachfolgung der Lehr und des Exempels Christi Jesu: die Nothwendigheit und die Weiss des Christlichen Gebetts, zu Erlangung des Gnaden Christi Jezu: den nützlichen Gebrauch der HH. Sacramenten etc. Endlich die Überdenckung der vier letzten Dingen etc. etc. Alles Gebetsweise verfasset durch den Hochw. H. Joem Bock.



GRAFSTEEN VAN ABT JOANNES BOCK (in de kerk van Rolduc) Boven: zijn wapen. Onder: zijn kenspreuk. SAPIDE AC VALENTER. Tekst van het grafschift in *Rolduc in Woord en Beeld,* 141.

Holland en evenals deze, hoewel in mindere mate, met de Jansenisten sympathiserend [75]). De woorden *Onze Vader* worden onder meer in volgende termen overwogen: „Gij zijt niet de vader der Joden, noch der Heidenen, noch zelfs van zo talrijke slechte Christenen die de duivel in het rijk der duisternissen dienen; maar Gij zijt de Vader van ons die door de geest der adoptie Uwe kinderen zijn geworden, zodat wij niet slechts met de mond, maar ook met het hart tot U kunnen roepen: Vader, Vader. Het is een genade, O Heer, welke Gij ons hebt gegeven, terwijl Gij zoveel andere mensen terzijde gelaten hebt" [76]).

Het is zeker, dat het Vaderschap van God tegenover de zielen die in staat van genade verkeren, van andere en verhevener betekenis is dan zijn algemeen Vaderschap tegenover alle mensen, nochtans kon zulke tekst aanstoot verwekken.

Bock stelde ook afzonderlijke Franse gebeden op voor de verschillende beroepen of standen. In druk verschenen: *Prière d'un juge, magistrat ou justicier sur les devoirs les plus importants de sa charge* (24 pp.); *Prière d'un avocat sur les devoirs les plus essentiels de sa fonction, qui peut aussi servir aux procureurs* (8 pp.); in handschrift signaleert Ernst: *Prières pour tous les différents états qui composent l'Eglise militante; Les devoirs d'une veuve chrétienne*. Volgens Ernst liet Bock ook een Duitse vertaling van een Franse catechismus drukken voor het bisdom Luik met goedkeuring van de vicarisgeneraal van Hinnesdael [77]). Al is zowel het Frans als het Duits van Bock gebrekkig, er ligt wijding en overtuigingskracht in zijn ascetische geschriften; zij geven de jarenlange ontboezemingen van een echt godvruchtige ziel weer; het uitgangspunt van Bock's devotie was enigszins rigoristisch georiënteerd, maar zijn rijk verstand en gevoel brachten hem tot persoonlijke uitingen die niets van de jansenistische stijfheid hebben, maar warm en weldoend uitstralen. In het deel van het oude Diarium door Bock zelf opgesteld, verhaalt hij, hoe hij op 9 Juni 1699 op bedevaart naar Kevelaer ging en een algemene biecht sprak bij de overste aldaar, en hoe hij van 15 tot 19 Juni 1700 te voet naar het genadeoord terugging met drie zijner religieuzen, enkele wereldpriesters en een vierhonderdtal mannen uit de omgeving. Dit is bijna een symbool van Bock's ascetisme: wat hij aan anderen geschonken heeft, heeft hij zelf eerst overdacht, gebeden en beleefd.

De bio-bibliographie van abt Heyendal door S. P. Ernst is een lijvig folio-handschrift van 144 bladzijden, dat in het archief van Rolduc berust [78]). Het is een zorgvuldige kopij door Ernst enigszins groter geschreven dan hij gewoonlijk deed; maar het is toch wel van zijn hand en de voetnoten, waarvan de plaats telkens juist afgemeten is, beantwoorden helemaal aan zijn normaal schrift, evenals marginale of andere bijvoegsels en aanduidingen.

Het biografisch gedeelte telt 61 bladzijden. Een geheel andere hand, zeker niet Ernst, heeft de te lange tekst ten dele geannuleerd en verkort; de bibliographie geeft een lange ontleding van dertien gedrukte en drie en vijftig ongedrukte werken van Heyendal [79]), plus nog twee ongedrukte door Ernst als bijvoegsel gegeven, nl. het allereerste werk [80]) van Heyendal, een gedeeltelijke Latijnse vertaling van het Franse *Directoire des Novices* van Carolus Faure, de stichter van de Franse Congregatie der Augustijner Kanunniken van Sint Genoveva, waarvan de Constituties als grondslag voor de hervorming van 1680 te Rolduc dienden. Deze vertaling werd door Heyendal als novice of als novicenmeester, toen hij diaken en pasgewijd priester was, opgesteld.

Toen na het vertrek van de Dominikaan d'Elbecque in April 1698 abt Bock besloot

[75]) Analectes, XIX, 1883, 347—348.

[76]) Andächtige Seelenseufzer, 53.

[77]) Ernst heeft slechts een latere uitgave van 1766 (in 12°, 108 pp.) gekend, die dezelfde goedkeuring droeg, herzien door een zekere Stembert.

[78]) Handschriften, nr 22: *Notitia de vita seu rebus gestis, et operibus tam editis quam manuscriptis Reverendissimi ac Amplissimi Domini Nicolai Heyendal 35ti Abbatis Rodensis.*

[79]) De lijst van deze werken vindt men in R.W.B., 145—146. De theologisch-polemische werken van Heyendal bestuderen wij in het volgende Hoofdstuk. Voordat hij abt werd, schreef hij als historisch werk de voortzetting der *Annales Rodenses* en zijn *Persecutio Eupensis*. Voor de werken door Heyendal geschreven toen hij abt was: cfr Hoofdstuk V, noot 157.

[80]) Heyendal wist niet dat in 1660 te München een volledige Latijnse vertaling van het werk reeds verschenen was.

het kerkelijk onderwijs aan eigen religieuzen toe te vertrouwen, belastte hij Heyendal met de lessen in de theologie, Rauschaw met die in de schriftuur.

Het Seminarie-archief te Rolduc bewaart vier folio-banden door Heyendal geschreven [81]), die tesamen meer dan twee duizend bladzijden tellen. Slechts de banden I tot III vormen echter de eerste theologische cyclus door Heyendal gedoceerd, een cyclus die acht volle jaren geduurd heeft zoals wij lezen op het einde van band III: *„Absolvi Deo adiuvante cursum theologicum quem ante octo annos mense Aprili inceperam, inchoante a tractatu de fide, spe, caritate, hac 10 Julii anno 1706"*. Inderdaad handelt band I over de goddelijke deugden in het algemeen en in het bijzonder, dan wat betreft de kardinale deugden over de voorzichtigheid en de rechtvaardigheid, tenslotte bevat hij het tractaat *De oratione* [82]). Band II is gewijd aan de sacramenten [83]) en eindigt met een onvoltooid *Tractatus ascetico-theologicus de quatuor novissimis,* d.w.z. over de uitersten van de mens; beschouwingen van ascetische aard bevinden zich aan het eind van elk hoofdstuk. Band III spreekt over het wezen van God, de H. Drievuldigheid, de schepping, de menswording, de verlossing en gaat dan verder met een uitgebreid tractaat *De actibus humanis,* waarvan hoofdstuk 14 het opschrift draagt: *De legibus* en hoofdstuk 15: *De medicinali Christi gratia.* [84]).

Band IV draagt op de eerste bladzijde de aanduiding: *inchoatus 14 7bris 1706* en handelt wederom over de goddelijke deugden, maar uitvoeriger dan band I; een uitgebreid commentaar over het Symbolum des Geloofs en het Onze Vader [85]) nemen er een plaats in alsook een verdediging van het lezen der H. Schrift in de volkstaal, alhoewel de Kerk daaromtrent beperkingen mag stellen.

Ernst looft met reden de oorspronkelijke aspecten in de theologie van Heyendal: groot gebruik der Kerkvaders en der beslissingen van de oude Kerkvergaderingen, beroep op de historische ontwikkeling der godgeleerdheid, practische aspecten voor de zielzorg. Ernst zegt verder: „Van de Kerkvaders heeft hij bijzonder als gidsen genomen de Heilige Augustinus en de Heilige Thomas en achtte het een echte plicht hun zo onweerlegbare en veilige stellingen te volgen. Dit heeft hij vooral zeer stipt gedaan in zijn uiteenzettingen over de genade. Hij was ten stelligste overtuigd, dat heel de theologie draait rond de leer omtrent de hulpmiddelen *(auxilia)* der goddelijke genade. Vandaar het belang om het bestaan en de noodzakelijkheid ener genade welke uit zichzelf voldoende is *(ab intrinseco per se efficax)* te bewijzen en deze bewering te verdedigen tegen aanvallen. Zij kan op geen enkele wijze vrede nemen met de opinie over het samentreffen van genade en vrije wil door Molina [86]) uitgedacht. Met niet minder gewicht van argumenten bestrijdt hij het probabilisme [87]), en, na dit monster onthoofd te hebben, behandelt hij met rustige stap het vervolg der moraal-theologie, zonder in laxisme te vervallen of tot een te groot rigorisme over te gaan. Hij tracht ook met een groot aantal bewijzen een zeer belangrijk principe der godgeleerdheid te staven, namelijk de verplichting om al onze vrijwillige menselijke handelingen ten minste virtueel door een zekere liefde tot God te bezielen, welke stelling volgens de Gallicaanse clerus zo goed in de Traditie gefundeerd is,

---

[81]) Handschriften, nrs 41—44. Bio-bibliographie van Heyendal, onuitgegeven werken, nr IV.

[82]) Volgens Ernst bestond dit tractaat ook in afzonderlijk afschrift: ibid., onuitgegeven werken nr VIII. Het is het hs. 76 van Rolduc. Hs. 77 van Rolduc bevat, buiten dit tractaat, ook wat de goddelijke deugden betreft.

[83]) Met de vermelding: *inchoatus 2 Jan. 1701.*

[84]) Dit tractaat bevindt zich in afschrift in hs. 65 bij de Redemptoristen te Wittem; te Herzogenrath een afschrift van de cap. 14—15.

[85]) Volgens Ernst bestonden zulke commentaren ook in afzonderlijk handschrift: *Bio-bibliographie van Heyendal,* onuitgegeven werken, nrs IX—X. In de pastorie te Kerkrade bevindt zich als handschrift: *Tractatus singularis quo explicatur oratio dominica,* met de vermelding: *finis 1728 4 Feb.* Als abt schijnt Heyendal dit tractaat voor ascetische instructies gebruikt te hebben. — In de pastorie van Herzogenrath corresponderen twee handschriften met delen van de hier besproken Band IV.

[86]) Spaanse Jezuiet († 1600), die het beroemde werk *Liberi arbitrii cum gratiae donis concordia* schreef om te bewijzen dat de genade slechts haar volle efficaciteit krijgt *ab extrinseco:* door toestemming van de vrije menselijke wil.

[87]) De stelling, dat men in geval van twijfel onverschillig welke redelijke opinie mag volgen, terwijl de Augustinianen het probabiliorisme verdedigden, d.w.z. het verplicht volgen van de waarschijnlijkste opinie.

dat men ze niet kan afbreken of bestrijden. Wat Heyendal in zijn tractaat over de liefde schrijft is uitstekend en oorspronkelijk werk: hij weerlegt er de nieuwe mystieken [88]) zeer duidelijk en scherpzinnig. Handelend over het sacrament der Biecht geeft hij de richtlijnen der heilige Vaders en latere vrome bisschoppen weer, dus juister gezegd van de Kerk zelf, betreffende het toedienen van dit sacrament, zodat het moeilijk zou zijn een ander werk te vinden waarin zo kort en goed bijeengebracht is al wat deze kwestie aangaat. De dissertatie in dit tractaat ingelast omtrent de oude discipline der Kerk betreffende de toediening van het sacrament der Biecht verdient alle lof om haar eruditie. Hij schrijft ook bemerkenswaardige zaken over het recht en de zeden der geestelijken. Over de roeping tot het priesterschap of tot het huwelijk handelt hij op een wijze die men tevergeefs in de gewone theologische boeken zou zoeken" [89]).

Beter dan Ernst zouden wij de leer van Heyendal niet kunnen weergeven; men treft inderdaad in zijn tractaat over de Biecht een nogal uitgebreide appendix aan over de vroegere toestanden, hoe nl. de absolutie of ten minste de toelating tot de H. Communie slechts na een zekere tijd van boete gegeven werd; in het tractaat *de legibus* ziet men nuttige aanwijzingen over het kerkelijk en het burgerlijk recht in de Zuidelijke Nederlanden. Wat de boven aangehaalde theologische stellingen betreft, zij komen inderdaad helemaal overeen met die van de Augustiniaanse theologie der XVIIe eeuw, zoals Heyendal ze zelf waarschijnlijk bij Le Drou geleerd heeft; men weet dat de twee eerste stellingen nog steeds aanhangers telt, terwijl de derde thans meestal verlaten wordt.

Bij het einde van de geciteerde passus heeft Ernst een marginale nota gevoegd om bijzonder het *Tractatus de iure et iustitia* te vermelden. De reden daarvan zullen wij spoedig aangeven.

Onder de leiding van Heyendal werden ook stellingen door de studenten verdedigd. Een handschrift op de pastorie te Waubach bevat onder meer de tekst van 24 zulke stellingen, verdedigd tussen 19 Juni 1706 en 15 April 1712 — kort voor abt Bock's dood — waarvan hier de onderwerpen:

1—4	1706	De actibus humanis
5—7	1707	De peccatis, de legibus, de gratia
8—10	1708	De fide, de spe
12—13	1709	De charitate
15—17	1710	De praeceptis decalogi in genere, de 1° praecepto
18—23	1711	De caeteris praeceptis
24	1712	De dominio et modis illud acquirendi.

Er viel steeds een zekere tijdruimte tussen het ogenblik dat een tractaat gedoceerd was en als onderwerp voor een thesis diende. Bij vergelijking zien wij de thesissen 1—7 beantwoorden aan het laatste deel van band III te Rolduc; zij behoren tot de eerste theologische cyclus door Heyendal gedoceerd. De thesissen 8—13 beantwoorden aan band IV van Rolduc en aan het begin van de tweede theologische cyclus door Heyendal gegeven. Wij mogen veronderstellen, dat in 1709—1710 Heyendal voortging niet volgens de orde der zedelijke deugden, maar volgens die der tien geboden [90]); Ernst heeft een *Tractatus theologico-cathecheticus et moralis in Decalogum* [91]) van Heyendal gekend en zulk een handschrift bevindt zich inderdaad volledig in de parochie van Waubach, alsook gedeeltelijk te Rolduc, in de pastorie van Herzogenrath en in die van Kerkrade. In 1711 [92]) begon Heyendal een uitgebreide cursus *De iure et iustitia,* die bij de verhandeling over het achtste gebod aansloot en waaraan thesis 24 beantwoordt. Een afschrift bestaat in twee afzonderlijke quarto-banden te

[88]) De quietisten en dergelijken.
[89]) Handschriften, nr 22, p. 109.

[90]) Als nadere bevestiging moge gelden, dat Heyendal bij de geboden zeer uitvoerig de zedelijke deugden behandelt; het is practisch een eigen volledig theologisch tractaat.
[91]) *Bio-biblicgraphie* van Heyendal, onuitgegeven werken, nr V. — Hs. 75 te Rolduc (onvolledig).
[92]) In hs. 47 te Rolduc wordt op p. 214 een voorbeeld van een „schema cambalium" gegeven in de Duitse taal; de datum in het voorbeeld is: 1711, 17. März; terwijl in Hs 41 (de eerste band van Heyendal's eerste cyclus) hetzelfde voorbeeld met de datum: 1699, 15 Aug. gegeven wordt. — Het tractaat is overigens in beide handschriften gelijk.

Rolduc [93]), wat ook de marginale noot van Ernst verklaart [94]).

Van Heyendal bevindt zich ook te Rolduc [95]) een tweevoudige uiteenzetting: *Tractatus de passionibus et affectibus animae, Tractatus de concupiscentiis.* In het eerste sluit hij gedeeltelijk aan bij het systeem van Descartes; het tweede is onvoltooid.

Zowel Heyendal als Rauschaw werden bij het begin van hun lectoraat door confraters benijd en aangevallen. Rauschaw was niet van al te sterke gezondheid en minder strijdlustig [96]) dan Heyendal, zodat hij na enkele jaren provisor werd en Heyendal ook de lessen over de Schriftuur overnam. Heyendal kende niet alleen Latijn en Grieks, maar ook Hebreeuws en Syrisch, en — naar het schijnt — het zo moeilijk Ethiopisch. Ernst [97]) kende van hem onvoltooide commentaren op de psalmen (slechts de 104 eerste werden behandeld) en op het evangelie volgens Mattheus (tot hoofdstuk VIII) en een Latijnse vertaling van de Griekse tekst van het Nieuwe Testament.

Daar abt Bock omwille van zijn drukke bezigheden dikwijls de maandelijkse conferentie der pastoors van het Hertogdom Limburg [98]) niet kon bijwonen, werd hem in 1699 gevraagd telkens een ascetische brief te schrijven die op de vergadering voorgelezen kon worden. Bij gebrek aan tijd werd Heyendal door Bock hiermede belast; in 1703 liet hij te Aken bij Demen, slechts in een kleine oplage, verschijnen zijn *Litterae ecclesiasticae ad Patres et Sacerdotes Conferentiae a Virginis Praesentatione de vita et obligationibus Ministrorum Eclesiasticorum* (in 12°, 63 + 388 pp) [99]). Eveneens op bevel van Bock schreef Heyendal Latijnse geestelijke oefeningen voor de zes dagen gedurende welke de religieuzen van Rolduc zich voorbereidden op de hernieuwing hunner geloften op de Vigiliedag van Pinksteren. Het *Diarium* vermeldt die plechtigheid reeds in 1687, maar het omzetten van die voorbereiding in een jaarlijkse retraite, welke op Maandag voor Pinksteren begon, schijnt pas van het begin der XVIIIe eeuw te dateren; bij deze gelegenheid heeft Heyendal wellicht zijn *Exercitia spiritualia* geschreven: die der drie eerste dagen handelen respectievelijk over de liefde tot God, tot de naaste en over het gebed; die der laatste drie over elk der drie geloften [100]). In de pastorie te Waubach [101]) bestaan Latijnse beschouwingen door Heyendal opgesteld over de kerkelijke ritussen van Septuagesima tot en met Drievuldigheidszondag.

In 1696 voegde Bock aan al de bedrijvigheid van Heyendal het ambt van prior toe. In deze functie zal hij met en voor zijn abt optreden wanneer de orthodoxie van diens ascese in twijfel getrokken wordt; zijn eigen theologische cursus zal dan ook aangevallen worden. Wat wij over beider werken gezegd hebben, heeft het tafereel der Jansenistisch-sympathiserende en pro-rigoristische invloeden te Rolduc nog scherper geschetst.

---

93) Handschriften, nrs 46—47.

94) Er bestaat in de pastorie te Waubach een *Theologia Abbatis Heyendal,* door verschillende handen gecopieerd, boekdelen in quarto-formaat, vroeger ten getale van 13, maar waarvan thans de delen 1 en 11 ontbreken. Deel 2 handelt *De Deo incarnato;* de delen 3, 4 en 5 corresponderen met hs. 44, de delen 6 en 7 met de hoofdstukken 11—15 van hs. 43 te Rolduc; de delen 8 en 9 behandelen het *De iure et iustitia.* Deel 10 gaat over *De Deo uno et trino* en *De Deo Creatore;* de delen 12 en 13 bestuderen de sacramenten en eindigen met het tractaat *De novissimis.* — Er bevindt zich op dezelfde pastorie een andere kopij van deel 4.

95) Handschriften, nr 45, tweede deel; de eerste helft is een afschrift van het onvoltooid tractaat *De novissimis* op het eind van hs. 42 van Rolduc (ander handschrift op de pastorie te Kerkrade). De bibliographie beschrijft deze drie stukken afzonderlijk: onuitgegeven werken, nrs VI—VII, XI.

96) Hij had ook een broeder Jezuïet, die hem misschien tot voorzichtigheid aanmaande.

97) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal,* onuitgegeven werken, nrs I—III.

98) Cfr Hoofdstuk II.

99) Ernst, Bio-bibliographie, gedrukte werken, nr I.

100) Deze Oefeningen bestaan in talrijke met de hand geschreven kopijen — b.v. vier te Rolduc, twee op de pastorie te Kerkrade, twee te Herzogenrath, één in Wittem en één in Valkenburg (Paters HH. Harten) — zodat men mag veronderstellen, dat iedere novice ze moest afschrijven. Cfr Ernst, ibid., onuitgegeven werken, nr XVII.

101) *Quaestiones intentionis Ecclesiae* ... Cfr Ernst, ibid., onuitgegeven werken, nr XVIII: *Tractatus de spiritu et intentione Ecclesiae circa praecipua festa et tempora anni ecclesiastici.*

HOOFDSTUK IV

DE POLEMIEK MET PATER DÉSIRANT (1709-1715)

In hoofdstuk II hebben wij verhaald hoe reeds in het laatste decennium van de XVIIe eeuw beschuldigingen van Jansenisme tegen de religieuzen van Rolduc waren geformuleerd. Een samenloop van omstandigheden had tot gevolg, dat zij in 1708 nog heftiger werden en meer openbaar.

Op 18 Mei van dit jaar werd de Augustijner-eremiet Bernardus Désirant [102]), geboren te Brugge op 21 Mei 1656, sedert 1689 professor aan het college van Busleyden te Leuven, door een vonnis van de Raad van Brabant beroofd van al de functies die hij in de Zuidelijke Nederlanden bezat en verbannen, omdat hij in zijn strijd tegen degenen die hij van Jansenisme betichtte, valse documenten gebruikt had. Pater Ceyssens [103]) schrijft over Désirant: „Zijne kwaliteiten ... werden ten slotte in dienst gesteld van een verregaande eer- en praalzucht, die licht omsprongen met waarheid en rechtvaardigheid, wanneer het er op aankwam een gewenst doel te bereiken".

In 1708 nu stelde Joannes Baptista Bussi, internuntius te Brussel van 1698 tot 1706, daarna Nuntius te Keulen, titulair-aartsbisschop van Tarse, een onderzoek in, in het bijzonder inzake Jansenisme, in al de kerkelijke instellingen van het bisdom Luik; hij begon in September zijn onderzoek te Aken, maar zou het nooit elders voortzetten, vanwege de oppositie welke zijn zending uitlokte. De verbannen Désirant, die jacht wilde blijven maken op nieuwe slachtoffers onder de pro-jansenisten, kwam zich natuurlijk te Aken vestigen en zou later de Nuntius naar Keulen volgen. Bussi was in de grond een goedhartig en rechtschapen man, maar was tijdens zijn internuntiatuur te Brussel zelf door Désirant te Rome van te grote mildheid beschuldigd; daarom vreesde hij Désirant en liet zich door hem in Duitsland naar zijn hand zetten.

De Nuntius deed natuurlijk te Aken een onderzoek in de bibliotheken der kerkelijke instellingen die hij bezocht, om te zien of er zich geen Jansenistische boeken bevonden. Hij liet zich hierin bijstaan, met name wat de Duitse boeken aanging, door anderen; zo was Désirant in deze misschien zijn helper. In ieder geval viel in handen van een „vooringenomen medehelper" [104]) van Bussi het boek *Andächtige Seelenseufzer* van abt Bock. De in het vorige hoofdstuk geciteerde beschouwing over het Onze Vader werd als verdacht aan de Nuntius gesignaleerd, die er met een vriend over sprak welke Bock hiervan op de hoogte stelde. Deze deed aan de Nuntius een geschrift toekomen om de gewraakte passus uit te leggen en de zaak zou verder geen gevolgen gehad hebben, indien Désirant er geen ruchtbaarheid aan gegeven had. In 1709 gaf deze, in Latijnse en Franse anonieme uitgave, een *Ecrit consolatoire pour les catholiques romains qui sont dispersés dans les Provinces Unies der Pays-Bas* uit. In hoofdstuk XXI klaagt hij de vermelde passus van Bock aan als een bewering, dat Christus, de opsteller van het Onze Vader, slechts voor de uitverkorenen en niet voor alle mensen zou gestorven zijn. Rond dezelfde tijd verschenen, uit een ander kamp afkomstig, pamfletten tegen het optreden van Nuntius Bussi in het bisdom Luik [105]); ten persoonlijke titel redigeerde ook Heyendal een memorie over de Apostolische Visitatie te Aken [106]).

Abt Bock gaf aan Heyendal opdracht in zijn naam een verweerschrift op te stellen, dat begin 1710 te Luik bij Bronckart verscheen onder de titel: *Orthodoxia fidei et doctrinae Abbatis et Canonicorum Regularium S. Augustini Monasterii Rodensis ex-*

102) *Biographie nationale*, V, Brussel 1876, 732—741, door E. Varenbergh; *Dictionnaire de théologie catholique*, IV, Parijs 1911 en vlg., 627—630, door N. Merlin.

103) *Diarum romanum van P. Désirant* in Bulletin de l'Institut historique belge de Rome XXI, 1940—1941, 243.

104) [N. Heyendal], *Orthodoxie de la foi et de la doctrine de l'Abbé et des chanoines réguliers de S. Augustin de l'abbaye de Rolduc*. 1710, 31.

105) Willaert, op. cit., II, nr 7705.

106) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal*, onuitgegeven werken, nr XXXVII.

posita et exhibita Urbi et Orbi catholico ... et defensa adversus Authorem cuiusdam scripti cui titulus: Scriptum Consolatorium pro Romano-Catholicis ... (in 8°, 80 pp.). Het boekje is opgesteld alsof het door Bock zelf geschreven was. Eerst wordt er in opgekomen tegen de handelwijze van Désirant, daarna wordt de beschuldiging van Jansenisme en rigorisme van de hand gewezen. De praktijk der religieuzen van Rolduc in de biechtstoel wordt gezegd overeen te komen met de onderrichtingen aan de biechtvaders gegeven door de algemene vergadering van de Franse clerus van 1700 en met de leer vastgesteld bij de veroordeling van bepaalde stellingen door Innocentius XI [107]). Deze veroordeling is genoegzaam bekend; de Franse declaratie van 1700, door Bossuet opgesteld [108]) en door de *Orthodoxia* geciteerd, verklaart dat, alhoewel het berouw niet volmaakt behoeft te zijn om de absolutie in de biechtstoel te verkrijgen, het toch een begin van liefde tot God, als bron van alle rechtvaardigheid, moet insluiten. De eigenlijke *attritio* is dus onvoldoende. Deze noodzakelijkheid van een *amor Dei initialis* was ook in 1707 door bisschop Le Drou verdedigd in een Latijns boek [109]), dat te Rome verschenen was en hetzelfde jaar nog te Leuven en in 1708 te München herdrukt werd, maar ook aanleiding tot polemiek zou geven. Verder wordt in de *Orthodoxia* de aangeklaagde passus uit de paraphrase van het Onze Vader breedvoerig uitgelegd en verdedigd.

Bussi nam kennis van het boekje en in een nogal welwillende brief van 24 Maart 1710 nodigde hij Bock naar Keulen uit, waar hij hem in een gemoedelijk onderhoud vroeg slechts enkele woorden van de bestreden passus te veranderen door middel van een *Erratum*. Maar intussen had Désirant bij het bisschoppelijk consistorium te Luik geageerd door een schrijven waarin hij, naar aanleiding van de beweringen der *Orthodoxia*, ook de handelwijze der Rolducse kanunniken in zake het toedienen der sacramenten aanklaagde. Bock werd door een vriend verwittigd en kreeg bovendien een nieuwe brief van Bussi, die op zijn beurt naar de sacramentenleer van de Catechismus Romanus verwees, hetgeen zeker onder druk van of uit schrik voor Désirant gebeurde. Bock antwoordde zeer ootmoedig, doch protesteerde tegen de aanklacht door Désirant te Luik [110]). Gelukkig meende men te Luik niet te moeten optreden en Bussi schrijft dan ook aan Bock een derde, wederom goedmoedige, brief waarin hij zijn verzoek hernieuwt om enkele *Errata* — met zo mogelijk een kleine dissertatie om sommige punten der *Orthodoxia* beter te belichten — te doen verschijnen. Heyendal redigeerde nu een *Praemonitio ad lectorem* [111]) en stuurde het stuk met een kopij van de aanklacht welke Désirant te Luik had ingediend, naar de Nuntius. Deze keurde het stuk goed, maar zei dat er te Luik een *Imprimatur* voor gevraagd moest worden. Maar wederom was er een nieuw incident ontstaan: Petrus Jansen, die reeds eerder de nagedachtenis van zijn oom te kort gedaan achtte in de thesissen van Wildt in 1695 [112]), verweet nu aan de *Orthodoxia*, dat er niet de minste vermelding gemaakt was van abt van der Steghe en, gedreven door zijn oude jaloersheid tegen Heyendal, beschuldigde hij deze ervan, aan de pamfletten tegen Bussi medegewerkt te hebben. Hem werd hierop verzocht om op 24 April ten overstaan van het kapittel te Rolduc zijn beschuldigingen te rechtvaardigen. Hij verscheen echter niet. Heyendal vroeg en verkreeg door een eed zijn onschuld te mogen staven, zoals het kerkelijk recht dit toestaat. Hij bekent echter in die eed een met de hand geschreven kopij van een der toen reeds gedrukte pamfletten op 6 Mei 1709 *gezien* te hebben [113]). Bock schreef aan Bussi

---

[107]) Het gaat hier over de proposities 60 tot 64, veroordeeld door het Decreet van het H. Officie van 2 Maart 1679.

[108]) *Declaratio de dilectione Dei in poenitentiae sacramento requisita*, op 4 September 1700 door Kardinaal de Noailles, aartsbisschop van Parijs, en de leden der vergadering getekend. De tekst vindt men in de werken van Bossuet.

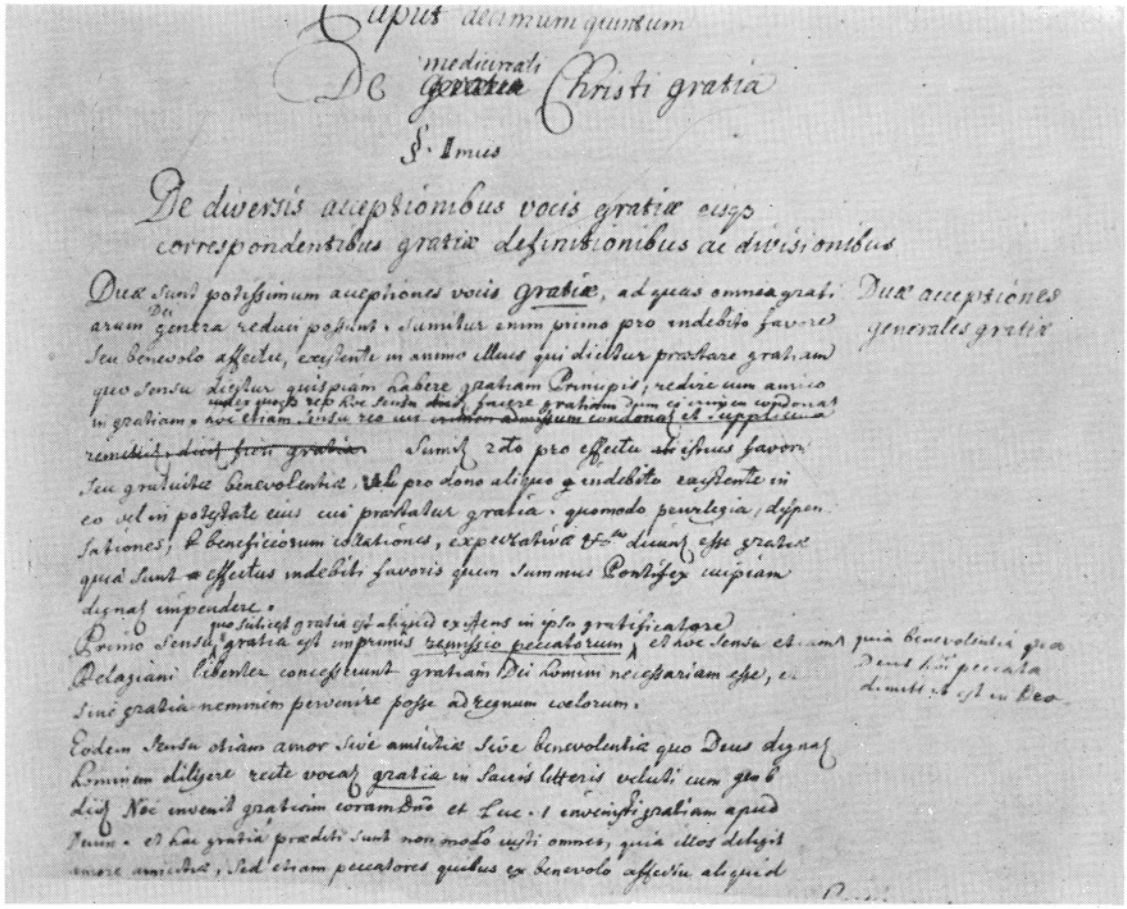
[109]) *De contritione et attritione dissertationes quatuor* ... De Leuvense en Münchense uitgaven dragen het portret van de schrijver. Cfr Analectes, XXII, 1890, 269—270.

[110]) Minuut van de brief in het Seminarie-archief te Rolduc, portefeuille nr 22, van de hand van Heyendal met correcties van Bock.

[111]) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal*, onuitgegeven werken, nr XXVI.

[112]) Cfr Hoofdstuk II.

[113]) N. Heyendal, *Apologia pro abbate et priore Monasterii Rodensis*, Antwerpen 1710, 204—209.



Begin van het hoofdstuk *De medicinali Christi gratia* uit de theologische cursus van Nicolaas Heyendal (Seminarie Rolduc, Handschrift 43, p. 387).

om hem te bedanken voor zijn goedkeuring van de *Praemonitio* en hem in algemene termen op de hoogte te brengen van het incident Jansen [114]). De *Praemonitio* werd echter door het Luikse consistorie voor een onderzoek toevertrouwd aan twee Jezuïeten, Lambertus de Beeckman en Henricus Stephani, die natuurlijk ongunstig advies uitbrachten. Opnieuw werd Bock door zijn vriend hiervan verwittigd en zond een verweer [115]) aan het consistorium. Toch werd de *Praemonitio* niet gedrukt. In een generaal kapittel te Rolduc op 15 Mei gehouden, waarop ook de niet-inwonende religieuzen uitgenodigd werden en waaraan in het geheel 37 geprofesten deelnamen, erkende Jansen de onschuld van Heyendal en verzoende zich met hem. Om aan Jansen enigszins tegemoet te komen, werd in de Franse bewerking van de *Orthodoxia*, welke hetzelfde jaar nog verscheen [116]), reeds op de eerste tekstbladzijde aan Bock's voorganger van der Steghe herinnerd.

Het ergste was, dat Jansen zijn beschuldi-

114) Minuut van de hand van Heyendal met correcties van Bock. Op p. 3 staat de tekst van de convocatie tot het generaal kapittel van 15 Mei 1710. Rolduc, Seminarie-archief, portefeuille nr 22.

115) *Responsiones Abbatis Rodensis ad notas RR. PP. Lamberti de Beeckman et Henrici Stephani S. I. Examinatorum synodalium Consistorii Leodiensis in Praemonitionem ad lectorem ex sententia Celsissimi Nuntii Apostolici praefigendam Libro Abbatis Rodensis cui titulus: Orthodoxia etc.*

116) *Orthodoxie de la foi et de la doctrine de l'abbé et des chanoines réguliers de S. Augustin de l'abbaye de Rolduc Exposée au Saint Siège Apostolique et au Monde ... Et justifiée contre l'auteur d'un Ecrit intitulé, Ecrit consolatoire pour les Catholiques Romains, etc. ...* L'an MDCCX. — In 8°, 90 pp.; geen aanduiding van de drukker.

ging had medegedeeld aan Désirant, die er dan ook gebruik van maakte in een nieuw geschrift: *De reformatione regulari. Contra R.D. N. Heyendal libellum cui titulus: Orthodoxia fidei* ... . Buiten de weerlegging van dit boekje hemelt Désirant abt van der Steghe op en stelt hem tegenover Bock — in de mening pastoor Jansen aangenaam te zijn; hij brengt drie beschuldigingen in tegen Heyendal: 1e. deze zou met opzet door de grote Franse Jansenist Antoine Arnauld (die te Brussel stierf in 1694) en diens vriend de Leuvense professor Huygens naar Rolduc gestuurd zijn om er het Jansenisme te verspreiden, 2e. de feiten te Eupen, 3e. de medewerking aan een pamflet tegen Bussi. *De reformatione regulari* verscheen in Juni. Onmiddellijk daarna schreef Désirant aan Bock, dat hij in bezit was van de dictaten van Heyendal over *De medicinali Christi gratia* (het laatste hoofdstuk van het tractaat *De actibus humanis* in 1706 door Heyendal gedoceerd) en er weinig orthodoxe beweringen in had gevonden; hij zou echter de zaak privé met de abt behandelen, indien deze de officiële tekst van Heyendal's lessen wilde mededelen. Te Rolduc werden seculiere clerici en soms zelfs leken die van verre aan het priesterschap dachten als gast aangenomen en tot het volgen van de theologische lessen toegelaten; volgens Ernst zou zo'n jongeman de dictaten aan Désirant overgemaakt hebben. Heyendal beweerde later [117]), dat Désirant's bedoeling feitelijk was hem af te schrikken op zijn *De reformatione regulari* te antwoorden. Bock schreef aan Désirant, dat deze beter de volgens hem niet-orthodoxe excerpten kon mededelen, dan zou Heyendal kunnen zeggen of zij werkelijk in zijn lessen stonden of niet en eventuele uitleg geven. Op 5 Juli 1710 ging Désirant hiermee in principe accoord, maar op 23 Augustus had hij nog niets opgestuurd, zodat Heyendal meende, dat het hem vrij stond op *De reformatione regulari* te antwoorden met een *Apologia pro abbate et priore Monasterii Rodensis contra Eximium Patrem Bernardum Désirant* ... (in 8°, 256 pp.). Onder zijn naam verscheen dit te Antwerpen bij Jouret met een lovend Imprimatur, aldaar op 9 October gegeven door Arnoldus Eyben, kanunnik der Onze-Lieve-Vrouwe Kathedraal en Librorum Censor [118]). Waarom ging Heyendal zover een drukker zoeken? Petrus Jouret drukte meerdere pro-Jansenistische boeken en Eyben was zeer breed in zijn goedkeuringen. Deze, Hasseltenaar van geboorte en te Leuven professor in de philosophie en licentiaat in de theologie, was in 1669 te Antwerpen gekomen. Hoewel reeds bisschop Cools, van Roermond naar Antwerpen overgeplaatst in 1700, geen bijzondere gestrengheid had getoond tegen de pro-Jansenisten, was het vooral sedert zijn dood (2 December 1706) en tijdens de lange vacatuur van de zetel, dat de verdedigers dier tendenzen zich te Antwerpen groepeerden. Hubertus Gautius, uit het Luikse seminarie verdreven, had een tijdlang de humaniora gedoceerd in het college van Gemert (N.B.), maar was daarna professor aan het Antwerps seminarie geworden [119]). Hij bleef met Denys betrekkingen onderhouden en men mag veronderstellen, dat het Gautius is die — rechtstreeks of onrechtstreeks — Heyendal had verwittigd van de mogelijkheid te Antwerpen een goedwillige drukker en boekencensor te vinden.

De *Apologia* van Heyendal bevat vijftien hoofdstukken: het eerste behandelt de uitgave van *De reformatione regulari* van Désirant; de hoofdstukken II tot IV gaan nader in op de beroemd geworden passus der paraphrase van het Onze Vader; V tot XI verwerpen meer algemene verwijten van Désirant aan de *Orthodoxia;* XII en XIII spreken over abt van der Steghe, terwijl het XIVe de drie beschuldigingen tegen Heyendal zelf weerlegt en het XVe enkele bijkomstigheden bespreekt. Maar na de 238 bladzijden van het boek volgt een *Monitum ad lectorem* van 13 niet genummerde pagina's, terwijl op de keerzijde van de laatste de inhoudstafel van de eigenlijke 238 bladzijden voorkomt. Ziehier de uitleg van dit eigenaardig verschijnsel. Tijdens het drukken van de *Apologia* verscheen van Jansenistische zijde een pamflet

[117]) Cfr zijn later werk *Defensio scriptorum,* p. 5, alsook een in het Seminarie-archief te Rolduc (portefeuille nr 22) zich bevindend *Monitum ad lectorem* van 8 geschreven bladzijden.

[118]) Analectes, XX, 1886, p. 259.

[119]) C. de Clercq en C. van Deyck, *Letterkundigen en schrijvers,* in: Antwerpen in de XVIII-de eeuw, Antwerpen 1952, 258.

aangaande het Luikse geval Denys [120]), dat tevens aan Heyendal verweet te gehoorzaam te zijn aan de H. Stoel. Hij werd dus van beide kanten aangevallen. In het *Monitum ad lectorem* nu antwoordt hij met een vergelijking tussen de stellingen van de Thomisten en de Suarezianen inzake de genadeleer. Over het algemeen was de *Apologia* een goede weerlegging van *De reformatione regulari*. Désirant had echter intussen twee stellingen genomen uit het werk van Bock zelf *Le jour évangélique*, in 1698 verschenen, plus 31 andere uit de dictaten van Heyendal, en deze besproken in anonieme *Reflexiones*. De Nuntius onderwierp de stellingen aan het oordeel van twee doctoren van de theologische Faculteit van Keulen, nl. Anno Schnorrenberg en Petrus Tholen [121]), die op 4 September 1711 schriftelijk verklaarden, dat de *Reflexiones* met reden sporen van Jansenisme in de aangeklaagde stellingen gevonden hadden *„recte detegere Jansenismum in iisdem propositionibus latentem"*. Hetzelfde jaar gaf Désirant een werk uit getiteld: *Honorius papa vindicatus, salva integritate concilii VI sive historia monothelismi contra ultima Jansenistarum effugia*. Men weet, dat het zesde algemeen concilie, te Constantinopel in 680 gehouden, paus Honorius I van monothelisme beschuldigde; tegenwoordig wordt door de beste schrijvers aangenomen, dat de paus in 634 terzake geen dogmatische dwaling maar toch een tactische fout begaan had [122]). Die kwestie werd ten tijde van het Jansenisme heftig besproken; Désirant pleitte Honorius volledig vrij en verkreeg voor zijn boek de goedkeuring van Nuntius Bussi. Heyendal stelde nu op zijn beurt een lijvig memoire op, waarin hij meer dan zestig beweringen van Désirant aanduidt welke niet met de historische kritiek overeenkomen [123]). In November 1711 stuurde hij dit memoire aan Bussi, alsmede een ander kort geschrift waarin hij zich volledig onderwierp aan het bekende formulier van paus Alexander VII tegen de Jansenisten [124]). Bussi deed Heyendal naar Keulen komen en onderhield hem gedurende twee uur; hij vroeg hem zijn memoire niet te drukken en beloofde van zijn kant Désirant te verbieden iets tegen hem uit te geven.

Abt Bock stierf op 2 Mei 1712. Reeds op 10 Mei tekende Désirant de *Praefatio ad lectorem* van zijn *Dissertatio dogmatica de oratione pharisaei et publicani* (Aken, Metternich, in 4°, IV-56 pp.), dat een rechtstreeks antwoord is op de *Apologia*. Onder de titel staat de vermelding *Superiorum permissu* en hiermee schijnt Bussi bedoeld te zijn; misschien had deze in feite alleen aan Désirant verboden iets tegen Rolduc te schrijven zolang abt Bock ziek was. Heyendal redigeerde een antwoord op dit drukwerk, maar gaf het nooit ter perse [125]). Op 24 Mei werd hij tot abt gekozen en werd als dusdanig benoemd op 10 Juni door Lodewijk graaf van Sintzendorf, gevolmachtigd Minister van keizer Karel VI, ondanks de bemoeiingen zijner vijanden. Hij ontving de abtswijding op 24 Juni te Luik uit de handen van de suffragaanbisschop Lodewijk Franciscus Rossius de Liboy, met de goedkeuring van de Luikse prinsbisschop Josephus-Clemens van Beieren, tevens aartsbisschop van Keulen, maar te Valenciennes residerend.

Désirant deed nog een nieuw geschrift verschijnen, waarin hij de aangeklaagde stellingen, zijn *Reflexiones* en de Keulse beoordeling ter kennis brengt: *Actio epistolaris de gratia et libero arbitrio contra Jansenismum*

120) Désirant (*Quaestio factorum*, p. 36) schrijft dit pamflet toe aan Jan Opstraet; het staat echter niet vermeld in de lijst zijner werken in *Analectes*, XXI, 1888, 310—324. De Ier Franciscus Martin, die Opstraet in het Seminarie te Mechelen opgevolgd was, maar naderhand zelf — om laxisme ditmaal — naar Leuven werd teruggezonden en daar pro-Jansenist werd, looft de *Orthodoxia* in een thesis welke te lezen staat in het bekend werk: *Le Père Désirant ou la Fourberie de Louvain*.

121) Deze eigenaardige procedure had tot gevolg, dat de doctoren geen kennis droegen van de originele geschriften, noch van de namen der aangeklaagden (met opzet werd slechts de titel en de plaats van uitgave van *Le Jour Evangélique* medegedeeld) noch van de aanklager. Volgens Ernst zou een der twee doctoren op 11 October 1712 zijn spijt over het gebeurde aan Heyendal betuigd hebben in een brief.

122) Cfr [Kard.] J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis*, 3de druk, I, Utrecht 1936, 330.

123) De *Bibliotheca Angelica* (Cod. A. 7, 10) te Rome bewaart in handschrift een tweede nooit uitgegeven redactie van Désirant's werk.

124) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal*, onuitgegeven werken, nrs XXIII en XIV. — Cfr ook de minuut van het schrijven van Heyendal van November 1711 aan de Nuntius in het Seminarie-archief te Rolduc, portefeuille nr 22.

125) Ernst, ibid., onuitgegeven werken, nr XXVII.

latentem in 33 propositionibus excerptis e quibusdam R.D. Heyendal dictatis (Aken, Metternich, in 4°, 72 pp.). Heyendal antwoordde met zijn *Defensio scriptorum theologicorum de Gratia Christi dudum a R.D. Nicolao Heyendal . . . dictatorum,* in elf dagen tijd opgesteld en te Leuven bij Egidius Denique in 4°-formaat gedrukt. Vóór de 162 genummerde paginae werden bladzijden ingelast, waarop de verkregen goedkeuringen afgedrukt werden naargelang zij binnenkwamen. Het exemplaar van het Seminarie te Rolduc vertoont aldus de goedkeuringen die de volgende personaliteiten in October—November 1712 schonken; te Leuven: de professoren en doctoren in de godgeleerdheid Joannes Hennebel, een pro-jansenist [126]), Willem Renard, reeds boven vermeld [127]), Florentius Sullivane [128]), Frans Verschueren, pro-jansenist [129]) de Dominicaan Norbert d'Elbecque [130]); de licentiaten in de godgeleerdheid G. Delvaux, pastoor van Sint Gertrudis, die later bisschop van Ieperen zal worden [131]) en Gerard Delhougne, kanunnik van Sint Pieter; de Augustijner-Eremieten Nicolaas de Tombeur, Joannes Libens, Aurelius Piette, de laatste was hevig anti-jansenist [132]); te Luik: de Augustijner-Eremiet Augustinus Bouhon en de pro-jansenistische Carmeliet Henricus van Sint Ignatius [133]); te Brugge: kanunnik P. van Hamme; te Aken: de ons welbekende Wildt. Andere goedkeuringen kwamen daar nog bij, en wel die zonder welke geen enkel exemplaar had mogen verspreid worden, nl. van H. Damen, boekenkeurder voor het aartsbisdom Mechelen, alsook van een zekere de Quareux „Censor Apostolicus et Regius".

Heyendal drukt zeven extracten uit zijn dictaten af; zij komen op enkele lichte stijlveranderingen na inderdaad overeen met hetgeen wij lezen in het hoofdstuk *De medicinali Christi gratia* zoals het in het handschrift van zijn cursus bewaard is [134]). Heyendal legt ieder excerpt uit en bespreekt de stellingen welke Désirant er heeft willen uithalen; op het einde verdedigt hij ook *Le Jour évangélique* van Bock:

Extract:	Aangeklaagde stellingen:
I	3—4
II	5
III	6
IV	7
V	8—25
VI	26—32
VII	33
Bock	1—2

Als slot vat Heyendal zelf in zes stellingen samen wat door Désirant als jansenistisch bestreden was, maar volgens hem overeenkomt met de leer van de H. Augustinus en de H. Thomas. Zulk een delicate synthese was nogal gewaagd en vooral deze in elf dagen neer te schrijven. Daarna haalt hij vijf stellingen uit de *Reflexiones* van Désirant welke niet tot de „gezonde theologie" zouden behoren.

Begin 1713 antwoordde Désirant met een kort *Quaestio factorum in Apologia pro abbate et priore Monasterii Rodensis contentorum, cum primis reflexionibus ad eiusdem libellum: Defensio scriptorum theologicorum* te Coblenz gedrukt. Heyendal redigeerde voor een vriend een antwoord, maar gaf het nooit ter perse [135]). Désirant ageerde met kracht zowel te Luik als te Keulen, om het *Defensio scriptorum* te doen veroordelen. Te Luik werd de pastoor van Sainte-Foy, N. Bourguignon, belast met een onderzoek van dit boek; hij was janseniserend [136]) en bracht een gunstig advies uit. Te Keulen integendeel veroordeelde de theologische Faculteit op 15 Mei de zes stellingen in het slot van het boek door Heyendal zelf als de zijne erkend: stelling II en III werden als zeker ketters bestempeld, stelling IV als vals en gewaagd, V als een valse leer, ten onrechte aan Augustinus toegeschreven en Calvinistisch getint, stellin-

126) Analectes, XVIII, 1882, 256.
127) Cfr Hoofdstuk II.
128) Analectes, XIX, 1883, 292.
129) Ibid., 350.
130) Cfr Hoofdstuk II.
131) Analectes, XVIII, 1882, 256.
132) Analectes, XXII, 1890, 283—289.
133) Hij woonde feitelijk in het klooster van La Xhavée te Wandre bij Luik. Cfr *Henri de Saint-Ignace,* door E. Mangenot in *Dictionnaire de théologie catholique,* VI, Parijs 1920 en vg., 2195—2197.
134) Handschrift nr 43 van het Seminarie Rolduc.
135) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal,* onuitgegeven werken, nr XXVIII.
136) J. Daris, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XVIIe siècle,* II, Luik 1877, 382, 389.

gen I en VI konden een katholieke zin hebben, maar dit scheen wel niet het geval vanwege hun samenhang met de vier andere. Om reden van deze veroordeling en wegens het ontbreken van een Imprimatur — wellicht had men een exemplaar onder handen met slechts de eerste goedkeuringen — werd door Josephus-Clemens van Beieren op 11 Juni het lezen en het bewaren van het boek *Defensio scriptorum* verboden, tot de H. Stoel zich erover uitgesproken zou hebben. Heyendal werd het slachtoffer van de haast, waarmede hij te kortbondig zijn meningen had willen samenvatten en het werk verspreiden, zodat sommige exemplaren geen echt Imprimatur droegen. Hij leverde zodoende zelf gesneden brood voor de critiek. De eigenlijke tekst der veroordeling door de Keulse Faculteit bleef steeds ongepubliceerd [137]). Désirant belastte zich hiermee. Te Keulen zelf liet hij verschijnen zijn: *Prosecutio actionis epistolaris in qua principaliter impenditur iudicium cum censura S. Facultatis theologicae Coloniensis super propositiones sex ex libro cui titulus: Defensio scriptorum theologicorum* ... Heyendal antwoordde aanstonds met een brochure van 14 bladzijden in 4°: *Sub- et obreptio demonstrata in causa libri Reverendissimi D. Abbatis Rodensis cui titulus: Defensio scriptorum theologicorum* ... Het werd ook te Antwerpen bij P. Jouret gedrukt met goedkeuring van degene die Eyben als Librorum Censor had opgevolgd en nog uitgesprokener pro-Jansenist was, niettegenstaande de bisschoppelijke zetel nu bezet was, nl. kanunnik van Ertborn. Hij werd geboren te Mechelen (huidige provincie Antwerpen) in 1664, pastoor te Ossel onder Brussegem in 1692, en zal te Antwerpen een sedert 1703 steeds stijgende carrière voortzetten, hoewel Désirant hem ontmaskerde in zijn: *Authoritas episcopalis vindicata sive Expostulatio contra R.D. A. van Ertborn* ..., eveneens in 1713 te Keulen verschenen.

Natuurlijk werkte Heyendal aan een lijvig verweer tegen zijn veroordeling. Het verscheen in 1714 te Brussel bij De Grieck onder de curieuze titel: *Dispunctio censurae Coloniensis eiusque iustificationis adversus quosdam assertiones theologicas Abbatis Monasterii Rodensis Canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini, Eodem Abbate diluente, spongiam et aquam ministrantibus Eximiis Dominis Doctoribus Coloniensibus, eiusdem censurae authoribus* (in 4°). In een inleiding van acht bladzijden verhaalt Heyendal de gebeurtenissen en belooft hij de Keulse Faculteit met haar eigen wapens te bestrijden, nl. stellingen van Denys welke zij in 1699 vrij van dwaalleer verklaard had [138]), een *Summa* door de Faculteit zelf en een andere door haar lid, de Augustijn Nicolaas Gircken [139]), uitgegeven. Daarna van bl. 9 tot 146 in zeer kleine druk gezet, herhaalt hij ieder van zijn zes stellingen, geeft telkens de tekst van de veroordeling en haar argumenten en weerlegt deze. In dit uitvoerig debat schijnt Heyendal inderdaad wel de overhand te hebben. Eindelijk — tenminste in het exemplaar der Antwerpse stadsbibliotheek — volgen zes ongenummerde bladzijden met goedkeuringen [140]), van April-Juni 1714 gedagtekend: eerst en vooral van de Mechelse kanunnik S. van de Cruyss, diocesaan boekencensor, die de schrijver toestaat zich te verdedigen; dan van de ons reeds bekende F. Sullivane en N. d'Elbecque [141]); verder van de Augustijner-eremiet Phillips van Warre, toen professor bij de reguliere Augustijnerkanunniken van Roodklooster bij Brussel, uitgesproken pro-jansenist [142]); van de Leuvense licentiaten J. van Reymenandt, Jan Collaes en Jan Backhuys, beide laatste pastoor respectievelijk van Herent en van Sint Catherina te Brugge.

Désirant antwoordde op de *Disputatio* in een Appendix toegevoegd aan een boek [143])

---

137) De bovenvermelde Carmeliet Henricus van Sint Ignatius kende nog slechts het feit der veroordeling toen hij er tegen opkwam in de *Appendix altera ad Eximios Sapientissimosque Doctores Colonienses* van zijn werk: *Gratiae per se efficacis ... justa defensio*, Leuven 1713, 573—615.

138) Zie boven Hoofdstuk II. — Cfr pp. 25—27 van de *Dispunctio*.

139) *Summa Summae theologicae secundum dogmata SS. Augustini et Thomae*, Keulen 1704. — Cfr pp. 22—32, 42—44 van de *Dispunctio*.

140) Plus een bladzijde *Errata*.

141) De meesten van de overigen, die de *Defensio scriptorum* goedgekeurd hadden, waren nog in leven; werden zij niet aangezocht zich uit te spreken of weigerden zij zich verder te compromitteren?

142) Cfr Analectes, XXII, 1890, 271.

143) *Nullibista castigatus seu defensio poenitentiae*

dat hij juist ter perse had, waarop — zoals vroeger ook reeds in soortgelijke omstandigheden — Heyendal repliceerde in een brief van 28 Juli 1714 aan een vriend, die hem ditmaal buiten Heyendal's weten uitgaf [144]). Practisch waren de twee pennetwisters uitgepraat.

Maar paus Clemens XI had op 8 September 1713 zijn bulle *Unigenitus* tegen Quesnel en de Jansenisten uitgevaardigd, en Désirant achtte de tijd gunstig om een algemeen offensief te Rome, Wenen, Brussel, Luik en Keulen tegen Heyendal in te zetten. Nuntius Bussi was naar Rome vertrokken en vervangen door Hieronymus Archinto. Deze ontbood Heyendal en eiste van hem de belofte zijn leer niet verder te verspreiden of te verdedigen, tot de H. Stoel zich zou hebben uitgesproken; onder dezelfde voorwaarde zou Désirant eveneens verplicht worden Heyendal niet aan te vallen. De abt van Rolduc onderwierp zich. Op 27 April 1715 schreef Clemens XI aan de Universiteit van Keulen, dat het geval Heyendal nog steeds in onderzoek was [145]). Een veroordeling kwam echter nooit, alhoewel Désirant te Rome door de paus tot hoogleraar aan de Universiteit *Della Sapienza* benoemd was [146]). Nam zijn interesse in de zaak af? Vond Heyendal machtige verdedigers? Of bewees diens *Dispunctio* dat er niets te veroordelen viel? Wij zullen niet strenger zijn dan de H. Stoel en Heyendal ook niet van Jansenisme beschuldigen. Hij schreef bovendien een verdediging van de bulle *Unigenitus,* waarvan jammer genoeg het handschrift reeds ten tijde van Ernst verloren was [147]).

Het blijft echter onloochenbaar, dat buiten de stricte dogmatische dwaalleren om al de sympathiën van Rolduc naar de rigoristen uitgingen, zodat wij de meesten van de kopstukken dier partij in onze streken ontmoet hebben. Aldus hebben wij niet alleen een typisch en nog weinig bekende episode van de toenmalige godsdienstige polemiek beschreven, en de laatste kleuren aan ons tafereel van Rolduc's theologische en ascetische stromingen toegevoegd, maar — hopen wij — ook de algemene geschiedenis van het Jansenisme tussen Schelde en Rijn enigszins belicht.

HOOFDSTUK V.

RUSTIGER JAREN (1715-1749)

Het is mogelijk, dat reeds vanaf 1710 Heyendal zich soms in zijn theologische cursus liet vervangen of bijstaan door degene van wie Ernst zegt, dat hij toen Heyendal abt werd gedurende vijftien jaar als lector in de godgeleerdheid optrad, nl. Mathias Laurent, geboren te Baelen, gedoopt op 4 April 1685, geprofest te Rolduc op 3 Mei 1706, en priester gewijd op 25 Mei 1709.

Er bestaat van hem in de pastorie te Kerkrade een volledige, zeer uitgebreide theologische cursus, getiteld: *Theses theologicae suis rationibus firmatae* in 16 quarto-banden [148]): de dogmatische tractaten over God en de Drieëenheid, Schepping, Menswording; verder over God als einddoel en over de menselijke handelingen, de deugden; 3 banden over *De iure et iustitia,* de sacramenten; de stellingen aan die cursus beantwoordend en voor de disputen der studenten bestemd vormen twee andere banden [149]). In het mid-

christianae . . ., Keulen 1714. — Er kwamen veel drukfouten voor in de *Dispunctio;* Désirant maakte hier natuurlijk gretig gebruik van.

144) *Epistola R^mi D. Nicolai Heyendal abbatis Rodensis ad amicum super Appendice R.D. Bernardi Désirant ad Nullibistam castigatum* (in 4°, 8 pp.).

145) Tekst van de pauselijke breve in B. des Bosses, *Epistolae abbatis N. ad episcopum N. quibus demonstratur aequitas constitutionis Unigenitus,* Keulen 1715.

146) Hij zal te Rome sterven op 2 Maart 1725.

147) Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal,* onuitgegeven werken, nr XV.

148) De hss 48—56 te Rolduc omvatten een deel van dezelfde cursus, door een andere hand opgenomen. Aan te vullen met de hss 62, 67 en 69 te Wittem, alwaar ook een gedeelte van een derde afschrift (hss 62bis, 63 en 64). Ook twee handschriften in de pastorie te Waubach.

149) Pastorie Kerkrade.

den van de cursus treffen wij de data aan van 1719 en 1721. In deze banden nu heeft Laurent alle mogelijke teksten der Kerkvaders en geleerden betreffende de verschillende punten der theologie verzameld, welke hij dan naar eigen methode beoordeelt en samenvat. Ernst [150]), die het werk gekend heeft, looft het, omdat in het tractaat *De actibus humanis* het probabilisme heftig bestreden wordt en om alles wat aangaande de sacramenten en hun geschiedenis bijeengebracht is en om de zedelijke en practische beschouwingen die overal toegevoegd zijn, hetgeen dus steeds een eigenschap van de Rolducse theologie blijft. Volgens Ernst schreef Laurent ook twee catechetische instructies; één *circa praecipua credenda et agenda homini christiano,* waarin hij herinnert aan al wat ieder christen moet weten en doen — het draagt in een der handschriften [151]) de datum 7 Juli 1723; één *circa varia puncta specialius scienda et observanda homini ecclesiastico,* handelend over de Heilige wijdingen, de kerkelijke benificies en andere punten van het canoniek recht — het draagt de datum van 13 Juli 1726 [152]).

Een klein tractaat *De praecipuis obligationibus religiosorum* werd geschreven door Joannes Goswin Fabritius, geboren te Schinnen, gedoopt op 11 Februari 1691, geprofest op 19 October 1710, priester gewijd 10 Juni 1715 en daarna novicenmeester. Heyendal had geen prior aangesteld totdat hij op 5 November 1723 Fabritius in deze functie benoemde en bij die gelegenheid de sedert 1684 bestaande regels wat betreft het ambt van prior aanvulde.

Laurent werd pastoor, eerst te Herzogenrath op 31 October 1727, daarna te Hersel op 8 Augustus 1732, waar hij 13 Mei 1741 stierf. Te Rolduc werd hij als lector opgevolgd door Gerardus Salm, geboren te Eupen, gedoopt op 4 Mei 1696, geprofest 15 Augustus 1716 en priester gewijd 20 September 1721. Salm stelde er zich mee tevreden de lessen van Laurent, die hij zelf als student had opgenomen, op zijn beurt te dicteren — namelijk het tractaat *De actibus humanis,* waarvan hij de behandeling beëindigde op 12 April 1729 —, misschien met wat persoonlijk commentaar naar pro-jansenistische trant [153]). Van de toekenning van dit commentaar hangt dus af of men aan Salm toch een zekere oorspronkelijkheid mag toekennen of niet. Zo ja, dan waren wellicht Salm's tendenzen — omdat zij de duurgewonnen vrede in en rond de abdij dreigden te verstoren —, zo niet, dan was waarschijnlijk zijn geringe belangstelling voor het lectoraat de aanleiding tot het feit, dat hij reeds in 1730 als kapelaan naar Doveren schijnt gegaan te zijn; hij bekleedde later dit ambt te Baelen en volgde Laurent op als pastoor te Hersel, waar hij een nieuwe kerk bouwde en stierf op 5 April 1752.

Joannes Josephus Haghen [154]), neef van abt Heyendal en ook te Walhorn geboren, gedoopt op 7 Maart 1699, geprofest op 18 April 1717, priester gewijd op 13 Maart 1723, werd novicenmeester en redigeerde toen een wellevendheids-handboek voor religieuzen: *Brevis congestio praecipuum praeceptorum urbanitatis omni viro religioso, honesti, educato, comprimis servandorum;* aan het einde van het handschrift handelt hij over het schrijven van brieven. Rond dezelfde tijd schreef hij een Logica-tractaat, hetgeen doet vermoeden dat de novicenmeester zijn novicen ook

[150]) In het Seminarie te Rolduc bevat het handschrift nr 23 als vijfde stuk, f. 23—25: *Notitia vitae scriptorumque R^mi D. J. G. Fabritius et RR. DD. à Campo, Laurent, Zorn, Gilles et Alezius.* De eerstgenoemde is de 37e abt van Rolduc, de vier laatste zijn lectoren in de theologie ter abdij geweest. Van Abraham à Campo (1659—1727) wordt slechts een ascetisch handschrift aangeduid: *Christianus infirmus.*

[151]) Pastorie Waubach. Een handschrift te Kerkrade bevat ook de twee instructies en schrijft ze toe aan Heyendal.

[152]) Pastorie Waubach.

[153]) Het quarto-handschrift nr 67 v. h. Redemptoristenklooster te Wittem bevat het tractaat *De actibus humanis* van Laurent met achterin de nota: *„Hic tractatus finitus est in initio martii 1720, a me 2do dictatus finitus est 12 aprilis fer 3 hebd. sanctae 1729".* Dit *a me* schijnt wel iemand anders dan Laurent (waarvan het autographon folio-banden waren) en dus Salm aan te duiden. Hs. 66 van Wittem komt ten dele overeen met hs. 67, heeft echter oorspronkelijke elementen, die eindigen met de opmerking: *„ad observationes P. Huygens remittimus".* Deze Leuvense pro-jansenistische professor gaf in 1694 te Luik uit: *Breves observationes de actibus humanis et passionibus animae, item de virtutibus et vitiis in genere.*

[154]) Het handschrift nr 23 te Rolduc bevat als zesde stuk, f. 27—30: *Syllabus operum R^mi D. abbatis Joannis Josephi Haghen, qui nunc Abbatiae Rodensis dignissime felicissimeque praeest, praeeritque, uti speramus, per annos plurimos sospes et vegetus.*

inleidde in de wijsbegeerte. Op 6 Mei 1729 werd Haghen benoemd tot lector in de Schriftuur en korte tijd daarna ook in de theologie.



PORTRET VAN JOANNES JOSEPHUS HAGHEN

in de dekenij van Eupen. Olieverfschilderij: 80 x 60 cm., gesneden hoeken. — Haghen, en face afgebeeld, in het zwart gekleed, draagt het abtskruis en een grijze pruik. Aan de keerzijde van het doek de naam van Joannes Josephus Haghen.

Dit bleef hij tot hij op 12 Maart 1738 pastoor te Eupen werd.

Het Seminarie te Rolduc bewaart twee handschriften [155]) van door studenten neergeschreven stellingen; voor zover deze gedateerd zijn loopt het eerste over de periode Februari 1730—Augustus 1732 en behelst twee gelijktijdige reeksen: *De legibus* en daarna *De religione* aan de ene kant — *De iure et iustitia* aan de andere kant. Het tweede betreft de periode November 1732—December 1737 en behandelt achtereenvolgens de sacramenten, *Prolegomena* tot de theologie, *De Deo uno et trino*, *De gratia*.

Er bestaan ook gedrukte thesissen, Haghen als promotor vermeldend, waarvan de eerste reeks verdedigd werd op 2 December 1734, de andere op 3 September 1737. Ernst [156])

[155]) Handschriften, nrs 57 en 58.

[156]) Ernst *Bio-bibliographie van Haghen, gedrukte* werken, nr I.

zegt dat Haghen nog maar vier jaar godgeleerdheid gedoceerd had, toen deze eerste verdediging plaats had. Wij weten dat Haghen zijn lectoraat begon in 1730, alhoewel het best mogelijk is dat het tractaat *De iure et iustitia* nog door iemand anders gedoceerd werd in 1730, 1731 of zelfs 1732.

Na vijftien jaar met rust gelaten te zijn werd Heyendal [157]) wederom bij de Gouvernante der Oostenrijkse Nederlanden, de vrome aartshertogin Maria-Elisabeth, van Jansenisme aangeklaagd. De aanleiding hiertoe kennen wij niet: het was misschien het geval Salm, het kan ook het feit zijn dat hij zijn eigen neef als lector aangesteld had. Heyendal reageerde op 8 September 1730 met een verweerschrift aan Maria-Elisabeth, waarin hij zijn onderwerping herhaalt aan de bullen van Clemens XI [158]).

Heyendal stierf op 5 Mei 1733. Rauschaw, die in 1709 van provisor proost, d.w.z. pastoor van Limburg was geworden, werd 3 Augustus door de Regering tot abt benoemd, alhoewel hij bij de verkiezing slechts als vierde candidaat uitkwam. Hij kreeg echter de tijding, dat er op de inkomsten der abdij een pensioen of abtsbrood ten voordele van een buitenstaander geheven zou worden. Haghen werd door Rauschaw er mee belast om deze kwestie op historisch en juridisch gebied te bestuderen. Hij gaf hierover in Mei 1734 een Franse brochure in druk uit [159]). Mogelijk dat hij hiermee personen uit regeringskringen tegen het hoofd stootte of dat dezelfde die reeds in 1730 aan de aartshertogin geschreven had, opnieuw stappen ondernam; in ieder geval werd Haghen op zijn beurt bij Maria-Elisabeth van Jansenisme beschuldigd en men hoopte te bereiken dat een uitheemse lector voor de abdij aangewezen zou worden. Op aanraden van Maria-Elisabeth drukte hij te Luik bij Collette de *Theses ex universa Theologia quas proponente Reverendo Domino Joanne Josepho Haghen .... propugnabunt Reverendi Domini D. Franciscus Hubertus Haghen et D. Christianus Alezius ... Aquis-grani in Refugio Rodensi die 2 Decembris 1734 hora 8 ante et 2 post meridiem.*

Onderaan het titelblad leest men: *Superiorum permissu et approbatione.* Het *Vidimus* werd gegeven door de abt en door oud-lector Laurent, pastoor te Hersel. Frans Haghen was een broer van Jan Jozef en te Walhorn gedoopt op 7 Maart 1699, geprofest 18 April 1717 en priester gewijd op 13 Maart 1723; Alezius, te Bonn geboren, gedoopt op 18 Augustus 1703, geprofest op 28 Augustus 1725, was priester sedert 11 Januari 1729. Het drukwerk bevat 58 bladzijden in 4°; het bestudeert de universele theologie in 14 hoofdstukken, waarvan er drie — I, VIII, X — slechts in verschillende nummers of stellingen verdeeld zijn, terwijl de overige bovendien naar ondertitels zijn verdeeld.

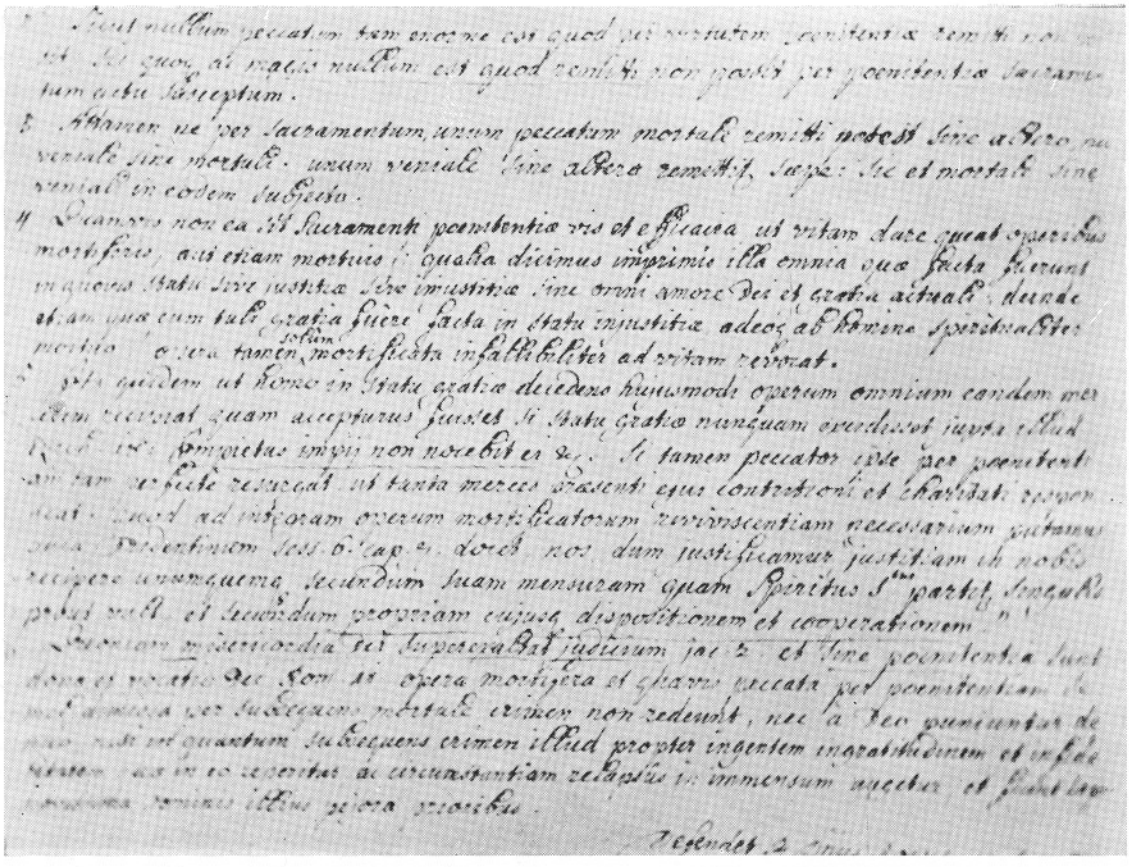
In het voorwoord verdedigt Haghen de continuiteit van de Rolducse leer: „Het is geen voor de abdij nieuwe leer, welke de Theses weergeven, of een die door ons thans ten goede of ten kwade gewijzigd zou zijn, maar steeds dezelfde, welke wij aldaar als orthodox én als aangenomen door de heilige Vaders, de beste leraars en in het bijzonder door Sint Thomas zelf geleerd hebben en ook nu doceren". De drie typische stellingen van Heyendal — zoals door Ernst ver-

---

[157]) Van 1716 tot 1731 gebruikte Heyendal zijn dialectische pen om meerdere geschriften op te stellen aangaande politieke en juridische aangelegenheden of conflicten, waarin hij als abt of grootgrondbezitter of geestelijk lid der Staten van Limburg gewikkeld was of geraadpleegd werd. Sommige verschenen in druk; andere niet: Ernst, *Bio-bibliographie van Heyendal,* onuitgegeven werken, XXIX (handschrift nr 10 in het Seminarie Rolduc), XXXIII (ibid., nr 11; uitgegeven door G. Goossens, *Etude sur les Etats de Limbourg ... pendant le premier tiers du XVIIIe-siècle,* Leuven 1910), XXXIV, XXXVI, XL—XLIX. In 1723 schreef Heyendal een notitie over de abdij Rolduc voor de *Gallia Christiana,* III, col. 1003—1008. Hij hield tot het eind van zijn leven een soort historische kroniek der gebeurtenissen vanaf 1698 bij (ibid., onuitgegeven werken, nr XXXI). Na 1713 schreef hij een iuridische dissertatie over: *De ecclesiastica sepultura* (ibid., onuitgegeven werken, nr XXXIX; handschrift te Kerkrade) en in 1724 gaf hij in afzonderlijke verhandelingen een bewerking van hetgeen hij vroeger gedoceerd had over het lezen der H. Schrift in de volkstaal. (Ernst, op. cit., appendix; handschrift pastorie Waubach).

[158]) R.W.B., 144—145.

[159]) Ernst, *Bio-bibliographie van Haghen,* gedrukte werken, nr II: *Déduction d'un cas concernant l'abbaye de Rolduc,* bij G. A. Claudinos (10 bladzijden in folio). — Cfr W. Gierlichs, *Het abtsbrood of abtspensioen van Kloosterrade,* in Rolduc's Jaarboek, XV, 1935, 91—102.



Stellingen over de biecht door de jonge religieus Rowet op 19 Juli 1734 verdedigd onder het lectoraat van Joannes Josephus Haghen en overeenkomend met diens gedrukte *Theses ex universa Theologia* van 2 December 1734 (Seminarie Rolduc, Handschrift 58, fol. 54v).

meld [160]) — worden inderdaad verdedigd, — maar met enige nuances: de genade is *principaliter efficax ab intrinseco* [161]), een *gematigd* probabilisme wordt gehandhaafd [162]), al onze handelingen moeten ten minste een *intentio pia* behelzen [163]). Het Jansenisme en het Quesnellisme worden evenals de andere dwaalleren aangevallen. Haghen neemt aan dat slechts de disciplinaire en niet de dogmatische pauselijke bullen plaatselijke publicatie (het eventuele staatsplacet) nodig hebben om te verplichten. Toen hij in 1734 zijn gedrukte Theses voorbereidde, doceerde hij aan zijn studenten het tractaat *De poenitentia* en het is in dit tractaat dat men de meeste gelijkenis tussen de gedrukte en de door de studenten neergeschreven stellingen zal vinden. Zo bv. vinden wij een stelling, door de student Rowet op 19 April 1734 verdedigd — zie de reproductie van het handschrift —, letterlijk terug in de gedrukte *Theses* (XIV, V, 6) en terwijl in deze laatste weinig gezegd wordt over de oude boetediscipline der Kerk, zal student Lejeune hierover handelen op 28 Maart 1735. Haghen werd op 11 April 1735 naar Brussel afgevaardigd om de litigieuze kwestie van het abtsbrood met de Regering te behandelen. Hij zal er tot drie maal toe terugkeren, maar schijnt toch zijn lessen niet onderbroken te hebben; er werden stellingen door zijn studenten ter abdij verdedigd in Juni, Juli en September. Begin Februari 1736 is de zaak beëindigd. Op 14 December 1736 heeft een belangrijk algemeen kapittel te Rolduc plaats; er worden regels aangenomen betref-

160) Cfr Hoofdstuk III.
161) Theses, IV, 7.
162) Ibid., VIII, 8—9.
163) Ibid., VI, 6.

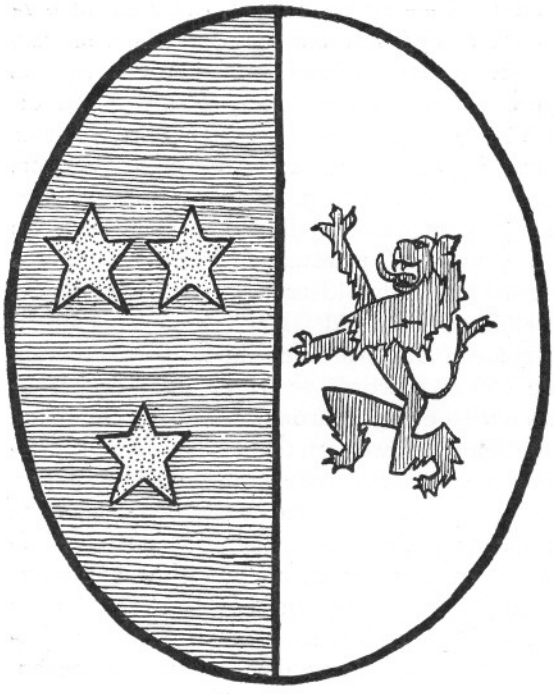
fende de toekomstige abtsvacatures. Het aantal deelnemers aan de vergadering bedraagt 41 geprofesten; drie hunner waren nog geen priester [164]).

Ernst [165]) heeft drie folio-handschriften gekend van de hand van Haghen, welke hij betitelt: *Observationes theologicae ad Summam S. Thomae Aquinatis.* Te Wittem bevindt zich een quarto-band van deze *Observationes* waarin het vervolg van het tractaat *De religione,* verwijzend naar het jaar 1731, en het begin van het tractaat over de cardinale deugden voorkomen [166]). Ook kende Ernst [167]) van Haghen een *Tractatus historico-theologicus de gratia Christi,* dat — zoals de titel zegt — een historisch en een dogmatisch gedeelte bevatte.

Aan Haghen's lessen over de Schriftuur beantwoorden drie handschriften [168]). De *Prolegomena in Sacram Scripturam* handelen over de originele tekst van de Bijbel en verdedigen het vertalen in de volkstaal en het lezen er van; zij onderlijnen hoe niet slechts de algemene zin maar ook ieder woord door de H. Geest ingegeven is en bespreken de getuigenissen van de H. Schrift over de profane wetenschappen. De *Annotationes exegeticae in Librum Psalmorum* leggen de letterlijke en geestelijke zin uit van iedere psalm om er dan ascetische beschouwingen uit te trekken. Ernst looft bijzonder het commentaar op psalm 118. Ook de zeven gezangen die in de andere boeken van het Oude Testament voorkomen en in het brevier opgenomen zijn, worden behandeld, hetgeen het practisch karakter van Haghen's werk nog onderstreept. De *Annotationes exegeticae in Epistolas B. Pauli* geven, na een algemene inleiding, voor iedere brief van Paulus — behalve die aan de Romeinen — een bijzondere uitleg, een zorgvuldige verdeling van elk hoofdstuk van het epistel met een paraphrase, waarin de verschillen tussen de Latijnse en Griekse tekst aangeduid worden. Bij de scripturistische cursus van Haghen sluiten verder aan — alhoewel dogmatische kwesties er bij te pas gebracht worden — de *Theses Sacrae ex Scriptura et Theologia universa quas ponente Domino, D. Joanne Josepho Haghen ... propugnabunt Religiosi Domini D. Aegidius Gouvy et D. Joannes Nicolaus Lejeune ... Rodae in Abbatia die 3 Septembris 1737 mane hora octava et secunda post meridiem,* gedrukt te Luik bij Kints (II — 16 pp. in 4°), *Superiorum permissu et approbatione* en met een *Vidimus,* gegeven zoals in 1734. Aegidius Gouvy was geboren te Soiron [169]), gedoopt 5 Maart 1707 [170]), geprofest 6 Juni 1729 en priester gewijd op 20 Maart 1734; Nicolaas Lejeune, geboren te Limburg, gedoopt op 4 Maart 1713, geprofest 24 Juni 1731 en eerst op 15 Juni 1737 priester gewijd. Die *Theses* beslaan 13 hoofdstukken in verschillende stellingen verdeeld. Het eerste behandelt algemene Bijbel-problemen; inzake lectuur in de volkstaal wordt verwezen naar de kerkelijke wetgeving daaromtrent. In de volgende hoofdstukken worden telkens meerdere schriftuurboeken gegroepeerd; de eerste stelling geeft gewoonlijk over deze een algemene visie (cfr hoofdstukken III, V-VII, IX-XIII) of curieuze chronologische aanduidingen (cfr hoofdstukken II, IV, VIII), terwijl de overige stellingen meestal een vers bespreken uit de verschillende gewijde boeken, zodat alle boeken van het Oude en Nieuwe Testament behandeling vinden. Het betrokken vers wordt niet altijd uitgekozen om de scripturistische discussie waartoe het stof zou kunnen leveren, maar meermalen ook omdat het — hoe indirect ook — aanleiding biedt tot theologische beschouwingen, natuurlijk over de te dien tijde omstreden punten. Zelfs worden hierbij het Concilie van Trente en de bulle Unigenitus te pas gebracht. Uit Ecclesiasticus b.v. wordt gekozen het vers: „die het goud bemint, zal niet gerechtvaardigd worden" (XXXI, 5), waaruit wordt besloten dat het berouw bij de biecht niet slechts *attritio*

164) Jan Nicolaas Lejeune, geprofest op 24 Juni 1731; Mathias Spelthahn op 19 Maart 1733; Everardus Everaerts op 24 Februari 1734.
165) Op.cit., onuitgegeven werken, nr V.
166) Redemptoristenklooster te Wittem, hs. 71.
167) Op.cit., onuitgegeven werken, nr VI.
168) Ibid., nr I—III.
169) Korte notitie over de familie Gouvy, in M. Graindor, *A travers le passé de Soiron,* Dison 1953, 26—28.
170) Doopregister nr 12 te Soiron, fol. 298: „Anno 1707 — mars — 5 dito — a esté baptizé Gil, fils à Mathias Gouvy et à Marie Heuse. Le parrain: le sieur Winand Corman, la marraine: Maselle Marguerite Grandry".

mag zijn, maar minstens een *amor Dei intialis* moet insluiten. Een andere stelling — de enigste van de *Theses* die *ex professo* aan een theologische kwestie gewijd is — legt dit vereiste verder uit. Dit dooreenmengen van exegese en theologie maakt van deze theses een zeer eigenaardig werk zoals er weinige te dien tijde zijn. Zowel de uitgave van de thesissen van 1734 als van 1737 werd in de bis-



WAPEN VAN DE FAMILIE GOUVY.

Gedeeld; rechts van azuur met drie gouden sterren van vijf punten, 2 en 1 geplaatst; links van zilver met leeuw van keel.

dommen Luik, Keulen en zelfs Roermond gunstig onthaald, zodat stilaan alle suspicies tegen de leer van Rolduc verdwenen.

Wat de theologische disputen onder het lectoraat van Haghen betreft, kennen wij meestal de namen van de religieus die de verdediging hield en van de twee of drie opponenten; gedurende hetzelfde studiejaar komen steeds dezelfde vijf of zes namen terug, nl. van studenten wier professie varieert van enkele maanden tot acht à negen jaar. Sommige zijn reeds priester. Gewoonlijk had immers deze wijding plaats na vier à zes jaar professie. Zo bv. zien wij de bovengenoemde Gouvy vanaf October 1730 tot Juli 1737 aan de disputen deelnemen. Wij kunnen echter vermoeden, daar hij in Juni 1729 geprofest werd, dat hij in October 1730 reeds in zijn tweede studiejaar was en dat de volledige theologische cyclus in die tijd nog steeds acht jaar duurde. In de mate van het mogelijke moesten de studenten hem helemaal doorlopen en ten tijde van het lectoraat van Haghen schijnt dit nog het gewone geval geweest te zijn. Naturlijk begon een student dikwijls een cyclus onder de ene lector en beeindigde hem bij een andere. Zo heeft lector Haghen eerst de cyclus van zijn voorganger voltooid en in 1736 zelf een nieuwe begonnen.

Op 9 Juni 1738 werd Joannes Josephus Haghen als lector opgevolgd door de reeds vermelde Christiaan Alezius, die naar de abdij uit Eupen terugkeerde, waar hij enkele maanden onderpastoor was geweest. Hij was een scherpe geest, die alles tot in bijzonderheden onderzocht en ook een goed, zelfs heftig debater. Ernst heeft van hem een handschrift gekend dat getiteld was: *Responsiones ad argumenta quibus R.P. Jacobus Serry D. Augustinum Thomisticae Scholae in quaestione de gratia primi hominis et angelorum conciliasse sibi visum fuit.* Het is de uitgebreide weerlegging van een kort geschrift door de beroemde Franse Dominicaan Serry te Padua, waar hij Universiteitsprofessor was in de godgeleerdheid, in 1723 uitgegeven [171]) om te bewijzen dat Augustinus en Thomas het eens zijn over de genade onzer eerste ouders, wat met polemische bedoelingen beweerd wordt, maar niet volstrekt waar is.

Vanaf 1 Januari 1740 bezitten wij opnieuw een *Diarium rerum memorabilium abbatiae Rodensis.* Het originele handschrift hiervan bevindt zich in het Staatsarchief te Düsseldorf [172]); te Rolduc echter een recente kopij. Vanaf de datum 12 Augustus 1745 is het de vroegere prior en nieuwe abt, de reeds in het begin van dit hoofdstuk vermelde Fabritius, die de pen voert. Hij spreekt van zichzelf steeds in de eerste persoon. Of hij echter ook

[171]) Onder de titel: *Divus Augustinus Divo Thomae conciliatus.* Serry was te Toulon geboren in 1659 en stierf te Padua in 1738. Cfr het artikel *Serry,* door M. Gorce in *Dictionnaire de théologie catholique,* XIV, 1939, Parijs 1939 en volg., 1957—1963.

[172]) Bestand Klosterrath, Akten N° 2, vol. 1.

het voorafgaande gedeelte geredigeerd heeft, is niet geheel zeker, daar hij dan van de „prior" in de derde persoon spreekt. Wat er ook van zij, wij vinden vanaf de eerste bladzijden van dit Diarium een uitgebreid en interessant verhaal van de wijze waarop in 1740 de religieuzen van Rolduc gevolg gaven aan de brief van de prinsbisschop van Luik, Georges II van Beieren, waarin hij van al de kerkelijke instellingen van zijn bisdom een verklaring van onderwerping vroeg aan de bulle Unigenitus. Zonder de minste moeilijkheid voldeden hieraan zowel de 22 inwonende Rolducse koorheren — abt, 12 priesters, 2 diakens, 2 subdiakens, 1 minoriet, 3 novicen, 1 postulant — als de 23 religieuzenpriesters buiten de abdij werkzaam[173]). Men was te Luik zo voldaan, dat in Maart 1741 de vicaris-generaal liet vragen of Rolduc geen religieus kon afstaan om als lector te fungeren bij de Augustijnen van Beaufays. maar dit eervol aanbod moest bij gebrek aan de nodige beschikbare kracht afgewezen worden. De kwestie van het Jansenisme was dus te Rolduc geheel van de baan. Het nieuwe *Diarium* weerspiegelt dan ook een veel rustiger atmosfeer dan het strijdlustig *Diarium* van de jaren 1685—1701. De broer van abt Rauschaw, een Jezuïet, en andere leden van het Gezelschap van Jezus, ordelieden van alle slag tot zelfs de overste van de Capucijnen van Eupen komen te Rolduc op vriendschappelijk bezoek.

Op 25 November 1741 begon Alezius het tractaat *De iure et iustitia* te doceren, zoals wij vermeld zien in een exemplaar van die cursus, dat te Wittem bewaard wordt[174]); op 8 November 1743 werd hij tot prior te Marienthal benoemd, in 1752 zal hij pastoor te Hersel worden en aldaar sterven op 25 November 1772. Hij werd opgevolgd als lector door de novicenmeester Jan Rowet, geboren te Richterich, gedoopt op 9 Juli 1707, geprofest 28 Augustus 1727, priester gewijd 7 Juni 1732. Om gezondheids-redenen moest Rowet echter zijn onderwijs op 14 Januari 1745 onderbreken. Op 26 Februari ging hij als pastoor naar Lommersum, waar hij 19 October 1750 zal overlijden.

De reeds vermelde Gouvy, onderpastoor te Eupen, wordt tot lector aangesteld en komt te Rolduc terug op 14 Maart 1745. Vier dagen later sterft abt Rauschaw. Gouvy zette de door zijn voorganger begonnen cursus over de sacramenten voort. Zijn lessen over de aflaten, het heilig Oliesel, de wijdingen en het huwelijk worden bewaard in de pastorie te Herzogenrath. Zij dragen de vermelding: *Finis 16 Martii 1746*[175]). Hij werd door de nieuwe abt, de vroegere prior Fabritius, gemandateerd als een der vier gevolmachtigden der abdij — onder wie pastoor Haghen — in de wederom ter sprake gekomen kwestie van het abtsbrood. In Mei 1746 gaat hij naar Antwerpen, toen de zetel der Regering. Deze opdracht zal hem reeds enigszins voor het ambt van provisor voorbereid hebben. Op 11 Juli wordt hij hiertoe benoemd. In 1755 zal hij pastoor te Hendrikskapel worden en in deze functie sterven op 28 Maart 1778.

Het lectoraat ging over aan de novicenmeester Joannes Gerardus Heyendal, bloedverwant van de vroegere abt en ook afkomstig van Walhorn. Hij was gedoopt op 30 Juli 1716, geprofest 22 April 1736 en priester gewijd op 24 September 1740. Het *Diarium* verhaalt hoe deze Heyendal in Mei 1747 de pastoor van Brunssum, Cornelius Haghen, die vroeger novice te Rolduc was geweest, maar om gezondheidsredenen naar de seculiere geestelijkheid was overgegaan, in zijn laatste ogenblikken bijstaat. In zijn testament laat de steeds aan de abdij trouw gebleven vriend zijn bibliotheek over aan Rolduc. De pastoor van Alstorff, Nijssen, een bloedverwant van de Rolducse Joannes Henricus Nijssen (op 26 October 1743 overleden), laat bij zijn dood op 21 April 1748 eveneens zijn „notabilem bibliothecam" — zoals het Diarium zegt [176]), — bij testament aan de abdij na. Aldus werd stilaan een leemte in het Rolducse intellectueel leven gevuld. Het *Diarium* wordt onderbroken op 6 September 1748, maar uit de *Liber actuum Capitularium* vernemen wij, dat abt Fabritius, die tot dan toe

---

173) Cfr R. Huysmans, *De plechtige onderwerping aan de Bulle Unigenitus te Rolduc in 1740,* in Rolduc's Jaarboek, XVI, 1936, 92—97.

174) Redemptoristenklooster te Wittem, hs. 70.

175) Twee banden, die sommige delen gemeen hebben; bij een zijn *theses* gevoegd.

176) Op de datum van 6 Mei 1748.

geen prior benoemd had, op 8 Juli 1749 G. Heyendal tot dit ambt verhief.

Van 1716 tot 1749 heeft de theologische traditie, door abt Heyendal begonnen, zich te Rolduc gehandhaafd. Zijn leer ligt aan die zijner opvolgers ten grondslag, alhoewel Haghen ze enigszins in de vorm van uitdrukking minder streng heeft genuanceerd. Beschuldigingen van Jansenisme worden nog tweemaal tegen Rolduc uitgebracht, maar sterven geleidelijk uit en Rolduc's soliede leer wordt zelfs ten voorbeeld gesteld.



PORTRET VAN GERARDUS HEYENDAL

in de dekenij van Eupen. Olieverfschilderij: 92,5 x 70 cm., gesneden hoeken. — Heyendal licht naar rechts kijkend, in zwarte kledij met de witte band (overblijfsel van de superplie), kenteken der reguliere kanunniken; met de rechterhand houdt hij zijn brevier, dat rust in zijn bonnet, welke hij met de linkerhand vasthoudt. Boven in de linkerhoek: *Aetatis 58*. Op de linkerkant van het schilderij is een bibliotheek afgebeeld met dubbele rij boeken, met de volgende opschriften gaande van links naar rechts: boven vier: IUS/ CAN/ONIC/; BIBLIA/SACRA/ TOM I/; BIBLIA/ SACRA/ TOM/ II/; CR (cursus?)/ D:/ TH/; beneden drie boeken: OPERA/ S[t]/ AUG/; CONCI/LIUM/ TRN (Tridentinum?)/; C (?)/. Aan de keerzijde van het doek in grote letters de naam van Gerard Heyendal en: *Joseph Faber von Prum Pinxit 1773.*

HOOFDSTUK VI

BILLUART ALS GEBRUIKTE AUTEUR (1750-1773)

Daar zijn benoeming tot prior Joannes Gerardus Heyendal veel tijd ontnam, werd als *lector secundarius* in de godgeleerdheid aangesteld Petrus Gilles, zoon van een schepen te Eupen, gedoopt op 31 Juli 1725. Hij kwam, begeleid door zijn vader, zich op 2 Mei 1743 ter abdij aanbieden en ontving het ordekleed op 28 October. Op 12 October 1744 liet het kapittel hem toe tot de professie, welke hij op 28 October uitsprak. Hij werd in 1749 priester gewijd en zeer spoedig — *„mature"* zegt Ernst [177]) — d.w.z. op 16 November 1750 begon hij zelf theologie te doceren, wat hij achttien jaar lang zal blijven doen. Deze begindatum treffen wij aan in de eerste band der dictaten van Gilles over de sacramenten, zich bevindend in de pastorie te Herzogenrath. De tweede, uitsluitend handelend over de biecht, — hetgeen eens te meer het belang bewijst dat te Rolduc aan dit tractaat werd gehecht — draagt de vermelding: *finis factus 11 Julii 1752;* de derde: *inceptus 12 Julii 1752 — finis factus 10 Februari 1753* [178]). Diezelfde einddatum komt voor op 't eind van soortgelijke dictaten, die zich in de pastorie te Kerkrade bevinden [179]). Voor dezelfde periode zijn er bovendien te Herzogenrath nog vijf banden: de eerste *De actibus humanis* [180]), de tweede [181]) over de deugden en ondeugden in het algemeen en de drie goddelijke deugden, de derde over de zedelijke deugden, voortgezet in de delen 4 en 5 [182]), welke handelen over de rechtvaardigheid. Dit laatste vermeldt: *finis huius tractatus factus 17 Martii 1753.* Wij menen in deze moraalcursus de dictaten Joannes Gerardus van Heyendal te zien, een moeilijkheid echter tot dergelijke identificatie is dat hij om gezondheidsredenen, op 25 April 1752 prior te Marienthal werd. Zijn lessen over *De iure et iustitia* moeten dan door iemand anders — misschien door Gilles — voortgezet zijn. In ieder geval werd in Februari—Maart 1753 een theologische cyclus gesloten.

Ernst onderstreept met recht dat *De sacramentis* van Gilles een synopsis is van het werk van Billuart. René Billuart [183]) was een Dominicaan, te Revin (huidige Franse Ardennen) geboren, die zijn theologische studies in het Luikse klooster zijner orde deed en zelf de godgeleerdheid doceerde te Douai en te Revin, waar hij in 1757 na hogere ambten bekleed te hebben stierf. Van 1746 tot 1751 gaf hij een uitgebreide *Summa S. Thomae hodiernis Academicarum moribus accommodata sive cursus theologiae* te Luik in 19 delen in 8° uit. Een exemplaar werd onmiddellijk voor de abdij Rolduc aangeschaft [184]). Het is tegelijkertijd voorzichtigheid en durf van de jongste lector Gilles geweest, niet een originele cursus te willen schrijven en een nieuw auteur te Rolduc in te voeren. Billuart volgt trouw de Dominicaanse leer van zijn tijd, zo eist hij b.v. de *amor initialis* voor het berouw in de biecht, maar hij is geen Augustiniaan. In 1754 zal Billuart zelf te Luik een *Summa Summae S. Thomae* of beknopte uitgave van zijn werk in 6 delen in

177) Ernst, *Bio-bibliographie van Gilles.*

178) Het schrift en de handtekening van Gilles vinden wij in de notulen ener kapitelvergadering te Rolduc op 21 Maart 1753, waar hij als secretaris optrad. (Zie afbeelding).

179) De betreffende handschriften van Herzogenrath tellen te samen 1398 bladzijden; de twee van Kerkrade 1170. Deze laatste waren eigendom van Joannes Josephus Quaedvlieg, te Rolduc geprofest op 8 April 1753, priester gewijd op 20 December 1755 en als onderpastoor gestorven te Baelen op 3 April 1771. Verder een handschrift in het Redemptoristenklooster te Wittem (nog onder Theol. 70a) bestaande uit twee delen samengebonden en gepagineerd 1—588 en 1—340; bovendien er bij gebonden de thesissen van 12 Febr. 1751, 12 Mei 1751 en 3 Aug. 1753. Te Herzogenrath bevindt zich nog een deel zonder titelpagina, dat de tweede helft van de cursus bevat.

180) Als *Tractatus sextus* aangeduid; 622 bladzijden.

181) Als *Tractatus septimus* aangeduid; 653 bladzijden.

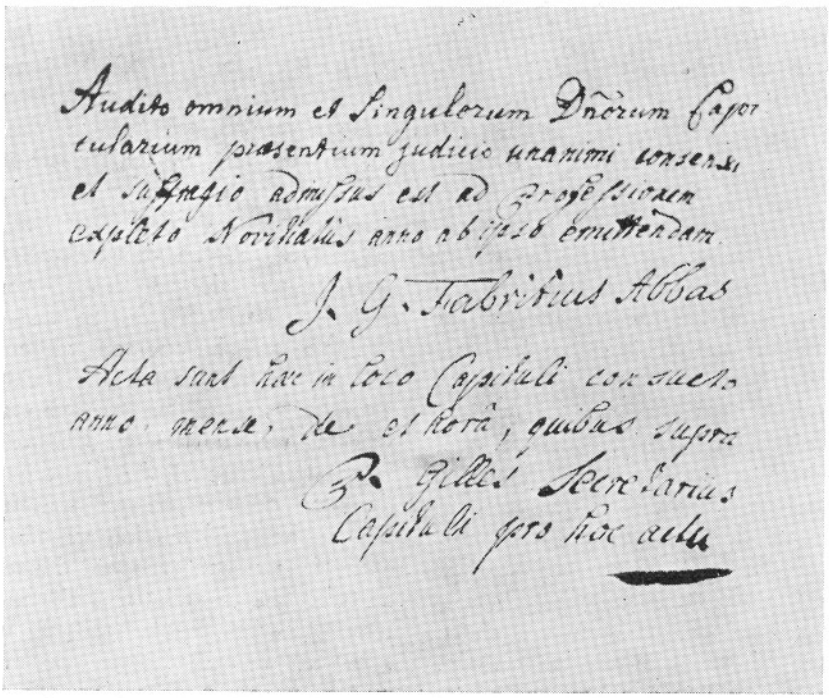
182) Respectievelijk 467, 528 en 455 bladzijden.

183) Cfr het artikel van P. Mandonnet in *Dictionnaire de théologie catholique,* II, Parijs 1905 en volg., 890—892.

184) Het deel *De Deo trino et angelis,* in 1747 verschenen, bevindt zich nog in de bibliotheek te Rolduc; het draagt de vermelding: *„Abbatiae Rodensis 1748"*, 9 andere delen dragen slechts *„Abbatiae Rodensis"* zonder datum.

8° doen verschijnen, maar naar Ernst getuigt is wat de sacramenten betreft de bewerking van Gilles beter dan die van Billuart zelf.

Na zijn *De sacramentis* begon Gilles een nieuwe theologische cyclus. De pastorie van Kerkrade bezit immers een andere reeks van vijf quarto-banden [185]) getiteld: *Compendium Sacrae Theologiae speculativae et moralis iuxta inconcussa tutissimaque SS. Augustini et Thomae dogmata.* Zij handelen respectievelijk over God, de Drieëenheid, de Schepping; *De fine ultimo, De actibus humanis, De legibus;* de menswording, en de genade; de goddelijke deugden; De *iure et iustitia.* Iedere band draagt een einddatum. Voor de eerste is dit 11 Februari 1754 en voor de laatste 16 December 1757. Wij staan hier voor een doorlopende cursus, waarin eenzelfde professor dogmatiek en moraal doceert. De titel van de cursus drukt reeds voldoende duidelijk uit dat Gilles, alhoewel steeds aan Billuart getrouw, een bredere plaats inruimt voor S. Augustinus. Billuart neemt de *gratia efficax ab extrinseco* en het probabilisme aan, maar staat twijfelend tegenover de *intentio pia* voor al onze handelingen vereist. Gilles doceerde eveneens de Schriftuur. Ernst [186]) kende immers van hem een commentaar op de psalmen en het begin van een dergelijk werk over de brieven van S. Paulus: de twee traditionele onderwerpen van de schriftuurlessen te Rolduc.



Schrift en handtekening van Petrus Gilles als notarius van de kapittelvergadering, gehouden te Rolduc op 21 Maart 1753 (Seminarie Rolduc, Handschrift 13, p. 92).

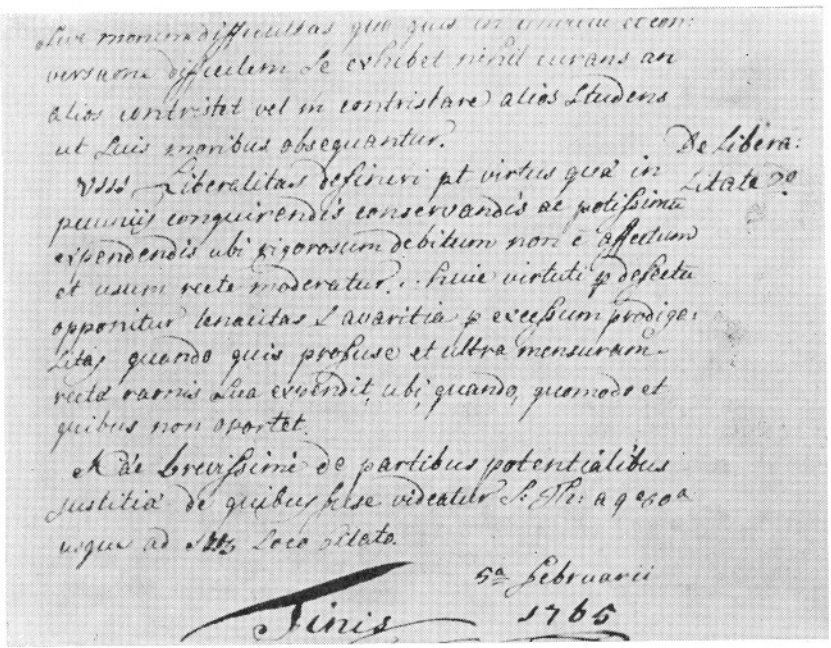
Intussen was op 3 Augustus 1757 abt Fabritius gestorven en de vroegere lector Joannes Josephus Haghen, in de stemming als zijn opvolger aangewezen, als zodanig door de Regering benoemd op 10 October 1757. Drie dagen later werd hij te Rolduc tijdens een bijzondere kapittelvergadering ingehuldigd, waarop 32 religieuzen-priesters aanwezig waren, 2 diakens en 2 subdiakens. Bovendien worden 3 afwezigen vermeld. Van de

185) Respectievelijk 431, 642, 317, 415, 683 bladzijden. Ook een handschrift in de pastorie te Herzogenrath.

186) Ernst, *Bio-bibliographie van Gilles.* Ernst signaleert ook van hem een nog meer practische bewerking van het tractaat van abt Heyendal over de tien geboden, maar dit schijnt wel geen cursus geweest te zijn.

32 priesters waren er 23 buiten de abdij werkzaam. Op 15 October werd abt Haghen te Luik als abt gezegend. Hij was daar geen onbekende. Het jaar tevoren had hij als pastoor van Eupen de conferentie der pastoors van het Hertogdom Limburg, die enigszins in vergetelheid was geraakt, met veel succes gebreide Duitse catechismus opgesteld. De vroegere lector Gerard Heyendal volgde Haghen als pastoor op en stierf in deze waardigheid op 20 Maart 1777 [189]).

Gilles was ook een tijd lang novicenmeester, zodat hij eerst zijn Schriftuurlessen moest vaarwel zegen [190]) en op 31 October 1759 een



Einde van de door Petrus Gilles eigenhandig geschreven cursus *De iure et iustitia* (Seminarie Rolduc, Handschrift 60, p. 793).

opnieuw in het leven geroepen [187]). Door de vicaris-generaal van Luik was hij ook uitgenodigd een herderlijke brief over de plichten der pastoors, kanselredenaars en andere geestelijken op te stellen, die in naam van de Prinsbisschop Kardinaal Jan-Theodoor van Beieren op 1 September 1756 werd uitgegeven [188]). Te Eupen had hij ook een zeer uit-

lector secundarius voor de theologie werd aangesteld in de persoon van Jan Theodoor Jozef Zorn. Hij was te Jülich gedoopt op 22 Maart 1731, geprofest te Rolduc 21 November 1750 en priester gewijd op 24 Mei 1755. Ernst zegt dat Zorn's lectoraat om gezondheidsredenen slechts vier jaar duurde, dat hij daarna eerst wat rust nam en vervolgens gedurende twee jaar deservitor te Gulcken (Goé) werd. Dit was een hulpparochie, staande onder het gezaq van de proost of pastoor van Limburg [191]) en derhalve onder het benoemingsrecht van Rolduc. Maar terwijl te Limburg steeds een religieus der abdij benoemd werd, werd Gulcken steeds aan een

187) Haghen tekende in een register de notulen op der vergaderingen, totdat hij abt werd benoemd. Op iedere zitting werden kwesties uit Schriftuur, dogmatiek, moraal en pastoraal besproken. Cfr Ernst, *Biobibliographie van Haghen,* onuitgegeven werken, nr IV. Over Haghen als pastoor te Eupen, cfr Heinen, *Pfarrgeschichte Eupens,* 76—79.

188) Hij is ook te lezen in deel III der *Praxis Pastoralis seu Continuatio theologiae moralis* van J. H. Manigart. Cfr Ernst, op.cit., gedrukte werken, nr III. — Op 20 April 1759 wordt Haghen door de Prinsbisschop belast met de canonieke visitatie der parochie Wijlre; hij stelde een lijvig verslag op; ibid., onuitgegeven werken nr IX.

189) Cfr Heinen, op.cit., 80—84.

190) Daarom werd zijn commentaar op S. Paulus niet voortgezet.

191) J. Thisquen, *Histoire de la ville de Limbourg,* I, Verviers 1907, 259.

seculier priester toegewezen, totdat Zorn op 17 Juni 1766 deze traditie verbrak [192]).

In het Seminarie-archief te Rolduc zijn de geschreven studententhesissen [193]), die zoals vroeger reeds gezegd enkele maanden na de cursus gehouden werden, voor de jaren 1760—1764 bewaard. En wel in twee parallelle reeksen [194]):

1760	*De Deo*	*De actibus humanis*
1761	*De fine ultimo*	.... *id.*
1762	*De incarnatione, De gratia.*	*De legibus*
1763	*De fide*	*De legibus, De virtutibus*
1764	*De charitate* ...	*De peccatis.*

Meerdere thesissen van beide reeksen spreken van de recente theologische auteur Billuart. Vanaf 1765 is er slechts een reeks thesissen.

Welnu te Rolduc bewaart men ook een dubbele reeks theologische cursussen die aan deze thesissen beantwoordt. Aan de ene kant eerst een *Compendium Sacrae Theologiae* [195]), dragende op het eind de aanduiding van de hand van Gilles zelf: *Finitus 11 Decembris 1762* en verder *De iure et iustitia* [196]) met opmerkingen van dezelfde hand: *Inceptus 16 10-bris 1762. Sed interceptus et iterum reinceptus 8 9-bris 1763. — Finis 5 Februarii 1765.* Deze twee handschriften (in 4°) volgen dus elkaar op; van het tweede bevindt zich een ander exemplaar op de pastorie van Herzogenrath [197]). Zij gelijken op het *Compendium* van Gilles van 1753—1757 met dit verschil: *De actibus humanis* en *De legibus* zijn weggevallen en over de stellingen van Billuart worden steeds meer gediscussieerd.

Aan de andere kant bestaat er een tweede theologische cursus in twee delen, ieder in dubbel exemplaar voorhanden (in 4°), getiteld: *Breviarium quaestionum theologicarum.* Het eerste deel handelt over *De conscientia, De actibus humanis, De legibus* [198]); het tweede, dat zich als een vervolg aandient [199]), over de deugden en de ondeugden en *De religione.* Een der exemplaren van het tweede deel draagt de vermelding: *Inceptus anno 1762 mense martio* [200]). Ernst [201]) nu schrijft aan Zorn tractaten toe over: *De actibus humanis, De legibus, De religione.* Het is dus wel zijn cursus die bewaard is gebleven.

Het tweede deel begint als volgt: „Nadat voldoende gehandeld is over de menselijke handelingen en hun regels, gaan wij voort volgens de normale orde met te beschouwen hoe die handelingen, naargelang zij overeenstemmen met deze regels of niet, deugdzaam of ondeugdzaam zijn, d.w.z. met het tractaat over de deugden en ondeugden. Het is ten zeerste nuttig en nodig voor theologen en zielzorgers, omdat het bijna alles behelst dat gezegd mag en moet worden bij de onderrichting der gelovigen en in de prediking zowel op de preekstoel als in de catechismuslessen. Het ware wenselijk deze stof naar waarde te kunnen behandelen, en niet alleen dus de natuur der deugden en ondeugden uit te leggen, maar ook liefde voor de eerste en afkeer voor de tweede in te boezemen aan de hand van de beste teksten uit de H. Schrift, de kerkvaders, de theologen, de asceten en de gewijde redenaars. Iedereen ziet echter in, dat men hiertoe niet slechts hele boeken, maar een volle bibliotheek zou moeten schrijven. Een moeilijke arbeid van vele jaren zou dit vergen, zodat men er zelfs niet aan kan denken en nog minder aan beginnen. Tegen

192) A. Buchet, *Monographie historique de Goé-lez-Limbourg,* I, Verviers 1941, 160, geeft de lijst der pastoors, maar heeft Zorn overgeslagen en doet het pastoraat van diens voorganger, de seculier Jan Nicolaas Carondelet, tot 1765 duren.

193) De namen van de verdediger en van de opponenten worden meestal onder de thesissen aangeduid. Voor de gedagtekende thesissen komen wij betreffende die namen ongeveer tot dezelfde conclusies als deze op p. 50 vermeld. Dit laat dan verder toe de thesissen die geen datum dragen, dank aan het behandelde onderwerp en aan de namen der vermelde religieuzen op de juiste plaats te rangschikken.

194) Seminarie Rolduc, Handschriften, nrs 65 en 66 (losse vellen).

195) Ibid., nr 59 (in dubbel exemplaar).

196) Ibid., nr 60.

197) Op de laatste bladzijde de nota: *Finis, hacce die ultima Januarii* (dat waes spontz) 1765.

198) Seminarie Rolduc, Handschriften, nrs 61 en 62.

199) Ibid., nrs 63 en 64. Zie onze vertaling der inleiding van het tweede deel.

200) Ibid., nr 63. Een andere hand heeft het tweede exemplaar (hs. 64) alsook een der exemplaren van band I (hs. 62) geschreven. Een ander exemplaar van band I = hs. 61. Tesamen tellen band I en II boven de duizend bladzijden. Een ander exemplaar van band II bevindt zich bij de Redemptoristen te Wittem, hs. 68.

201) Ernst, *Bio-bibliographie van Zorn.*

onze wil moeten wij ons dan ook er mee tevreden stellen, na amper alle deugden en ondeugden te hebben kunnen opnoemen, hun natuur en eigenschappen summier te onderlijnen, om dan wat langer stil te staan bij de een of andere vraag welke betrekking heeft op de zeden en waarin wij niet accoord gaan met Billuart, of waarover deze zich niet voldoende uitspreekt of zelfs volledig zwijgt. Hoe nederig ons geschrift ook moge zijn, de theoloog zal er ten minste dit nut uit trekken, dat hij vooral zal leren wat hij aan de gelovigen die reeds aan zijn zorgen zijn toevertrouwd of later zullen toevertrouwd worden moet voorhouden; hij zal ook weten te beoordelen of datgene wat hij leest of hoort, goed gezegd of gedaan is. Opdat men elders kan vinden wat in ons *Breviarium* (dit is de titel van de cursus) ontbreekt, citeren wij in de marge bij iedere kwestie de plaatsen waar de H. Thomas en zijn reeds genoemde commentator René Billuart erover spreken (indien zij er ten minste over handelen), zodat over hetgeen hier zeer bondig gezegd is, daar veel uitvoeriger uitleg gevonden kan worden".

Zoals Gilles heeft Zorn dus een zelfstandige houding tegenover Billuart. Van begin 1758 tot 1759 zal Gilles waarschijnlijk de sacramenten behandeld hebben, zoals hij in 1750—1752 gedaan had; in 1759 zijn dan Gilles en Zorn tesamen een nieuwe theologische cyclus begonnen.

Tijdens zijn lectoraat preekte Zorn in de abdijkerk te Rolduc; zijn geestelijk tractaat over de vier uitersten is een Latijnse weergave van wat hij in de volkstaal op de kansel onderwees. Te Goé stelde hij ook in handschrift een Franse catechismus en een gebedenboek op. Hij heeft de Rolducse traditie van een onderwijs, nuttig voor de practijk van de zielzorg, zeer hoog gehouden. Ziek kwam hij in 1768 naar de abdij terug en stierf er op 21 September 1771.

Na het vertrek van Zorn doceerde Gilles alleen. Hij beëindigde het tractaat *De iure et iustitia* begin Februari 1765. Er zijn negen groepen stellingen door de studenten over dit tractaat opgesteld; de derde, verdedigd op 10 Februari 1765, bevat een passus letterlijk getrokken uit de dictaten van Gilles. Daarna, in 1766—1767, hebben de studententhesissen betrekking op de sacramenten en zo zal Gilles deze stof voor de derde maal behandeld hebben vanaf Februari 1765. Op 13 Mei 1768 had hij het onderwijs echter reeds vaarwel gezegd. Wij zien hem als provisor optreden, een ambt dat hij waarnam tot hij op 19 Maart 1772 pastoor werd te Baelen, waar hij reeds op 22 Augustus, na een betrekkelijk kort, maar verdienstelijk leven, stierf.

Wat abt Haghen betreft stippen wij voor deze jaren aan, dat hij in 1766, na de dood van Ludovicus Ernestus baron van Leefdaal, abt der reguliere Augustijner kanunniken van Sint-Gertrudis te Leuven, als commissaris door de regering werd aangesteld om met de Kanselier van Brabant de verkiezing van een opvolger voor te zitten. Adriaan Willem de Renesse de Baar werd als abt benoemd, maar de commissarissen hadden de tucht der abdij nogal wankel gevonden en op 29 Juli gelastte de Regering Haghen nieuwe statuten op te stellen. Deze stelde een *Directorium vitae et disciplinae* op [202]), dat voor Sint-Gertrudis verplichtend werd gesteld bij Regeringsbesluit van 25 September 1765. Aldus deed Haghen voor de Leuvense abdij wat bisschop Cools 85 jaar vroeger te Rolduc verwezenlijkt had. Ook stuurde hij een memorie aan de Regering om het getal der adelkwartieren, welke vereist waren om te Sint-Gertrudis aangenomen te worden, van acht op vier te brengen, omdat er anders te weinig candidaten konden aangenomen worden om een echt conventueel leven mogelijk te maken, hetgeen dan ook geschiedde.

Op 17 Juni 1768 stuurde abt Haghen een brief aan Caspar Jozef Lutzerath, onderpastoor te Eupen, om hem als lector naar de abdij terug te roepen. Lutzerath was te Keulen geboren, op 28 October 1733 gedoopt, 1 Januari 1753 geprofest en op 17 December 1757 priester gewijd.

Met Nieuwjaar 1769 begint het derde *Diarium* der abdij Rolduc, waarvan zich ook het originele handschrift te Düsseldorf en een recente kopij te Rolduc bevinden. De opsteller ervan is ons niet bekend. Onder 7 Januari 1770 vermeldt het de naam van een andere lector, als promotor van een theologisch disputut *de scientia Dei:* Theodoor Jerusalem, te Eupen geboren, gedoopt op 1 October 1736,

[202]) Id., *Bio-bibliographie van Haghen,* onuitgegeven werken, nr VIII.



PORTRET VAN CASPAR LUTZERATH

in de dekenij te Kerkrade. Olieverfschilderij 107 x 79,5 cm. — Lutzerath, afgebeeld en face, in zwarte kledij met de witte band, kenteken der reguliere kanunniken, houdt in de rechterhand een klein gebedenboek, een vinger er tussen geslagen; de linkerhand rust op een tafel met donkerrood laken, waarop een bonnet, een staand kruis en een zwarte, naar voren afhangende stola. Iets hoger staat een lessenaar met opengeslagen boek, vóór een basement van zuil met canelures. Boven naast de zuil is het bovenstuk van de toren der dekenale kerk van Kerkrade afgebeeld, (de twee naast elkaar geplaatste rondbooggalmgaten zijn duidelijk te onderscheiden). De linkerkant van het schilderij wordt ingenomen door een boekenkast, waarvan vier rijen zichtbaar; van de opschriften zijn slechts enkele letters te lezen, beneden links tweemaal BIBL. De bovenkant van de kast is afgedekt door een rode draperie.

geprofest op 19 Maart 1760, priester sedert 16 Juni 1764. De te Rolduc [203]) bewaarde studententhesissen voor de jaren 1769—1772 zijn betrekkelijk gering in aantal, ze zijn gedagtekend: 9 October 1769 *(de cognoscibilitate Dei)*, 7 Januari 1770 (zoals boven vermeld), 22 October 1770 *(de divina providentia et praedestinatione)*, 17 Augustus 1772 *(de mutuo et usura)*. Het *Diarium* vermeldt nog andere disputen voor die jaren [204]) en voegt er bij, dat telkens enkele dagen recreatie, d.w.z. schorsing der lessen, volgen. Op 25 November 1771 verklaart het, dat die dag Jerusalem de laatste keer als promotor optrad en met dit dispuut zijn lectoraat beëindigde. Hij werd inderdaad onderpastoor te Baelen, vervolgens in 1778 deservitor te Goé en in 1784 pastoor te Baelen, in welke waardigheid hij stierf op 16 Mei 1804. Meestal treden religieuzen die reeds priester gewijd zijn, zelfs sedert drie jaren, in de disputen als verdedigers en opponenten op, waaruit wij mogen besluiten dat zij zolang nog de theologische lessen volgden. Zo werden de stellingen van 17 Augustus 1772 door Simon-Pieter Ernst verdedigd.

In de pastorie te Kerkrade bevindt zich een folio-omslag, inhoudende verschillende fascikels, met vooraan de brief van abt Haghen van 17 Juni 1768 aan Lutzerath; zij bevatten *Annotationes: de virtutibus moralibus et de religione* met de datum 28 October 1769, *de iure et iustitia*, over de Pentateuch: Genesis, Exodus en slechts de eerste 19 hoofdstukken van Leviticus; alsook *Praeambula* over andere theologische tractaten. Einde Mei 1774 werd Lutzerath tot prior te Marienthal benoemd, van waar hij in 1777 als pastoor naar Kerkrade is verhuisd. Hier vormde hij een rijke bibliotheek, welke op zijn geschilderd portret afgebeeld staat: boeken en portret bevinden zich nog steeds in de pastorie te Kerkrade. Lutzerath zal te Kerkrade sterven op 21 Februari 1797. De folio-map schijnt dan ook wel uit zijn erfenis te zijn. Wij vermoeden dat Lutzerath en Jerusalem gelijktijdig tot lector benoemd werden, dat in 1768—1771 de eerste over de deugden, de rechtvaardigheid inbegrepen, en over de schriftuur les gaf, terwijl de tweede de dogmatiek doceerde. Toen Jerusalem vertrok, heeft Lutzerath heel het theologisch onderwijs op zich genomen en zijn scripturistische lessen onderbroken.

Het benutten van de werken van Billuart, welk gebruik Gilles in 1750 te Rolduc invoerde, is dus steeds gehandhaafd gebleven. De *Summa Summae S. Thomae* zal voorzeker in meerdere exemplaren ter beschikking van de studenten hebben gestaan. De theologische en scripturistische lessen blijven een ascetisch en pastoreel aspect bewaren, zodat zij het hunne bijdragen om het geestelijk peil der abdij hoog te houden. Het derde *Diarium* getuigt van de vrome geest, die er blijft heersen: met Goede Vrijdag houdt de abt zelf een geestelijke conferentie voor zijn religieuzen, tijdens de week voor Pinksteren wordt nog steeds zes dagen retraite gehouden, maandelijks vindt er een recollectie plaats, o.a. altijd op 20 November, de vooravond van O.L.V. Praesentatie, de verjaardag der hervorming, waarvan de herinnering en de geest immer blijven voortleven.

203) Handschriften, nr 66.
204) Zonder de onderwerpen aan te duiden.

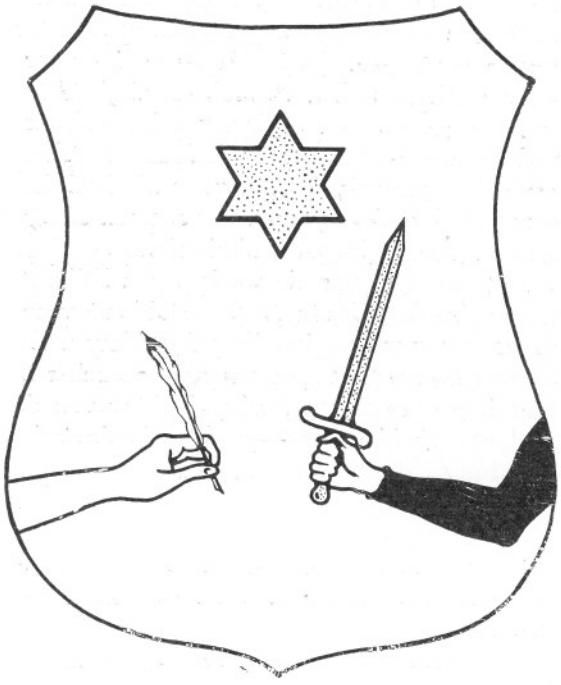
HOOFDSTUK VII

SIMON-PIETER ERNST EN DE LAATSTE JAREN DER ABDIJ

Een bijzondere wetenschappelijk roem zou de reeds herhaaldelijk genoemde Simon-Pieter Ernst aan de abdij Rolduc schenken, vooral vanaf zijn benoeming tot lector in opvolging van Lutzerath tot en met de tijd van zijn pastoraat te Afden. Hij werd geboren te Aubel, in de hoeve Brunnenmorgen van het gehucht Neer-Aubel, op 2 Augustus 1744 en werd dezelfde dag nog gedoopt [205]); zijn moe-

205) Extract uit het doopregister te Aubel, 1744—1778 (thans Gemeentearchief Aubel, Burgerlijke stand, register nr 5), p. 5: *Anno Domini 1744 hac 2da Augusti baptizavi Simonem Petrum filium legitimum Domini Gulielmi Ernst, juris utriusque licentiati, et Domi-*

der, tweede echtgenote van Willem Ernst, lid van de Staten van Limburg, heette Joanna Maria Dael. Zij had een broer Joannes Petrus Dael, die kanunnik was van de Sint Mauritiuskerk te Mainz en zich bij de doop als peter liet vertegenwoordigen. De meter was Gertrudis Emonts; Jan-Thomas Emonts was rector van een Latijnse school te Mainz. Zo is het begrijpelijk, dat Simon-Pieter Ernst



WAPEN VAN S. P. ERNST.

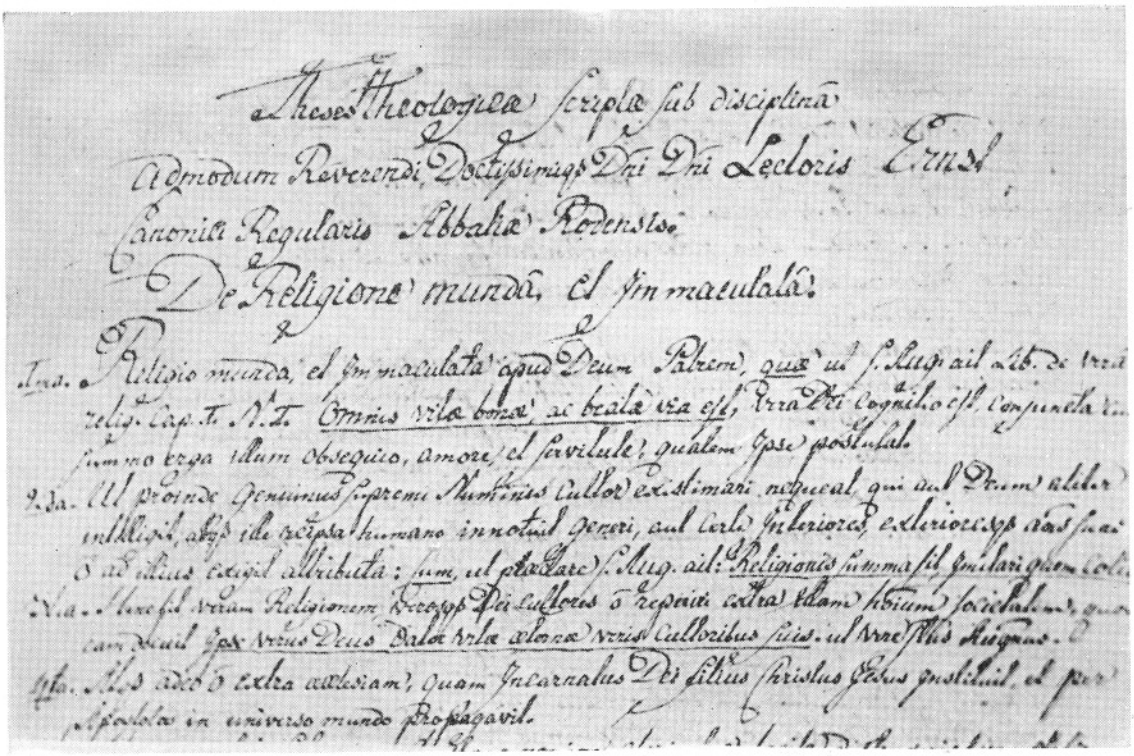
Van zilver dragende een hand met schrijfpen uitschietende van rechts, en een hand, met uitrusting van sabel, dragende een opgeheven gouden zwaard, uitschietende van links; in het schildhoofd een goude ster van zes punten.

aldaar zijn humaniora-studies deed. Op negentienjarige leeftijd trad hij in de abdij in. ontving het kloosterkleed op 17 September 1763 en deed juist een jaar daarna zijn geloften, na daartoe de toestemming gekregen te hebben van het kapittel op 17 Augustus 1764. Te Luik ontving hij de hogere wijdingen, telkens op Quatertemperzaterdagen: het subdiaconaat op 24 Mei 1766 in de kapel van de Ursulinen uit de handen van de suffragaan Karel Antonius de Grady; het diaconaat en het priesterschap uit de handen van diens opvolger, Karel Alexander d'Arberg, respectievelijk op 28 Mei 1768 in de grote kapel van het bisdom en op 23 September 1769 in de *capella claustralis* van de Sint Lambertuskathedraal.

Het derde *Diarium* geeft ons meerdere bijzonderheden over de eerste priesterjaren van Ernst. Op 1 October zingt hij zijn eerste H. Mis in de abdijkerk; op 19 October gaat hij naar zijn familie te Soiron, keert op 4 November terug te Rolduc. Hij ontvangt bezoek van zijn moeder [206]), van zijn broers: Leonard, de advocaat [207]), Jan-Joseph, schepen van het hoger hof van Limburg [208]), en van zijn zwager Simar [209]). Hoewel nog jong, doch wellicht vanwege zijn bijzondere speurzin, gaat hij tijdens de zomervacantie van 1770 met Gilles en nog twee andere Roldusce kanunniken naar Simpelveld om er vier dagen lang archiefonderzoek te doen in verband met een proces, dat de abdij daar voerde [210]). Op 6 en 7 Maart 1771 trekt hij met een kar naar Maastricht, waar hij van de paters Augustijnen de volledige reeks van de toen verschenen delen der *Acta Sanctorum* koopt. Op 10 Maart 1771 preekt hij, op bevel van abt Haghen, voor de eerste maal in de abdijkerk, waarvoor geen jurisdictie van de bisschop schijnt nodig geweest te zijn, daar zijn eerste Luikse jurisdictie-brief dateert van 25 September 1772. Op 1 Januari 1772 stuurt hij, in naam van de inwonende communiteit, goede wensen aan abt Haghen, „in een Latijns gedicht, dat uiting geeft aan de vreugde vanwege het feest en het nieuwe jaar en aan de droefheid vanwege de kwalen, die in de Kerk heersen, waarvan de nieuwigheden, het laxisme en de dwaalleren

nae Mariae Joannae Dael. Patrini erant: R.D. Joannes Dael, canonicus Magùntiae ad Sanctum Mauritium: pro quo manum tenebat R. D. Joannes Adolphus Fabritius ex S. Martino ad Furam et comitella Gertrudis Emonts. — Een levensschets van Ernst, de volledige lijst van zijn werken en (voorzover zij bekend zijn) zijn briefwisselaars zal men vinden in onze bijdrage: *Simon-Pierre Ernst et ses correspondants,* in Annales du congrès archéologique et historique de Verviers en 1951.

[206]) *Diarium:* op 4 Juli 1770, 10 Juli 1771 (voor een week). De vader van Simon-Pieter was toen reeds gestorven.
[207]) *Diarium:* 31 Augustus 1770.
[208]) *Diarium:* 9 en 10 October 1771.
[209]) *Diarium:* 8 Mei 1772.
[210]) *Diarium:* 8 tot 11 Augustus 1770.



Begin van een reeks stellingen verdedigd op 30 Augustus 1780 onder het lectoraat van Simon-Pieter Ernst (Seminarie Rolduc, Handschrift 67, fol. 29r).

van veel katholieke leersystemen de oorzaak zijn". Het rigorisme van de jonge Ernst uit zich hier reeds volledig, evenals in de keuze van het onderwerp van het bovenvermeld disputt op 17 Augustus 1772: de lening met interest, een betwist vraagstuk in de XVIIIe eeuw, waarin Ernst de vroegere cursus van Heyendal [211]) volgt bij het verdedigen van de vroegere strenge leer tegen de nieuwere theoriëen. Waarschijnlijk verdedigde Ernst zijn stellingen als slot van de door hem gevolgde theologische cursussen; hij was reeds bibliothecaris-archivaris en wijdde zich volledig aan deze taak, totdat hij tot lector werd benoemd.

Drie theologische cursussen, door hem geschreven, bevinden zich in de bibliotheek van het Groot Seminarie te Luik. Eén draagt de titel: *Annotationes quaedam ad R.D. Billuart Tractatum de gratia* en is een zeer volledige verhandeling over de genade. Op de eerste bladzijde leest men: *Primam lectionem theologiae dedi 3a Junii 1774. Tractatum de gratia incepi 20a Octobris eiusdem anni.* Ernst heeft dus eerst gedurende enkele maanden een ander tractaat gedoceerd of beëindigd, zeker het tractaat *De Legibus,* waarover op 18 Juli 1774 een studentendispuut gehouden wordt. Wanneer hij dan zelf zijn leerstof mag bepalen, kiest hij natuurlijk *de genade,* een ander zeer geliefkoosd onderwerp van de rigoristen. Het tweede handschrift is getiteld: *Annotationes ad Tractatum de Religione iuxta ordinem dissertationum C. P. R. Billuart.* In beide gevallen blijft dus Billuart te Rolduc de gevolgde auteur. Aan het eerste beantwoorden de studentenstellingen van 28 April 1777: *De*

211) Rolduc, handschriften, nr 46 pp, 167, 170, 190. Dit eerste deel is gepagineerd van 1 tot 342, het tweede (hs. 47) van 343 tot 740; marginale aantekeningen en inhoudstafel zijn van andere hand als het handschrift, misschien van S. P. Ernst. — Door Heyendal en Ernst werden de twee klassieke redenen waarom interest mocht worden gevraagd *(damnum emergens* en *lucrum cessans)* in stricte zin genomen. Een derde nieuwe titel *(periculum sortis),* die door velen werd aangenomen, was practisch bijna altijd uitgesloten. Cfr het artikel *Usure.* III. *La doctrine à partir du XVIe siècle,* door H. du Passage, in Dictionnaire de Théologie Catholique, XV, Parijs 1946 en volg., 2374—2375.

gratia efficaci et sufficienti [212]), aan het tweede die van 30 Augustus 1780: *De religione immaculata* [213]); andere handelen over de Sacramenten en dateren van September 1782 tot Mei 1786 [214]). Het derde handschrift van Luik bevat een commentaar op het boek der Wijsheid (hoofdstuk I uitgezonderd) en van de eerste verzen van *Ecclesiastes;* het eindigt met uitgebreide bemerkingen — die niet van de hand van Ernst schijnen te zijn — over de psalmen I tot XVII, genomen uit de boeken van Dom Calmet en van Menochius en uit het handschrift van Heyendal. Op losse vellen bestaan te Rolduc [215]) geschreven thesissen over de psalmen in het algemeen en over verzen genomen uit sommige van de eerste 50 psalmen, en, in dubbel exemplaar, stellingen betreffende de psalmen 67 tot 69, die dateren van 27 November 1775. Telkens werden zij verdedigd door Petrus Joseph Frösch, geprofest op 21 November 1772 [216]), priester gewijd op 23 December 1775; het eerste scripturistisch dispuut heeft dus wellicht enkele maanden voor het tweede plaats gehad.

Naast zijn lectoraat in de theologie en in de Schriftuur, bleef Ernst de functie van archivaris-bibliothecaris waarnemen. Het classificeren van de oude papieren bracht hem tot een uitgebreid onderzoek van chronologische aard voor de oudste tijden en tot het opstellen van zijn bio-bibliographieën voor de jongste tijden. In 1781 werd hij tevens door abt Haghen belast met het voortzetten van de *Annales Rodenses* vanaf 1701 en met pastoreel werk, namelijk het voorbereiden van de kinderen tot de eerste H. Communie; er bestaat een *Synopsis instructionum catechetica-rum* van zijn hand [217]), beknopte plannen van lessen, waarvan de eerste gegeven werd op Zondag 7 Januari 1781, de 18e op 20 Mei, terwijl de 19e en laatste de kinderen voorbereidt op hun eerste biecht.

Op 10 December 1781 stierf de meer dan tachtigjarige abt Haghen; de Regering benoemde op 4 Augustus de vijfde candidaat bij de keuze tot zijn opvolger [218]): provisor Pierre Chaineux, geboren te Hendrikskapel, gedoopt op 28 Mei 1740, geprofest op 24 Maart 1761 en priester gewijd op 24 Mei 1766. Hij werd te Luik als abt gezegend op 18 Augustus. Spoedig [219]) wees hij een *lector secundarius* aan in de persoon van Petrus Joseph Corneli, geboren te Rimburg-Bruckhausen, gedoopt op 26 Juli 1749, geprofest op 22 Mei 1769, priester gewijd op 18 September 1773, die een tijd onderpastoor was geweest van Doveren en te Eupen. De bedoeling was aan Ernst meer tijd te geven voor historisch werk: eerst en vooral, naar Chaineux's mening, opdat hij zou kunnen antwoorden op de geschiedkundige prijsvragen van de keizerlijke en koninklijke academie te Brussel en dat hij aldus enige beroemdheid zou kunnen verwerven voor de abdij [220]), en vervolgens ook, bijzonder in de ogen van Ernst, om te komen tot het opstellen van een grootse geschiedenis van het hertogdom Limburg, waarvan reeds in Juni 1783 twee „cahiers" geschreven werden. Ook weten wij voor 1783, dat Ernst de catechismuslessen gaf evenals in 1781; dat hij twee brieven schreef aan de Franse Benedictijn François Clément over de in de zedeleer betwiste kwestie van de legitimiteit der interesten van een rente, die op ieder ogenblik door aan- en ver-

---

212) Zij bevinden zich in de pastorie te Kerkrade, in de map van Lutzerath.

213) In handschrift nr 67 van het Seminarie Rolduc.

214) Ibid.

215) Handschriften, nr 66.

216) Frösch was voor die tijd de laatste, die ineens de plechtige gelofte aflegde. Op 18 April 1772 had een decreet van de Oostenrijkse Regering bepaald, dat de religieuzen slechts de eeuwige geloften mochten afleggen na hun vijf en twintigste jaar voleind te hebben. Vanwege de protesten van het episcopaat duurde het enige tijd, voordat deze maatregel werd toegepast. Na Frösch — voor het eerst in 1774 — zien wij, dat de novicen te Rolduc eerst eenvoudige geloften doen, en daarna, wanneer zij de vereiste leeftijd bereikt hebben, de eeuwige professie.

217) Seminarie-archief, portefeuille nr 38, 18 bladzijden in folio.

218) Hier volgt de volgorde van de candidaten: de twee vroegere lectoren Theodoor Jerusalem, en Caspar Lutzerath, Jan-Nicolaas Pauquot, Jan Houben, Chaineux, de prior Jan Hendrik Marbaise, en tenslotte S. P. Ernst, die feitelijk nog enkele jaren te jong was om in aanmerking te komen.

219) Uit de *Acta capitularia* van 1782 blijkt, dat Corneli op 6 September nog niet te Rolduc inwoont, doch wel op 12 December.

220) Ernst werd als eerste ex-aequo uitgeroepen in 1783, als tweede ex-aequo in 1786, maar kreeg zelfs geen vermelding in 1785. In 1784 was er geen proclamatie.

koper kan worden teruggekocht [221]); hij sprak er zijn voldoening over uit, toen zijn briefwisselaar een dergelijke praktijk veroordeelde. Bij deze gelegenheid schrijft hij tevens hoe hijzelf en zijn confraters betrekkelijk streng zijn in de biechtstoel en soms de absolutie durven te weigeren, terwijl de biechtvaders in de omtrek inschikkelijker zijn. Met bijzondere lof spreekt hij over het werk *Instruction pastorale sur la justice chrétienne par rapport aux sacrements de pénitence et d'eucharistie* van Louis de Chapt de Rastignac, aartsbisschop van Tours († 1750), die de Jansenisten wel heftig had bestreden, maar toch in dit schrijven rigoristische theorieën verdedigde. Wij kennen ook een brief, aan Ernst geschreven door Gregorius Falla [222]), een uitgesproken Jansenist en abt van Val-Saint-Lambert, die voor Rolduc de volledige werken aankoopt van de grote Jansenist Arnauld, uitgegeven door Pac de Bellegarde, en die het ruilen bespreekt van boeken, die zich dubbel bevinden in de respectievelijke kloosterbibliotheken. Ernst heeft reeds meer dan 1500 dubbele exemplaren, wat een idee geeft van de rijkdom, waartoe hij de bibliotheek van Rolduc reeds gebracht heeft. Hij interesseert zich natuurlijk speciaal voor *Jesuitica en Jansenica* [223]), en wij kunnen wel voldoende vermoeden aan welke zijde hij staat in deze ideeënstrijd.

In de verzameling thesissen, die door de studenten verdedigd werden vanaf het najaar 1782 tot in de zomer 1786 [224]), wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen die welke Ernst en die welke Corneli als promotor hebben. De eerste groep handelt over de sacramenten, eerst in het algemeen, daarna in het bijzonder: Ernst zal dus nog slechts die stof gedoceerd hebben, waarin hij zijn historische kennis en zijn rigoristische opvattingen — namelijk in zake absolutie en toelating tot de H. Tafel — te pas kon brengen [225]); de andere groep heeft respectievelijk betrekking op de tractaten: *De actibus humanis, De conscientia, De virtutibus et peccatis, De legibus, De caritate,* en op enkele kwesties, die Ernst niet behandeld had, met name de censuren en aflaten. Vanaf Februari 1784 staan deze thesissen in verband met een nieuwe dogmatische reeks welke enkele maanden vroeger begonnen was: Inleiding



WAPEN VAN DE FAMILIE CORNELI.

Van goud met figuren van keel keper met boven rechts een ster van vijf punten en links een roos, met onder een hart.

tot de godgeleerdheid, God en Drieëenheid, Schepping en Verlossing, en eindigt met *De Iure et Iustitia.*

Op 15 Maart 1786 kondigde keizer Jozef II de opening aan van een Seminarie-generaal te Leuven, met een filiaal te Luxemburg. Het eigenlijke edict verscheen op 16 October en bepaalde, dat al degenen, die de hogere wijdingen wensten te ontvangen, eerst de theologische lessen in deze instelling moesten volgen en dat de seminaries en noviciaten geen nieuwe candidaten meer mochten aannemen. Door het verzet, zowel van de bisschoppen als van de seminaristen zelf werden de les-

221) Cfr het reeds geciteerde artikel *Usure,* loc. cit., 2375.

222) Op 6 November 1783. Rolduc, Seminarie-archief, portefeuille nr 33.

223) Cfr A. J. Flament, *Catalogus der Stadsbibliotheek van Maastricht,* I, Maastricht 1889, 83—87.

224) Seminarie Rolduc, handschriften, nr 67.

225) Op 30 Augustus 1785 werden ook onder leiding van Ernst stellingen verdedigd: *Ex iure canonico. De vita et honestate clericorum;* wellicht gaf hij toen enkele lessen over het kerkelijk recht. Zij liggen als laatste fascikel in de map Lutzerath te Kerkrade.

sen, die op 1 December 1786 begonnen, meerdere malen onderbroken, welke toestand duurde tot aan de Brabantse omwenteling van 1789. Wij hebben geen bewijs gevonden, dat er in het schooljaar 1786—1787 enig onderwijs gegeven werd te Rolduc en dit was misschien de aanleiding tot de benoeming van Ernst als pastoor van de naburige parochie Afden in April 1787. In de herfst van 1787 schijnen de theologische lessen in ieder geval vervangen te zijn geweest door *Sacrae conferentiae biblicae*, een soort studiekring, die oud-testamentische onderwerpen bestudeerde en waaraan de jongere religieuzen actief deelnamen; de notulen van deze bijeenkomsten zijn door Corneli zelf opgeschreven [226]). De Brabantse revolutie breekt uit op 24 October 1789; op 26 October zien wij reeds, dat er een theologisch onderwerp wordt behandeld, namelijk de Biecht, op 23 November heeft de voortzetting daarvan plaats: *„De Sacramento Poenitentiae. — Continuatio Catechismi Romano-Catholici sub Conferentia Ecclesiastica"*, terwijl op 8 Februari 1790 het H. Oliesel besproken wordt. De Staten van Limburg sluiten zich aan bij de triomferende omwenteling, en Corneli noteert: *„Rediviva 1790 1ª Martii Universitate Lovaniensi mortuo seminario generali Caesaraeo, reapertis scholis monasticis et seminariis"*; en dan schrijft hij de stellingen neer van de theologische disputen, die opnieuw beginnen [227]):

God en Drieëenheid, Schepping en Verlossing, de menselijke handelingen, het geweten, de wetten; deze tractaten doceert Corneli dus voor de tweede maal, doch nu voor nieuwe toehoorders, elf in getal, waaronder twee priesters en verschillende studenten, die hun professie nog moeten doen. De thesissen van 1792—1793 [228]) — zelfs tijdens de eerste Franse bezetting werden er verdedigd — handelen over de deugden en de godsdienstigheid; die van 1793—1794 [229]) zetten dit laatste onderwerp voort en behandelen dan verder *De iure et iustitia*. Een van de priesters volgt de lessen niet meer, maar vanaf 1794 vinden wij onder de deelnemers en verdedigers de novicen Antoon Bovy uit Kerkrade en een zekere Rosen. Corneli verrijkt zijn notulen met persoonlijke ontboezemingen, met citaten van verzen, vooral genomen uit de werken van de H. Prosper van Aquitanië, de trouwe verdediger van de genadeleer van Sint Augustinus in de vijfde eeuw, wat voldoende bewijst hoe trouw hij blijft aan de traditionele theologische standpunten, te Rolduc onderwezen.

Ernst is te Afden een plichtsgetrouwe pastoor en een steeds meer gewaardeerde predikant [230]); hij gebruikt zijn vrije tijd om zijn historisch onderzoek voort te zetten aangaande het oude hertogdom Limburg. Hij onderhoudt een wetenschappelijke briefwisseling niet alleen met landgenoten, maar ook met geleerden uit Frankrijk, Holland en Duits-

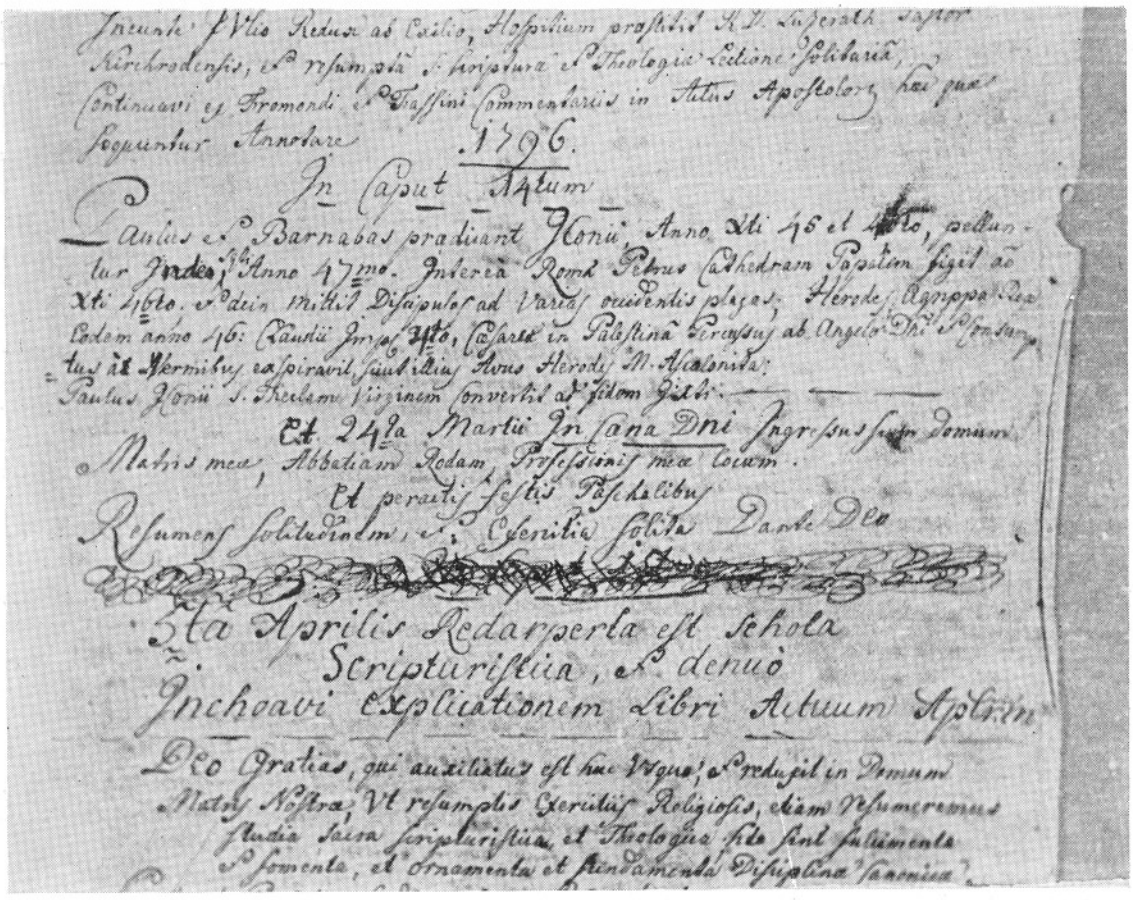
[226]) Seminarie Rolduc, Handschriften, nr 68, f. 11—16. — Fol. 1 tot 11 bevatten de thesissen van de in 1784 begonnen dogmatische reeks, welke reeds in Handschrift nr 67 te lezen staan, plus deze *De religione*.

[227]) De stellingen, op 14 Mei 1790 verdedigd, werden opgedragen aan abt Chaineux, te Brussel zetelend in het Congrès des Etats Belgiques Unis, door het volgend schrijven, waarin men leest hoe de abdijschool van Rolduc zich nog steeds als afhankelijk van de Universiteit van Leuven beschouwd: «Reverendissime et Amplissime Domine Abba! Revertenti tibi bonis auspiciis ex medio foederatarum Belgii Provinciarum congressu supremo in quo hucusque Optimus Patriae tuae Pater et Cleri Limburgensis Provinciae os et caput exstitisti, juste et fortiter, labore infatigabili desudans, et mente serena vigilans et adhuc persistes ad commune bonum, Ecce offerimus Reverendissimae Dignitati tuae hasce Theses Theologicas tamquam Primitias studiorum nostrorum post restauratam Academiam Lovaniensem Romano Catholicam, cujus semper portio quaedam fuit Schola nostra Rodensis domestica. Accipe Pater Optime! sincerum hoc (licet parvum) filialis obedientiae et fidelitatis integrae monumentum; scripta pauca exhibemus hic tibi, sed magna ad superos mittimus vota, ut Dei, ter Optimi Maximi providentia, quae in sua dispositione non fallitur, cuncta Patriae nostrae noxia submoveat; et omnia profutura concedat, ut, quod capit, ipse perficiat et Te inter magna pacis et concordiae negotia inoffenso pede deducat et ex Comitiis Bruxellensibus glorioso coronatum exitu, reducem aliquando filiis tuis reddat, et in longos conservet annos. Ita vovent corde filiali, Reverendissimae et Amplissimae Dignitatis tuae, Obedientissimi Feudales, Professor et discipuli Rodenses.» Seminarie Rolduc, Handschriften, nr 68, fol. 19 r en v.

[228]) Seminarie Rolduc, Handschriften, nr 69.

[229]) Seminarie Rolduc, Handschriften, nr 70.

[230]) In het Seminarie-archief te Rolduc bevatten de Portefeuilles nrs 35 en 36 Duitse preken van Ernst, waarvan de eerste reeds dateren van 1772. Portefeuille nr 37 bevat een *Oratio dicta Juliaci in capitulo die 7a Aprilis 1790*. Verder bevinden zich in Handschrift nr 67 van Rolduc twee Duitse passiepreken van Ernst, een van 1789 en een van 1795.



Aantekeningen van Petrus Corneli over zijn aankomst te Kerkrade, na de vlucht in Duitsland (begin Juli 1795) en zijn terugkeer in de abdij Rolduc (24 Maart 1796) met opmerkingen aangaande zijn studies en lessen over de Handelingen der Apostelen. (Seminarie Rolduc, los folioblad in hs. 70).

land. Dom Clément geeft zijn historische chronologieën uit van de grote leenheren tussen Schelde en Rijn [231]); zelf publiceert hij twee geschriften over de aloude Staten van Brabant, welke kwestie hij reeds behandeld had in zijn antwoorden op de prijsvragen van de academie. Hij begint deel te nemen, zowel aan de zuiver religieuze polemiek, door geschriften te bestrijden van twee Duitsers: professor Eulogius Schneider, uit Bonn, en de Heidelbergse doctor, de Franciscaan Molkenbuhr [232]), als ook aan de politiek-godsdienstig pamflettenstrijd, ontstaan uit de Brabantse omwenteling, met twee werkjes, waarvan één zelfs op aanvraag van Kardinaal de Franckenberg geschreven werd. In 1793 laat hij te Luik een Duitse vertaling drukken van een herderlijke brief van de bisschop van Antwerpen, Cornelius Franciscus Nelis; in 1794 te Keulen een vertaling van een brief van de Luikse prinsbisschop Franciscus Antonius de Méan.

De tweede Franse inval in de Zuidelijke Nederlanden begint in Juni 1794; wij zien dan, dat in deze rumoerige tijd Corneli weer scripturistische uitleg geeft en wel over de

231) In *L'art de vérifier les dates*, 3de uitgave, III, Parijs 1787—1792, 1—61, 96—125, 132—150, 163—214, 226—321, 485—505, 511—538, 584—586; Suppl.: I—XXXIX. Cfr onze studie *Simon-Pierre Ernst et «L'art. de vérifier les dates»*, in De Gulden Passer, XXXI, 1953, 149—190.

232) Het geschrift van Ernst, dat een soort catechismus, door Schneider uitgegeven, bestrijdt, verscheen te Keulen in 1791; in een open brief, daterend van 10 December 1793, die verscheen in de *Journal historique et littéraire* van De Feller, verdedigde Ernst tegen Molkenbuhr de historiciteit van Polycrates, bisschop van Ephese, en van de kerkvergaderingen, gehouden door de H. Cyprianus.

Handelingen van de Apostelen; vooral volgens het boek *In Acta Apostolorum commentarius,* geschreven te Leuven en in 1634 ter perse gegeven door de beroemde professor Libertus Froidmont of Fromont, die in 1640 een der drie geheime uitgevers werd van de *Augustinus* van Jansenius. Corneli is tot hoofdstuk XIII, vers 51, gekomen, wanneer hij op 19 September zijn lessen moet onderbreken. Daags daarna gaan de abt en de inwonende religieuzen op de vlucht en nemen de schatten en kostbare documenten van de abdij mede. Zij trekken de Rijn over en komen te Welda in het bisdom Paderborn aan. Op 25 November heeft daar een bijbelse conferentie plaats en om de geesten wat bezig te houden begint de abt, en gaat iedere dag een andere religieus verder, met een passus uit de Brief aan de Romeinen of uit de Psalmen te commentariëren. In Juli 1795 gaan de religieuzen [233]) terug naar Rolduc; Chaineux blijft in ballingschap, om de kostbaarheden van de abdij te bewaren. Ernst, die te Afden is gebleven of slechts korte tijd vluchtte, heeft verkregen, dat de Fransen op 18 Juli de abdij vrijgeven, waar zij besmettelijke zieken gehuisvest hadden. Terwijl prior Brech en de jongeren alles in orde brengen, gaat Corneli bij Lutzerath inwonen, de pastoor van Kerkrade, om van diens rijke bibliotheek te genieten, hij komt te Rolduc terug op Witte Donderdag, 24 Maart 1796, en na het octaaf van Pasen begint hij wederom met zijn lessen.

Wat de Schriftuur betreft, zet hij de commentaar voort op de Handelingen van de Apostelen waar hij deze onderbroken had op 19 September 1794; wat de theologie aangaat, beperkt hij er zich toe het tractaat *De Iure et Iustitia* te beëindigen volgens het handboek van Billuart *sine dictamine et sine thesibus* en voort te gaan met de behandeling van de hoofddeugden, waarover zijn notulen dan ook gegevens bevatten. Hij stelt zich o.a. de vraag: zijn de bezette gebieden gebonden aan het recht van de Franse overheersers? Zijn antwoord is bevestigend inzoverre dit recht niet indruist tegen het natuurrecht en goddelijk recht en zolang deze overheersing zal duren.

[233]) De twee novicen gingen niet mee, maar kwamen in Rome terecht en zetten daar hun studies voort.

Droevige gebeurtenissen tonen aan, dat zij inderdaad hun bevelen geven: door tussenkomst van inheemse collaborateurs willen zij zelfs in de lente van 1796 te Rolduc een nieuwe overste aanstellen en wel de religieus Jan Frans de la Hamayde [234]). Maar op 1 September wordt Rolduc evenals de andere mannenkloosters tot nationaal bezit verklaard en in December moeten de religieuzen wederom de abdij verlaten. Reeds tijdens de zaak de la Hamayde was Ernst opgetreden als verdediger van de rechten der abdij; wanneer de religieuzen zich verspreiden over de pastorieën van hun confraters, of naar hun families terugkeren, wordt hij steeds meer de leidsman en steun van allen [235]). Hij neemt daarnaast in belangrijke mate deel aan de heftige politiek-godsdienstige polemiek, die ontstaat over de verschillende verklaringen, eden of beloften, welke door de Fransen van de clerus werden geëist; hij vindt deze geoorloofd op grond van nuchtere logische redeneringen en in het licht van vroegere toestanden, waarin de Kerk tegenover de Staat had gestaan; dit maakt hem tot een beroemd, maar ook bestreden pamflettist [236]).

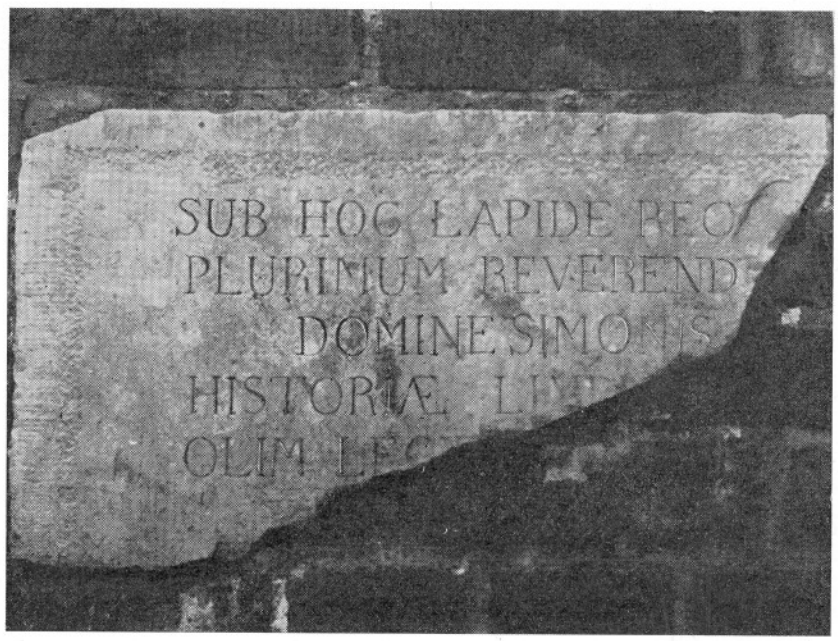
Het concordaat van 1801 brengt de verzoening tot stand tussen de H. Stoel en de Franse Republiek; de bisschop van het nieu-

[234]) Geboren te Hertzig (Hachy, Belgisch Limburg); aldaar gedoopt, zoals blijkt uit de inschrijving in het parochiaal register, dat nog ter plaatse bewaard wordt: *1 Aprilis 1765 baptizatus fuit Joannes Franciscus, filius legitimus Joannis Baptistae de la Hamayde et Suzannae Mergen coniugum, cujus susceptores fuerunt Joannes Franciscus Herman Longearianus modo morans Arluni et Anna Suzanna Mergen soror matris ex Assert, ambo liberi.* Over de persoon en de zaak de la Hamayde, cfr onze studie: *Twee der laatste kanunniken van Rolduc: J. de la Hamayde en L. van de Wardt d'Onsel,* Hasselt 1953 (overdruk uit: Het oude land van Loon).

[235]) Cfr onze bijdrage: *Simon-Pieter Ernst, redder der gebouwen van Rolduc,* in Rolduc's Jaarboek, XXXIII, 1953, 86—90. — Een rekeningen-boek van Ernst over de periode 1797—1804 bevindt zich in het Seminarie-archief te Rolduc.

[236]) Cfr onze studies: *Over de beëdigde priesters in het departement der Nedermaas,* Hasselt 1953 (overdruk uit Het oude land van Loon) en *La rétractation du serment de haine dans le diocèse de Liège,* in Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liège, XXXVIII, 1953, 71—107; *Prêtres assermentés et insermentés dans les cantons d'Eupen, de Limbourg, de Walhorn et d'Aubel,* in Bulletin de la Société Eupenoise d'histoire, IV, 1954, 1—7.

we bisdom Aken, een beëdigd priester uit de Elzas, Mgr Marc Antoine Berdolet [237]), wil Ernst tot zijn vicaris-generaal benoemen; na lang geaarzeld te hebben, weigert deze het aanbod. Tegenover zijn eigen bisschop, een niet-beëdigd Elzasser, Mgr Jean Evangéliste Zaepffel, staat Ernst in het begin enigszins vreemd, doch wordt geleidelijk diens raadgever, eerst in aangelegenheden aangaande de Rolducse kanunniken of van locale aard, later in meer algemene zaken [238]). Op verzoek van de bisschop stelt hij een geschrift op ter verdediging van de keizerlijke catechismus: *Observations pacifiques sur quelques écrits anonimes contre le catéchisme à l'usage de toutes les Eglises de l'Empire Français,* een zeer diepgaande studie, die nooit werd uitgegeven, maar waarvan een met de hand geschreven kopij in het bisschoppelijk archief te Luik bewaard wordt. Hij redigeert ook in het Latijn de bisschoppelijke Vastenbrieven van 1807 en 1808; het onderwerp van de eerste kon hij vrij kiezen; Ernst behandelt het gevaar van de slechte lectuur; voor de tweede had Zaepffel gevraagd, om de noodzakelijkheid van de godsdienst in het licht te stellen [239]). In 1806



Grafsteen van Simon-Pieter Ernst (aan de huidige Zuidermuur der Sint Gertrudiskerk te Afden), waarvan de inscriptie luidde (het thans verdwenen tekstgedeelte in cursief):

SUB HOC LAPIDE REQ*uiescit corpus*
PLURIMUM REVERENDI *in Christo*
DOMINE SIMONIS *Petri Ernst*
HISTORIAE LIMB*urgensis auctoris*
OLIM LECT*oris SS. Scripturae et*
Theologiae in abbatia Rodensi.
Natus in Aubel die 2 Augusti 1744
Ab anno 1787 pastor in Aefden
Obiit die 11 Decembris 1817. R. I. P.

[237]) Cfr J. Torsy, Geschichte des Bistums Aachen während der französischen Zeit (1802—1814), Bonn 1940, 37—66.

[238]) Cfr onze uitgave *Lettres de Mgr Jean-Evangéliste Zaepffel à Simon-Pierre Ernst, curé d'Afden: 1802—1807,* in Archives de l'Eglise d'Alsace, nouvelle série, V, 1953—1954.

[239]) Uigegeven in [L. Vanderrijst], *Mandements,*

geeft Ernst een werk uit over de Luikse suffragaan-bisschoppen [240]); zijn *Histoire du Limbourg* voltooit hij in 1816, doch dit nog steeds ongeëvenaard standaardwerk zal eerst na zijn dood [241]) verschijnen, evenals nog andere historische werken. In 1797 had hij de abdijgoederen teruggekocht van het beheer der Nationale Goederen; na verschillende plannen te hebben gemaakt heeft hij verkregen, dat de abdijgebouwen en hun onmiddelijke omgeving het onverdeeld eigendom zijn gebleven van de Rolducse kanunniken en door successieve overdrachten en legaten uitsluitend in zijn handen en in die van de enkele trouwe confraters [242]) terechtkomen, welke, evenals hij [243]), ieder hun deel aan het Groot Seminarie van Luik vermaken [244]), met de bedoeling een klein seminarie te Rolduc op te richten, wanneer de tijden dit zullen toelaten. Een van die trouwe confraters is Corneli, die pastoor te Doveren is geworden. Ernst sterft op 11 December 1817. Corneli wordt later rector in zijn geboorteplaats Rimburg-Bruckhausen en sterft aldaar op 22 April 1822 [245]). Beiden hadden zij tijdens hun lectoraat aan hun studenten een diepe theologische vorming gegeven, welke hun bijzonder ten goede zal komen, wanneer zij, na het sluiten van de abdij, meer zelfstandig zullen moeten leven en handelen; hun onvermoeibare zielenijver en hun liefde voor de armen bleven tijdens hun pastoraat een levende getuigenis voor de Rolducse leer.

BESLUIT

In deze studie hopen wij baanbrekend werk geleverd te hebben betreffende een onderwerp, dat tot nu toe zo goed als onbekend was; wij hopen, dat eenmaal een priester van het bisdom Roermond het als thema zal nemen voor een proefschrift in de godgeleerdheid. Waarschijnlijk zal het door ons gegeven algemeen beeld onveranderd blijven, doch het verdient verdiept en in alle bijzonderheden te worden aangegaan. Als buitenstaander durven wij ook de onbaatzuchtige wens uiten, dat ter gelegenheid van de in 1954 te vieren jubelfeesten, de Zeereerwaarde Heren Pastoors, die theologische handschriften van Rolduc bezitten, ze aan het huidige seminarie ten minste in bestendige bruikleen zullen afstaan, waar ze met de nodige veiligheidswaarborgen zullen worden bewaard.

De kloosterlijke hervorming en hernieuwing te Rolduc op het einde van de XVIIe en in het begin van de XVIIIe eeuw stond ongetwijfeld in het teken van de rigoristische ten-

lettres pastorales .... publiés dans le diocèse de Liège depuis le Concordat de 1801 jusqu'à 1830, I, Luik, 425—432, 484—497.

240) *Tableau historique et chronologique des suffragans ou co-évêques de Liège,* uitgegeven bij Lemarié te Luik. Het boek moest op bevel van de Fransen uit de handel genomen worden; de overgebleven exemplaren zullen in 1823 wederom op de markt gebracht worden met een nieuwe titel: *Supplément à l'histoire du pays de Liège, contenant l'histoire des co-évêques ou suffragans de Liège, et de l'établissement des maisons religieuses qui existaient en cette ville et sa banlieue.*

241) *Histoire du Limbourg,* 7 delen, Luik 1837—1853 (uitgave bezorgd door Edouard de Lavalleye).

242) Zo vinden wij b.v. een nota van Ernst in Portefeuille nr 30 van het Seminarie-archief te Rolduc, luidende: „Six indivisaires pour basse-cour et meubles: Turck, S. P. Ernst, Corneli, Otte, Welter, Loop".

243) Door zijn testament van 20 September 1817, waarin hij ook Jan Jozef Kruyder, zijn kapelaan en opvolger van Afden, als exécuteur testamentaire aanduidt. Over de uitvoering van de Beschikkingen van Ernst ten gunste van de armen en van de school te Afden bestaat op het Staatsarchief te Düsseldorf een dossier, *Reg. Aachen,* nr 2524.

244) Op 25 Mei 1819 deed Kruyder de eerste schenking van drie aandelen dat van Ernst, dat van Loop († Augustus 1816), waarvan hij erfgenaam was, en het zijne; tevens schonk Jan Turck zijn aandeel; daags daarna stond Laurent Welter ook zijn deel af.

245) Hij had zijn aandeel in de abdijgoederen afgestaan aan Winand Ferdinand Geich, pastoor te Kerkrade, die het met zijn aandeel bij testament van 24 December 1823 aan het Groot Seminarie vermaakte en op 20 Februari 1825 stierf. Dusdanig testament maakten ook, voor hun aandeel, Otte op 5 September 1824 († 22 Februari 1825) en Mathias Todeman op 2 Juni 1826 († 3 Augustus 1826). — Over enkele van de laatste Rolducse kanunniken, raadplege men: W. Gierlichs, *Wat oude bidprentjes verhalen,* Rolduc's Jaarboek, XIV, 1934, 67—76.

denzen; principieel kon het moeilijk anders en alle omstandigheden hebben daartoe bijgedragen. Wat men theoretisch ook moge denken over sommige detailpunten, practisch betekende dit een redding. In het begin zijn het ascetische tendenzen, die Rolduc hebben gebracht tot het volgen van een bepaalde theologische richting; later is het integendeel meer de getrouwheid aan die traditionele leer, welke een voortdurende aansporing is geweest om in godsvrucht en tucht te blijven volharden. Deze intieme verbondenheid van onderwijs en spiritualiteit is een kenmerk van de abdij Rolduc tijdens de laatste eeuw van haar bestaan; het is ook een traditie, waaraan het huidige klein seminarie met fierheid getrouw blijft.

Prof. Dr C. DE CLERCQ.

LIJST VAN DE LECTOREN EN HUN CURSUSSEN

		Rolduc	*Herzogenrath*	*Kerkrade*	*Waubach*	*Wittem*	*Theses*
Frans Rauschaw	1698—1701	—	—	—	—	—	—
Nicolaas Heyendal							
eerste cyclus	1698—1706	41-43, 45a, 76-77	1 hs	1 hs	tom 2, 6-7, 10, 12-13	65	Waubach deel van handschrift
tweede cyclus A	1706—1712	44	2 hss	—	tom. 3-5, + los hs	—	
B		75	3 hss	1 hs	1 hs	—	
C		46, 47	—	—	tom. 8-9	—	
	—	45b	—	1 hs	—	—	—
Mathias Laurent	1712—1727	48-56	—	16 hss	2 hss	62, 62bis 63-64, 67, 69	Kerkrade 2 hss
Gerardus Salm	1727—1730	—	—	—	—	—	—
Jan Jozef Haghen							
eertse cyclus	1730—1736	—	—	—	—	71	Rolduc 57, 58a
tweede cyclus	1736—1738	—	—	—	—	—	Rolduc 58b
Christiaan Alezius	1738—1743	—	—	—	—	70	—
Jan Rowet	1743—1745	—	—	—	—	—	—
Aegidius Gouvy	1745—1746	—	2 hss	—	—	—	Herzogenarth (toegev. aan hs)
Gerardus Heyendal	1746—1752	—	5 hss	—	—	—	—
Petrus Gilles							
eerste cyclus	1750—1753	—	3 hss + 1 hs	2 hss	—	Theol. 70a	Wittem (in Theol. 70a
tweede cyclus	1753—1759	—	1 hs	5 hss	—	—	—
derde cyclus	1759—1768	59, 59bis 60	1 hs	—	—	—	Rolduc 65, 66
Jan Zorn	1759—1763	61-64	—	—	—	68	Rolduc 65, 66
Caspar Lutzerath	1768—1774	—	—	1 hs	—	—	Rolduc 66
Theodoor Jerusalem	1768—1771	—	—	—	—	—	Rolduc 66
Simon Pieter Ernst	1774—1787	(Luik 3 hss)		—	—	—	Rolduc 66, 67b Kerkrade (map)
Petrus Corneli							
eerste cyclus	1782—1786	—	—	—	—	—	Rolduc 67a, 68
tweede cyclus	1790—1794 en 1796	68-70	—	—	—	—	Rolluc 68-70
Buiten de Cursussen							
Ascetica:							
Nicolaas Heyendal							
Exercitia Spirit.	begin 18e eeuw	71-74	2 hss	2 hss	—	57	
Intentiones ecclesiae					deel		
circa praecipua festa	id.	—	—	—	v. hs	—	
De lectione S. Script.	1724	—	—	—	deel v. hs	—	
Laurent (of Heyendal)							
Instructiones catecheticae duae	1723, 1726	—	—	1 hs	deel v. hs	—	
Juridica:							
Nicolaas Heyendal							
De eccles. sepultura	na 1713	—	—	1 hs	deel v. hs	—	

N.B. De handschriften van Rolduc en Wittem zijn aangeduid volgens het catalogus-nummer.

Rolduc, Klein-Seminarie van Roermond

1843-1946

I.

Toen Rolduc op 1 Mei 1843 als Klein-Seminarie van het Apostolisch Vicariaat van Nederlands Limburg werd heropend, omvatte het evenals het Seminarie van het Bisdom Luik, dat sedert 1831 de gebouwen van de voormalige abdij had bewoond, twee afdelingen ter opleiding tot de geestelijke stand: humaniora en philosophie, en een normaalschool ter opleiding van onderwijzers. Bij het begin van het schooljaar 1843—44 werd daaraan onder de naam van „Cours spéciaux" een middelbare school toegevoegd, die enkele jaren later vier klassen telde en in 1845 in een Nederlandse en een Duitse afdeling werd gesplitst. De eerste kan als een verre voorloper worden beschouwd van de Hogere Burgerschool (1872), waar zij gedeeltelijk in is opgegaan om gedeeltelijk als handelsschool te blijven voortbestaan, terwijl de tweede als „Deutsche Realschule" haar bestaan tot 1895 heeft weten voort te zetten. [1])

Het eigenlijke Seminarie verschilde aanvankelijk in inrichting, leerplan en geest slechts weinig van zijn voorganger, het Luikse Seminarie, van welks opzet Mgr C. van Bommel in zijn Bevelbrief van 26 Augustus 1831 de beginselen had aangegeven. [2]) Uit verschillende passages in de Bevelbrief blijkt, dat de Bisschop van Luik de door hem gestichte school bedoeld had als een zuiver Seminarie en dat hij daar „alleen dezulken" wenste aan te nemen, „die ten minsten een begin van roeping tot den geestelijken stand gevoelen, en volkomen vrij zijn deze roeping te volgen". Het is thans moeilijk na te gaan, of aan deze doelstelling en de daaruit volgende voorschriften in de twaalf jaren van het Luiks regiem streng de hand is gehouden. Volgens Rolduc in Woord en Beeld [3]) „vermocht niet alleen het uitgestrekte Bisdom Luik met Rolduc's leerlingen de rangen zijner geestelijkheid aan te vullen, maar leverde de school ook aan de maatschappij uitstekende mannen in alle betrekkingen, tot op de zetels van 's lands ministeriën". Reeds de vestiging van de normaalschool in de gebouwen van Rolduc (1836) gaf trouwens tot op zekere hoogte aan de bevolking van de inrichting een gemengd karakter: de normalisten bleven echter geheel van de seminaristen gescheiden, ook in eetzaal en kerk. [4])

Over het leerplan van het Seminarie worden wij door de Bevelbrief van Mgr. van Bommel nader ingelicht. De humaniora hadden een hogere en een lagere cursus. In de eerste zou Grieks en Latijn, Duits en Frans worden onderwezen. In de tweede „zal men de zuivere beginselen der letterkunde doen putten uit de beste schrijvers der oudheid en nieuwere tijd, zoo wel geweide en kerkelijke als heidensche en wereldlijke dichters en redenaren, die men zal leeren elkander tegenoverstellen, en bij vergelijking beoordeelen. Hierdoor zal men trachten eenen zuiveren smaak voor kanzelwelsprekendheid te vormen, terwijl men niet alléén van stel- en schoone schrijftrant, maar ook van uitspraak en voordragt veel werk zal maken." „Op beide cursussen, zo vervolgt de Bevelbrief, zal er een allergrondigst onderwijs gegeven worden in den godsdienst.....; bij dit onderwijs, hetwelk tot inleiding voor hoogere studiën dienen moet, zullen alle bij-takken van onderrigt, over aardrijkskunde, geschiedenis, oudheden, etc. gevoegd worden, in zoo verre althans deze de wetenschap van den godsdienst volmaken." — Het was dus een echt huma-

---

[1]) P. J. M. Gils, in: *Gedenkboek Rolduc 1843—1943* (verder aan te halen als: GR), 142.

[2]) Deze Bevelbrief is afgedrukt in Rolduc's Jaarboek (verder aan te halen als: RJ) XV (1935), 87—90 en XXI (1941), 196—199.

[3]) *Rolduc in Woord en Beeld* (verder aan te halen als: RWB), Kerkrade, 1904, 160.

[4]) P. J. M. van Gils, *Het eeuwfeest van Rolduc als opleidingsschool voor onderwijzers,* in: RJ, XVII (1937), 167—173.

nistisch program, waarin de taalvakken de hoofdschotel uitmaakten en bij het godsdienstonderwijs enkele realia werden betrokken. Van wiskunde, natuur- en scheikunde of plant- en dierkunde was geen sprake.

„De cursus der philosophie, zegt de Bevelbrief verder, zal twee jaren duren, en bevatten de beredeneerde geschiedenis der oude en nieuwere wijsbegeerte, de logica, metaphysica en ethica, dat is redeneer-, bovennatuur- en zede-kunde, alsmede de beginselen der natuur- en wiskunde. Men zal zich beijveren de volmaakte overeenkomst aan te toonen tusschen de gronden der zuivre wijsbegeerte en die der theologie, ten einde voor de dogmatica en polemica des te scherper wapenen tegen alle dwalingen te leveren". — Over de *inhoud* van de wijsbegeerte, die zou worden gedoceerd, wordt niets naders gezegd, maar wanneer wordt gesproken van „overeenkomst tusschen de gronden der zuivre wijsbegeerte en die der theologie", dan is men terstond geneigd te denken aan het traditionalisme van Lamennais, van wie van Bommel zich in zijn jonge jaren zulk een vurig vereerder had betoond. [5])

Uit de stukken blijkt trouwens ten overvloede, dat het onderwijs in de wijsbegeerte aan het Luikse Seminarie te Rolduc geheel werd gegeven in de geest van het traditionalisme en fideïsme, die het wijsgerig denken van de Katholieken van die tijd, vooral in Frankrijk, beheerste. Een verslag over het schooljaar 1831—32 [6]) deelt mede, dat tot het begin van Januari de leerlingen van de *cursus superior* en de *cursus inferior* [7]) te zamen de logica hebben gevolgd, dat na die tijd aan de *supérieur* ethica is gedoceerd aan de hand van C. Leoni, *De lege et officiis*, vervolgens geschiedenis van de oude wijsbegeerte aan de hand van P. F. X. de Ram, *Historia philosophiae*, met een overzicht van de geschiedenis der latere wijsbegeerte, terwijl intussen de *inférieur* de rest van de logica en vervolgens de ontologie en de theodicee onderwezen kreeg, aan de hand van D. Doney, *Nouveaux éléments de philosophie*. Daar tussen door werden met de beide jaren de klassieke boeken van het traditionalisme behandeld, zoals de *Catéchisme du sens commun*, het *Sommaire d'un système des connaissances humaines*, de *Défense de l'Essai sur l'indifférence en matière de religion* van Lamennais en losse hoofdstukken uit het *Essai* zelf; vervolgens de twee eerste delen van de *Recherches philosophiques* van de Bonald; ten slotte de *Soirées de Saint-Pétersbourg* van de Maistre. [8])

Het program van de examens in de philosophie, die in Augustus 1833 over de stof van het afgelopen schooljaar werden gehouden, is meer systematisch opgezet. [9]). Het vermeldt voor de *cursus inferior:* Introductio in philosophiam, Logica specialis (formele logica), Logica generalis (kennisleer) en Metaphysica generalis, voor de *cursus superior:* Theodicea sive Theologia naturalis, Anthropologia sive Physiologia philosophica; ambae ejus partes: Organomia et Psychologia, — de invloed van het dualisme van Descartes is in deze indeling duidelijk merkbaar — Philosophia moralis seu Ethica, Historia Philosophiae a Christo nato ad haec usque tempora. Daarenboven werd voor de beide jaren gezamenlijk gegeven: Physica, aan de hand van V. F. S. Beudant, *Traité élémentaire de physique* en Historia philosophiae a mundi incunabilis usque ad Salvatoris adventum, aan de hand van het reeds eerder genoemde boek van P. F. X. de Ram, voorts: Interpretatio philologica et philosophica tractatus Ciceroniani De legibus (blijkbaar om de kennis van het Latijn bij de philosofen wat op te frissen), ten slotte: Analysis variorum auctorum qui olim vel nostra aetate optime de iis

[5]) F. J. J. Vrijmoed, *Lamennais avant sa défection et la Néerlande catholique* (diss. Groningen), Paris, 1930, 383 e.v.; P. J. M. Heskes, *Broere, Christen-wijsgeer-emancipator,* Bussum, 1953, 47—58.

[6]) Archief Rolduc.

[7]) De benamingen „(cours) inférieur" en „supérieur" blijken dus al uit deze tijd te dateren; wanneer men met het aloude Rolducse spraakgebruik de woorden „inférieur" en „supérieur" bezigt, dan moeten deze zonder een e op het eind worden geschreven.

[8]) In de tekst van het program zijn de hier opgegeven titels in het Latijn vertaald.

[9]) *Deo favente, auspice Illustrissimo ac Reverendissimo Cornelio Episcopo Leodiensi in Seminario Rodensi sive Seminarii Episcopalis Leodiensis secticne priore solemnia instituenter examina diebus 17a, 19a et 20a mensis Augusti anni 1833 super iis quae hoc anno tradita sunt, secundum sequens programma,* Leodii, ex officina P. Kersten, Cancellariae Episcopalis typographi et bibliopolae, via Ecclesiae Cathedralis. — Archief Rolduc.

quae exponebantur scripsere; welke deze *auctores varii* waren, wordt niet nader aangeduid, maar wij mogen aannemen, dat het geen andere geweest zijn dan die in het verslag van het voorafgaand studiejaar werden genoemd.

Als docenten van de philosophie traden in de eerste jaren na de vestiging van het Luikse Seminarie op: G. C. Ubaghs (1800—1875) en A. J. L. Dirise (1808—1843). Eerstgenoemde werd echter reeds in 1834 belast met het onderwijs in de wijsbegeerte aan de nieuw opgerichte Katholieke universiteit te Mechelen, die een jaar later naar Leuven zou worden verplaatst. [10]) Door zijn talrijke werken, vooral door zijn handboeken voor het wijsgerig onderwijs, die in alle Seminaries in Noord- en Zuid-Nederland werden gebruikt, heeft Ubaghs tientallen jaren lang een onberekenbaar grote invloed op het wijsgerig denken van de Nederlandse geestelijkheid uitgeoefend. Eerst na de definitieve veroordeling van zijn denkbeelden door het hoogste kerkelijk gezag in 1866 is aan die invloed geleidelijk een eind gekomen. Dirise is in 1835 toegetreden tot de Orde der Minderbroeders-Franciscanen; hoewel hij op zeer jeugdige leeftijd is overleden, zijn het herstel en de wederopbloei van die orde in België voor een groot deel aan hem te danken; hij was de eerste provinciaal van de Belgische provincie. [11])

Na het vertrek van Ubaghs is A. P. Tits (1807—1851), die reeds sinds 1833 te Rolduc werkzaam was, als professor van de philosophie in zijn plaats getreden. Dirise werd opgevolgd door G. Lonay (1809—1883). In 1840 is echter ook Tits tot hoogleraar te Leuven benoemd en wel in de theologische faculteit. [12]) Wie van 1840 tot 1843 naast Lonay te Rolduc philosophie heeft gedoceerd, is ons niet bekend.

Ubaghs, Tits en Lonay waren op wijsgerig gebied in de meest stricte zin geestverwanten. Aanvankelijk trouwe aanhangers van het traditionalisme van Lamennais, zijn zij later na de veroordeling van diens wijsgerige opvattingen door de Encycliek *Singulari nos* in 1834 eerst tot een meer gematigd traditionalisme, later tot het ontologisme overgegaan. In de *Revue catholique*, waarvan zij samen de redactie vormden, hebben zij jaren lang hun denkbeelden tegen aanvallen van verschillende zijden verdedigd. In zover zij alle drie hun carrière te Rolduc waren begonnen, en daar hun eerste stappen op het terrein der wijsgerige publicaties hadden gezet, heeft M. De Wulf gelijk, wanneer hij zegt, dat het Seminarie Rolduc de bakermat is geweest van het traditionalistisch ontologisme, dat later van Leuven uit zoveel beroering in de Katholieke wereld van Noord en Zuid heeft verwekt. [13])

Voor het wijsgerig onderwijs te Rolduc kon de veroordeling van Lamennais niet zonder gevolgen blijven. De examenprogramma's van 1834 en 1835 zijn in hoofdzaak gelijk aan die van 1833, maar in laatstgenoemd jaar verschijnt daarop (voor beide cursussen) een „Dissertatio critica de doctrina philosophica Domini de la Mennais". Tits had spoedig zijn draai genomen. Het moet hem echter nog moeilijker gevallen zijn, een nieuwe weg in de wijsbegeerte te vinden, toen ook de leer van de Duitse wijsgeer G. Hermes (1775—1831), die hij hogelijk vereerde, in 1835 door Paus Gregorius XVI werd veroordeeld. In het gematigd traditionalisme van L. de Bonald (1754—1840) heeft hij toen verder een steun voor zijn denken gezocht. De neerslag van die nieuwe denkwijze vinden wij in de „Conférences de philosophie chrétienne", die van 1836 af telken jare ten getale van zes tot acht door hem voor de studenten van de philosophie te Rolduc werden gegeven, en waarvan de korte inhoud in de examenprogramma's van elk jaar is afgedrukt. [14]) Hier geeft Tits niet alleen blijk

[10]) Leven en werk van Ubaghs hebben een grondige en, naar wij mogen aannemen, definitieve beschrijving gekregen in het Nijmeegs proefschrift van H. A. C. M. van Grunsven, *Gerard Casimir Ubaghs*, Heerlen, 1933. Men vindt hier ook een volledige opgave van Ubaghs' geschriften en van de litteratuur over zijn persoon, zijn optreden en zijn denkbeelden.

[11]) G. Lonay, art. *Dirise*, in: *Biographie nationale de Belgique*, VI, 82—83; de spelling „Dirix" in RWB, 163 is onjuist.

[12]) N. J. Laforêt, *La vie et les travaux d'Arnold Tits*, Bruxelles, 1853.

[13]) M. De Wulf, *Histoire de la philosophie en Belgique*, Paris, 1910, 307.

[14]) In het in noot 12 genoemde boek van Laforêt, 29—112, worden deze *Conférences* uitvoerig geanalyseerd.

van een grondige kennis van de gehele wijsbegeerte van zijn tijd, maar ook van een opmerkelijke gave van critiek. Zijn „Conférences" vormen een oorspronkelijke bijdrage tot de Katholieke wijsbegeerte van de eerste helft der 19de eeuw en zouden een nadere studie in wijder verband verdienen. Na het vertrek van Tits naar Leuven heeft Lonay de methode van de „Conférences" op beperkte schaal voortgezet: in 1841 en 1842 verschijnt op het program telkens één „Dissertation philosophique". [15])

II.

De overgang van het Luiks naar het Roermonds bestuur heeft ondanks de vernieuwing van personeel en meubilair — de Luikenaars hadden de gehele inboedel meegenomen — toch voor het Seminarie slechts weinig veranderingen meegebracht. De nieuwe Directeur, H. H. J. Peters (1806—1855) was al sinds 1831 aan Rolduc verbonden [16]); met hem bleef ook P.D. van Laer (1805—1883), sinds hetzelfde jaar zijn collega, aan de inrichting werkzaam en een groot deel van de leerlingen maakte de overgang mede. Het reglement, door Mgr van Bommel voor zijn Seminarie opgesteld, werd door Mgr Paredis overgenomen; de traditie van het godsdienstig leven en de huiselijke gebruiken, in de afgelopen twaalf jaren geleidelijk gevormd, werd onveranderd voortgezet. Het onderwijsprogram voor de humaniora en voor de philosophie bleef hetzelfde.

De enige principiële, maar voorlopig nog weinig ingrijpende verandering was deze, dat Rolduc voortaan volgens de bedoeling van Directeur Peters „een Katholiek instituut voor geheel Nederland en aangrenzende landen" zou zijn. Daartoe dienden vooreerst de „Cours spéciaux", die reeds in 1843 werden ingericht, maar vervolgens werd reeds aanstonds voor de toelating tot de cursus der humaniora niet meer de eis gesteld van roeping tot het priesterschap; ook tot de philosophie werden leerlingen toegelaten, die om enigerlei reden hun vorming verder wensten voort te zetten of af te ronden zonder zich op de geestelijke staat te willen voorbereiden. Het gevolg van een en ander was, dat in de loop der jaren bij het onderwijs in de humaniora geleidelijk meer aandacht besteed werd aan de voorbereiding tot het admissie-examen tot de academische studie, dat destijds onder vigueur van het Organiek Besluit van 1815 aan de universiteiten zelf werd afgenomen, en later tot het staatsexamen, dat na de inwerkingtreding van de Hoger-onderwijswet van 1876 voor de toelating tot de universiteit werd geëist van hen, die niet aan een openbaar gymnasium hadden gestudeerd of daar als „extraneus" aan het eindexamen hadden deelgenomen. Van 1882 af zond Rolduc zijn candidaten naar het staatsexamen; een enkele maal ook deden leerlingen van Rolduc eindexamen aan het Stedelijk Gymnasium te Maastricht. [17]) Aan vele tientallen is op die wijze de weg naar de hogere studie geopend.

Van de seminaristen in stricte zin werden slechts zij voor het staatsexamen opgeleid, die bestemd waren om later, d.w.z. hetzij na voltooiing van hun philosophische studie, hetzij na hun priesterwijding, ten behoeve van het onderwijs te Rolduc zelf of aan een der colleges van het Bisdom een academische graad met wettelijke bevoegdheid aan een der universiteiten te verwerven. Het staatsexamen, later het eindexamen gymnasium A of B, gaf toegang tot de studie der philosophie. Onder het bisschoppelijk bestuur van Mgr Schrijnen werd van de bezitters van het einddiploma B een aanvullend examen in Latijn verlangd. Wie niet in het bezit was van een wettelijk einddiploma, moest zich onderwerpen aan een toelatingsexamen, dat in 1899 bij Bisschoppelijk Reglement voor Rolduc en de Colleges van Roermond en Weert gezamenlijk werd geregeld, met één enkele examencommissie, een centraal schriftelijk gedeelte en een mondeling gedeelte, dat in elk der colleges werd afgenomen door de eigen leraren ten overstaan van een door de Bisschop aangewezen hoogleraar van het Groot-Seminarie als gecommitteerde. [18]) Deze regeling is van kracht gebleven tot 1919, toen het instituut van gecommitteerden en het centrale schriftelijk ge-

[15]) Archief Rolduc.

[16]) H. W. H. Everts, *Mgr Henricus Hubertus Jacobus Peters,* in: RJ, VIII (1928), 3—17.

[17]) P. J. M. van Gils in: GR, 148.

[18]) t.z.p.

deelte verviel. Het ontwerp van een nieuwe regeling voor de toelatingsexamens tot de philosophie, dat omstreeks 1930 op initiatief en onder persoonlijke leiding van Mgr Schrijnen werd opgezet, is niet tot uitvoering gekomen.

III.

Het leerplan van de klassen der humaniora was gedurende de 19de eeuw noch rechtstreeks, noch onrechtstreeks aan enig voorschrift van staatswege gebonden. Het was uit een eeuwenoude traditie van klassieke opvoeding gegroeid en gedurig aan de ervaring getoetst, zodat een evenwichtig geheel was bereikt, waar een ruime plaats in werd gelaten aan algemene ontwikkeling. Aan de leraren van het gymnasium was, in onderscheid met die van de hogere burgerschool, krachtens de vrijheid van onderwijs, door de Grondwet gewaarborgd (thans artikel 201), generlei eis van wettelijke bevoegdheid gesteld. In de meeste vakken werd dan ook les gegeven door personen, die de daarvoor benodigde kennis uitsluitend door zelfstudie hadden opgedaan. Het Rolducse gymnasium, dat volgens dit leerplan en met deze leraren te werk ging, had echter zulk een goede naam, dat het (met het gymnasium van het Bisschoppelijk College te Roermond) tot de zeven bijzondere gymnasia behoorde, die bij Koninklijk Besluit van 7 Juni 1901 voor het eerst werden aangewezen als bevoegd om op grond van een eigen schoolexamen hun leerlingen toe te laten tot de universitaire examens.[19]) Hierbij werd als voorwaarde gesteld, dat alle aan te stellen leraren in het bezit moesten zijn van een getuigschrift van goed zedelijk gedrag en dat alle na 1 Januari 1906 aan te stellen leraren wettelijke bevoegdheid moesten bezitten in het door hen te onderwijzen vak. In de toekomst zou Rolduc in nog grotere mate dan te voren voor tijdige aanvulling van zijn lerarencorps met wettelijk bevoegden moeten zorgen. Voor de eerstkomende jaren werd echter nog op andere wijze in de behoefte voorzien: van degenen, die in 1905 te Roermond de H. Priesterwijding ontvingen, werd een groot deel voor het onderwijs te Rolduc (en te Roermond) bestemd: van hen werd nog geen wettelijke bevoegdheid vereist.

Bij de wet van 22 Mei 1905 werden de positie van de aangewezen bijzondere gymnasia en de effectus civilis van de door hen uit te reiken getuigschriften definitief geregeld. Zij moesten echter voldoen aan bepaalde eisen betreffende het leerplan en de bevoegdheid van hun leraren, welke eisen bij de wet van 1 Maart 1920, die de tegemoetkoming uit 's Rijks kas aan de bijzondere gymnasia regelde, nader werden gespecificeerd. Eerst bij de wet van 2 April 1948 is ten behoeve van de bijzondere inrichting van het onderwijs aan een aangewezen bijzonder gymnasium de mogelijkheid geopend tot bepaalde afwijkingen van het voorgeschreven leerplan.

Sinds 1905 is dus het leerplan van het „aangewezen bijzonder gymnasium te Rolduc (Gemeente Kerkrade)", zoals het in officiële taal heet, aan dat van de openbare gymnasia in Nederland conform; sinds 1901 is telken jare onder toezicht van gecommitteerden het eindexamen afgenomen. Rolduc is het eerste Bisschoppelijk Klein-Seminarie geweest, dat de aanwijzing heeft verkregen; eerst in 1954 is het Aartsbisschoppelijk Klein-Seminarie te Apeldoorn Rolduc daarin gevolgd.

Hoewel dus de cursus der humaniora steeds meer een school is geworden ter voorbereiding op de universiteit, toch kan worden gezegd, dat onderwijs en opvoeding in „le séminaire de Rolduc" zo ingericht bleven, dat het, om met het Concilie van Trente te spreken, in de eerste plaats „Dei ministrorum perpetuum seminarium" zou zijn.[20]) Ook aan degenen, die later de wereld zouden ingaan, is de geest van plichtsbetrachting, toewijding en godsdienstzin, die in het Seminarie met zorg werd aangekweekt, ten goede gekomen. Door de godsdienstige opvoeding, welke het derde Rolduc heeft meegegeven aan de vele honderden, die op hoger of lager niveau een leidende plaats in ons volksleven zouden gaan innemen, is het aan geheel Nederland ten zegen geweest.

---

[19]) C .de Ru, *De strijd over het hoger onderwijs tijdens het Ministerie Kuyper* (diss. V. U.), Kampen, 1953, 29, n. 102.

[20]) *Concilium Tridentinum*, Sessio, XXIII, cap. XVIII.

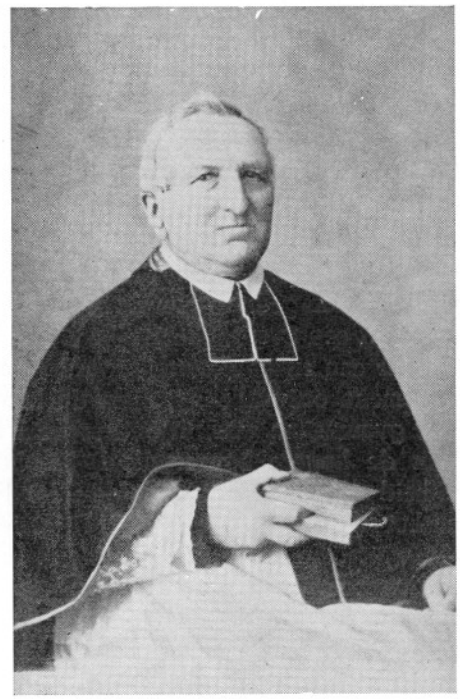
IV.

Voor de jaren 1844 en volgende hebben wij het program van de philosophiecursus, die in al zijn onderdelen gelijk was aan die van de voorafgaande jaren.[21]) Onder het vak „Historia philosophiae" werd uitvoerig aandacht besteed aan de contemporaine wijsbegeerte in Frankrijk en Duitsland: het eclecticisme van Royer-Collard, Cousin, Jouffroy en Damiron, het utopistisch socialisme van Fourier en Leroux, het idealisme van Fichte en Hegel, en aan de „Christelijke wijsbegeerte van de 19de eeuw": die van de Maistre, de Bonald, Lamennais, Bautain, Hermes, Schlegel, Windischmann, Goerres en Staudenmaier. Directeur Peters voerde reeds aanstonds in 1843 de werken van zijn vroegere collega Ubaghs als handboeken in. Het waren diens *Logicae seu philosophiae rationalis elementa* (1834, ²1836, ³1839), *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa* (1841), *Ontologiae seu metaphysicae generalis elementa*



Mgr P. F. H. CANOY,
Prof. phil. 1843—1852.

(1835, ²1839), *Précis d'anthropologie psychologique* (1837, ²1838, ³1843), *Précis de logique élémentaire* (1836, ²1838, ³1842). De inhoud van het wijsgerig onderwijs te Rolduc is door deze handboeken, die tientallen jaren lang in gebruik zijn gebleven, nauwkeurig te



Mgr Dr P. J. HOEFNAGELS,
Prof. phil. 1847—1851.

bepalen: het heeft met de opeenvolgende edities van Ubaghs' werken de ontwikkeling van diens wijsgerige overtuiging, van het traditionalistisch intermediarisme, zoals van Grunsven het noemt,[22]), naar het traditionalistisch ontologisme meegemaakt. Hoe gering het vertrouwen in de menselijke rede en daarmede in de wijsbegeerte in deze tijd nog was, blijkt wel uit een passage in het programma van 1850, waar als „verus philosophiae scopus" wordt genoemd: „sententia rationalistarum exponitur et refellitur"; aan een positieve oplossing van de wijsgerige vraagstukken werd niet gedacht. Dat men echter te Rolduc niet onkundig bleef van hetgeen er in Nederland op wijsgerig gebied plaats vond, blijkt uit de vermelding van C. W. Opzoomer (1821—1892) onder het hoofd „pantheïsme"; hier heeft men het Krausianisme van de jonge

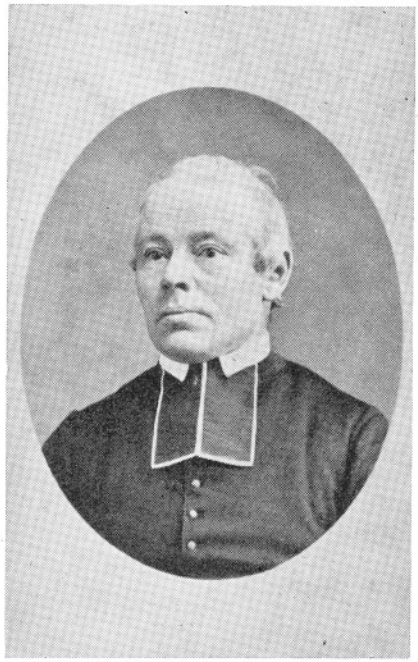
[21]) Archief Rolduc.

[22]) v. Grunsven, *t.a.p.*, passim.

Opzoomer in diens geruchtmakende inaugurale rede van 1846, *De wijsbegeerte den mensch met zichzelven verzoenende,* op het oog gehad.[23])

De eerste docenten in de wijsbegeerte van het derde Rolduc stonden niet op dezelfde hoogte als hun Luikse voorgangers en hebben in het wijsgerig leven van de Nederlanden niet van zich doen spreken. In het zomertrimester van 1843 schijnt de toen 25-jarige P. F. H. Canoy (1818—1865) het gehele onderwijs in de philosophie voor zijn rekening te hebben genomen. Hij was reeds een jaar professor geweest aan het Groot-Seminarie te Roermond, is in 1852 daarheen teruggekeerd en in 1860 President geworden.[24]) Na de zomervacantie van 1843 werd H. Beelen (1816—1864), tot dat jaar kapelaan te Roermond, aan hem toegevoegd om de cours inférieur te geven. Pothast verhaalt, dat Directeur Peters hem aan de philosofen voorstelde met de woorden: „C'est un penseur profond", maar voegt er enigszins schamper aan toe: „Il prononce très mal le français, parle un méchant latin et la suite prouvera ce qui en est du philosophe".[25]) Het onderwijs van Beelen schijnt inderdaad geen succes geweest te zijn. Reeds in 1846 is hij weer naar de zielzorg teruggekeerd. Na zijn vertrek gaf Canoy de beide cursussen, tot in Mei 1847 P. Hoefnagels (1820—1904), na te Leuven twee jaar theologie te hebben gestudeerd, de inférieur van hem kwam overnemen. Deze vertrok echter reeds in 1851 wegens zijn benoeming tot Directeur van het Bisschoppelijk College te Roermond; in 1854 werd hij professor aan het Groot-Seminarie, in 1865, na de dood van P. F. H. Canoy, President en in 1887 Vicaris-Generaal.[26])

In de volgende jaren is de situatie niet duidelijk. Waarschijnlijk heeft Canoy in het schooljaar 1851—52 de philosophie weer geheel gegeven, maar hoewel hij in 1852 Rolduc heeft verlaten, worden eerst in 1854 F. X. Rutten (1822—1893)[27]) en Ph. H. Arets (1823—1861) als professoren van de philosophie vermeld. Laatstgenoemde is reeds twee jaar later tot professor aan het Groot-Seminarie benoemd. Hij werd opgevolgd door J. H. Jacobs (1828—1897), maar deze moest reeds in December 1856 zijn carrière te Rolduc wegens ziekte beëindigen[28]) en werd in 1857 vervangen door J. G. Custers (1824—1904).[29]) Rutten verwisselde in 1859 zijn zetel te Rolduc met een professoraat in het Groot-Seminarie. Custers kreeg toen G. J. H. H. Verzijl (1825—1898) naast zich, maar ook deze vertrok in 1865 naar Roermond, waarheen Custers zelf hem reeds in 1864 was voorgegaan.[30]) In laatstgenoemd jaar trad P. H. Marres (1829—1900) als professor



G. J. H. H. VERZIJL,
Prof. phil. 1859—1865.

23) F. Sassen, *Jacob Nieuwenhuis en het Krausianisme in Nederland,* Amsterdam, 1954, 37—38.
24) art. *Canoy,* in: Nieuw Ned. Biographisch Woordenboek (verder aan te halen als NNBW), VIII, 242.
25) B. A. Pothast, *Autobiographie,* hs. Archief Rolduc.
26) art. *Hoefnagels,* in: NNBW, VIII, 780.
27) art. *Rutten,* in: NNBW, IX, 908.
28) Jacobs werd in 1857 kapelaan te Haelen. In zijn woning aldaar is Directeur Jansen op 12 April 1868 plotseling overleden; zie RJ, IV (1924), 74.
29) art. *Custers,* in: NNBW, IV, 488.
30) art. *Verzijl,* in: NNBW, VII, 1258. Aan Verzijl danken wij de voortreffelijke beschrijving van *„De grondgedachten van Mgr C. Broere over godsdienst en wijsbegeerte",* in: De Katholiek, XLIX (1866), 353—396.

philosophiae op, om vier jaar later eveneens naar Roermond te worden gepromoveerd.[31]) Verzijl werd in 1865 opgevolgd door F. N. J. P. Neujean (1832—1907), die zijn functie is blijven vervullen tot hij in 1878 werd benoemd tot pastoor te Heythuizen. Marres kreeg in 1868 een opvolger in L. J. H. Janssens (1841—1919).

Met Neujean en Janssens is er in het wijsgerig onderwijs te Rolduc eindelijk een ze-



P. H. MARRES,
Prof. phil. 1864—1868.

kere stabiliteit gekomen. Al hun voorgangers waren slechts enkele jaren in functie gebleven en het door hen beklede professoraat in de philosophie, waar zij geen van allen door enige bijzondere studie in dat vak op waren voorbereid, was voor de meesten van hen slechts een doorgangsphase naar een leerstoel in het Groot-Seminarie geweest. Onder de beide juist genoemden is ook de overgang van het wijsgerig onderwijs te Rolduc van het traditionalistisch ontologisme van Ubaghs naar een andere vorm van „Christelijke wijsbegeerte" voltrokken. Aan de Scholastiek of aan het Thomisme werd echter voorlopig nog niet gedacht. Toen in 1864 door de Congregatie van het H. Officie het doceren van de leer van Ubaghs aan de Seminaries verboden werd, moest men uitzien naar een nieuw handboek. Het is niet bekend, op welk boek de keuze het eerst is gevallen. Enkele jaren later verschijnen S. Tongiorgi's *Institutiones philosophicae* (1861) op het program. In dit boek wordt in grote lijnen de common-sense-philosophie van J. L .Balmês (1810—1848) gevolgd, het hylemorphisme wordt principieel verworpen en in de anthropologie wordt een Cartesiaans dualisme gehuldigd; ook houdt Tongiorgi met Balmès de theorie van de drie *veritates primitivae,*[32]) die haar bestaan in de gangbare handboeken nog tientallen jaren zou weten te rekken[33]). Naast het boek van Tongiorgi werden de in eerste druk (1860) anoniem verschenen *Ethicae seu philosophiae moralis clementa* van de vroegere Rolducse docent F. X. Rutten alsmede een niet nader bepaalde *Histoire de la philosophie* gebruikt. Met de *Elementa philosophiae Christianae* (1864—70) van G. Sanseverino deed een meer naar de Scholastiek georiënteerd handboek zijn intrede.[34]) Waarschijnlijk is de Encycliek *Aeterni Patris* (1879), waarin Paus Leo XIII de Katholieken aanspoorde terug te keren naar de wijsbegeerte van St. Thomas van Aquino, op de invoering van dit boek van invloed geweest. Rutten's *Ethica* bleef op het program en daarnaast verscheen A. Stöckl, *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie* (1883). Later moest het boek van Sanseverino plaats maken voor de *Principia philosophiae ad mentem Aquinatis* van S. Schiffini (1886), het eerste eigenlijke Neo-Scholastieke handboek, dat te Rolduc in gebruik kwam,[35]) terwijl de *Ethica* van Rutten (na diens dood in 1893) vervangen werd door de *Philosophia moralis* van V. Cathrein, en de *Histoire de la philosophie* van Regnault

[31]) art. *Marres,* in: NNBW, IV, 951.

[32]) De drie *veritates primitivae* zijn: het eerste feit, het bestaan van het kennend subject; het eerste beginsel, het beginsel van tegenspraak; de eerste voorwaarde, de geschiktheid van de menselijke geest om de waarheid te leren kennen.

[33]) F. Sassen, *Van Kant tot Bergson,* Antwerpen-Amsterdam, 1952, 209; G. Van Riet, *L'Epistémologie thomiste,* Louvain, 1946, 83—93.

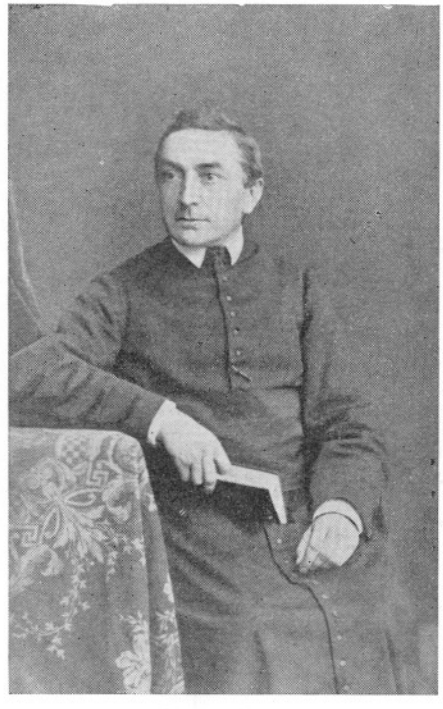
[34]) Van Riet, *t.a.p.,* 56—69.

[35]) Van Riet, *t.a.p.,* 98—107.

in de plaats kwam van Stöckl's *Geschichte*. Ook de veelverspreide *Philosophia scolastica* van Farges en Barbedette stond enkele jaren op het program. Tegen het einde van de 19de eeuw werd het wijsgerig onderwijs te Rolduc definitief in Scholastieke geest gegeven. Sindsdien zijn er herhaaldelijk nieuwe handboeken in gebruik genomen; het is niet mogelijk, die alle hier te vermelden; zij weerspiegelen stuk voor stuk de wisselende opvattingen van de Scholastieke wijsbegeerte, die zich onder de Katholieke beoefenaars van de philosophie in de loop van de laatste 75 jaren hebben doen gelden.

Toen Neujean in 1878 benoemd werd tot pastoor te Heythuizen, kreeg hij een opvolger in J. M. Claessen (1843—1918), die destijds als een der eersten van de aanstaande priesterleraren van Rolduc van het Groot-Seminarie uit een tweetal Middelbare Akten (Frans en Nederlands) had verworven en sinds zijn priesterwijding in 1866 aan de middelbare school, later de hogere burgerschool te Rolduc had onderwezen. Janssens werd bij zijn vertrek naar de pastorie van Arcen in 1888 opgevolgd door L. H. van Thuyl (1861—1911). Deze had aan de Gregoriana te Rome de doctorstitel in de philosophie en de theologie behaald en was de eerste, die met het onderwijs in de philosophie werd belast na een verdere opleiding in de door hem te onderwijzen vakken te hebben ontvangen. In 1889 werden de lessen in de ethica opgedragen aan W. H. Nolens (1860—1931); hij zou die, ook nadat hij in 1896 tot lid van de Tweede Kamer was gekozen, blijven voortzetten tot hij in 1909 tot buitengewoon hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam werd benoemd. Aan hem is waarschijnlijk de invoering te danken van de *Philosophia moralis* van Cathrein, met wiens Suareziaanse opvatting van de leer van St Thomas hij zich blijkens zijn proefschrift verwant voelde, al citeert hij in dit boek nog de *Ethica* van Rutten. [36]) Claessen is in 1890 pastoor geworden te Nuth; van Thuyl kreeg toen J. J. H. Derckx (1865—1939) naast zich; ook deze had evenals zijn collega te Rome het doctoraat in de philosophie en in de theologie behaald. Toen van Thuyl in 1907 evenals zo vele van zijn voorgangers tot het professoraat in het Groot-Seminarie werd geroepen, werd de philosophie door Derckx en Nolens samen gegeven, tot in 1909 bij het vertrek van laatstgenoemde van Rolduc V. A. S. Terstappen (1882—1946) na voltooiing van zijn theologische studie te Leuven de gelederen kwam versterken.

Een ernstige crisis in de gezondheidstoestand van Derckx leidde in 1913 tot de benoeming van H. J. van der Mühlen (geb. 1887). Hoewel ook Janssens, van Thuyl, Derckx, Terstappen en Huysmans om en bij de twintig jaar in functie zijn gebleven en even zovele generaties in het wijsgerig denken hebben ingeleid, zou van der Mühlen langer dan een van zijn voorgangers en van zijn opvolgers tot heden het wijsgerig onderwijs in handen houden: hij bleef daarmede belast tot zijn benoeming tot Directeur van Rolduc in 1940. In 1919 werd aan F. L. R. Sassen (geb. 1894), die te Fribourg de doctorstitel in de philosophie had verworven, de geschiedenis van de philosophie opgedragen;



F. N. J. P. NEUJEAN,
Prof. phil. 1865—1878.

[36]) W. H. Nolens, *De leer van den H. Thomas van Aquino over het recht*, Utrecht, 1890, 101, no. 3.

bij het vertrek van Terstappen naar het Groot-Seminarie in 1928 werd zijn leeropdracht met een deel van de systematische philosophie uitgebreid en hij behield deze taak, toen hij in 1929 benoemd werd tot hoogleraar te Nijmegen. Bij zijn vertrek van Rolduc in 1931 werd hij opgevolgd door R. H. A. Huysmans (1900—1950), de eerste leraar van Rolduc, die te Nijmegen zijn theologische studie had voltooid.



Mr Dr W. H. NOLENS, Prof. phil. 1889—1909 Dir. Dr W. EVERTS, Dr L. H. VAN TUYL, Prof. phil. 1888—1907
Dr J. J. H. DERCKX, Prof. phil. 1890—1914
(Détail uit de groepsfoto van de Philosophie Supérieure uit 1891).

Het was tot dan toe gebruikelijk geweest, dat alleen de *professor primarius philosophiae* het voorrecht genoot van een beperkt aantal lesuren. De tweede moest naast zijn philosophielessen ook aan het gymnasium of de hogere burgerschool les geven om aldus het voor de leraren van Rolduc normale aantal wekelijkse lesuren vol te maken. Huysmans wist echter te bewerken, dat ook voor de tweede *professor philosophiae* het aantal lesuren „dubbel gerekend" werd. In 1935 werd de taak van de twee professoren nog verder verlicht, toen aan J. W. L. Damen (geb. 1909), die aan het Angelicum te Rome het licentiaat in de philosophie had behaald, een deel van de lessen werd opgedragen. Toen van der Mühlen in 1940 tot het directeurschap van Rolduc werd geroepen, kregen Huysmans en Damen P. J. van Odijk (geb. 1912), zo juist, na voltooiing van zijn philosophische studie aan het Angelicum, uit Rome teruggekeerd, als *collega proximus* naast zich. Reeds in 1943 werd hij echter tot Secretaris van het Bisdom benoemd. Hij kreeg een opvolger in W. Meys (geb. 1913), doctorandus in de theologie van Nijmegen.

Tot de zomervacantie van 1944 kon het onderwijs te Rolduc regelmatig voortgang vinden ondanks de moeilijke omstandigheden en de spanningen, door oorlog en vreemde overheersing teweeggebracht. Maar toen in October de overgebleven bewoners na de kortstondige bezetting (1—13 Sept.), herberging van vluchtelingen (19—25 Sept.) en algehele ontruiming (27 Sept.—10 Oct.) in het deerlijk beschadigde en door de Amerikanen

bezette huis terugkeerden, en de lessen van het gymnasium op 6 November op beperkte schaal en enkel voor externen hervat werden,[37]) bleek er nog geen mogelijkheid te zijn om ook weer met het onderwijs in de philosophie te beginnen. Damen was onbereikbaar; later zou men vernemen, dat hij uit zijn vacantieverblijf te Roermond naar Heerenveen was geëvacueerd. Van December 1944 tot Augustus 1945 huisvestte Rolduc een aantal studenten van het Groot-Seminarie, afkomstig uit Zuid-Limburg, en aan hen werd door de philosophieprofessoren Huysmans en Meys, later ook door de professoren van het Groot-Seminarie Terstappen en Hanssen een theologiecursus gegeven, die met de priesterwijding in de kerk van Rolduc op 5 Augustus 1945 werd besloten. Intussen waren op 1 Februari de lessen van de *supérieur* hervat; voor de studenten van de *inférieur* werd te Heerlen door enkele Paters Carmelieten, te Maastricht door enkele Paters Jesuieten een cursus geopend.[38]) In het Bisschoppelijk College te Weert werd voor de studenten van *inférieur* en *supérieur*, afkomstig uit Noord- en Midden-Limburg, van Februari tot Juli 1945 philosophie gegeven door de oud-leraar van Rolduc F. L. R. Sassen, bijgestaan door een Pater van de H. Geest en een Franciscaan.[39])

Na de zomervacantie van 1945, toen ook de Amerikaanse bezetting was vertrokken, kon het onderwijs eindelijk in volle omvang worden hervat. Het laatste schooljaar van het derde Rolduc was aangebroken en voor velen, leraren en leerlingen, stond dit jaar in het teken van het afscheid. Was in 1945 krachtens besluit van de Regering te Londen het einddiploma gymnasium en hogere burgerschool zonder examen geschonken aan allen, die in 1944 tot de hoogste klas waren toegelaten, in 1946 werden de eindexamens weer op de oude voet afgenomen, aan de hogere burgerschool, eens de eerste en bijna dertig jaar lang de enige Katholieke H.B.S. in Nederland, voor de laatste maal. Het Seminarie zou zijn wettelijke status van „aangewezen gymnasium" behouden.

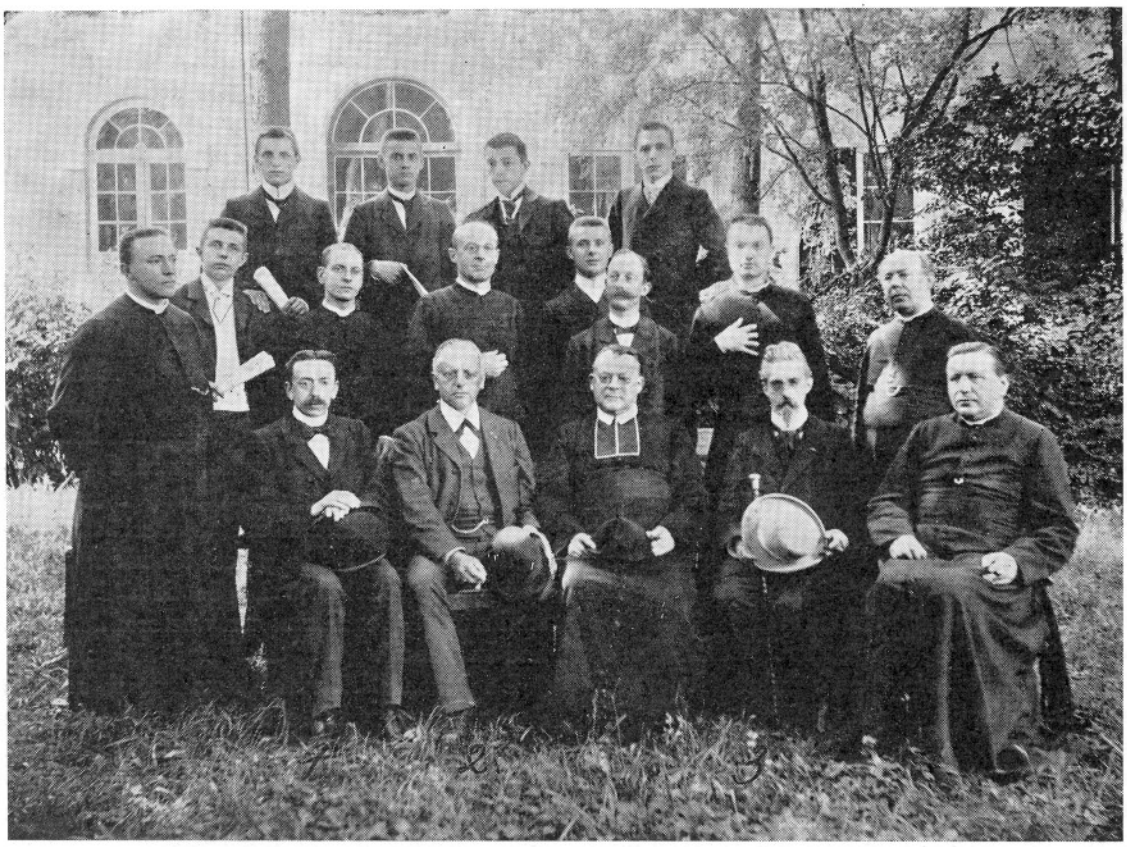
Ook het onderwijs in de philosophie werd terstond na de zomervacantie van 1945, toen de verstrooide *inférieur* van het vorig jaar weer in de vertrouwde schaapstal was teruggekeerd, en een nieuwe *inférieur* was aangetreden, op de oude voet voortgezet. Enkele maanden later, op 1 Februari 1946, volgde de benoeming van Damen tot vice-rector van het Pauselijk Nederlands College te Rome. Zijn lessen werden tijdelijk waargenomen door een Pater Franciscaan, tot bij het begin van het nieuwe schooljaar de opengevallen plaats werd ingenomen door V. J. H. Hermens (geb. 1916), die te Nijmegen theologie had gestudeerd, na de sluiting van de universiteit in het voorjaar van 1943 tijdelijk te Maastricht in de zielzorg te werk was gesteld, enige tijd in Duitse concentratiekampen had doorgebracht en na de bevrijding zijn studie te Nijmegen met een doctoraal examen had bekroond.

De gezondheid van Huysmans was sinds de bevrijding wankelend; een ernstige attaque dwong hem zijn werk te beperken en deed hem zich op een plotselinge dood voorbereiden, maar toch kwam zijn heengaan op een stille vacantiedag, 31 Juli 1950, voor de toen te Rolduc aanwezigen nog geheel onverwacht.[40]) Gelukkig was reeds een nieuwe kracht ter plaatse in de persoon van J. W. Bosch (geb. 1920), die te Rome en te Leuven op een toekomstig professoraat in de philosophie was voorbereid en sinds November 1949, na de benoeming van H. J. H. Turlings (1900—1953) tot Directeur van het Bisschoppelijk College te Sittard, te Rolduc werkzaam was. Meys, Hermens en Bosch hadden aldus het wijsgerig onderwijs in handen van 1950 tot 1954, toen Meys werd benoemd tot Directeur van het Vrouwelijk Jeugdwerk in het Bisdom Roermond. Hij kreeg een opvolger in M. M. G. Lemmen (geb. 1923) doctorandus in de politieke en sociale wetenschappen van Leuven.

V.

De geschiedenis van een Seminarie valt niet samen met het verhaal van zijn uitwendige lotgevallen, noch met de beschrijving

[37]) RJ, XXV (1945), 12—27.
[38]) *t.z.p.*, 32—33.
[39]) F. Sassen, *De philosophie te Weert, Februari—Juli 1945*, *t.z.p.*, 50—51.
[40]) *In Memoriam Dr R. A. H. Huysmans*, in: RJ, XXXI (1951), 3—4.



Eerste eindexamen Gymnasium Rolduc 1902.
Zittend: Prof. Dr DE VRIES, Dr EGGING, Dir. R. CORTEN, Prof. Dr KRÄMER, W. JASPAR.
(gecomm.) (gecomm.)
Staande de leraren: A. GEURTS, Dr VAN GILS, J. SCHRAM, H. LATIERS, H. MERCKELBACH
F. MADOU.
De leerlingen: Gorge Drabbe, Albert Janssen, Jean Koch, Vincent Nolet, René Verheyen, Emile Verstralen.

van de onderwijsprogramma's of met de opsomming en de biographieën van de docenten. Elke school, en a fortiori elke kostschool bezit een eigen „objectieve geest", die gevormd wordt door gewoonten, denkwijzen, opvattingen en gedragingen van de leden der schoolgemeenschap, waar ieder nieuw toegetredene deel aan krijgt en waar ieder op zijn beurt het zijne toe bijdraagt. De gewoonten worden voor een deel bepaald door het reglement. Te Rolduc waren zij merendeels reeds gevormd tijdens het Luiks bestuur en vele van haar zijn tientallen jaren lang onveranderd blijven voortbestaan. Daar waren b.v.: de plechtige viering van de kerkelijke feestdagen, vaak met een luister van Gallicaanse oorsprong omringd, die bij alle oud-Rolduciens zulk een onvergetelijke indruk heeft nagelaten; de Nachtmis van Kerstmis in de crypte, waar door de eerste wereldoorlog een eind aan is gekomen; de plechtigheden van de Goede Week, op Palmzondag opgeluisterd door de Passie van B. A. Pothast (1824—1904) [41]); de Sacramentsprocessie van Kerkrade, op de tweede Zondag na Pinksteren, waarin Rolduc met een „Deutsche Singmesse" en een H. Mis voor de Kerkraadse kinderen in de crypte, later in de open lucht van speelplaats of voorplein, werd betrokken; de Zondagse Hoogmissen; het korte Lof op drie werkdagen; de processie op de eerste Zondag van de maand en op de Kruisdagen; de bedevaarten naar Schaesberg, sedert 1856 („Donne, donne nous un

[41]) Annalist (A. van de Venne), *Bernard Antoine Pothast,* in: RJ, VI (1926), 3—19.

beau jour!"); de jaarlijkse retraites bij het begin van het schooljaar, en, sinds 1904, het Triduum van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen; de stille devoties in de kerk, elke dag na het souper. Wat dit alles voor de individuele religieuze ervaring van de bewoners van Rolduc, seminaristen en niet-seminaristen, heeft betekend, onttrekt zich aan elke beschrijving. In het kader van het godsdienstig gemeenschapsleven zijn roepingen bevestigd en versterkt, en zijn roepingen gewonnen; wij behoeven slechts de namen van Jan Alberdingk Thijm, Rudolf van Oppenraay, Alphons Ariëns en Henri Poels te noemen om te kunnen beweren, dat de „adaucti", die hun roeping tot het priesterschap te Rolduc hebben opgedaan, niet altijd de slechtste geweest zijn. Hier is echter ook de grondslag gelegd voor de practijk van het godsdienstig leven, die ontelbare oud-Rolduciens „in de wereld" op alle trappen van de maatschappelijke ladder tot heil van zichzelf en tot voorbeeld voor de hunnen en van hun omgeving zo trouw hebben beoefend.

Een afzonderlijke vermelding verdienen de Congregaties van de H. Maagd. Dat het eerst aan een Congregatie voor priester-candidaten gedacht werd, ligt voor de hand. Zij kwam tot stand bij het begin van het schooljaar 1860—61 onder de titel van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen en was alleen bestemd voor leerlingen van de twee hoogste klassen van het Seminarie en van de Philosophie. De bijeenkomsten werden gehouden in een lokaal in de Noordertoren tegenover slaapzaal IV, genaamd „Het Paradijs", die tot kapel werd ingericht en door Directeur Jansen ingezegend. [42]) Verzijl was de eerste directeur en bijna steeds is deze Congregatie door een van de professoren van de philosophie geleid. In 1872 kreeg zij in de nieuwe Zuider-vleugel een eigen kapel, die tot de tweede wereldoorlog als zodanig dienst heeft gedaan, maar bij de brand van 28 November 1945 geheel is vernield. [43])

In 1878 kwam een tweede Congregatie tot stand, onder de titel van O. L. Vrouw Boodschap, voor de leerlingen van 3de en 4de gymnasium, 3de en 4de H.B.S., 3de en 4de institut allemand. Zij werd in 1918 in twee afdelingen gesplitst, een voor de twee hoogste klassen van gymnasium, H.B.S. en H.H.S., een voor 3de en 4de gymnasium en 3de H.B.S. In 1920 ontstond een derde afdeling, voor 1ste en 2de gymnasium.

Bij het begin van het schooljaar 1938—39 werden de Congregaties gereorganiseerd, [44]) mede in verband met het afsterven van de Derde Orde en de opheffing van de landelijke vereniging Voor Eer en Deugd, die, door Directeur Corten opgericht, te Rolduc haar hoofdzetel en een min of meer bloeiende afdeling had behouden. Tot de Congregatie van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen werden voortaan alleen philosofen toegelaten. Die van O. L. Vrouw Boodschap zou drie afdelingen tellen, maar enigszins anders ingedeeld dan te voren. De eerste omvatte de leerlingen van 5de en 6de gymnasium, niet-seminaristen, en van de 5de H.B.S., de tweede de priester-candidaten van 2de tot en met 6de gymnasium, de derde de leerlingen van 3de en 4de gymnasium, niet-seminaristen, en van de 3de H.B.S. De afdeling van de kleinen verdween. Na de zomervacantie van 1940 werd opnieuw een verandering in de organisatie gebracht. De tweede afdeling van de Congregatie van O. L. Vrouw Boodschap werd als tweede afdeling in die van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen opgenomen, zodat de laatstgenoemde voortaan alleen seminaristen, verdeeld in twee leeftijdsgroepen, de eerstgenoemde alleen niet-seminaristen zou omvatten. Voor de seminaristen werd het lidmaatschap verplicht gesteld, voor de anderen bleef de toetreding vrij. [45]) Tijdens de tweede wereldoorlog werden de vergaderingen van de Congregaties wegens moeilijkheden met de verduistering van de Congregatiekapel in de kerk of in de philosofenklas gehouden.

Onder de gebruiken op profaan gebied, die mede tot de vorming van de geest van Rolduc hebben bijgedragen, moet in de eerste plaats worden genoemd de intense beoefening van voordracht en toneel, zang en muziek en, in steeds toenemende mate, die van de sport in haar verscheidene vormen van voetbal, tennis, hockey, en bij gunstig winterweer schaatsen.

[42]) RJ, V (1930), 101.
[43]) RJ, XXVI (1946), 126.
[44]) RJ, XIX (1939), 38—39.
[45]) RJ, XXI (1941), 58—60.

In niet-Katholieke kringen hoort men dikwijls verluiden, dat oud-leerlingen van Katholieke internaten zich gemakkelijker dan anderen in het openbaar uitdrukken, en zeker is het, dat menig Rolducien door het voordragen in klas, studiezaal of aula, dan wel door het optreden in de Academie de gave van het woord tot ontwikkeling heeft kunnen brengen. Het toneel was voor de spelers een bron van vreugde, om nooit meer te vergeten, en voor de toeschouwers een element van ontwikkeling, dat hun steeds zou bijblijven. De kunst, die ten tonele werd gebracht, was niet altijd van het zuiverste gehalte, maar met de klassieke stukken uit de Nederlandse, Franse en Engelse letterkunde, door E. Ribbergh (1873—1940) en H. Wismans (geb. 1874) op het Rolducse toneel ingevoerd en geleidelijk tot traditie geworden, werden ongekende hoogtepunten van het liefhebberijtoneel bereikt. Het zangkoor, uiteraard het eerst ten dienste van de kerkelijke plechtigheden, werd onder de hand van bekwame en niet zelden strenge leiders, die van hun vaak ongeduldig materiaal de uiterste inspanning vergden, tot de levende en altijd jonge stem van de Rolducse gemeenschap. Met het orkest leverde het zijn hoogste en meest spectaculaire praestaties onder B. Pothast, die zelfs twee jaar achtereen, bij de prijsuitdeling van 1860 en 1861, een opera ten gehore wist te brengen. [46])

In het eerste kwart van de 20ste eeuw deed de film stap voor stap en schuchter haar intrede op Rolduc. Er was toen al zoveel geschreven en gesproken over de „slechte film", dat men moeilijk meer kon geloven, dat er ook nog zo iets als een „goede film" zou kunnen bestaan, en nog minder, dat de film een kunst was, die evenals de andere schone kunsten de aandacht bij de opvoeding verdiende. Geleidelijk kwam men echter tot het inzicht, dat het van belang was bij de film zo goed als bij de letterkunde kunst van kitsch te leren onderscheiden en dat de film vroeg of laat een onmisbaar element bij het onderwijs zou gaan vormen. Toen in 1934/35 de nieuwe aula gebouwd werd, sprak het van zelf, dat er een volledige installatie voor filmprojectie in zou worden aangebracht. [47])

Aan de oefening in het schriftelijk gebruik van eigen en vreemde talen werd in de 19de eeuw meer aandacht besteed dan later. Het maken van verzen, tot in het Grieks toe, was lange tijd een geliefkoosde bezigheid van leraren en leerlingen. Men kan er over twisten, of dit aan de litteraire smaak van de jeugdige dichters ten goede is gekomen, maar het is niet aan twijfel onderhevig, dat het de vaardigheid van expressie bij velen heeft bevorderd. De aanpassing van het onderwijs op het gymnasium aan het wettelijk leerplan en de voortschrijdende uitbreiding van het aantal uren, dat aan andere vakken besteed werd, was voor de humanistische vorming in stricte zin niet bevorderlijk.

Van het Luikse Seminarie had het derde Rolduc het Frans als voertaal van alle officiële uitingen en verplichte omgangstaal overgehouden. Men kan van het opleggen van een vreemde taal denken wat men wil, maar het dagelijks gebruik van het Frans heeft aan vele Rolduciens een gemak van lezen, spreken en schrijven in die taal verzekerd, dat lateren hun niet zonder goede gronden benijdden. In 1912 is het Frans als verplichte omgangstaal afgeschaft; het bleef echter in tal van benamingen en gebruiken (treize, salle de punition, dortoir, noten voor slecht gedrag, prijsuitdeling) voortleven; de prijsuitdeling is in 1921, in verband met het verschijnen van het Jaarboek, voor het eerst in het Nederlands gehouden; Directeur van de Venne gaf pas na langdurige aarzeling daartoe zijn toestemming.

In de sport is de voetbal tegen het eind van de 19de eeuw de overheersende plaats gaan innemen. Hier hield de competitie van de eerste klassers: Minor, waarin de Limburgers, Sparta, waarin de Hollanders en Panta Rhei, waarin de philosofen georganiseerd waren, telken jare weer leraren en leerlingen in spanning, en de beste spelers van de drie clubs traden als Rolduc's Elftal naar buiten op.

Het gezamenlijk voetballen was overigens een van de weinige gelegenheden waarin philosofen en „plebs" op voet van gelijkheid met elkaar in contact kwamen. Aan de „apart-

[46]) RJ, VI (1926), 10—11 en GR, 52.

[47]) *De oude en nieuwe aula van Rolduc*, in: RJ, XV (1935), 77—83.

heid" van de philosofen werd streng de hand gehouden. De twee klassen, *supérieur* en *inférieur,* hadden tot 1910 een gemeenschappelijk leslokaal, dat hun tevens tot studiezaal diende in een der ruimten aan de speelplaats, waaruit in dat jaar de grote studiezalen werden gevormd. De philosofen verhuisden toen naar een klas onder de bibliotheek; wanneer de *inférieur* afzonderlijk les had, moest hij zich met een „geleend" lokaal behelpen. In 1926 werden de ruime lokalen in de nieuwe noordelijke vleugel betrokken.

Waren klas en studiezaal van de philosofen voor alle anderen verboden terrein, nog veel strenger was hun de toegang tot de recreatiezaal van de heren wijsgeren verboden. Gefluisterd werd zelfs, dat men zich aan een lijfelijke afstraffing onder wijsgerige handen blootstelde, wanneer men daar durfde binnen te dringen. In 1867 werd deze recreatiezaal, van ouds bekend als „Casino", gevestigd op de bovenste verdieping van de noordelijke toren van de Oostgevel, destijds met een reminiscentie aan de pas voorbije Krim-oorlog (1854—56) „Sebastopol" genaamd. Omstreeks het midden van de zeventiger jaren vond de verhuizing plaats naar het corresponderende lokaal in de zuidelijke toren, dat, waarschijnlijk wegens de 's winters daar heersende temperaturen, bekend stond als „Siberië". [48]) Hier bleef het Casino gehuisvest tot het in 1926 een onderkomen vond op de hoogste verdieping van de nieuwe noordervleugel. [49])

De afscheiding tussen philosofen en „anderen" had vooral ten doel het gezag van de eersten, die in kerk, studie- en slaapzalen en bij sommige bijzondere gelegenheden met toezicht over de laatsten belast waren, niet door gemeenzame omgang te laten aantasten. Dat er wel eens botsingen ontstonden tussen de handhavers der orde en degenen, met wie zij wellicht het vorig jaar nog tot het „profanum vulgus" hadden behoord, valt niet te verwonderen. Wanneer er voldoende sneeuw was gevallen op de grote speelplaats, werden die botsingen en de tijdens het schooljaar opgehoopte spanningen afgereageerd in een vriendschappelijk, maar niet minder verbeten ballengevecht tussen de philosofen en de rest, waarbij Limburgers en Hollanders zich voor een korte wijle verbroederden in een poging om de philosofen van de cour te verdrijven.

Het toezicht van de philosofen, dat door de *supérieur* en, naar gelang van het aantal benodigde en beschikbare krachten, ook door een deel van de *inférieur* werd uitgeoefend en dat aan de functionarissen zekere voorrechten verzekerde, dateerde al van 1843. De philosofen-surveillanten droegen toen de toog. In 1845 werd besloten enkele philosofen na het voleindigen van hun tweejarige cursus met de titel van „monsieur" in het lerarencorps op te nemen; zij ontvingen de tonsuur en de kleine orden en kregen van Directeur Peters hun opleiding in de theologie. [50]). De meest bekende van hen is de musicus B. A. Pothast, die als student van de philosophie, „monsieur" en priester-leraar niet minder dan 56 jaren op Rolduc heeft doorgebracht. [51]) Hoe lang de philosofen-surveillanten de toog hebben gedragen, is niet meer na te gaan. In later jaren droegen de studenten van de philosophie althans op zon- en feestdagen de zwarte geklede jas; dit kledingstuk is in zwang gebleven tot de eerste wereldoorlog. Nog in de zestiger jaren van de 19de eeuw werd daarbij de hoge zijden hoed gedragen. [52]) Het was in de tijd, toen iedere kostschoolleerling in huis altijd een hoofddeksel bij zich moest hebben. Toen dit gebruik in verval geraakte, is ook de hoge hoed van de philosofen verdwenen. De nivellering in de kleding heeft echter aan hun gezag geen afbreuk gedaan.

VI.

Langer dan de andere Klein-Seminaries van de Nederlandse Bisdommen heeft dat van Rolduc het karakter behouden, dat het aanvankelijk met deze gemeen had: dat van een school van voorbereidend hoger onderwijs, die wel in de eerste plaats, maar niet

[48]) RJ, X (1930), 101 en GR, 52; zie ook: J. Adams, *Het raam van 't Casino,* in: RJ, I (1921), 100—102.
[49]) A. T(erstappen), *Casino-mijmering,* in: RJ, VI (1926), 95—97; Jef B(ohnen), *Casino, adieu!, t.z.p.,* 98—100.
[50]) GR, 49.
[51]) zie noot 41.
[52]) H. W. H. Everts, *Voor zestig jaar,* in: RJ, VI (1926), 62.

uitsluitend voor candidaten voor het priesterschap bestemd was, en waar de seminaristen op dezelfde banken, aan de hand van de zelfde onderwijsprogramma's en dezelfde opvoedingsmethoden en in één gemeenschap met niet-seminaristen werden opgeleid. Dat gemengd karakter werd te Rolduc van den beginne af nog geaccentueerd door het feit, dat naast het Seminarie-gymnasium in dezelfde gebouwen een school van ander type bestond, later uitgegroeid tot hogere burgerschool overeenkomstig de wet van 1863, alsook een normaalschool ter opleiding van onderwijzers. Iets geheel eigens van het derde Rolduc was ook, dat de philosophiecursus, die meer nog dan het gymnasium vooral voor aanstaande priesters bestemd en in later jaren zeer bepaald alleen voor deze toegankelijk was, met de verschillende scholen onder één dak leefde en dat de studenten van de philosophie met enig toezicht op de leerlingen van die scholen waren belast.

Het derde Rolduc behoort thans tot het verleden. Het heeft met zijn geheel bijzondere inrichting en eigen geest een nationale betekenis gehad; de sporen van zijn invloed zullen in het nationale cultuurleven nog lang bemerkbaar zijn. Maar wij mogen niet vergeten, dat het in de eerste plaats was, wat het vierde Rolduc nu bij uitsluiting is geworden: Klein-Seminarie van Roermond.

F. S.

Inhoud

Ter inleiding 3

Oorsprong en vroegste geschiedenis van de Augustijner Koorheren (Dom Alois van Ette, CR.S. Aug.) 5

Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796 (Prof. Dr. C. de Clercq) 15

Rolduc, Klein Seminarie van Roermond 1843-1946 (Prof Dr. F. Sassen 71

IN MEMORIAM

Mgr Prof. Dr M. J. H. COBBENHAGEN

Op Woensdag 10 Februari 1954 bracht het radionieuws van één uur het ontstellend bericht van het plotseling overlijden van Mgr Prof. Dr M. J. H. Cobbenhagen, hoogleraar aan de Kath. Economische Hogeschool te Tilburg en oud-leraar van Rolduc. Twee dagen te voren hadden de kranten nog het verslag gegeven van de rede, die hij op 6 Februari voor T.A.E.K., de kring van Tilburgse afgestudeerden, te 's-Hertogenbosch had gehouden en waarin hij zo sterk de nadruk had gelegd op de plicht van de Katholieke intellectuelen om in eendrachtige samenwerking met de niet-Katholieken van Nederland een volwaardige bijdrage tot de nationale cultuur in haar gehele omvang te leveren.

De rouw, die over Tilburg is gevallen bij het overlijden van deze hoogleraar, die de ziel was van de Kath. Economische Hogeschool en de vader van haar studenten, is op treffende wijze tot uitdrukking gekomen in het afzonderlijke nummer, dat het Tilburgs Studenten Weekblad *Viking* aan zijn nagedachtenis gewijd heeft (*Viking*, 20ste jg., nr. 21, Febr. 1954). Na de pontificale uitvaartdienst, in de parochiekerk van de overledene te Tilburg opgedragen door Mgr Hanssen, heeft Prof. Dr F. A. Weve O.P. in zijn lijkrede, waarin een toon van droefheid bleef klinken, met meer dan gewone welsprekendheid de figuur van zijn overleden ambtgenoot als priester, hoogleraar en vriend geschilderd. Groten uit den lande hebben hem met vele honderden belangstellenden naar zijn laatste rustplaats op het Tilburgse kerkhof begeleid. Op zijn graf lag een enorme krans van het Hoge Commissariaat van Indonesië, dat bij de begrafenis door drie topfiguren was vertegenwoordigd. In *De Tijd* van 11 Februari 1954 heeft Prof. Dr P. P. van Berkum, in *De Maasbode* van 13 Februari heeft Prof. Dr G. W. Groeneveld, in het maandschrift *Economie* (XVIII, Mei 1954, 358—371) heeft Prof. Dr A. H. M. Albregts de betekenis van Cobbenhagen voor de economische wetenschap en het economisch hoger onderwijs in Nederland uiteengezet. In laatstgenoemd maandschrift is ook Cobbenhagen's laatste rede (blz. 334—349) en de lijkrede van Prof. Weve (blz. 350—357) afgedrukt. Een zoeker naar de synthese van vrijheid en gebondenheid in de economie, die steeds weer het economisch denken wist te plaatsen in het sociologisch milieu, een pionier, die de beginselen van godsdienst en zedeleer in het economisch hoger onderwijs deed doordringen, een leider van groot formaat, een stuwer en bezieler, een nobel en gevoelig mens is met Cobbenhagen heengegaan.

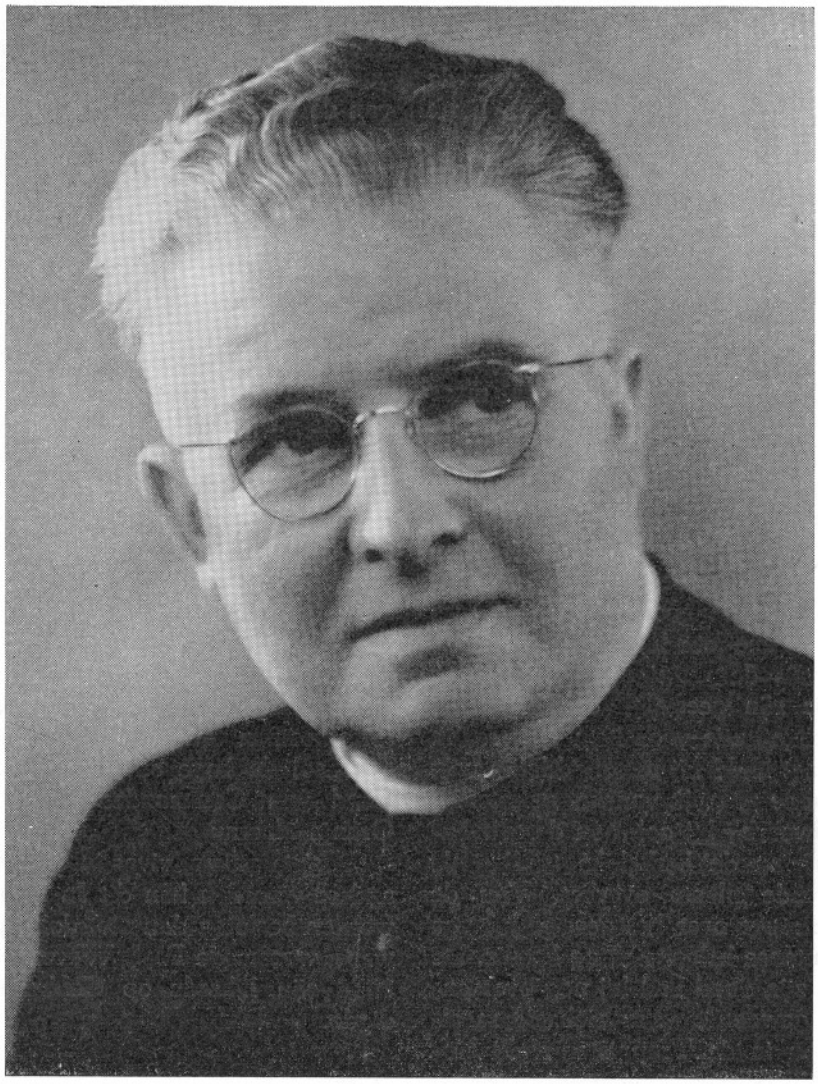
Maar op dat alles ga ik niet in, nu ik voor de taak sta, Cobbenhagen te herdenken als oud-leerling (1905—1913) en oud-leraar (1916—1935) van Rolduc. Het zal moeilijk zijn, iemand aan te wijzen, die het derde Rolduc zo intens heeft liefgehad als Cobbenhagen. Hij dankte daaraan zijn gymnasiale opleiding onder mannen als van Gils, Cuypers, Wismans, Ribbergh e tutti quanti en zijn wijsgerige vorming onder Derckx en Terstappen. Zijn roeping tot het priesterschap was er bevestigd en gerijpt. De grondslag was er gelegd voor het geestelijk leven, dat hij tot zijn dood toe met zoveel oprechtheid en vurigheid heeft beoefend. Hij had er het diepgewortelde plichtsbesef opgedaan, dat geheel zijn werkzaamheid heeft gekenmerkt, en zijn liefde tot het schone, die hem ook na zijn scholing in de strenge methoden der economische wetenschap nooit heeft verlaten. De omgang met jongens van verschillende her-

komst, opleiding en levensidealen had hem het gemak van optreden geschonken, dat hem later in maatschappelijk en wereldbeschouwelijk gedifferentiëerde kringen niet alleen toegang, maar ook een welwillende ontvangst heeft doen vinden. Geen wonder, dat hij tot zijn dood toe in particuliere gesprekken en in het publiek is blijven getuigen van zijn waardering voor hetgeen het derde Rolduc voor de vorming van de geestelijkheid van het Bisdom Roermond, maar ook voor het onderwijs en de opvoeding van honderden leken in geheel Nederland gedaan heeft.

Zijn benoeming tot leraar op Rolduc kon Cobbenhagen niet enkel uit gehoorzaamheid, maar ook met graagte aanvaarden. Reeds in 1916, na drie jaar theologische studie in het Groot-Seminarie te Roermond, werd hij als diaken naar Rolduc geroepen, en het is wellicht goed, hier voor de geschiedenis vast te leggen, dat hij de laatste geweest is van de lange rij van diakens, die reeds een jaar vóór hun priesterwijding bij het werk van Rolduc of van een van de colleges van het Bisdom werden betrokken. Een jaar later werd hij naar Rotterdam gezonden om aan de Ned. Handelshogeschool (zoals deze instelling toen heette) zijn studie in de economische wetenschappen te beginnen. Het mag een wonderlijke beschikking van de Voorzienigheid worden genoemd, dat juist dat jaar opnieuw een jonge priesterleraar van Rolduc voor de studie in de economie moest worden aangewezen, omdat zijn voorganger M. J. Emile Kerckhoffs (1892—1917) reeds na een half jaar verblijf te Rotterdam was overleden.

Zonder voorbehoud heeft Cobbenhagen zich aan de hem opgelegde taak gegeven, al was zijn voorkeur vroeger wellicht naar een ander vak van wetenschap uitgegaan. Daarnaast is hij zich van het begin of aan scherp bewust geweest van de plichten, die zijn positie als enige priester onder de studenten van de Handelshogeschool hem oplegde. Velen, die later in het economische leven van Nederland een leidende rol zijn gaan spelen, Katholieken en niet-Katholieken, zijn in deze tijd zijn vrienden geworden. In 1921 sloot hij zijn studie te Rotterdam voorlopig met een doctoraal examen af en keerde hij naar Rolduc terug, waar hem naast de gebruikelijke surveillance een deel van de handelsvakken aan de toenmalige Hogere Handelschool werd opgedragen. Reeds in 1924 zag hij zich door het overlijden van H. C. Verbeek (1869—1924) voor de taak gesteld, de leiding van de H.H.S., die door zijn voorganger tot een zeer hoog niveau was opgevoerd, op zich te nemen. De vaste hand, waarmede Cobbenhagen de H.H.S. heeft bestuurd, was met een zachtere handschoen bekleed dan de ijzeren vuist, waarmede Verbeek geregeerd had. Hij heeft zijn jongens leren werken en hun liefde gegeven voor hun vak. Stuk voor stuk kende hij ze van nabij; hij leefde persoonlijk met ieder van hen mede, voelde hun moeilijkheden aan en wist altijd op het juiste moment in te grijpen. Deze jaren zijn voor hem zelf de voorbereiding geweest op de taak, die hij later ten behoeve van zijn studenten te Tilburg op zo unieke wijze zou vervullen. Zij hebben bij de leerlingen van de „Handel" van toen een onvergetelijke indruk achtergelaten.

Reeds kort na zijn terugkeer op Rolduc was Cobbenhagen benoemd tot lid van verschillende examencommissies op het terrein van zijn vak: in 1922 van de Commissie Handelskennis L.O., in 1923 van de Commissie Boekhouden M.O., in 1926 van de Commissie Staatspractijkdiploma voor handel en administratie. Het was de ouverture van zijn werk op nationaal plan. Spoedig zou hij zich nog meer in de openbaarheid gaan bewegen. Aan de voorbereiding en organisatie van de Kath. Handelshogeschool (thans Kath. Economische Hogeschool) te Tilburg had hij een werkzaam aandeel en het lag voor de hand, dat hem bij de oprichting in 1927 de leerstoel in de algemene leer en geschiedenis der economie werd toevertrouwd. Enkele weken na zijn benoeming tot hoogleraar, op 28 September 1927, promoveerde hij te Rotterdam op proefschrift: „De verantwoordelijkheid in de onderneming". Promotor was Prof. Mr F. de Vries, thans Voorzitter van de S.E.R., dezelfde, aan wie de jonge doctor van 1927 in 1953 het ere-doctoraat van Tilburg mocht uitreiken. Met ongelooflijke energie heeft hij zich ingespannen om de nieuwe hogeschool tot een onderwijsinstelling van hoge wetenschappelijke standing en eigen Katholiek karakter te maken. Maar voorlopig moest hij zijn aandacht nog over Tilburg en Rolduc



verdelen; hij bleef te Rolduc woonachtig en ook toen hij zich in 1929 te Tilburg had gevestigd, is hij nog tot 1935 elke week overgekomen om enkele lessen in zijn oude vakken te geven.

In de latere jaren, toen Cobbenhagen meer en meer een nationale figuur was geworden, is zijn band met Rolduc weer verstevigd door de organisatie van de réunies van oud-leerlingen, die hij, voor het eerst in 1931, in samenwerking met Prof. Dr A. van Rooy (1880—1937) op zich had genomen (zie RJ, XII, 1932, 78—87). Dat de opeenvolgende réunies zulk een opvallend succes hebben opgeleverd, is zeker voor een groot deel te danken aan de aantrekkingskracht, die de persoon van Cobbenhagen op tal van oud-Rolduciens overal in den lande uitoefende. Er ging in zulke dagen iets onweerstaanbaars van hem uit, dat hem telkens weer tot middenpunt maakte van een gezelschap, waarin de deelnemers, hoe verschillend ook in leeftijd of maatschappelijke positie, zich terstond met elkaar verwant voelden. Dat de réunies na 1946 bij vele oud-leerlingen van het derde Rolduc niet meer dezelfde sympathie ontmoetten als vroeger, heeft hem zeer pijnlijk aangedaan.

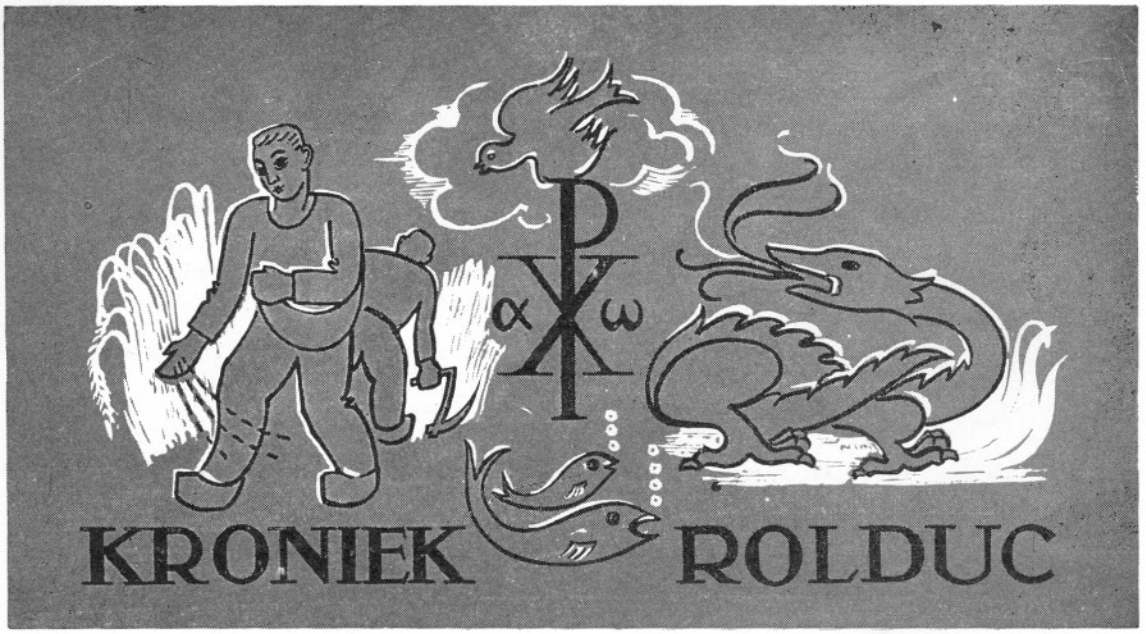
In het herdenkingsnummer van *Viking* heeft Pater M. van Hövell tot Westerflier S.J. gemeend de nagedachtenis van Cobbenhagen als priester te kunnen eren door hem

allerlei idealen van kloosterlijke spiritualiteit toe te schrijven. Dit is ondanks de klaarblijkelijk zo voortreffelijke bedoeling van de schrijver toch niet juist. Cobbenhagen heeft in de enigszins excentrische positie, waarin een diocesaan priester verkeert, die buiten de gewone zielzorg geplaatst is en zelfs het communiteitsleven van de docerende geestelijkheid van het Bisdom moet missen, aan zijn vrienden en aan allen, die hem kenden, het voorbeeld gegeven van een trouwe en stipte beleving van de priesterlijke idealen. Hij nam het priesterlijke leven zeer ernstig op, maar hij had niets van een kloosterling. Zijn ascese was die van het Evangelie, niet die van de een of andere kloosterregel. Hij had het leven lief en aanvaardde al het goede en schone, dat het leven hem aanbood, met blijdschap als een gave van Gods goedheid. Elke „vlucht uit de wereld" in de geest van Plato was hem vreemd. Intens kon hij genieten van de bevrediging van de weinige en bescheiden behoeften, die zijn geestelijk en lichamelijk zo gezonde constitutie voor hem meebracht. Maar daarnaast hield hij onverbiddelijk vast aan de geregelde practijk van het priesterlijk gebedsleven, waarbij hij ook aan de eenvoudige devoties van de kerkelijke traditie de haar toekomende plaats overliet. Van de nieuwere litteratuur over het geestelijk leven nam hij met intense belangstelling kennis. De Zondag vóór zijn dood had hij nog overeenkomstig zijn gewoonte voor zichzelf recollectie gehouden in de Trappisten-abdij Koningshoeven bij Tilburg

De functies, die Cobbenhagen naast zijn hoogleraarsambt in het openbare leven vervuld heeft, zijn vele. Hij was sinds 1939 lid van de Onderwijsraad in de Afdeling Hoger Onderwijs en maakte deel uit van de Staatscommissie tot Reorganisatie van het Hoger Onderwijs (1946—1949) en van de Commissie ter Voorbereiding van een Tweede Technische Hogeschool (1953). Ook had hij zitting in tal van commissies op sociaal-economisch gebied; van de Commissie Bezitsspreiding (1947) was hij voorzitter. Verschillende malen fungeerde hij als Rector Magnificus van de Kath. Economische Hogeschool. Zijn wetenschappelijke publicaties zijn voor het grootste deel verschenen in de tijdschriften *Economie, De Naamloze Vennootschap* en *Economisch-Statistische Berichten*. Een volledige bibliographie van al zijn geschriften kan men vinden in *Economie,* XVIII (Mei 1954), 372—388. Hij was Geheim Kamerheer van Z. H. de Paus en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, terwijl hem bij het 25-jarig bestaan van de Kath. Economische Hogeschool de hoge onderscheiding werd verleend van Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau.

Ave pia anima, vivas in Christo! Met geen andere woorden kan dit In Memoriam beter worden besloten dan met deze groet en deze wens, waarmede Prof. Weve op 13 Februari 1954 zijn lijkrede op Cobbenhagen beëindigde.

F. S.



1953-1954

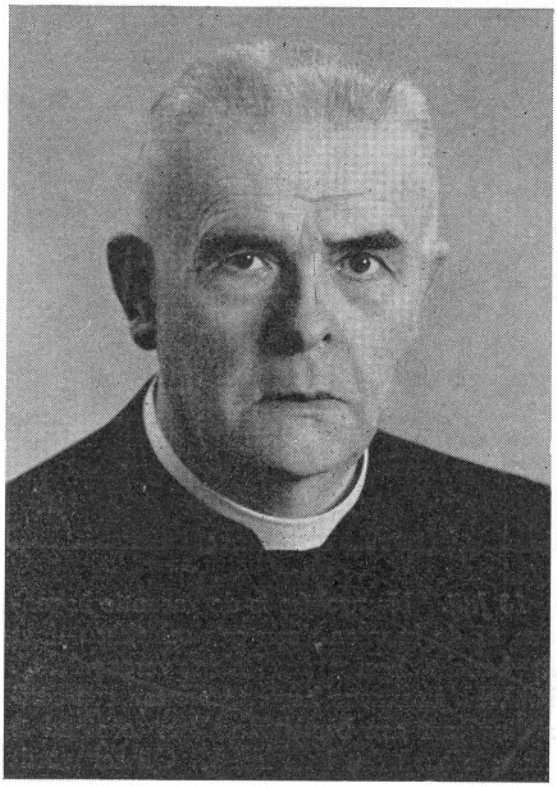
Met gerechtvaardigde trots beginnen wij deze kroniek met de mededeling dat Z. K. H. Prins Bernhard aan de mede-oprichter en eerste mede-redacteur van ons jaarboek, de zeereerwaarde zeergeleerde Heer L. Linssen de Zilveren Anjer heeft uitgereikt op 14 Juli.

In de begeleidende oorkonde worden als gronden van verlening vermeld: ,,De bijzonder grote stimulerende en organiserende arbeid op artistiek terrein in de ruimste zin in Zuid-Limburg, waaronder vooral ook de versterking van de band tussen kunstenaar en gemeenschap; de belangrijke arbeid voor het aesthetisch onderwijs op de middelbare scholen te Maastricht; en bovenal de met zo groot succes bekroonde stichting van de ,,Jan van Eijck-Academie", bij het tot stand komen waarvan hij de centrale stuwkracht was en tot op heden nog is als voorzitter.

18 Juli. Nauwelijks is de vacantie begonnen of de kranten doen ons schrikken door het bericht ,,Leraar van Rolduc verongelukt". R.D. H. Lemmens heeft te Herten een aanrijding met een bestelauto. Zijn toestand is van die aard dat hem het H. Oliesel wordt toegediend.

1 Augustus. Onze organist Nico Zeyen geeft een orgelconcert van oude en moderne Nederlandse meesters. Dezelfde werken zal hij uitvoeren op zijn concertreis door Oostenrijk en Italië, o.a. in de Salzburger Dom, de St. Stefansdom in Weenen, te Badgastein, Lienz en Milaan.





Dr. P. S. EVERTS
Leraar Rolduc 1912—1953
Foto Prevoo

25 Augustus. Vandaag wordt de vacantierust weer even pijnlijk gestoord, als we vernemen dat R.D. M. Berkels door een bromfietsongeluk in het ziekenhuis te Venray wordt opgenomen.

31 Augustus. Onder leiding van prof. dr J. Tesser S.J. beginnen de priesterleraren hun retraite.

1 September. R.D. P. S. Everts gaat met emeritaat.

3 September. Met uitzondering van de kleinsten (I gym en V.K.) keren de leerlingen van de vacantie terug.

4 September. Onder het lof beginnen enige eerwaarde paters Redemptoristen de retraite der studenten te preken.

6 September. De leerlingen van I gym en V.K. komen ook hun plaatsen innemen. Voor hen wordt als begin van het nieuwe jaar een verdiepingsdag gehouden.

9 September. De lange rij van lessen begint langzaam voorbij te schuiven.

In het lerarencorps zijn enige veranderingen gekomen: R.D. J. Pop volgt R.D. P. S. Everts op als rector van het gymnasium.

R.D. J. Boosten verlaat ons omdat hij benoemd is tot rector van het R.K. Gymnasium te Maastricht.

R.D. J. Bohnen zal de taak van directeur van het Bisschoppelijk College te Sittard op zich nemen. Zijn lessen hier worden overgenomen door R.D. P. Heynen.

R.D. L. Augustus begint zijn taak als leraar Duits, nu Mhr. Eck ons definitief gaat verlaten.



Dr. J. P. BOOSTEN
Leraar Rolduc 1924—1953



Drs J. H. J. BOHNEN
Leraar Rolduc 1930—1953
Foto Jeanny

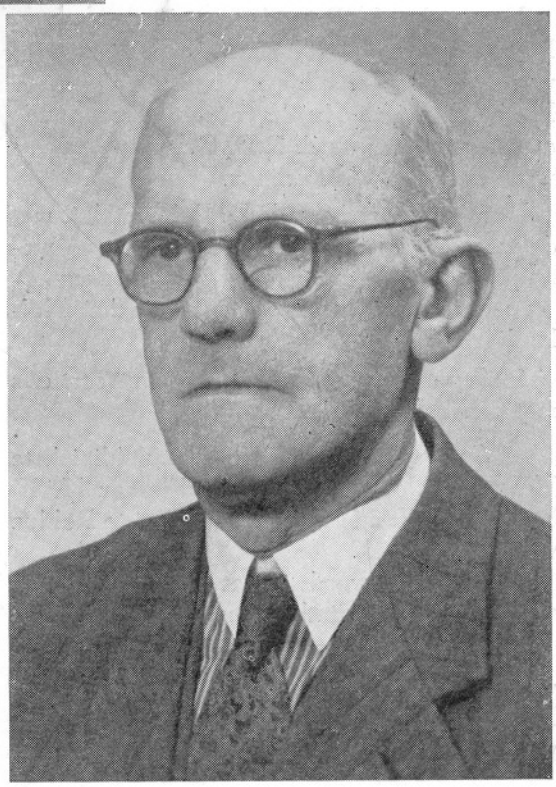
We nemen ook afscheid van onze tekenleraar de heer Léger, die in de jaren dat hij hier was, op een ander terrein het schone heeft laten zien. Onze beste wensen voor zijn nieuwe werkkring vergezellen hem.

11 September. R.D. H. Lemmens is zover van zijn ongeluk hersteld dat hij het ziekenhuis kan verlaten. Voorlopig zal hij nog de nodige rust moeten nemen.

12 September. Tijdens een officiële plechtigheid in de aula, waarbij ook de burgemeester aanwezig is, komen R.D. Everts, R.D. J. Boosten en R.D. J. Bohnen afscheid nemen van Rolduc.

De Burgemeester neemt als eerste het woord om R.D. P. Everts te huldigen wegens zijn

P. J. A. ECK
Leraar Rolduc 1910—1953



Als tekenleraar wordt benoemd R.D. J. Stassen.

Een gedeelte der Franse lessen wordt gegeven door de heer H. Vliegen.

Onze organist zal voortaan ook muzieklessen geven, hij wordt bijgestaan door de heer K. Nogossek.

Zo zullen we dus de in het Rolducse leven zo bekende figuur van de heer P. Zeyen moeten missen. Meer dan vijftig jaren heeft hij het leven van jonge mensen verrijkt door hun open te doen staan voor de rijkdommen van de muziek. Wat moet men zelf daardoor aangegrepen zijn om met zoveel liefde altijd maar weer opnieuw anderen daarin te laten delen. We mogen niet nalaten hier ook nog te wijzen op de mooie, door hem gevormde traditie, om iedere Zondag na het lof een orgelconcert te geven. Onze scheidende leraar kan op een goed afgelegde weg terugzien.

vele verdiensten als leraar, archeoloog en historicus zowel voor Rolduc als voor Kerkrade en voor de provincie. Namens Hare Majesteit reikt hij hem het onderscheidingsteken van Officier in de Orde van Oranje Nassau uit.

Op de hem eigen bescheiden wijze probeert onze scheidende rector alle huldigingswoorden af te wijzen.

De President wenst namens allen de jonge officier geluk en sluit zich bij de huldigende woorden aan.

Daarna richt hij zich tot R.D. J. Boosten en bedankt hem voor zijn werk op Rolduc, maar ook voor zijn prestaties naar buiten, waardoor hij de wetenschappelijke naam van Rolduc heeft hooggehouden. Nog even commemoreert de spreker beide voorgangers van R.D. Boosten te Maastricht: R.D. A. Thywissen en R.D. L. Linssen.

In zijn dankwoord wenst R.D. J. Boosten dat Rolduc zijn traditie en schone levensstijl moge bewaren.

Dan richt de Priesident zich tot R.D. J. Bohnen; ook bij hem kan hij wijzen op zijn werk binnen en buiten Rolduc en op zijn beide voorgangers directeuren te Sittard: R.D. G. Brouwers en R.D. H. Turlings.

Het dankwoord van R.D. Bohnen sluit met de woorden dat Rolduc de geestelijke en wereldlijke schoonheid moge blijven zoeken.

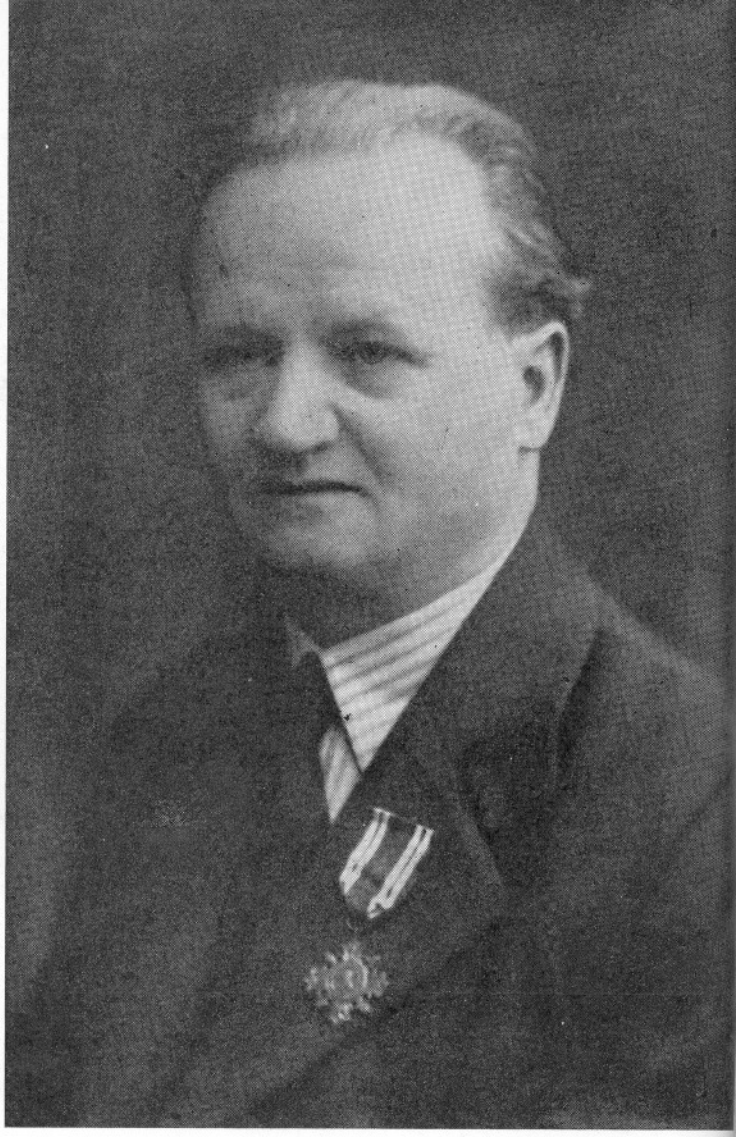
In de namiddag bezoeken we in het Hollandia theater de film Heidi.

15 September. Mgr J. Damen vereert ons met een bezoek.

21 September. In de St. Ursulakliniek te Wassenaar overlijdt onze oud-leraar H. K. Bonekamp. Van 1916—1923 gaf hij te Rolduc wiskundelessen.

Jos Schreurs wordt in het ziekenhuis opgenomen voor een blindedarmoperatie.

25 September. De heren filosofen hebben voor het eerst hun maandelijkse vrije dag. De gewone congè's komen voor hen te vervallen.



P. ZEYEN
Muziekleraar Rolduc 1901—1953

3 October. We gaan onze opwachting maken bij de Hoogeerwaarde Deken H. Ramaekers, die morgen zal geïnstalleerd worden. Uit zijn toespraak blijkt dat de vriendschapsbanden tussen Kerkrade en Rolduc van dezelfde kracht zullen blijven als voorheen.

10 October. R.D. J. Buck, tot nu toe klassieken studerend te Nijmegen, wordt aangewezen om te Rome verdere theologische studies te maken.

15 October. R.D. R. Salemans behaalt te 's-Gravenhage zijn M.O. examen Wiskunde K V.

16 October. Aan tafel feliciteert de President R.D. Salemans en belooft de jongens een congé. De harmonie brengt de geslaagde een serenade.

17 October. Gisteren en vandaag zijn we allen doorgelicht en allen in orde bevonden.

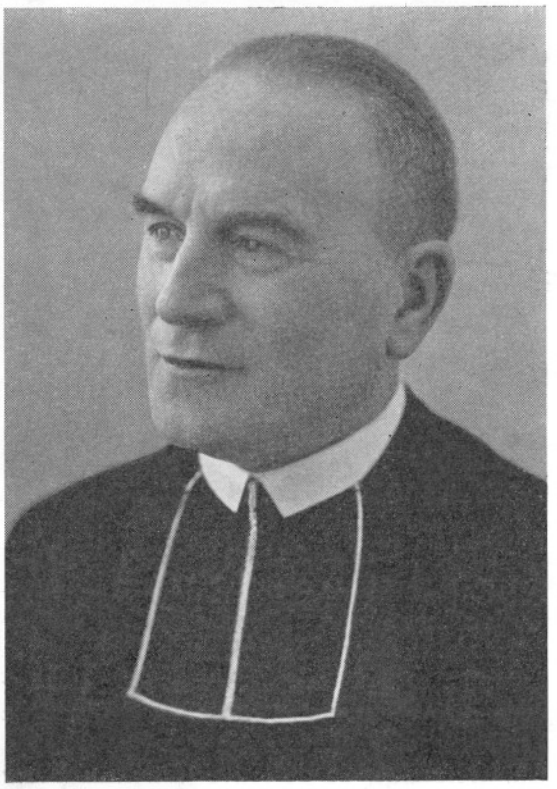
18 October. Op deze Missiezondag behandelt pater Meuwissen M.S.C. voor ons de vraag: Zijn er nog koppensnellers en menseneters in Nieuw-Guinea? 's Avonds draait Peppino en Violetta.

22 October. Het beloofde congé brengt ons twee Walt Disney's: Olympische Eland en Robin Hood.

25 October. Vlak voor het lof breekt Fr. Frenken zijn pols.

31 October. Na het diner begint halftrimester.

4 November. Als we terugkeren is ook R.D. H .Lemmens weer van de partij.



DEKEN H. TH. H. RAMAEKERS

G. J. M. LEGER
Leraar Rolduc 1935—1953



11 November. Ter ere van de surveillanten is vanmiddag congé. Om het sportdiploma te halen, houden we een prestatietocht, waarbij alle klassen, met uitzondering van één, voldoen.

19 November. Jeugdconcert door het M.S.O. onder leiding van André Rieu. Deze maakt een begin met de elementaire behandeling van de blaasinstrumenten waarmee een symphonie-orkest is uitgerust, daarbij dankbaar gebruik makend van de eerste klarinettist en hoboïst, die zich beiden enthousiast van hun taak kwijten. Ook nu blijkt weer dat een symphonie-orkest door zijn kleurschakeringen velen weet te boeien.

22 November. Op deze St. Caeciliafeestdag bestaat het zangkoor der eerwaarde Zusters 20 jaar. In al die jaren heeft zuster Radboda de dubbele taak van dirigente en organiste vervuld.

23 November. Onze harmonie brengt de feestvierende zangeressen een serenade. Wij sluiten ons natuurlijk bij deze huldiging aan.



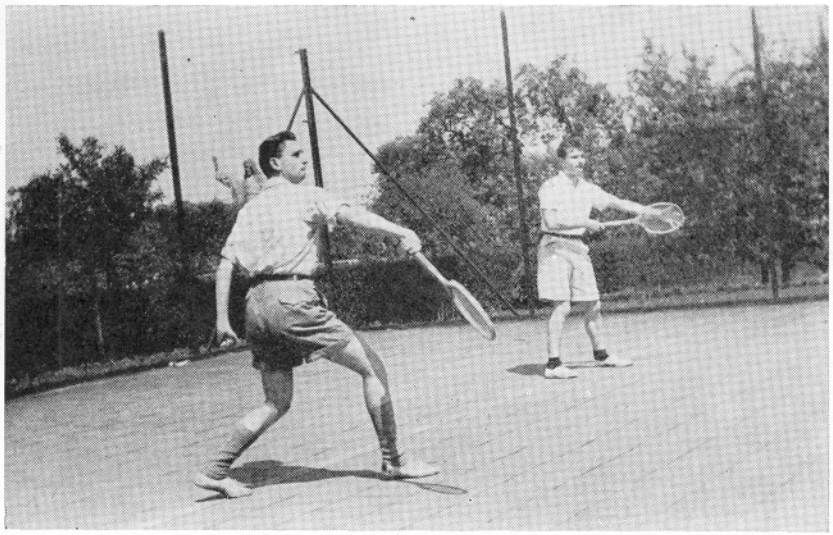
ROLDUC'S ELFTAL

R.D. M. Berkels is in zoverre hersteld, dat hij een bezoek aan Rolduc kan brengen.

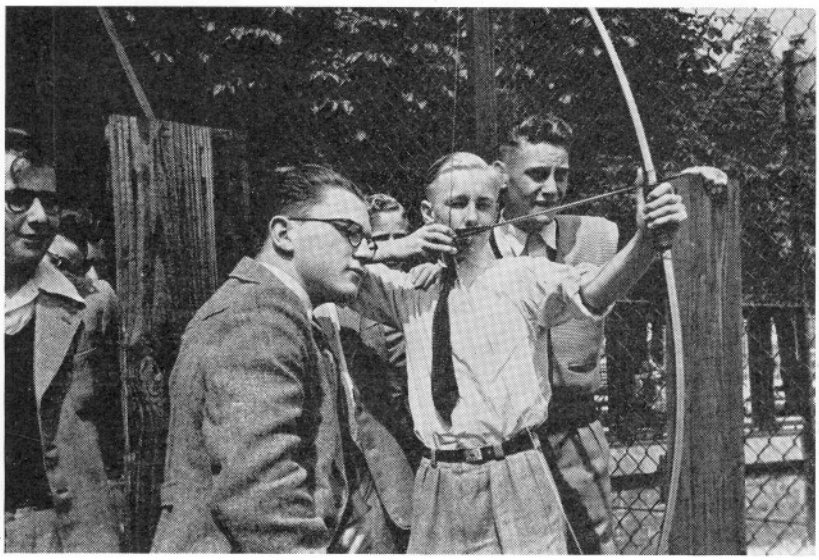
25 November. Het feest van Sint Katrien brengt zijn traditionele en officiële plechtigheden mee. Als clou van de dag voeren de heren filosofen onder regie van hun praeses, Ch. Gemmeke, de detective ,,Pagham Moor 11,55 u." op. Onze toneelcriticus, L. Snijders, geeft de volgende beoordeling van het stuk: ,,Aanvankelijk vertoonde het spel kenmerken van een debuut voor sommigen: er zat weinig vaart in, het ging allemaal een beetje toneelmatig en hier en daar hoorden wij een ietwat al te dramatisch accent. Allengs raakten de spelers echter ,,los" en met het stijgen van de spanning steeg ook het gehalte van het spel. De figuur van Barney werd ten tonele gevoerd met de energie en de zorg, een betere zaak waardig. Lof verdient ook Kyle, omdat regisseur en speler in deze figuur, door enkele interessante toneelvondsten buiten de toneelaanwijzingen om, tot een heel bijzondere creatie zijn gekomen, hoewel misschien soms iets te typisch. Roger Doyle, de amateur detective, die uiteindelijk succes had, werd verdienstelijk gespeeld. Shelton, de eigenlijke detective, die er niet goed ,,in" was, was uiteraard een enigszins wankele tweederangsfiguur die de schrijver met evenveel succes had kunnen weglaten. Oud-machinist Noah was goed getypeerd en met plezier denken we terug aan het gesprek tussen de seinwachters Jack en Horace".



VOLLEYBAL



TENNIS



HANDBOOGSCHUTTERIJ

PAGHAM MOOR
11,55 u.

Spelers:

Herbert Knight, klerk op het kantoor v. d. Great Trunk Spoorwegmij. . . . . *René Lamberigts*

Arthur Elliot, idem . . . . *Frits Janssen*

George Shelton, idem . . . *Wim Robbertz*

Noah Twemblett, oud-machinist . . . . . *Leo Hausmans*

Roger Doyle, neef van Sir Willam Bartlett . . . . . *Hans v. Wersch*

Philip Barney, bureauchef bij de Great Trunk . . . . . *Leo Oudenhoven*

Sir William Bartlett, president van de Great Trunk . . . *Albert Verreck*

Ratchett, inspecteur bij de spoorwegpolitie . . . . . *Nico v. Stiphout*

Chester Kyle, vriend van Roger . . . . . *Kees Simhoffer*

Jack, seinwachter . . . . . *Willy Janssen*

Horace, Skeet, idem . . . . *Arns Laur*

Haines, politieagent . . . . *Hub. Hartmann*

John Smith . . . . . *Wijnand Wijnen*

JOUR
DES JEUX





JOUR DES JEUX

26 November. De filosofen brengen een bezoek aan de diverse mijnen.

29 November. Deze Sociale Zondag brengt ons vooreerst een tentoonstelling van werken van Eug. Quanjel en een stand van de Staatsmijnen, waardoor we een kijk krijgen op het mijnbedrijf. In de namiddag heeft er een sportieve ontmoeting plaats met de O.V.S.-ers der Dominiale Mijn en na het lof volgt een interessant vraaggesprek tussen de leerlingen der hogere klassen en het bestuur van de R.K. Mijnwerkersbond.

1 December. Op Klein Rolduc verschijnt de bekende kindervriend in hoogsteigen persoon.



ROLDUC'S HARMONIE

5 December. Sinterklaas is echter niet alleen de vriend van kleine kinderen; dit blijkt wel hieruit, dat hij de tafeldienaren (leerlingen van een veel hogere klas) met een dienwagentje heeft bedacht. Vol trots rijden zij er een ererondje mee door de eetzaal.

Na het diner een smalfilmprogramma en daarna: pakjesavond!

6 December. Onder het lof beginnen we het triduum van voorbereiding op het feest van O. L. Vrouw.

Na het souper wordt in de aula een keurige uitvoering van volksdansen, voordrachten, zang, piano- en fluitsolo's gegeven. We hebben een stille hoop dat dergelijke avonden de doodsteek mogen toebrengen aan alle jaszen andere bonte avonden.

9 December. De Commissaris der Koningin, die een administratief bezoek aan Kerkrade brengt, heeft als laatste programmapunt: Rolduc. In de aula wordt hij door de President toegesproken. Op meesterlijke wijze schildert deze de taak van een Commissaris. In zijn dankwoord wijst deze erop dat het voor een jongen een eer moet zijn student op Rolduc te zijn, heel bijzonder daar als priesterstudent te mogen verblijven. De toekomst van Limburg acht hij verzekerd, zolang een zo groot aantal jonge mensen zich op deze taak voorbereiden.

15 December. Jo Gillissen wordt in het ziekenhuis van Heerlen opgenomen om een blindedarmoperatie te ondergaan.

17 December. Voor de eindexaminandi beginnen de tentamens.

18 December. De composities beginnen. Te Nijmegen behaalt R.D. J. Rouwet zijn doctoraal klassieken.

20 December. In plaats van het gewone lof houden we een adventsviering in de kerk.

23 December. Met blij hart trekken we allen op vacantie.



VOGELVRIENDEN

25 December. In de zusterskapel wordt de plechtige nachtmis gehouden.

31 December. Bij het einde van het jaar publiceert de St. Vincentiusvereniging haar jaarverslag. We lezen daarin dat regelmatig vergaderingen werden gehouden en dat men over het bezoek hiervan tevreden mag zijn. Achter de bestuurstafel zijn in het afgelopen jaar nogal wat veranderingen geweest. Als geestelijke assistent trad op R.D. Penders, president was Geert Vullings, Frans Vroemen penningmeester en Leo Meulenberg secretaris. Het huisbezoek gebeurde regelmatig en de verhouding met de bezochte gezinnen was goed te noemen. De St. Nicolaasactie slaagde dit jaar bijzonder goed, dank zij de royale giften van de Rolducse gemeenschap.



J. A. E. JANSSEN
Leraar Rolduc 1932—1954

Foto Lenssen

Ook de penningmeester kan tevreden zijn, aangezien zijn kas een aardig batig saldo overhield.

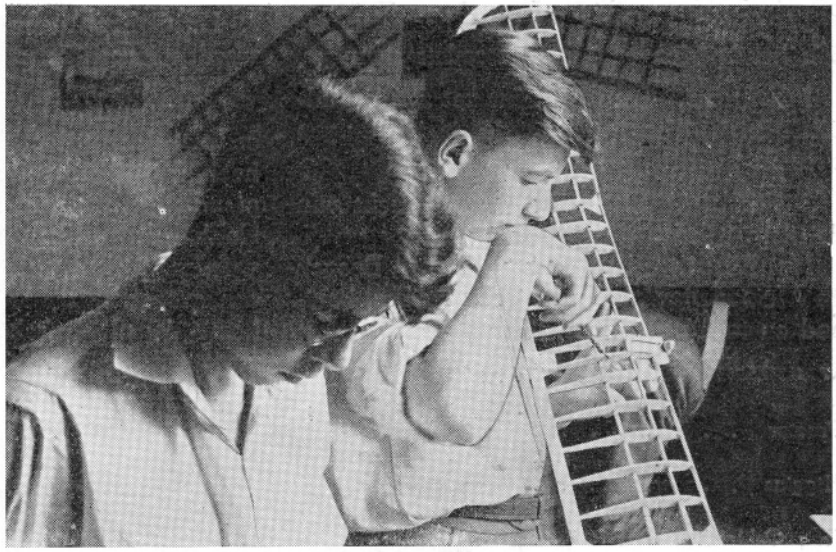
12 Januari. Als we terugkeren van de vacantie is het eerste nieuws dat we te horen krijgen dat onze Hoogeerwaarde Heer President wegens een wonde aan zijn voet enige tijd zijn kamer zal moeten houden.
R.D. M. Berkels is ook nog niet geheel hersteld en keert voorlopig niet terug.

21 Januari. Welke intense muzikale zin vereist is van musici en hoorders om een kamermuziekconcert te doen slagen, bleek bij het optreden van Marcel Frère, cello, en Mat. Niël, piano. Bij deze beiden zullen zeker goede bedoelingen voorgezeten hebben, maar ongelukkigerwijze begaven zij zich te ver in de richting van de Parnassus, zodat al vlug de band met het publiek verbroken was. Het spel was soms iets te stijf en koud, waarbij men weinig merkte van een musiceervreugde bij werken die zich daartoe bij uitstek leenden, zoals van Vivaldi en Cervetto, waarvan de vertolking inboette aan fijnheid en leed aan onbeheerstheid en krampachtigheid. Deze kunstenaars vergden eigenlijk teveel van zichzelf en van hun auditorium.

SCHETSEN IN BOSQUET



ZWEEFVLIEGTUIG-CLUB AAN HET WERK



24 Januari. Bouwpastoor P. de Groot van de parochie Maria-ten-hemelopneming, onze naaste buur houdt in de hoogmis een bedelpreek.

Met applaus wordt R.D. M. Berkels in de eetzaal welkom geheten.

25 Januari. In de komende week houdt de President na het avondgebed een inleiding op het Mariajaar.

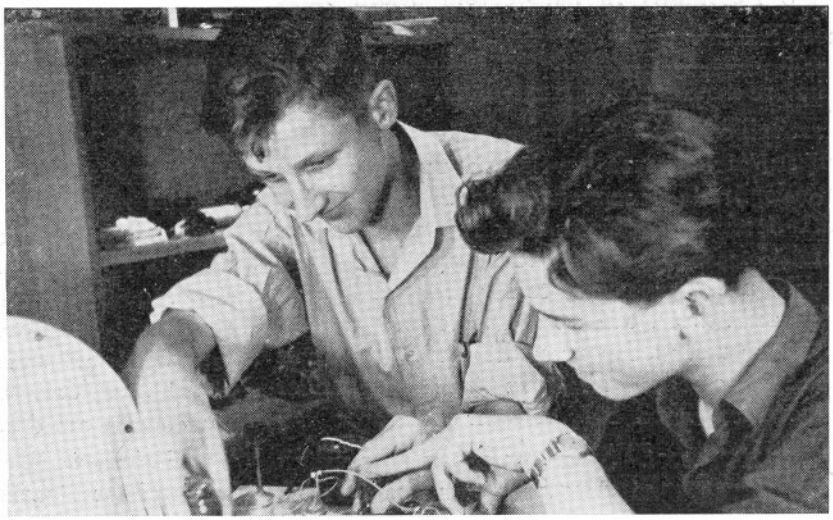
26 Januari. Het ijs draagt en na het diner binden velen de schaatsen onder.

28 Januari. Onze Bisschop brengt zijn jaarlijks bezoek aan de filosofen. Hij komt natuurlijk ook even in de eetzaal en belooft een congé.

Te Nijmegen legt R.D. J. Lenders zijn candidaatsexamen Franse taal en letteren af.

29 Januari. Monseigneur draagt zelf de communiteitsmis op en daarom staan we wat later op. Het beloofde congé komt vanmiddag en we amuseren ons met de avonturen van Don Camillo.

30 Januari. Fr. Stassen van Ib krijgt een ongeluk op het ijs en moet in het ziekenhuis worden opgenomen om een oogoperatie te ondergaan.



RADIO-CLUB

31 Januari. Deze Zondag besteden we aan het houden van schaatswedstrijden.

1 Februari. De President zet zijn avondconferenties voort met een serie inleidingen over de H. Mis.

2 Februari. Onder het lof opdracht van de nieuwe leden van de Mariagarde.

Het Limburgs Toneel brengt ons „Boeven en Meizoentjes", een komische thriller, boeiend en toch vol humor.

Personen in volgorde van opkomst:

Proctor . . . . . *Jac. Engelen*
Higgins . . . . . *Theo Cclen*
Jean Caldwell . . . . . *Mia Frenken-Lebens*
David Brewster . . . . . *Jac. Frenken*
Rosalie Prountiss . . . . . *Jeanne v. d. Munckhof Schulpen*
Jody Long . . . . . *Mia Frissen*
Fluffy Pryde . . . . . *Gerty Engelen-Dols*
Steve Latham . . . . . *Wim Schutgens*
Miss van Loon . . . . . *Fien Frissen*
Jordan . . . . . *Georg de Schwartz*



KNUTSELKLAS

3 Februari. R.D. J. Janssen wordt benoemd tot Rector van het ziekenhuis te Kerkrade.

8 Februari. In het vervolg zullen enige filosofen om beurt het morgen- en avondgebed voorbidden; zulks om te komen tot een betere manier van samenbidden.

Vanmiddag ijscongé.

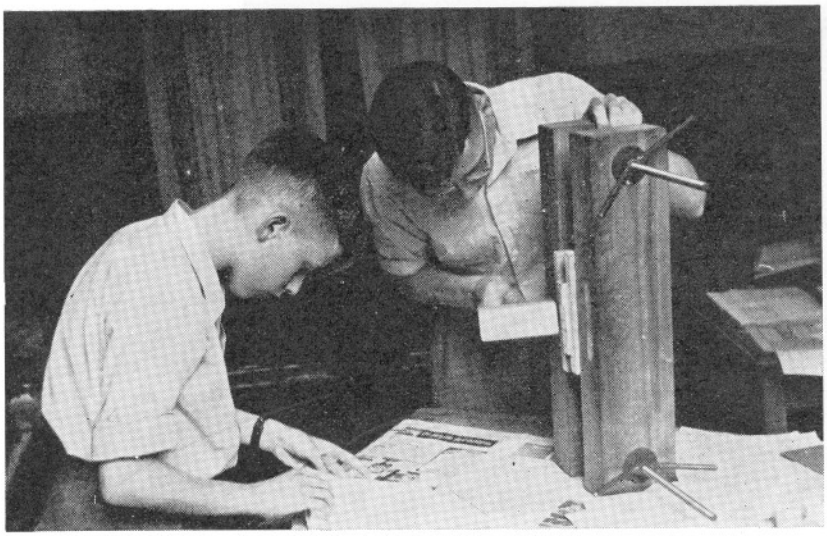
9 Februari. In het Sanatorium te Heerlen overlijdt de Hoogeerwaarde Heer W. van Ormelingen, emeritus-deken van Kerkrade. In de jaren dat hij zijn hoge functie vervulde, toonde hij zich steeds een belangstellende vriend van Rolduc. Moge deze man, die op het einde van zijn leven door zware ziekten gekweld werd, spoedig tot het leven zonder lijden overgaan.

10 Februari. Vanmorgen vroeg overlijdt te Tilburg bijna plotseling Mgr Prof. Dr M. J. H. Cobbenhagen. Zijn vele verdiensten worden in een apart In Memoriam vermeld.

11 Februari. De grote winst van het 2e concert door het M.S.O. is wel deze, dat die heel aparte sfeer die een concert met een piano-solist met zich meebrengt eens door de Rolducse gemeenschap mocht ondergaan worden. Juist bij dit concert van Liszt, dat een groote muzikale verstaanbaarheid heeft, komt de altijd bekoorlijke schittering van meesterlijke pianistiek goed tot zijn recht, zeker wanneer iemand als Jean Franssen speelt. Zijn succes was groot en er is dan ook allerprettigst gemusiceerd.

Bij beide nummers van het programma gaf André Rieu weer een voldoende inleiding; bovendien ging hij verder met de behandeling van de blaasinstrumenten. Het koper met al zijn mogelijkheden werd uitstekend gedemonstreerd, vooral doordat in verschillende combinaties kleine composities gespeeld werden die hier goed voldeden. Dit alles vond zijn voltooiing in de rhapsodie Espagnole van N. Rimski-Korsakov die juist met het oog op het leren kennen van de mooie instrumentatie voor blazers gekozen was. Al met al was dit een concert om dankbaar voor te zijn.

14 Februari. De St. Vincentiusconferentie houdt haar jaarvergadering, waarop het



woord gevoerd werd door de Weled. Heer Op den Kamp over de praktijk van het St. Vincentiuswerk.

Onze pingpongers gaan naar de intercollegiale te Weert. Het eerste team, de moderator en enige bestuursleden vertegenwoordigen ons. Na een dag van sportieve strijd is de eindstand: 1) Weert, 2) Rolduc, 3) Sittard, 4) Roermond. De beker hebben we dit jaar dus moeten achterlaten. In de finale wist Frans Augustus nog beslag te leggen op de tweede plaats.

19 Februari. Weer ontvalt Rolduc een van zijn grote oud-leerlingen en vrienden: de beeldhouwer Charles Vos. Van 1901—1906 maakte hij hier zijn studies, waarna hij zich op de Academies te Antwerpen en Amsterdam verder bekwaamde. Samen met de schilder Jonas en architect Boosten werd hij de vernieuwer van de kerkelijke kunst in Limburg. Rolduc bewaart vol piëteit zijn beeld van Ariëns en de gedenksteen voor de gevallenen.

21 Februari. De Mariagarde biedt haar leden en genodigden een middag van kleinkunst aan.

28 Februari. Op deze eerste vastenavondsdag bespreekt pater Karskens voor de ouderen het emigratieprobleem. Tegelijkertijd wordt een emigratiefilm vertoond.

In de aula draait Distant Drums, een Indianenfilm, waarvan vooral de kleineren genieten.

1 Maart. Waarschijnlijk ter ere van vastenavond wordt de veestapel van de provisor met elf jonge biggetjes verblijd.

Onder de titel „Pas de Deux" brengen Theo Branz en Wim Bary Jr. een kleinkunst-



CHARLES VOS †

Foto Lahaye



BLOEMENCLUB

programma met dans en voordracht met medewerking van de pianiste Elisabeth Veenis. Een avond waarvan iedereen genoten heeft.

3 Maart. Aswoensdag. Voor het eerst na de oorlog gaat ons personeel weer op Duits gebied de weiden verzorgen.

6 Maart. Na het diner gaan we allen op halftrimester.

R.D. J. Janssen gaat zijn nieuwe standplaats innemen, maar zal voorlopig nog enige aardrijkskundelessen blijven geven.

9 Maart. Als we onze vrije dagen er weer op hebben zitten, proberen we nog een avondstudie te houden.

10 Maart. De filosofen en VI gym bezoeken de K.M.A. te Breda.

21 Maart. De Academie Alberdingk Thijm houdt haar laatste vergadering. In het begin van het jaar hebben allerlei omstandigheden haar gedwongen de oude traditie te beëindigen en een nieuwe vereniging op te bouwen, die slechts de historische naam behield. Typerend voor dit academiejaar en voor elke vergadering was de onstuimige levendigheid, die het meest uitdrukkelijk tot uiting kwam in het debat, dat steeds vrij algemeen was.

De Thijmpenning werd dit jaar uitgereikt aan L. Meulenberg.

25 Maart. De Missievereniging viert haar zevende lustrum. Het belangrijkste feit van het afgelopen verenigingsjaar en wellicht zelfs het hoogtepunt in de 35 jaar van het bestaan der vereniging is de priesterwijding van onze beschermeling John Bapt. Yung Ch'in.

De omstandigheden waaronder dit jaar gewerkt moest worden, zijn erg moeilijk geweest. Allereerst was er de langdurige afwezigheid van de Moderator. In deze maanden werd hij welwillend vervangen door de oudmoderator R.D. J. Janssen en R.D. A. Timmermans. Een andere moeilijkheid was dat de stellig verwachte verbetering van de finantiële positie uitbleef door de minder gunstige resultaten van de tweedehandsboekhandel.

Ondanks moeilijke omstandigheden bracht het afgelopen jaar ook veel moois en goeds: de statuten werden aan een grondig onderzoek onderworpen en gewijzigd. De deelname aan de gebedsacties van het Apostolaat des Gebeds was zeer goed te noemen. De methode van de Altaarwacht werd veranderd. Er werd verder dit jaar gezorgd voor goede en interessante missielectuur, zodat een keuze van missietijdschriften ter beschikking stond als nooit te voren. De meeste tijdschriften verheugden zich in grote belangstelling, niet alleen van de lagere, maar ook van de hogere klassen. Dit laatste waarschijnijk door de aanschaffing van enkele goede buitenlandse periodieken. Ook de missiebibliotheek had de belangstelling.

Op deze lustrumdag werd op de algemene vergadering het woord gevoerd door ons oudlid R.D. H. Haas S.A.M. Hij beantwoordde de vraag ,,Staan we aan het begin van een

nieuw missietijdperk?" in bevestigende zin. Ook in Europa zijn gebieden waar gemissioneerd moet worden, terwijl in de missiegebieden juist de Kerk bloeit.

De Witte Paters boden 's-avonds een missiefilm „Bizimana", waaruit weer eens bleek hoe moeilijk het is een goede missiefilm samen te stellen.

In de kruisgangen werd een tentoonstelling gehouden van West-Afrikaanse kunst. Alle voorwerpen waren afkomstig uit het museum van het seminarie te Aalbeek. De Eerw. Heer Drs F. van Trigt verzorgde op prettige en interessante wijze de rondleidingen.

27 Maart. De hogere klassen wonen de Boekenweek-Avond bij, welke door Boekhandel De Zuid-Limburger wordt georganiseerd.

De Heren leraren huldigen R.D. F. Sittarz bij gelegenheid van zijn veertigjarig priesterfeest. Zij bieden hem practische geschenken aan.

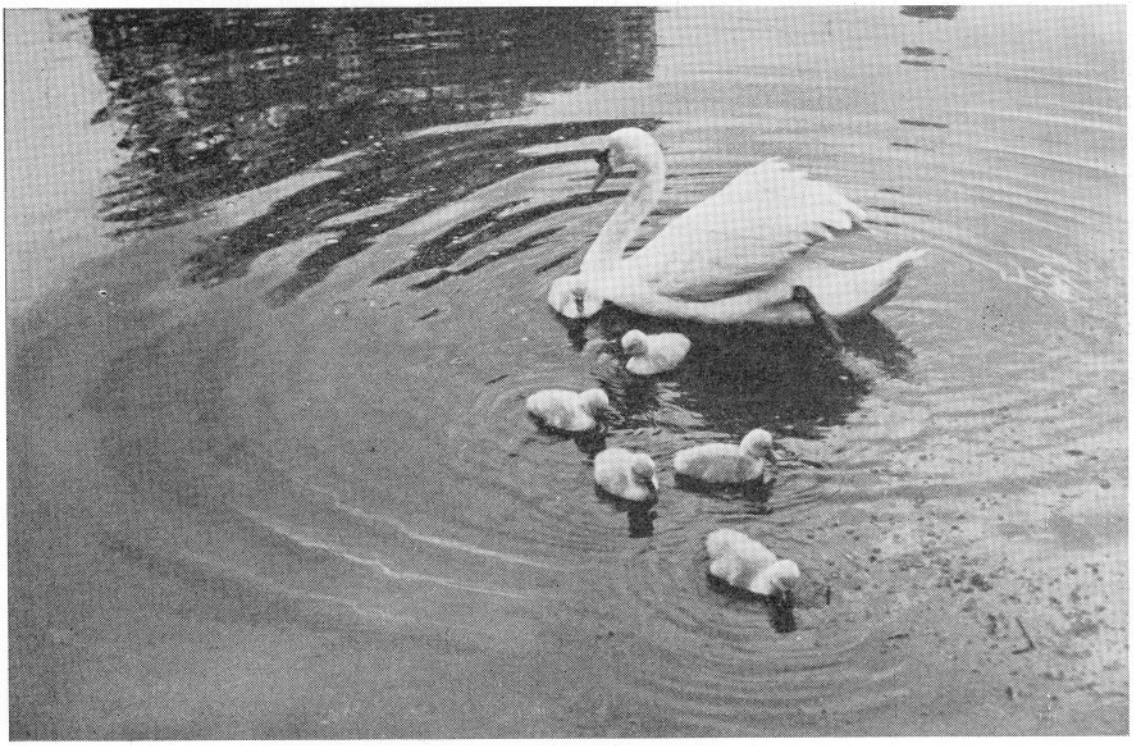
28 Maart. De jubilaris draagt de plechtige hoogmis op met assistentie van zijn Priesterneef en petekind F. Sittarz, als subdiaken fungeert R.D. J. Pop, de President is presbyter assistens.

Na het gebruikelijke versje van Klein-Rolduc en een speech van J. Gommans, voert de President het woord om namens allen de feesteling te huldigen. Hij legt er de nadruk op hoe R.D. Sittarz zich zelf nooit gespaard heeft en steeds op stille, bescheiden wijze zijn plicht heeft vervuld en zelfs meer dan dat. Vooral in de oorlogsjaren heeft hij voortdurend voor de bescherming van Rolduc en zijn bewoners op de bres gestaan, zelfs zo dat zijn eigen gezondheid er onder is gaan lijden.

De feesteling zelf is vol dankbaarheid voor alles wat hij in deze veertig jaren heeft mogen ondervinden, zijn grootste vreugde is echter dat hij op deze dag zijn priesterneef, op Rolduc mag begroeten, die reeds vele jaren zijn moeilijke taak in Thüringen uitoefent.

Onder regie van R.D. Chr. Meertens voeren de studenten Don Torribio op, een comedie door Frederik van Eeden.

We geven weer het woord aan onze criticus: De regisseur is er inderdaad in geslaagd ons met Don Torribio een avond vol humor en ontspanning te bezorgen. Wellicht heeft Frederik van Eeden dit stuk bedoeld als een parodie op toestanden in zijn tijd. Zoals iedere parodie was dan ook deze een spel van



typen en tevens was dit toneelstuk de tweede aflevering in de nieuwe vreemde-stukken-traditie-op-Zondag-Laetare, die de oude klassieke stukken-traditie heeft verdrongen.

Er stonden die avond twee partijen tegenover elkaar: Bilbonzo, de zelfingenomen vorst met zijn regering, tegenover Janos de volksopruier met zijn volk. Deze laatste partij bleef wel het zwakst, hetgeen niet aan Janos lag, die zijn beste krachten gaf om de les, die in zijn droom lag opgesloten, duidelijk te laten spreken. Dat hij hierin toch niet geheel slaagde, vond zijn oorzaak in het stuk zelf. De schrijver is er niet goed in geslaagd, dit meer ernstige deel te laten opwegen tegen de geestige schildering van Bilbonzo en zijn omgeving. Daarom ook bleef het stuk „vreemd".

Waren aan de kant van Janos de welbekende volksmassa's niet echt genoeg, naast Bilbonzo c.s. konden de dames hun moeilijkheden niet overwinnen!

In deze satire deed ons echter het optreden van Bilbonzo en zijn ministerraad alle tekortkomingen vergeten. Zij hebben ons werkelijk kostelijk geamuseerd. De groten des rijks waren stuk voor stuk uitstekend geslaagde typen, gegroepeerd rondom hun onovertroffen koning en bijgestaan door de hartveroverende verschijning van Hyacinthe. Onvergetelijk waren ook de gebeurtenissen rondom de eerbiedwaardige Liktem-Pacha en de stoere generaal en minnaar Komarop!

Zo stonden tegenover elkaar de aristocratische regering en het rechtenloze volk. Deze twee groepen tot vreedzame overeenstemming brengen, dat was de taak van Don Torribio. Dit deed hij niet door Bilbonzo en Janos hun fouten te laten inzien zonder meer; veel interessanter was het hun te tonen wat de gevolgen konden worden van hun gebreken. Daarom gebruikte de man op de achtergrond het unieke middel van de droom. Zijn mysterieus vage figuur, die zeer goed gespeeld werd, won hierdoor nog aan geheimzinuigheid.

Nog lang zullen wij met veel plezier aan deze avond terugdenken, met dankbaarheid ook jegens de regisseur, die op uitstekende wijze de kunst verstaan heeft de beschikbare spelers elk naar hun eigen aanleg te gebruiken.

Rolverdeling:

Bilbonzo de Grote, Koning van Cadmenië	*Hans van Wersch*
Palaemon, 1e minister-grootkanselier	*Henk van Aelst*
Lepidus, 2e minister	*Wynand Wijnen*
Homaris, 3e minister	*Leo Oudenhoven*
Amenias, 4e minister	*Chris Wiermans*
Komarop, Generaal	*Albert Verreck*
Hyacinthe, Hof-poëet, part. secretaris van de Koning	*Lambert Arts*
Liktem-Pacha, gezant v. Bagdad	*Nico van Stiphout*
Milvus, chef der politie	*Frans Vrcemen*
Jan Loer, stille verklikker	*Jan Peters*
Janos, volksleider	*Kees Simhoffer*
Mispel	*Leo Hausmans*
Dove Gerrit	*Theo Janssen*
Witte Keesje	*Frits Janssen*
Brammetje Dans-Alleen	*Jos Schreurs*
Klaas Mostert	*Pierre van Can*
Zwarte Frank	*Piet Curvers*
Blonde Krelis	*Jos van de Wouw*
Don Torribio van Toledo	*Arn Baur*
Prinses Julia, dochter van Bilbonzo	*Koos Hawinkels*
Lucilia, vrouw van Palaemon, 1e hofdame	*Hein Janssen*
Rosalba, vrouw van Amenias, 2e hofdame	*Cor Heuijerjans*

Gerechtsdienaars, Volk, Lakeien e.a.
Grime: H. de Serno.
Décor: R.T.T., St. Lucas.
Plaats van handeling: Hoofdstad van Cadmenië en naburig woud.

4 April. Een der gisteren pasgewijde priesters, J. de Haan, draagt in onze kerk zijn eerste H. Mis op. Hij wordt daarbij geassisteerd door zijn heeroom Jacq. Schreurs. De harmonie brengt later op de morgen een aubade aan haar oud-medelid.

In de namiddag krijgen de muziekliefhebbers de gelegenheid de Matthäus Passion van Joh. Seb. Bach te beluisteren.

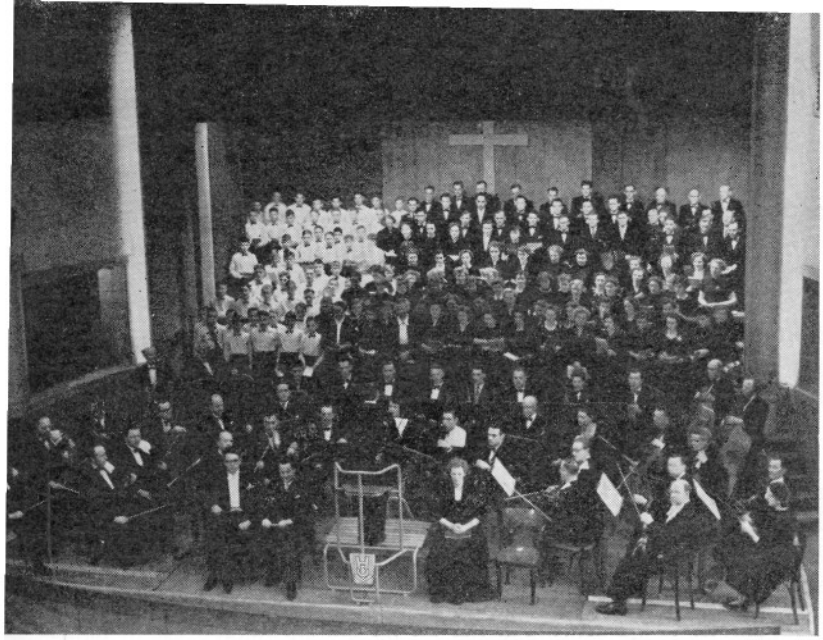
Medewerkenden:

Vocale solisten:
Paul Hameleers, tenor Evangelist.
Leo Ketelaars, bas, Christuspartij.
Helene Verkley, sopraan.
Mimien Hendrix, alt.

Instrumentale solisten:
Math. Prange, clavecimbel.
Martin Lahey, fluit.
Hub. Castermans, fluit.
Piet Kingma, hobo.
Bernard Stalmeier, hobo.

Vocaal koor:
Heerlense Oratoriumvereniging.
Jongenskoor o.l.v. Jan Morreau.

Orkest:
Maastrichts Stedelijk Orkest.
Het geheel onder leiding van Jef Somers.



Voor het grootste deel der toehoorders vormde deze uitvoering een indrukwekkende manifestatie van de muziek als uitdrukkingsvermogen en van de schoonheid van de menselijke stem. Door deze uitvoering is werkelijk Bach's muziek velen naderbij gekomen, waarvan voorzeker het gevolg zal zijn dat zij voor de werken van dit genie zullen blijven openstaan.

5 April. Hub. Meijers wordt in het ziekenhuis opgenomen.

6 April. Jan Peters van Klein-Rolduc wil zich ook niet onbetuigd laten en volgt hem op dezelfde weg.

8 April. De hogere klassen beginnen vandaag, overmorgen de andere met de composities.

14 April. Na maanden werken is de crypte van onze kerk hersteld.

Door mijnscheuren, kaarsenwalm en tenslotte door het aanleggen van een nieuwe electrische leiding hadden de schilderingen en de hele sfeer van de crypte erg geleden. Algemeen was men van oordeel dat deze schilderingen behouden moesten blijven, ondanks hun neo-Romaanse aard. Dit vooral omdat ze de sfeer niet stoorden, integendeel verhoogden en omdat ze zeer sober waren en goed geplaatst in de gewelfvlakte zoals de architectuur die bood. Na een onderzoek door de Heer Volders naar de aard van de gebruikte verf en de methode van de werken, voerde de Heer L. Lahaye, assistent van Volders, de restauratie uit.

Hij probeerde weer een eenheid van kleur in het gewelf te brengen, de schilderingen zo bij te werken dat ze niet de hardheid van het nieuwe kregen. Vooral de plaats waar de nieuwe leiding was aangelegd, bezorgde moeilijkheden. Het gewelfoppervlak was daar glanzend geworden, maar hij wist het korrelig oppervlak daar ook terug te krijgen.



POSTZEGEL
VERZAMELAARS

Het geheel maakt nu weer een gave indruk en de rustige sfeer kwam terug nadat de storende witte vlekken en beschadigingen verwijderd waren. De overzichtelijkheid en rust werd nog verhoogd door het wegnemen van twee altaren.

Tenslotte werd ook de graftombe van Ailbertus hersteld, waarvoor hij even met een minder glorierijke rustplaats moest genoegen nemen.

Boven zijn graf kwam een gesmede kroon, uitgevoerd door de firma Kersten uit Maastricht, naar een ontwerp van R D. J. Stassen. Hangend aan drie kettingen wordt een bronzen lichtkroon aan de bovenzijde versierd door het symbool der Drieëenheid, het klaverblad. Als breking van de strakke rand en tevens bedoeld als symbool zijn drie drakenfiguren aangebracht aan de benedenkant. Hangend aan de gedraaide band, die de kroon omgeeft reiken zij met hun koppen naar het licht en herinneren er ons aan dat het werk van de stichter van Rolduc reeds vroeg bedreigd werd door blijkbaar duivelse machten.

Is de crypte als geheel weer bijzonder gaaf, toch staat er nog een verder herstel op het program. Prof. Peutz achtte het verantwoord te gelegener tijd de lelijke en onrustige pleisterplekken te verwijderen en de muren op die plaatsen, vooral in de hoofdabsis, hun stenen metselverband terug te geven. Na verwijdering en vervanging van de niet passende zijaltaren en het aanbrengen van eenvoudige bronzen kappen om de lampen zal de crypte haar volledige gaafheid terug krijgen.

15 April. In plaats van de Donkere Metten houden we een Sacramentsviering.

16 April. Na de lijdensmeditatie begint de paasvacantie.

17 April. Voor het eerst worden de Paaszaterdagplechtigheden tegen de avond gehouden.

5 Mei. Bij de intercollegiale te Sittard eindigen we op de laatste plaats. Geen wonder, het is vandaag ook de laatste dag van de vacantie.

16 Mei. De tafeldienaren nemen afscheid door een ererondje door de eetzaal te lopen en gedeeltelijk te rijden.

Op ons voetbalveld wordt een internationaal zilveren-baltoernooi gespeeld. Deelnemers zijn: Sportvrienden uit Kerkrade, Sportclub Schwebebahn uit Wupperthal, Beien Herne uit Westfalen en het Rolducse elftal dat met de zilveren bal gaat strijken.

JONGE BOETSEERDERS





DE PIONIERS

Ons zangkoor luistert de plechtigheid van de eerste steenlegging op van de noodkerk van pastoor De Groot.

19 Mei. De schriftelijke eindexamens beginnen.

Vandaag houden we ook onze jaarlijkse bedevaart naar Schaesberg. De zweefvliegtuigclub zwaait vandaar af naar de Brunssummerheide om haar modellen te beproeven.

25 Mei. De filosofen maken een bustocht naar de Ardennen.

Op Klein Rolduc wint Concordia de beker. Proficiat!

28 Mei. In verband met de heiligverklaring van paus Pius X wordt na het avondgebed een korte toespraak over de nieuwe heilige gehouden.

30 Mei. Vandaag komt het Groot Seminarie zijn vierjaarlijks bezoek brengen. De plechtige hoogmis wordt door een der neomisten, R.D. W. Heuvelmans, opgedragen. Assistentie en zang worden eveneens door Groot Seminaristen verzorgd. Het slechte weer drijft ons daarna naar de speelzaal, waar wedstrijden in schaken, pingpongen, enz. in allerhaast worden georganiseerd. De begroeting in de aula draagt een officieel karakter, zangers en musici van beide seminaria tonen zich daarbij op hun best. Aan het diner proberen beide Presidenten elkaar de loef af te steken in geestigheden. We moeten toegeven dat op de lange baan ongetwijfeld de Praeses Major de meerdere was. Laat dit een troost zijn voor zijn voetballers, die hun wedstrijd glansrijk verloren.

Als besluit van de dag voerden de gasten „De twee Egyptische dieven" op, een blijspel in drie bedrijven naar een gegeven van Herodotus.

Personen:

Rhampsinitos III, pharao v. Egypte	*Jos. Offermans*
Neferteri, zijn dochter	*H. v. d. Berg*
Harka, opperbouwmeester des Rijks	*Theo Cremers*
Schicha, zijn vrouw	*Harry Hoens*
Za-ab, zijn zoon	*Arie van Elven*
Rei-Heteb, zoon	*Willy Meertens*
Chafre, priester van Atet en regisseur van het stuk	*Hub. Delnoy*
Jebre, commandant van de lijfwacht	*Fons de Wit*
Pachon, jonge Egyptenaar	*Frans Fiddelaers*
Roeroe, jong Egyptenaar	*Jo Gijsen*
Dienaar	*Frans Simons*
Ordonnans	*Piet Dekkers*
Toneelknecht	*Jean M. Weerts*
Soldaten.	

Het vlotte, geestige en amusante blijspel werd op prettige wijze vertolkt.

Vandaag werd in Saragossa de beschermeling van onze missievereniging Joh. Bapt. Wang Yung Ch'in tot priester gewijd. Jammer genoeg bereikte dit bericht ons via het St. Petrus Liefdewerk te laat om aan dit zo voorname feit enige uiterlijke plechtigheid te verbinden.

31 Mei. Als besluit van de Meimaand wordt een plechtig lof met preek en toewijding aan Maria gehouden.

1 Juni. De mondelinge eindexamens beginnen. Rijksgecommiteerden zijn prof. dr A. Bijvanck (Leiden), prof. dr A. Teeuw (Utrecht) en prof. dr P. Oosterhoff (Leiden).

4 Juni. Jour des jeux.

7 Juni. Op deze Pinkstermaandag vieren we een zomerfeest. Na de Hoogmis geven de lagere klassen enige geestige blijspelen ten beste. Nauwelijks is het diner afgelopen of de zomerkermis in het bosquet wordt geopend. De nodige kramen en kraampjes staan overal in de lanen opgesteld en er heerst een gezellige drukte. Als slot van de dag voert V gym „De Buskenblazer" op en de heren filosofen een revue.

10 Juni. Als de laatste groep eindexamencandidaten haar uitslag krijgt meegedeeld, mogen we met grote tevredenheid op de resultaten terugzien. Van de 23 candidaten haalden 22 een gunstig resultaat, verschillenden zelfs met lof.

11 Juni. R.D. W. Meijs wordt benoemd tot Diocesaan Directeur van de K.A. en van het Vrouwelijk Jeugdwerk als opvolger van Mgr Jenneskens.

12 Juni. Voor het eerst na de oorlog maakt een klas een uitstapje over de grens. Ic heeft hiermee een goed begin gemaakt.

Aan het diner huldigt de President R.D. W. Meijs wegens zijn benoeming.

16 Juni. In de loop der laatste weken is de voorgevel volledig hersteld van de geleden oorlogsschade.

17 Juni. De leden der diverse clubs maken uitstapjes naar verschillende mooie punten van Zuid-Limburg. Degenen die thuis blijven werken hier een gevarieerd programma af.

20 Juni. De jaarlijkse processie van de hoofdparochiale kerk doet ook weer Rolduc aan. Onder leiding van R.D. Stassen is een fleurig zandtapijt op het voorplein aangebracht.

De mythologieclub houdt een agoon voor de senioren. Slechts vier man wagen de strijd. B. Gielis wordt winnaar, een troostprijs is voor J. Peters. „Quid statis otiosi?" zou men de andere leden mogen vragen.

21 Juni. Gèrke Hermans van Ia breekt zijn arm.

23 Juni. Het presidentsfeest van dit jaar verloopt op de gebruikelijke wijze: een plechtige hoogmis, defilé, diner en 's-avonds een concert, dit jaar door het Harmonieorkest van Staatsmijn Wilhelmina.

27 Juni. Het wordt langzamerhand traditie dat onze harmonie de processie van de St. Catharinaparochie opluistert.

Het is vandaag tevens ouderdag voor de ouders van de Zuid-Limburgers. Bij deze gelegenheid wordt in de kruisgangen een tentoonstelling gehouden van werkstukjes, die de leerlingen in hun vrije tijd vervaardigd hebben. Wie even door de gangen loopt ziet al aanstonds dat er veel gepresteerd is, maar er zijn nog tal van clubs die hun werk niet kunnen tentoonstellen, zij zijn slechts door foto's vertegenwoordigd. Zo kunnen de sportliefhebbers hun krachten ontplooien in de diverse voet- en volleybalclubs, op het tennisveld, bij de handboogschutterij, bij de athletiekafdeling of bij de pingpongers.

Wie meer van knutselwerk houdt, kan terecht bij de knutselclub, de zweefvliegtuigbouwers, de radiotechnici, de boekbinderij of drukkerij „Secuur".

Liefhebbers van de natuur geven hun kracht aan 't botaniseren of werken in serre en volière, verzorgen met de „D.U.W." het bosquet of sluiten zich aan bij de pioniers.

Wie over meer kunstzinnige talenten beschikt, speelt mee bij het toneel, waar de R.T.T. zich weer verdienstelijk maakt, of hij is lid van de declamatieclub of van St. Lucas, de boetseerclub. Hij kan ook terecht bij de harmonie, het orkest of het zangkoor.

In de academies, de heem- en mythologie-

club kan men weer andere manier ontwikkeling opdoen, zoals ook de Missievereniging en St. Vincentius andere mogelijkheden bieden, evenals de postzegel- en E.H.B.O.-club.

28 Juni. De O.V.S. der Domaniale Mijn bezoekt de tentoonstelling.

De declamatieclub geeft een uitvoering in de aula.

29 Juni. De junioren der mythologieclub houden een agoon. Het aantal deelnemers is aanmerkelijk groter dan bij de senioren.

De ouders der Noord-Limburgers zijn vandaag onze gasten.

30 Juni. Na het diner kijken we naar de zonsverduistering.

1 Juli. In de aula tonen vandaag 23 leerlingen van Mhr. Nogossek en Mhr. Noé hun kunnen en dingen mee naar de prijzen. Voor de jury heeft men beslag kunnen leggen op de Heer E. Gerards uit Kerkrade, die als dirigent van de Bergkapel op Rolduc geen onbekende is. Hij wordt bijgestaan door onze leraren Timmermans en Salemans. Dit drietal kent de volgende prijzen toe:

Piano:	groep I	Beckers	eerste prijs
		Beusmans	tweede prijs
	groep II	Hellebrand	eerste prijs
		Bloemen	tweede prijs
	groep III	Geurts	eerste prijs
		Dols	tweede prijs
	groep IV	Aendekerk	prijs
		Honée	prijs
Viool:	prijs Houben		
Fluit:	prijs Cartigny.		

4 Juli. R.D. F. Stroux heeft een aanrijding met een auto. Gelukkig blijkt het ongeval niet van ernstige aard te zijn.

Na het diner bezoeken we de promotiewedstrijd Kerkrade-Kimbria.

Twee orgel-leerlingen van Mhr. Zeyen geven het wekelijkse orgelconcert, dat anders door de leermeester gegeven wordt. Zouden de meeste jongens het verschil gemerkt hebben?

6 Juli. De laatste sprint wordt ingezet: de overgangscomposities beginnen.

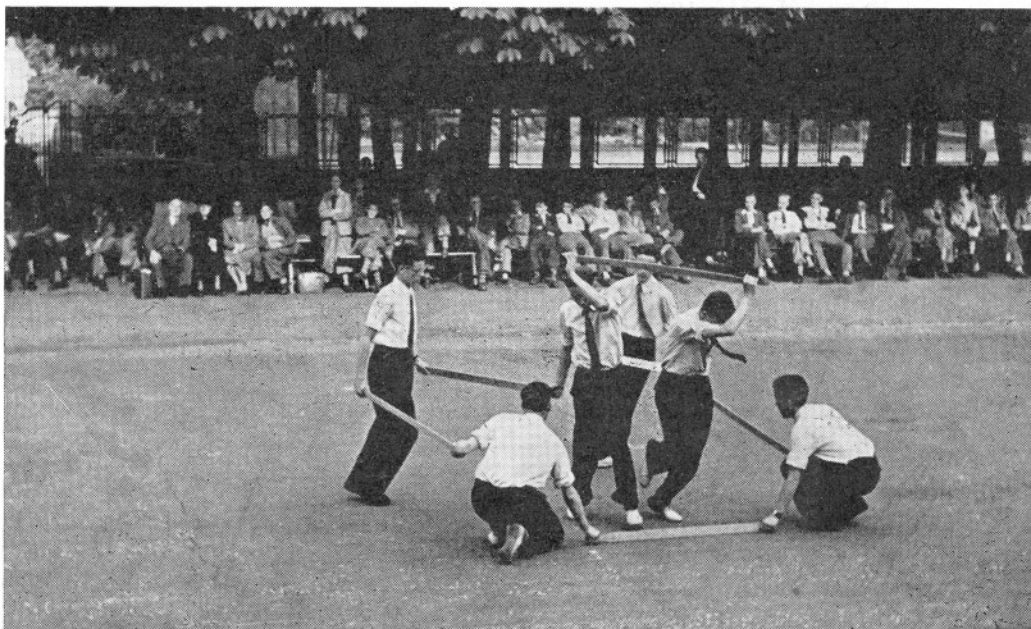
10 Juli. Na een zeer inspannende week proberen we onze krachten nog eens in athletiekwedstrijden en een handbaltoernooi.

Onze harmonie geeft een promenadeconcert.

11 Juli. Na het lof bieden de „Sjevemeter Jonge" ons een bont programma. De heren leraren vergaderen de hele dag.

12 Juli. De jaarlijkse requiemmis voor de gevallenen wordt vandaag gehouden. Daarna trachten we de spanning wat te verdrijven door te gaan zwemmen, een film: De leukste thuis, maar we wachten toch vol ongeduld op het grote ogenblik dat de hoofdleraren de uitslag meedelen.

13 Juli. Nog een hoogmis tot dankzegging, een Te Deum, de prijsuitdeling en de vacantie begint!



VOLKSDANS

LERARENCORPS

Schooljaar 1953-1954

I. Priesterleraren.

van der Mühlen Drs. H. J., President.
(benoemd 1913, Directeur 1940, President 1946.)
Deumens Dr. A. L. I. 1913.
Sittarz Drs. W. F. J. 1914.
Reijnen Drs. H. M. H. 1915.
Stroux Drs. F. A. A. 1923.
Pop Dr. L. J. J. 1926.
Castermans Drs. P. G. F. 1928.
Janssen J. A. E. J. 1932.
Vogels Drs. J. A. H. 1935.
Waterval M. J. J. 1935.
Senden Drs. J. F. J. E. 1936.
Coenen H. C. 1937.
Houben P. J. 1937.
Heynen Drs. P. J. H. 1953.
Schrijen J. H. 1938.
Beiten G. C. J. 1940.
Janssen Ch. A. I. 1942.
Meijs Drs. W. 1943.
Hermens Drs. V. J. H. 1946.
Meertens Drs. A. H. Chr. 1941.
Wijnen L. W. 1946.
Lemmens Drs. H. H. 1942.
Timmermans A. B. J. 1942.
Hommes G. P. 1944.
Berkels M. H. 1945.
Augustus F. L. 1946.
Bosch J. W. 1949.
Penders F. J. 1946.
Rouwet Drs. J. P. H. M. 1946.
Slangen P. M. 1946.
Tagage Drs. J. M. B. 1946.
Salemans R. B. H. 1947.
Starmans M. E. J. 1947.
Stassen J. J. 1947.
Lenders J. A. C. 1949.
Janssen G. M. H. 1950.
Buck M. J. 1952.

II. Lekenleraren.

van Loo E. M. 1939.
Ruyters A. P. M. 1951.
Vliegen J. H. 1953.

III. Onderwijzer voorb. school.

van der Heyden A. C. J. 1923 (Hoofd).

IV. Muziekleraren.

Noé J. H. 1937.
Nogossek K. 1953.
Zeyen N. 1953.

LEERLINGEN

Philosophie Supérieure

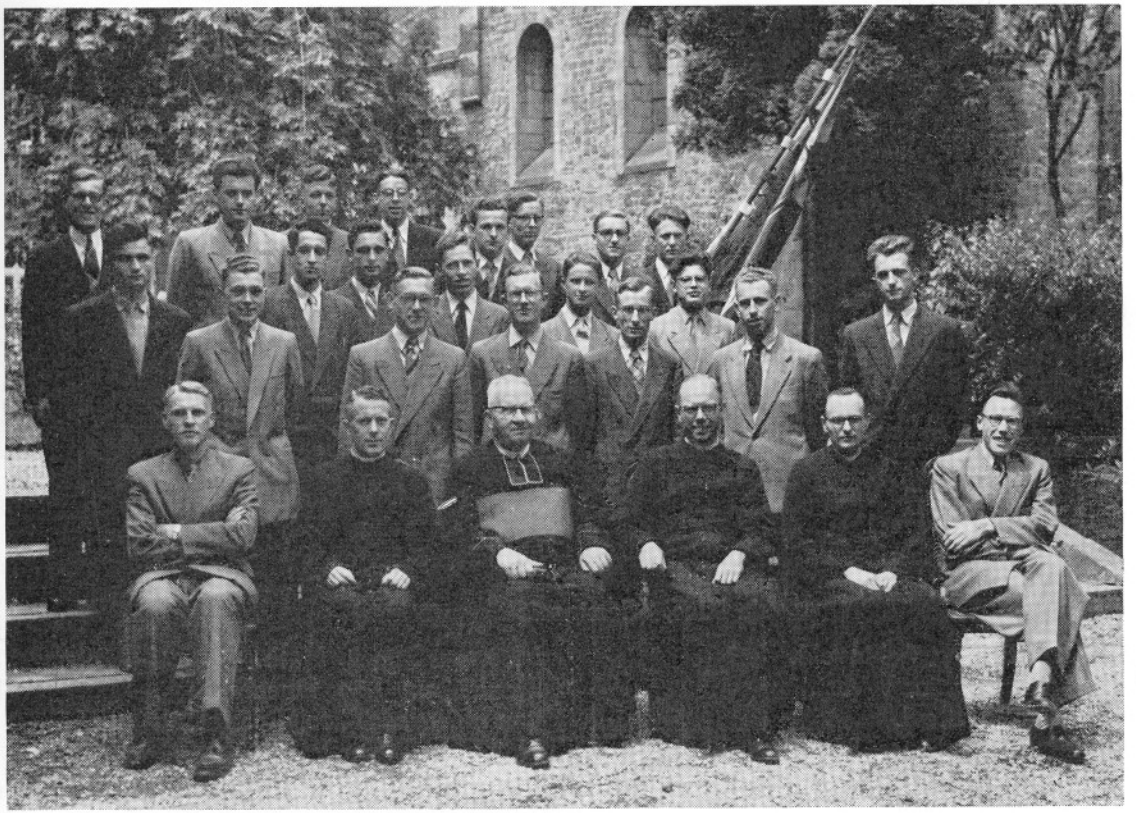


Foto Lenssen

van Aalst Henk, Schinveld.
Baur Arnaud, Nieuwenhagen.
Crousen Toine, Heerlerheide.
Gemmeke Charles, Maastricht.
Grubben Harry, Maasbree.
van der Horst Paul, Roermond.
Janssen Piet, Maastricht.
Janssen Willy, Panningen.
Kasdorp Tonny, Limmel.
Kiggen Giel, Tungelroy.
Korsten Hubert, Grubbenvorst.
Kretzer Jozef, Echt.
Laumen Hubert, Kessel.
Leenders Jan, Blerick.
Moonen Fons, Tungelroy.
Robbertz Wim, Kerkrade.
Rongen Frans, Schinveld.
Rongen Wim, Heerlen.
Smits Henri, Middelaar (Mook).
van Stiphout Nico, Weert.
Theuws Piet, Venray.
Tijssen Fons, Roermond.
Op 't Veld Herman, Oostrum (Venray).
Verreck Albert, Rimburg.
Vroemen Frans, Geleen.

Philosophie Inférieure

Aendekerk Hubert, Stramproy.
Alofs Piet, Schinnen.
van Beers Eef, Hoensbroek.
Op 't Broek Hubert, Geleen.
Bruijnzeels Paul, Maastricht.
Coumans Giel, Munstergeleen.
Dols Hubert, Munstergeleen.
Drenth Herman, Kerkrade.
van Dijck Willy, Weert.
Hartman Hubert, Oost-Maarland (Eysden).
Hausmans Leo, Pey (Echt).
Heijmans Jacques, Stramproy.
Honée Eugène, Haelen.
Jans Joseph, Heerlerheide.
Janssen Frits, Maasbree (Baarlo).
Janssen Gee, Afferden.
Janssen Theo, Baarlo.
Jongen Jos, Simpelveld.
Kessels Fons, Grathem.
Konings Ferdie, Baarlo.
Lamberigts René, Hunsel.
Linke Jan, Voerendaal.
Merckx Jan, Amstelveen.
Naus Ton, Nunhem.
Neefs Theo, Roermond.
Oudenhoven Leo, Venray.
Peerlings Harry, Tungelroy.
Philips Martin, Valkenburg (L.).
Recker Jo, Maastricht.
Schreurs Jos, Nuth.
Simhoffer Kees, Maastricht.
Slangen Jef, Schandelen (Schaesberg).
Theunissen Harry, Horst.
Voncken Frans, Berg en Terblijt.
Vullings Geert, Well (Bergen L.).
van Wersch Hans, Molenberg (Heerlen).
Wijnen Wijnand, Hegelsom (Horst).

Seminarie-Gymnasium

6de Klas, (Seminarie).

Hacking Matthieu, Vaals.
Jorissen Harry, Heel.
Peutz * Fons, Heerlen.
Pisters Paul, Voerendaal.
Schreinemacher Rody, Maastricht.
Troisfontaine Jos, Sibbe-IJzeren.

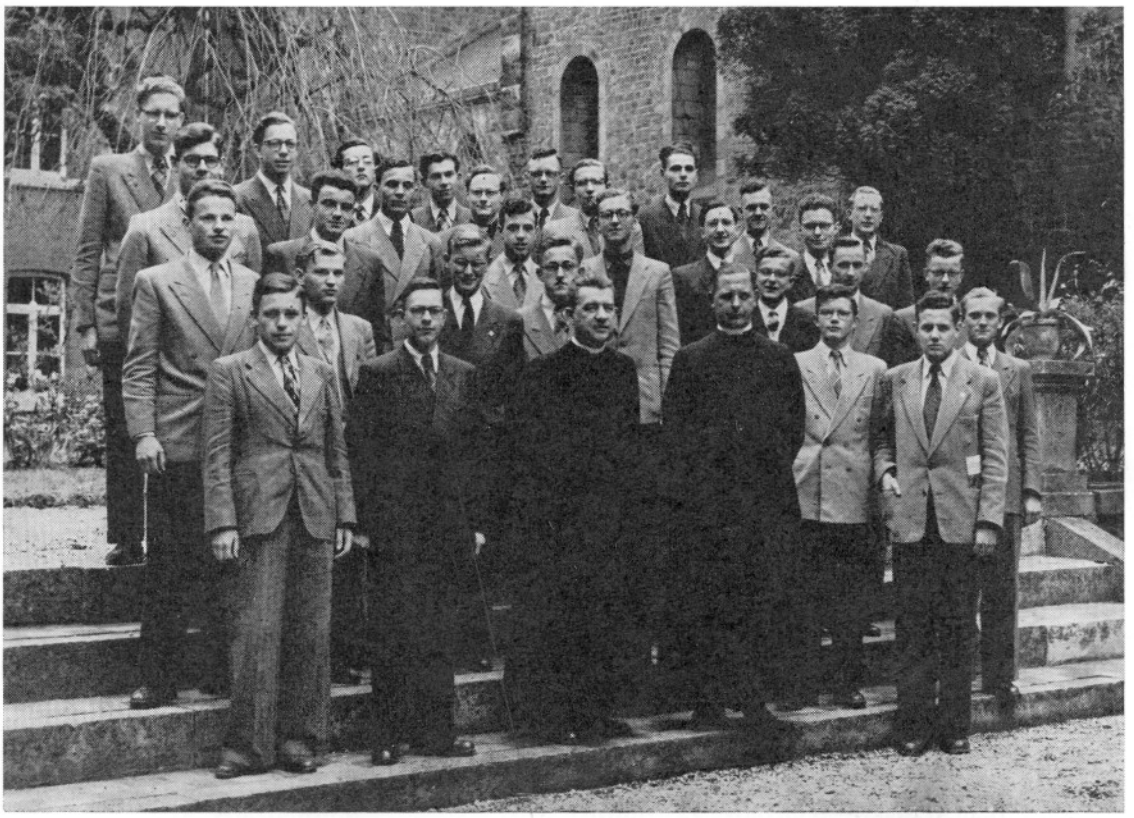
6de Klas, (Seminarie-Gymnasium).

van Aalst Theo, Schinveld.
Claessens Martin, Weert.
Cleophas Jo, Steyl.
Crompvoets Jacques, Meijel.
van Dijk Toon, Nederweert.
Dupont Jean, Gronsveld.
van Els Theo, Wanssum.
Ernst Matthieu, Reuland-Heffingen (Lux.).
Geurts Ben, Maastricht.
Gommans Joachim, Tegelen.
Klerken Jan, Nunhem.
van Krevel Jan, Sittard.
Meertens Henri, Nuth.
Meulenberg Leo, Doenrade.
van Neerven Theo, Roermond.
Noij Piet, Gennep.
Plum Willy, Lauradorp (Ubach o. Worms).
Scheenen Chris, Heeze (N.-Br.).
Schlijper Matthieu, Chèvremont.
Smeets Pierre, Schaesberg.
Snijders Leo, Heerlen.
Steegh Frans, Leveroy.
Veugelers Willy, Obbicht.

5de Klas, 1ste Afd.

Aben Piet, St. Joost (Echt).
Augustus Frans, Beek (L.).
Berden Jan, Blerick.
Cartigny Bas, Roermond.
Coopmans Huib, Ottersum.
Cox Piet, Brunssum.
Daemen Joseph, Hoensbroek.
Dobbelstein Nico, Mheer (L.).
Dols Jos, Oirsbeek.
Frantzen Jo, Geleen.

* Nieuwe leerlingen van het schooljaar 1953-1954.



VI Klas Gymnasium

Foto Lenssen

Frissen Frans, Schimmert.
Goossens Tonny, Ottersum.
Hanssen Hans, Chèvremont.
Hennus Willy, Ubach o.a Worms.
Heuijerjans Cor, Weert.
Hofman Michel, Maastricht.
Kempen Harry, Nieuwenhagen.
Kunnen Matthieu, Stramproy.
Tacken Henri, Horst.

5de Klas, 2de Afd.

van Dijck Ben, Bergen (L.).
Dings Hub, Tegelen.
Geurts Jan, Bingelrade.
Jakobs Wim, Horst.
Janssen Hub, Broekhem (Valkenburg).
Kleijnen Pierre, Noorbeek.
Linders Jan, Bergen (L.).
Martens Alphons, Schimmert.
van Montfort Piet, Sittard.
Muijtsens Leo, Meerssen.
Notermans Leo, Schandelen (Heerlen).
Peters Felix, Geleen.
Poell Jan, Tegelen.
Schoeren Matthieu, Tegelen.
Sieben Hein, Schimmert.
Thewessen André, Schimmert.
Vaes Harry, Breust-Eysden.
Valk Harry, Maastricht.
Vliegen Eddy, Gulpen.
Zelen Hans, Venlo.

4de Klas, 1ste Afd.

Arts Lambert, Velden.
Boosten Jan, Welten (Heerlen).
Cöp Herman, Ottersum.
Crombach Leo, Bleijerheide.
Engels Jan, Velden.
Ewals Piet, Tegelen.
Geelen Matthieu, Hunsel.
Groetelaers Henk, Sevenum.

Hameleers Harry, St. Pieter (Maastricht).
Hamers Hub, Ubachsberg.
Hawinkels Koos, Hoensbroek.
Hendriks Jan, Belfeld.
Hendrix Herman, Boxmeer.
van Hoef Wiel, Leuken (Weert).
Korsten Paul, Grubbenvorst.
Labriaire Hein, Vaals.
Latour Jan, Ubach o. Worms.
Maes Jan, Castenray (Venray).
Peters Jan, Venlo.
Schreurs Johnny, Tegelen.
Stenzel Theo, Heerlerheide.
Stevens Piet, Schinnen.
Theunissen Henk, Horst.
Vossen Cor, Nederweert.
Wiertz Jozef, Terwinselen.
Wilbers Theo, Gennep.

4de Klas, 2de Afd.

Bergh Jean, Broeksittard.
Bronneberg Jo, Jabeek.
van Can Pierre, Maastricht.
Curvers Piet, Tegelen.
Geuns Jos, Ospel.
Gielis Berti, Keent (Weert).
Hendrikx Sjef, Mheer (L.).
Hennus Louis, Ubach o. Worms.
Hoeben Jan, Nederweert.
Hupperts Jules, Valkenburg (L.).
Jenniskens Jan, Broekhuizenvorst.
Joosten Chrétien, Wessem.
Knops Leo, Azenray (Maasniel).
Konings Martin, Ospel.
Kruijsen Jan, Venray.
Lenders Jo, Meijel.
Lucassen Jan, Horst.
Meertens Hubert, Heerlerbaan.
Mulders Jan, Vlodrop.
Peerlings Wiel, Nederweert.
Prompers Gerard, Mheer (L.).
Raedts Wim, Oostrum (Venray).
Salden Willy, Einighausen.
Smeets Frans, Schaesberg.
Smeets Willy, Wessem.
Tosserams Koen, Belfeld.
Versleijen Arnold, Tienray.
Ververgaert Piet, Tegelen.
Zenden Hennie, Meerssen.

3de Klas, 1ste Afd.

Benders Willy, Brunssum.
Bogers Harry, Heerlerheide.
Crolla Clemens, Valkenburg (L.).
van de Goor Wim, Sevenum.
Hafmans Martin, Sevenum.
van de Ham Jan, Venlo.
Heijnen Harry, Heer.
Hodzelmans Piet, St. Joost (Maasbracht).
Huinck Piet, Maastricht.
Hutschemakers Harry, Banholt.
Janssen Antoine, Oost-Maarland (Eysden).
Janssen Heini, Kerensheide (Stein).
Janssen Johnny, Maastricht.
Janssen Matthieu, Nederweert.
Kessels Stephan, Heijthuysen.
Kitzen Guus, Papenhoven-Obbicht.
van Lier Willy, Heibloem (Roggel).
Moonen Jan, Margraten.
Notermans Martin, Kerkrade.
Prompers Louis, St. Geertruid.
Reijnen Tonny, Echt.
Smeets Pierre, Maasniel.
Strous Jan, Leveroy.
Ummelen Jo, Heerlen.
Wiermans Chris, Roermond.
Willems Gerrie, Ottersum.
van de Wouw Jos, Nederweert.

3de Klas, 2de Afd.

Berends Piet, Bergen (L.).
Bosch Pierre, Beek (L.).
van Brandenburg Wouter, Vaals.
Broekhoven Jo, Einighausen.
Claessens Theo, Oirlo (Venray).
Claus Johan, Brunssum.
Creemers Jos, Obbicht.
Crompvoets Herman, Meijel.
Drenth Joop, Kerkrade.
Eijgelshoven Jan, Reymerstok.
Elbers Jan, Bergen (L.).
Ernst Jef, Gulpen.
Geurts * Seraphien, Bingelrade.
Houben Jacques, Sevenum.

Kruijtzer Koen, Horst.
Lenders Henk, Meijel.
Maes Theo, Castenray (Venray).
Nohlmans * Willy, Geleen.
van Osch Gerrit, Venray-Heide.
Philipsen Piet, Venray-Heide.
Scheepers Jan, Gronsveld.
Schreurs Jos, Grathem.
Seelen Theo, Venlo.
Senden Jean, Beek-Genhout.
Siebers Gert, Horst.
Tacken Martin, Horst.
Voncken Hub, Voerendaal.
Wijnen Toon, Maasbree.

2de Klas, 1ste Afd.

Aendekerk Hubert, Stramproy.
Beckers Jozef, Voerendaal.
Bloemen Richard, Heerlen.
Bovend'eerdt Hubert, Sittard.
Brands Lambert, Passart (Hoensbroek).
Brentjens Jozef, Haelen.
Buijsers Willy, Schinveld.
van Caldenborgh Gerri, Heer.
van Cruchten Willibrord, Echt.
Custers Pierre, Hoensbroek.
Deckers Jo, Margraten.
Didden Jozef, Simpelveld.
Diederen Joseph, Houthem-Valkenburg.
Franssen Arnaud, Venray.
Van Geel Hein, Buchten-Born.
Heffels Bertie, Buchten-Born.
Hofman Jean, Maastricht.
Janssen Toon, Maastricht.
Kock Jo, Molenberg (Heerlen).
Krebbers Gerri, Afferden.
Leunissen Jan, Heerlen.
Odekerken Jos, Molenberg (Heerlen).
van Poppel Jan, Geleen.
Snijders Jos, Maasniel.
Snijders Wim, Ubachsberg.

2de Klas, 2de Afd.

Bours Harry, Heerlen.
Coenjaerts Boy, Amstenrade.
Cöp Piet, Ottersum.
Coppus Jan, Horst.
Corten Rein, Stein.
Delissen Frans, Horst.
Gilissen Jo, Heerlen.
Kirkels Michel, Nederweert.
Kusters Frans, Einighausen.
Leurs Frans, Herten.
Meyers Herman, Posterholt.
Merkus Frans, Sittard.
Miseré Jo, Molenberg (Heerlen).
Rijs Harry, Baarlo.
Robroeks Matthieu, Maastricht.
Rouwet Joseph, Bunde.
Salemans Bertie, Hunsel.
Sluysmans Bertie, Simpelveld.
Stevens Willy, Belfeld.
Thijssen Jean, Horst.
Tielen Willy, Sevenum.
Vaessen Emile, Wijnandsrade.
van Velsen Jos, Heerlen.
Wolfs Fiel, Maastricht.
Wolters Antoon, Stramproy.

2de Klas, 3de Afd.

van den Bergh Gerard, Dieteren.
Beusmans Bart, Noorbeek.
Boers Frits, Schinnen.
Bongaerts Giel, Beegden.
Boumans Frans, Ubachsberg.
Cybulski Gerard, Heerlerheide.
Frenken Frans, Heijthuysen.
Hendrickx Jos, Roermond.
Hendrix Jan, Beegden.
Hilkens Frans. Herkenbosch.
Hubens Theo, Grathem.
Jacobs Piet, Hoensbroek.
van de Loo Hubert, Blerick.
Meuffels Jo, Dieteren.
Pesgens Jè, Dieteren.
Peeters Pierre, Venlo.
Peters Theo, Sevenum.
Philipsen Theo, Horst.
Pulles Antoon, Roermond.
Schroën Jan, Roermond.
Schunck Jan, Valkenburg (L.).
Steinbusch Harry, Ubachsberg.
Vaessen Victor, Bocholtz.
Valkenburg Harry, Heerlen.
Waucomont Harry, Pey (Echt).

1ste Klas, 1ste Afd.

Adams Jacques, Schinveld.
Aussems * Johnny, Bunde.
Bemelmans Colla, Nuth.
van den Berg * Jopie, Maastricht.
Braeken * Jozef, Maastricht.
Claessens * Jacques, Oirlo (Venray).
Creemers * Frans, Obbicht.
Geelen * Gerard, Haelen.
Gelissen * Jannie, Kerensheide (Stein).
Geurts Jan, Horst.
Grootjans * Joseph, Schaesberg.
Hermans Gerard, Maasbree.
Heijkers * Harry, Ell.
Hinskens Jozef, Waubach.
Jacobs Willy, Grathem.
Jakobs Antoon, Horst.
Kelleter * Jozef, Kerkrade.
van Lieshout Hub, Hoensbroek.
Nelissen * Wim, Schinveld.
Noten Jean, Tegelen.
Partouns * Louis, Eysden.
Reinartz Jan, Eygelshoven.
Simons * Antoine, Maasniel.
Smeets Martin, Vaesrade.
Strous Piet, Belfeld.
Vestjens * Jacques, Echel-Helden.
Vlek * Godi, Maastricht.
Vogten * Martin, Hoensbroek.
van Wersch Harry, Schaesberg.
Willemssen * Martin, Castenray (Venray).
Wouters Peter, Maastricht.

1ste Klas, 2de Afd.

Bertram * Jo, Gracht.
Bindels Gerri, Ottersum.
Borghans * Guy, Hoensbroek.
Brouns Leo, Heerlen.
Couwenberg Jos, Geleen.
Ewals Joep, Tegelen.
van Eys * Niek, Kerensheide (Stein).
Feron * Frans, Geleen.
Frencken * Antoon, Bergen (L.).
Geerards * Jeu, Wellerlooi (Bergen).
Grond Guido, Bleijerheide.
Halderiet * Theo, Geleen.
Hensels * Jan, Keent (Weert).
Hermans Jan, Nuth.
Huijskens * Matthieu, Ell.
Jacobs Ronnie, Molenberg (Heerlen).
Jenniskens Jan, Meterik (Horst).
Kuijpers André, Velden.
Luijpers * Pierre, Well (Bergen).
Moonen * Peter, Heerlen.
Paquay Bert, Weert.
Postma * Ivo, Heer.
Op 't Root Jos, Ospel.
Salden * Jan, Kerensheide (Stein).
Stals * Jacques, Tungelroy.
Stassen * Frans, Amby.
Swinkels * Matthieu, Castenray (Venray).
Thiessen * Frans, Velden.
Vrancken * Henri, Eysden.
Wetzelaer * Frans, Passart (Hoensbroek).

1ste Klas, 3de Afd.

Ament Jacques, Stramproy.
Benders Piet-Hein, Eygelshoven.
Bormans Matthieu, Merkelbeek.
Bour Hubert, Schaesberg.
Coonen Gerrit, Echt.
Crutzen Hubert, Wylré.
Franssen André, Gulpen.
Geuskens Gerard, Kerkrade.
Goertz Linz, Echt.
Hendrix Harry, Swolgen.
Henskens Hubert, Bocholtz.
Horsmans Jo, Ulestraten. ,
Horsmans Wim, Ulestraten.
Houben Antoon, Horst.
Houben Jos, Meterik (Horst).
Knaapen Addie, St. Geertruid.
Malherbe Piet, Heerlerheide.
Merx Tonnie, Spekholzerheide-Heilust.
Partouns Matthieu, Breust-Eysden.
Pasing Hein, Brunssum.
Peeters Leo, Maasbree.
van de Roer Frans, Brunssum.
Selen Piet, Kessel-Eik.
van Sloun Jacques, Buchten-Born.
Thissen Fré, Well (Bergen L.).
Tielen Henk, Meterik (Horst).
Tosserams Gerard, Belfeld.
Verheijen Theo, Horst.
Vermeule * Loet, Geleen.
Vroemen Eugène, Schimmert.

Voorbereidende Klas, 1ste Afd.

Beenders * Pierre, Leuken (Weert).
Bock * Clemens, Vaals.
Claessens * Leo, Mechelen (Wittem).
Cootjans * Jan, Baarlo.
Dolmans * Jean, Meerssen.
Elissen * Twan, Eckelrade.
Franssen * Jacques, Genhout-Beek.
Geurts * Piet, Horst.
Heijnen * Jean, Schimmert.
van Heugten * Antoon, Horst.
Houben * Jo, Passart (Hoensbroek).
Huijts * Willy, Voerendaal.
Ottenheim * Henk, Helden-Panningen.
Peters * Jan, Rimburg.
Raassens * Matthieu, Horst.
Steinbusch * Matthieu, Ubachsberg.
Storken * René, Born-Holtum.
Vaessen * Jan, Maasbree.
Vliegen * Leo, Eys (Wittem).
Wijnen * Nico, Maasbree.
Zitzen * Hubert, Rimburg.

Voorbereidende Klas, 2de Afd.

Aerts * Theo, Swolgen.
Bessems * Jan, Wittem.
Brandsma * André, Maastricht.
Dohmen * Jozef, Brunssum.
Dortu * Paul, Klimmen.
Eijssen * Denis, Schimmert.
Frolichs * Piet, Heerlerheide.
Heinle * Hans, Valkenburg (L.).
Hellebrand * Alois, Vaals.
van Horen * Jan, Buchten-Born.
Jaspers Matthieu, Siebengewald.
Klinkers Leo, Welten (Heerlen).
Knubben * Jacques, Buchten-Born.
Kuijpers * Martin, Castenray (Venray)
Meertens * Arthur, Margraten.
Meulmeester * Leo, Hoensbroek.
Nuij * Albert, Brunssum.
Philipsen * Pieter, Castenray (Venray).
Ploum Jozef, Brunssum.
Rutten * Jozef, Beesel (Reuver).
Stassen * Léon, Beek (L.).
van Stratum * Theo, Horst.
Truijen * Louis, Venray.
Vaessen * Felix, Klimmen.
Veugen * Hein, Maastricht.
Waltmans * Rob, Brunssum.
van Wersch * Gerrie, Kerkrade.
Willemssen * Theo, Sevenum.

De H. Priesterwijding ontvingen:

Crousen Toon.
Fraats Jan.
Geurts Koen.
de Haan Jan.
Heuvelmans Wim.
Heijmans Jan.
Huids Eugène.
Meddens Frans.
Mekel Sjef.
Notermans Henri .
Peters Jos.
Ploemen Willy.
Snijders Hubert.
Willems Hein.
van het Bisdom Roermond.

Prijsuitdeling

Hebben met goed gevolg afgelegd:

I. Het toelatingsexamen tot de studie van de Philosophie:

van Aalst Theo, van Schinveld.
Claessens Martin, van Weert.
Cleophas Jo, van Steyl.
van Dijk Toon, van Nederweert.
van Els Theo, van Wanssum.
Geurts Ben, van Maastricht.
Gommans Joachim, van Tegelen.
Hacking Matthieu, van Vaals.
Jorissen Harry, van Heel.
Klerken Jan, van Nunhem.
van Krevel Jan, van Sittard.
Meertens Henri, van Nuth.
Meulenberg Leo, van Doenrade.
van Neerven Theo, van Roermond.
Peutz Fons, van Heerlen.
Pisters Paul, van Voerendaal.
Plum Willy, van Lauradorp.
Scheenen Chris, van Heeze (N.-Br.).
Schlijper Matthieu, van Chèvremont.
Schreinemacher Rody, van Maastricht.
Smeets Pierre, van Schaesberg.
Snijders Leo, van Heerlen.
Troisfontaine Jos, van Sibbe-IJzeren.
Veugelers Willy, van Obbicht.

II. Het eindexamen van het Gymnasium Afd. A.:

van Aalst Theo, van Schinveld.
Claessens Martin, van Weert.
Cleophas Jo, van Steyl.
Crompvoets Jacques, van Meijel.
van Dijk Toon, van Nederweert.
Dupont Jean, van Gronsveld.
van Els Theo, van Wanssum.
Ernst Matthieu, van Reuland-Heffingen (Luxemburg).
Gommans Joachim, van Tegelen.
Klerken Jan, van Nunhem.
van Krevel Jan, van Sittard.
Meertens Henri, van Nuth.
Meulenberg Leo, van Doenrade.
van Neerven Theo, van Roermond.
Noij Piet, van Gennep.
Plum Willy, van Lauradorp.
Scheenen Chris, van Heeze (N.-Br.).
Schlijper Matthieu, van Chèvremont.
Smeets Pierre, van Schaesberg.
Snijders Leo, van Heerlen.
Steegh Frans, van Leveroy.
Veugelers Willy, van Obbicht.

ALGEMENE PRIJZEN*)

PHILOSOPHIE.

Supérieure.

Albert Verreck. van Rimburg.

Inférieure.

Theo Janssen, van Baarlo.

Seminarie-Gymnasium.

VIJFDE KLAS.

1ste Afd.

Jan Berden, van Blerick.

2de Afd.

Jan Geurts, van Bingelrade.

VIERDE KLAS.

1ste Afd.

Piet Stevens, van Schinnen.
Cor Vossen, van Nederweert.

2de Afd.

Piet Ververgaert, van Tegelen.

DERDE KLAS.

1ste Afd.

Willy van Lier, van Heibloem (Roggel).

2de Afd.

Jacques Houben, van Sevenum.

TWEEDE KLAS.

1ste Afd

Wim Snijders, van Ubachsberg.

2de Afd.

Herman Meyers, van Posterholt.
Frans Merkus, van Sittard.

3de Afd.

Gerard van den Bergh, van Dieteren.
Victor Vaessen, van Bochotlz.

EERSTE KLAS.

1ste Afd.

Martin Willemssen, v. Castenray (Venray).

2de Afd.

Jan Hensels, van Keent (Weert).

3de Afd.

Piet-Hein Benders, van Eygelshoven.

*) Deze prijzen zijn toegekend aan de leerlingen die in het overgangs-examen het hoogste aantal punten behaalden.

VOORBEREIDENDE KLAS.

1ste Afd.

Twan Elissen, van Eckelrade.

2de Afd.

Theo Willemssen, van Sevenum.

PHILOSOPHIE. [1])

Supérieure.

Albert Verreck, van Rimburg.
Alg. pr., pr. phil., pr. hist. wet., pr. pos. wet.

Frans Rongen, van Schinveld.
pr. phil., pr. pos. wet.

Harry Grubben, van Maasbree.
pr. phil.

Frans Vroemen, van Geleen.
pr. hist. wet., pr. pos. wet.

Huub Korsten, van Grubbenvorst.
pr. pos. wet.

Fons Moonen, van Tungelroy.
pr. pos. wet.

Wim Rongen, van Heerlen.
pr. pos. wet.

PHILOSOPHIE.

Inférieure.

Theo Janssen, van Baarlo.
Alg. pr., pr. phil., pr. hist. wet.

Eugène Honée, van Meerssen.
pr. phil., pr. hist. wet.

Jef Slangen, van Schandelen (Schaesberg).
pr. phil., pr. hist. wet.

Geert Vullings, van Well (Bergen L.).
pr. phil., pr. hist. wet.

René Lamberigts, van Hunsel.
pr. phil., pr. hist. wet.

Giel Coumans, van Munstergeleen.
pr. phil., pr. pos. wet.

Gee Janssen, van Afferden.
pr. phil.

[1]) Voor de Philosophie zijn dit jaar de vakken ingedeeld in drie groepen: philosophie, historische wetenschappen en positieve wetenschappen. Prijzen zijn toegekend aan degenen, die minstens 8 behaalden in deze vakken.

Ferdie Konings, van Baarlo.
pr. phil.

Herman Drenth, van Kerkrade.
pr. hist. wet.

Jan Linke, van Voerendaal.
pr. hist. wet.

Piet Alofs, van Schinnen.
pr. pos. wet.

Joseph Jans, van Heerlerheide.
pr. pos. wet.

Theo Neefs, van Roermond.
pr. pos. wet.

Harry Theunissen, van Horst.
pr. pos. wet.

VIJFDE KLAS.
1ste Afd.

Jan Berden, van Blerick.
Alg. pr., pr. godsd., pr. gr., pr. lat., pr. vad. gesch., pr. stelk., pr. stereom., pr. cult. gesch.
1e verm. nat., 2e verm. hoogd., 2e verm. aardrk., 2e verm. alg. gesch.

Frans Frissen, van Schimmert.
pr. hoogd., pr. alg. gesch., pr. aardrk., pr. nat.
1e verm. godsd., 2e verm. vad. gesch., 3e verm. lat., 3e verm. fr.

Harry Kempen, van Nieuwenhagen.
pr. ned., pr. 7 verm.
1e verm. hoogd., verm. eng., 1e verm. alg. gesch., 3e verm. lat., 3e verm. fr., 3e verm. vad. gesch., 4e verm. gr.

Nico Dobbelstein, van Mheer (L.).
pr. fr.
1e verm. eng., 1e verm. vad. gesch., 2e verm. godsd., 3e verm. alg. gesch.

Piet Aben, van St. Joost (Echt).
pr. eng.
1e verm. aardrk., 3e verm. ned., 4e verm. stelk.

Jo Frantzen, van Geleen.
pr. 5 verm.
1e verm. gr., 1e verm. lat., 1e verm. fr., 1e verm. ned., 4e verm. stereom.

Huib Coopmans, van Ottersum.
2e verm. gr., 2e verm. stereom., 4e verm. ned.

Bas Cartigny, van Roermond.
1e verm. stelk., 1e verm. stereom.

Piet Cox, van Brunssum.
2e verm. lat., 2e verm. fr.

Hub. Dols, van Oirsbeek.
2e verm. stelk., 3e verm. stereom.

Michel Hofman, van Maastricht.
4e verm. vad. gesch., 4e verm. alg. gesch.

Frans Augustus, van Beek (L.)
2e verm. ned.

Henri Tacken, van Horst.
2e verm. nat.

Tonny Goossens, van Ottersum.
3e verm. gr.

Matthieu Kunnen, van Stramproy.
3e verm. stelk.

VIJFDE KLAS.
2de Afd.

Jan Geurts, van Bingelrade.
Alg. pr., pr. gr., pr. fr., pr. eng., pr. vad. gesch., pr. alg. gesch., pr. stelk., pr. stereom., pr. nat.
1e verm. lat., 2e verm. godsd., 3e verm. ned.

Leo Muytsens, van Meerssen.
pr. eng., pr. cult. gesch., pr. 6 verm.
1e verm. ned., 1e verm. aardrk., 1e verm. nat., 4e verm. alg. gesch., 4e verm. stelk., 4e verm. stereom.

Hans Zelen, van Venlo.
pr. godsd., pr. hoogd.
4e verm. ned.

Piet van Montfort, van Sittard.
pr. aardrk., pr. 8 verm.
1e verm. godsd., 2e verm. fr., 2e verm. hoogd., 2e verm. vad. gesch., 3e verm. gr., 3e verm. ned., 3e verm. stelk., 4e verm. lat.

Pierre Kleijnen, van Noorbeek.
pr. lat.
1e verm. fr., 1e verm. stereom., 2e verm. stelk.

Leo Notermans, van Schandelen (Heerlen).
pr. eng.
1e verm. hoogd. 2e verm. fr., 2e verm. stereom.

Jan Poell, van Tegelen.
pr. ned.
1e verm. gr.

Matthieu Schoeren, van Tegelen.
1e verm. stelk., 3e verm. stereom., 4e verm. vad-gesch.

Jan Linders, van Bergen (L.).
2e verm. gr., 2e verm. lat.

Hub. Dings, van Tegelen.
2e verm. alg. gesch., 3e verm. lat.

Alfons Martens, van Schimmert.
2e verm. godsd.

Ben van Dyck, van Bergen (L.).
2e verm. aardrk.

Eddie Vliegen, van Gulpen.
2e verm. nat.

VIERDE KLAS.
1ste Afd.

Piet Stevens, van Schinnen.
Alg. pr., pr. gr., pr. eng., pr. hoogd., pr. aardrk., pr. nat., pr. 6 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. lat., 1e verm. fr., 1e verm. gesch., 1e verm. stelk., 2e verm. meetk.

Cor Vossen, van Nederweert.
Alg. pr., 1e pr. lat., pr. fr., pr. nat., pr. 9 vem.
1e verm. ned., 1e verm. gr., 1e verm. eng., 2e verm. godsd., 2e verm. hoogd., 3e verm. aardrk., 3e verm. gesch., 3e verm. meetk., 4e verm. stelk.

Lambert Arts, van Velden.
1e pr. godsd., pr. ned., pr. handt., 2e pr. lat., 2e pr. aardrk.
2e verm. fr., 4e verm. hoogd., 4e verm. gesch.

Jan Boosten, van Welten (Heerlen).
pr. stelk., pr. meetk., pr. 5 verm.
1e verm. lat., 2e verm. handt., 3e verm. godsd., 3e verm. gr., 4e verm. eng.

Jan Peters, van Venlo.
2e pr. godsd., pr. 7 verm.
1e verm. hoogd., 2e verm. gr., 2e verm. ned., 2e verm. gesch., 2e verm. stelk., 3e verm. lat., 4e verm. aardrk.

Paul Korsten, van Grubbenvorst.
pr. gesch.
1e verm. aardrk., 4e verm. gr.

Jozef Wiertz, van Terwinselen.
2e verm. eng., 2e verm. nat., 4e verm. ned., 4e verm. meetk.

Koos Hawinkels, van Hoensbroek.
3e verm. fr., 3e verm. hoogd., 3e verm. eng.

Leo Crombach, van Bleijerheide:
1e verm. meetk., 3e verm. handt.

Jan Maes, van Castenray (Venray).
2e verm. aardrk., 4e verm. lat.

Theo Stenzel, van Heerlerheide.
3e verm. ned., 4e verm. godsd.

Jan Hendriks, van Belfeld.
3e verm. stelk., 4e verm. meetk.

Matthieu Geelen, van Hunsel.
1e verm. handt.

Wiel van Hoef, van Leuken (Weert).
4e verm. fr.

VIERDE KLAS.
2de Afd.

Piet Ververgaert, van Tegelen.
Alg. pr., 1e pr. godsd., pr. gr., pr. lat., pr. ned., pr. eng., pr. aardrk., pr. nat.
verm. fr., 3e verm. stelk.

Pierre van Can, van Maastricht.
1e pr. gesch., 2e pr. godsd., pr. 5 verm.
verm. lat., 1e verm. nat., 2e verm. ned., 3e verm. gr., 4e verm. stelk.

Hennie Zenden, van Meerssen.
pr. stelk., pr. meetk.
3e verm. aardrk., 4e verm. godsd.

Berti Gielis, van Keent (Weert).
pr. fr., pr. 7 verm.
1e verm. ned., 1e verm. stelk., 1e verm. handt., 2e verm. nat., 3e verm. godsd., 3e verm. gesch., 3e verm. meetk.

Jules Hupperts, van Valkenburg.
pr. gesch., pr. 5 verm.
1e verm. gr., verm. lat., verm. fr., 3e verm. hoogd., 3e verm. eng.

Frans Smeets, van Schaesberg.
pr. hoogd.
2e verm. gr., 2e verm. eng.

Willy Smeets, van Wessem.
2e pr. gods.

Jo Lenders, van Meijel.
2e pr. aardrk.
1e verm. eng., 2e verm. nat.

Gerard Prompers, van Mheer (L.).
pr. handt.

Jo Bronnenberg, van Jabeek.
1e verm. hoogd., 2e verm. godsd., 4e verm. gesch.

Jan Lucassen, van Horst.
1e verm. meetk., 2e verm. aardrk., 2e verm. stelk.

Wiel Peerlings, van Nederweert.
2e verm. handt., 3e verm. eng., 4e verm. hoogd.

Jan Hoeben, van Nederweert.
verm. lat., 2e verm. hoogd.

Piet Curvers, van Tegelen.
2e verm. gesch., 4e verm. handt.

Jan Jenniskens, van Broekhuizenvorst.
1e verm. aardrk.

Jos Geuns, van Ospel.
3e verm. handt.

Hubert Meertens, van Heerlerbaan.
4e verm. meetk.

DERDE KLAS.
1ste Afd.

Willy van Lier, van Heibloem (Roggel).
Alg. pr., pr. fr., pr. hoogd., 2e pr. lat.
1e verm. gr., 1e verm. meetk., 2e verm. handt.

Stephan Kessels, van Heijthuysen.
1e pr. godsd., pr. alg. gesch., 2e pr. aardrk.
1e verm. vad. gesch., 2e verm. ned., 3e verm. fr.

Jo Ummelen, van Heerlen.
pr. gr., 2e pr. godsd., pr. 5 verm.
1e verm. ned., 1e verm. eng., 1e verm. scheik., 2e verm. fr., 3e verm. hoogd.

Jan Strous, van Leveroy.
pr. ned., pr. scheik., 2e pr. aardrk.
4e verm. eng.

Guus Kitzen, van Papenhoven-Obbicht.
pr. eng.
2e verm. godsd., 2e verm. stelk.

Harry Bogers, van Heerlerheide.
pr. stelk.
3e verm. scheik., 4e verm. ned.

Piet Hodzelmans, v. St. Joost (Maasbracht).
pr. hoogd.
3e verm. alg. gesch.

Gerrie Willems, van Ottersum.
1e pr. lat.

Jan Moonen, van Margraten.
pr. 7 verm.
verm. lat., 1e verm. alg. gesch., 2e verm. gr., 2e verm. eng., 2e verm. hoogd., 3e verm. aardrk., 4e verm. fr.

Jan van de Ham, van Venlo.
pr. 5 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. fr., 1e verm. handt., 3e verm. ned., 3e verm. eng.

Antoine Janssen, van Oost-Maarland (Eysden).
1e verm. aardrk., 2e verm. vad. gesch.

Harry Hutschemakers, van Banholt.
3e verm. godsd., 4e verm. handt.

Heini Janssen, van Kerensheide (Stein).
2e verm. vad. gesch.

Matthieu Janssen, van Nederweert.
2e verm. aardrk.

Wim van de Goor, van Sevenum.
4e verm. scheik.

DERDE KLAS.
2de Afd.

Jacques Houben, van Sevenum.
Alg. pr., 1e pr. godsd., pr. gr., pr. lat., pr. fr., pr. hoogd., pr. alg. gesch., pr. aardrk., pr. 6 verm.
1e verm. meetk., 2e verm. vad. gesch., 2e verm. stelk., 2e verm. scheik., 3e verm. ned., 4e verm. eng.

Seraphien Geurts, van Bingelrade.
pr. stelk., pr. meetk., 2e pr. lat.
1e verm. godsd., 2e verm. ned., 2e verm. aardrk.

Piet Berends, van Bergen (L.).
pr, ned., 2e pr. godsd., pr. 5 verm.
1e verm. hoogd., 2e verm. lat., 2e verm. eng., 2e verm. handt., 4e verm. fr.

Theo Maes, van Castenray (Venray).
pr. vad. gesch., pr. scheik.
1e verm. alg. gesch., 2e verm. meetk., 3e verm. hoogd., 4e verm. lat.

Herman Crompvoets, van Meijel.
pr. eng.
1e verm. fr., 2e verm. gr., 4e verm. alg. gesch.

Gerrit van Osch, van Venray-Heide.
pr. handt.

Jean Senden, van Beek-Genhout.
1e verm. lat., 1e verm. eng., 2e verm. godsd., 2e verm. fr.

Jos Creemers, van Obbicht.
1e verm. vad. gesch., 3e verm. alg. gesch., 4e verm. hoogd., 4e verm. scheik.

Henk Lenders, van Meijel.
1e verm. scheik., 3e verm. aardk., 4e verm. godsd.

Gert Siebers, van Horst.
1e verm. gr., 3e verm. fr.

Pierre Bosch, van Beek (L.).
1e verm. aardrk., 1e verm. handt.

Hub Voncken, van Voerendaal.
1e verm. ned., 3e verm. eng.

Willy Nohlmans, van Geleen.
2e verm. hoogd., 3e verm. meetk.

Jos Schreurs, van Grathem.
2e verm. alg. gesch., 4e verm. ned.

Piet Philipsen, van Venray-Heide.
3e verm. scheik., 4e verm. aardsk.

Koen Kruijtzer, van Horst.
3e verm. vad. gesch., 4e verm. handt.

Jo Broekhoven, van Einighausen.
1e verm. stelk.

Theo Claessens, van Oirlo (Venray).
2e verm. vad. gesch.

Theo Seelen, van Venlo.
3e verm. lat.

Joop Drenth, van Kerkrade.
3e verm. godsd.

Jan Elbers, van Bergen (L.).
3e verm. handt.

TWEEDE KLAS.
1ste Afd.

Wim Snijders, van Ubachsberg.
Alg. pr., 1e pr. lat., pr. gr., 1e pr. ned., pr. fr., pr. eng., pr. stelk., pr. nat. hist., pr. handt.
1e verm. vad. gesch., 1e verm. meetk., 2e verm. godsd., 3e verm. aardrk.

Joseph Diederen, van Houthem-Valkenburg.
pr. vad. gesch., pr. aardrk., pr. meetk., 2e pr. lat., pr. 8 verm.
1e verm. gr., 1e verm. ned., 1e verm. fr., 1e verm. eng., 1e verm. nat. hist., 2e verm. alg. gesch., 1e verm. stelk., 3e verm. handt.

Jo Kock, van Molenberg (Heerlen).
pr. alg. gesch., pr. 5 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. aardrk., 3e verm. ned., 3e verm. vad. gesch., 4e verm. gr.

Hubert Bovend'eerdt, van Sittard.
1e pr. godsd.
2e verm. stelk., 2e verm. nat. hist., 4e verm. meetk.

Jan Leunissen, van Heerlen.
pr. 5 verm.
1e verm. lat., 2e verm. gr., 2e verm. fr., 4e verm. eng., 4e verm. aardrk.

Richard Bloemen, van Heerlen.
1e verm. alg. gesch., 2e verm. aardrk., 2e verm. meetk.

Willy Buysers, van Schinveld.
1e verm. handt., 2e verm. lat., 3e verm. eng.

Hein van Geel, van Buchten-Born.
2e verm. ned., 3e verm. meetk., 4e verm. lat.

Jo Deckers, van Margraten.
3e verm. godsd., 3e verm. alg. gesch., 4e verm. ned.

Jos Odekerken, van Molenberg (Heerlen).
2e verm. eng., 2e verm. handt., 3e verm. lat.

Jozef Didden, van Simpelveld.
3e verm. alg. gesch., 4e verm. meetk.

Gerri van Caldenborgh, Heer.
2e verm. vad. gesch.

Jozef Brentjens, van Haelen.
3e verm. gr.

TWEEDE KLAS.
2de Afd.

Herman Meijers, van Posterholt.
Alg. pr., 1e pr. godsd., pr. 5 verm.
1e verm. fr., 2e verm. alg. gesch., 2e verm. handt., 3e verm. stelk., 3e verm. meetk.

Frans Merkus, van Sittard.
Alg. pr., pr. fr., pr. vad. gesch., pr. alg. gesch., 2e pr. lat.
2e verm. aardrk., 3e verm. godsd., 4e verm. meetk.

Frans Delissen, van Horst.
pr. gr.
3e verm. aardrk.

Michel Kirkels, van Nederweert.
1e pr. lat., pr. ned., pr. eng., pr. stelk., pr. meetk.
1e verm. nat. hist., 4e verm. fr.

Rein Corten, van Stein.
pr. aardrk., pr. nat. hist., pr. 5 verm.
1e verm. meetk., 2e verm. stelk., 2e verm. ned., 3e verm. lat., 3e verm. eng.

Harry Bours, van Heerlen.
pr. handt., 2e pr. godsd.
3e verm. alg. gesch., 3e verm. aardrk., 4e verm. vad. gesch.

Jos van Velsen, van Heerlen.
pr. alg. gesch.
1e verm. gr., 1e verm. lat., 1e verm. aardrk., 2e verm. godsd.

Willy Tielen, van Sevenum.
pr. 7 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. vad. gesch., 1e verm. alg. gesch., 2e verm. eng., 3e verm. fr., 3e verm. handt., 4e verm. ned.

Emile Vaessen, van Wijnandsrade.
1e verm. eng., 1e verm. stelk., 2e verm. gr., 2e verm. fr.

Antoon Wolters, van Stramproy.
1e verm. stelk., 2e verm. meetk., 2e verm. nat. hist.

Harrie Rijs, van Baarlo.
2e verm. lat., 2e verm. vad. gesch.

Matthieu Robroeks, van Maastricht.
3e verm. ned., 4e verm. lat.

Bertie Salemans, van Hunsel.
1e verm. ned.

Frans Leurs, van Herten.
1e verm. handt.

Piet Cöp, van Ottersum.
3e verm. aardrk.

Frans Kusters, van Einighausen.
4e verm. eng.

TWEEDE KLAS.
3de Afd.

Gerard van den Bergh, van Dieteren.
Alg. pr., pr. ned., pr. vad. gesch., pr. alg. gesch., pr. aardrk. 1e verm. handt., 1e verm. meetk., 2e verm. fr., 3e verm. lat.

Victor Vaessen, van Bocholtz.
Alg. pr., pr. stelk., pr. meetk. pr. 5 verm
1e verm. fr., 2e verm. gr., 3e verm. aardrk., 3e verm. handt., 4e verm. alg. gesch.

Piet Jacobs, van Hoensbroek.
1e pr. lat., pr. nat. hist., 2e pr. godsd.
2e verm. ned., 3e verm. eng., 4e verm. fr.

Pierre Peeters, van Venlo.
pr. gr., 2e pr. lat.
2e verm. eng., 2e verm. stelk., 3e verm. vad. gesch., 3e verm. meetk.

Jè Pesgens, van Dieteren.
1e pr. godsd., pr. eng.
1e verm. gr.

Harry Waucomont, van Heerlen.
pr. fr.
1e verm. aardrk., 3e verm. alg. gesch., 4e verm. handt.

Jan Schunck, van Valkenburg.
pr. handt.
1e verm. vad. gesch., 2e verm. godsd., 3e verm. ned.

Giel Bongaerts, van Beegden.
pr. 6 verm.
1e verm. ned., 2e verm, lat., 2e verm. meetk., 2e verm. nat. hist., 4e verm. eng., 4e verm. aardrk.

Hubert van de Loo, van Blerick.
1e verm. lat., 1e verm. eng., 3e verm, fr.

Bart Beusmans, van Noorbeek.
1e verm. nat. hist., 3e verm. godsd.

Gerard Cybulski, van Heerlerheide.
2e verm. vad. gesch., 2e verm. handt.

Harry Valkenburg, van Heerlen.
3e verm. stelk., 4e verm. meetk.

Harry Steinbusch, van Ubachsberg.
4e verm. stelk., 4e verm. meetk.

Frans Frenken, van Huijthuysen.
1e verm. godsd.

Theo Peters, van Sevenum.
1e verm. alg. gesch.

Frits Boers, van Schinnen.
1e verm. stelk.

EERSTE KLAS.
1ste Afd.

Martin Willemssen, v. Castenray (Venray).
Alg. pr., 1e pr. lat., pr. fr., pr. gesch., pr. aardrk., pr. stelk., 2e pr. godsd.
1e verm. nat. hist., 2e verm. bijbel gesch., 3e verm. ned.

Antoon Jakobs, van Horst.
pr. bijb. gesch., pr. nat. hist.
1e verm. aardrk., 1e verm. stelk., 3e verm. godsd., 4e verm. handt.

Jopie van den Berg, van Maastricht.
pr. ned., pr. handt.

Frans Creemers, van Obbicht.
2e pr. lat., pr. 6 verm.
1e verm. ned., 1e verm. fr., 1e verm. gesch., 3e verm. bijb. gesch., 3e verm. aardrk., 4e verm. godsd.

Martin Vogten, van Hoensbroek.
1e pr. godsd.
4e verm. bijb. gesch., 4e verm. lat., 4e verm. aardrk.

Hub van Lieshout, van Hoensbroek.
pr. 5 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. bijb. gesch., 2e verm. gesch., 2e verm. aardrk., 2e verm. nat. hist.

Joseph Grootjans, van Schaesberg.
2e verm. godsd., 2e verm. lat., 2e verm. ned.

Gerard Geelen, van Haelen.
1e verm. lat., 1e verm. fr.

Peter Wouters, van Maastricht.
1e verm. gesch., 1e verm. handt.

Jean Noten, van Tegelen.
2e verm. stelk., 2e verm. handt.

Colla Bemelmans, van Nuth.
4e verm. ned., 4e verm. fr.

Jozef Kelleter, van Kerkrade.
1e verm. gesch.

Johnny Aussems, van Bunde.
3e verm. lat.

Willy Jacobs, van Grathem.
3e verm. fr.

Harry van Wersch, van Schaesberg.
3e verm. handt.

EERSTE KLAS.
2de Afd.

Jan Hensels, van Keent (Weert).
Alg. pr., 1e pr. bijb. gesch., 1e pr. lat., 1e pr. fr., 1e pr. stelk., 2e pr. gesch.
3e verm. aardrk.

Joep Ewals, van Tegelen.
1e pr. godsd., 1e pr. gesch., pr. aardrk.
2e verm. fr., 3e verm. bijb. gesch., 3e verm. stelk., 5e verm. lat.

Frans Stassen, van Ambij.
2e pr. lat., 2e pr. stelk.
1e verm. bijb. gesch., 2e verm. aardrk., 4e verm. godsd., 4e verm. ned.

Jan Salden, van Kerensheide (Stein).
1e pr. godsd., 2e pr. bijb. gesch.
2e verm. ned., 3e verm. gesch., 4e verm. lat.

Leo Brouns, van Heerlen.
2e pr. ned., pr. 5 verm.
1e verm. godsd., 1e verm. gesch., 1e verm. handt., 3e verm. lat., 3e verm. fr.

André Kuijpers, van Velden.
1e pr. ned.
1e verm. fr., 2e verm. gesch., 6e verm. lat.

Jos Couwenberg, van Geleen.
3e pr. lat.
1e verm. nat. hist., 4e verm. aardrk.

Matthieu Huijskens, van Ell.
1e pr. nat. hist.
4e verm. fr.

Guido Grond, van Bleijerheide.
2e pr. fr.
4e verm. handt.

Ivo Postma, van Heer.
2e pr. handt.

Jo Bertram, van Gracht.
1e verm. lat., 1e verm. ned., 2e verm. godsd., 4e verm. bijb. gesch.

Bert Paquay, van Weert.
2e verm. bijb. gesch., 2e verm. handt.

Ronnie Jacobs, van Molenberg (Heerlen).
4e verm. gesch., 4e verm. stelk.

Guy Borghans, van Hoensbroek.
2e verm. lat., 3e verm. ned.

Niek van Eys, van Kerensheide (Stein).
1e verm. aardrk.

Pierre Luijpers, van Well (Bergen).
1e verm. stelk.

Jen Geerards, van Wellerlooi (Bergen).
2e verm. stelk.

Gerri Bindels, van Ottersum.
2e verm. nat. hist.

Jan Jenniskens, van Meterik (Horst).
3e verm. handt.

Jacques Stals, van Tungelroy.
4e verm. gesch.

EERSTE KLAS.
3de Afd.

Piet-Hein Benders, van Eygelshoven.
Alg. pr., 1e pr. lat., pr. ned., pr. fr., pr. stelk., pr. handt.
1e verm. gesch., 3e verm. godsd.

Hubert Bour, van Schaesberg.
pr. aardrk., 2e pr. godsd.
2e verm. ned., 2e verm. fr., 3e verm. bijb. gesch., 4e verm. stelk.

Addie Knaapen, van St. Geertruid.
2e pr. godsd., 2e pr. lat.

Jacques van Sloun, van Buchten-Born.
2e pr. lat., pr. 8 verm.
1e verm. nat. hist., 2e verm. gesch., 3e verm. ned., 3e verm. fr., 3e verm. aardrk., 4e verm. godsd., 4e verm. bijb. gesch., 4e verm. handt.

Hubert Henskens, van Bocholtz.
pr. gesch.
2e verm. bijb. gesch., 2e verm. nat. hist., 3e verm. stelk.

Antoon Houben, van Horst.
pr. nat. hist.
2e verm. aardrk. 4e verm. stelk.

Piet Malherbe, van Heerlerheide.
1e pr. godsd.
2e verm. handt.

André Franssen, van Gulpen.
pr. bijb. gesch.

Matthieu Bormans, van Merkelbeek.
pr. 6 verm.
1e verm. ned., 1e verm. fr., 2e verm. godsd., 2e verm. stelk., 3e verm. lat., 4e verm. aardrk.

Mathieu Partouns, van Breust-Eysden.
1e verm. bijb. gesch., 1e verm. aardrk., 3e verm. gesch.

Henk Tielen, van Meterik (Horst).
2e verm. lat., 4e verm. fr.

Gerard Geuskens, van Kerkrade.
4e verm. ned., 4e verm. gesch.

Jacques Ament, van Stramproy.
1e verm. lat.

Leo Peeters, van Maasbree.
1e verm. stelk.

Tonnie Merx, van Spekholzerheide-Heilust.
1e verm. handt.

Harry Hendrix, van Swolgen.
4e verm. gesch.

Frans van de Roer, van Brunssum.
4e verm. aardrk.

VOORBEREIDENDE KLAS.
1ste Afd.

Twan Elissen, van Eckelrade.
Alg. pr.
1e verm. rek., 3e verm. bijb. gesch., 3e verm. vad. gesch.

Jan Cootjans, van Baarlo.
pr. godsd., pr. vad. gesch.
3e verm. ned., 3e verm. fr., 3e verm. nat. hist., 4e verm. zing.

Jan Vaessen, van Maasbree.
pr. lat., pr. tek.
1e verm. godsd., 1e verm. nat. hist., 2e verm. ned., 3e verm. rek.

Matthieu Steinbusch, van Ubachsberg.
pr. bijb. gesch., pr. nat. hist.
1e verm. ned., 1e verm. fr., 1e verm. vad. gesch.

Nico Wynen, van Maasbree .
pr. ned., pr. fr.
2e verm. nat. hist.

Piet Geurts, van Horst.
pr. 5 verm.
1e verm. tek., 1e verm. zing., 2e verm. rek., 3e verm. ned., 4e verm. fr.

Pierre Beenders, van Leuken (Weert).
pr. rek.
1e verm. bijb. gesch., 4e verm. tek.

Matthieu Raassens, van Horst.
pr. fr.

Jan Peters, van Rimburg.
pr. zing.
2e verm. godsd.

Leo Vliegen, van Eys (Wittem).
2e verm. lat., 2e verm. fr., 3e verm. nat. hist., 3e verm. zing.

Leo Claessens, van Mechelen (Wittem).
1e verm. lat., 4e verm. bijb. gesch.

Hubert Zitzen, van Rimburg.
2e verm. zing., 3e verm. tek.

Willy Huijts, van Voerendaal.
2e verm. bijb. gesch.

Jean Heynen, van Schimmert.
2e verm. vad. gesch.

Jean Dolmans, van Meerssen.
2e verm. tek.

Antoon van Heugten, van Horst.
4e verm. rek.

VOORBEREIDENDE KLAS.

2de Afd.

Theo Willemssen, van Sevenum.
Alg. pr., 1e pr. godsd., 1e pr. nat. hist., 2e pr. lat., pr. 5 verm.
1e verm. bijb. gesch., 1e verm. ned., 1e verm. rek., 2e verm. fr., 3e verm. vad. gesch.

Matthieu Jaspers, van Siebengewald.
1e pr. ned., 1e pr. fr., 1e pr. lat., 1e pr. vad. gesch., 2e pr. godsd., 2e pr. tek.

Jozef Ploum, van Brunssum.
1e pr. zing., 2e pr. bijb. gesch., 2e pr. fr., pr. 5 verm.
1e verm. lat., 1e verm. tek., 2e verm. vad. gesch., 3e verm. godsd., 3e verm. ned.

Leo Klinkers, van Welten (Heerlen).
1e pr. bijb. gesch., 1e pr. rek.
1e verm. fr., 1e verm. nat. hist., 2e verm. ned., 4e verm. lat.

Jan Bessems, van Wittem.
2e pr. nat. hist., 2e pr. zing.
2e verm. tek., 3e verm. fr., 4e verm. godsd.

Theo van Stratum, van Horst.
2e pr. rek.
1e verm. zing., 2e verm. godsd., 4e verm. ned.

Rob Waltmans, van Brunssum.
2e pr. ned.
1e verm. vad. gesch., 2e verm. bijb. gesch., 2e verm. lat.

Jozef Dohmen, van Brunssum.
2e verm. zing., 3e verm. lat., 4e verm. bijb. gesch.

Hans Heinle, van Valkenburg (L.).
2e verm. rek., 3e verm. tek.

Martin Kuijpers, van Castenray (Venray).
2e verm. nat. hist., 3e verm. rek.

Denis Eijssen, van Schimmert.
1e verm. godsd.

Theo Aerts, van Swolgen.
3e verm. bijb. gesch.

Hein Veugen, van Maastricht.
4e verm. fr.

Pieter Philipsen, van Castenray (Venray).
4e verm. tek.

PERSONALIA

De H. Priesterwijding ontvingen:

Crousen Toon.
Fraats Jan.
Geurts Koen.
de Haan Jan.
Heuvelmans Wim.
Heijmans Jan.
Huids Eugène.
Meddens Frans.
Mekel Sjef.
Notermans Henri .
Peters Jos.
Ploemen Willy.
Snijders Hubert.
Willems Hein.
van het Bisdom Roermond.

De volgende examens werden afgelegd:

R.K. Universiteit Nijmegen:

A. Limpens, cand. ex. med.
J. Lenders pr., cand. ex. Fr. lett.
J. Rouwet pr., doct. ex. klass. lett.
D. Kallen, cand. ex. psych.
F. van Dooren, prom. lett. en wijsb. c.l.
L. Schneider, prom. rechten.
P. Zeijen pr., doct. ex. Fr. lett.
P. Begheyn, doct. ex. psych.

Universiteit Leiden:

E. Humme, artsex. 1e d.
A. Wijffels, prom. geneesk.

Universiteit Utrecht:

J. Drenth, doct. ex. geneesk.
N. Godfroy, doct. ex. geneesk.
G. Vullinghs, doct. ex. veearts.
J. Ruijs, veeartsex.
F. Hendriks pr., doct. ex. wis- en nat.k.
J. Paulussen, doct. ex. geneesk.
N. Bergstein, semiartsex.
F. Sterk, doct. ex. pharm. c.l.
P. van Stratum, cand. ex. biol.
W. Leemreis, cand. ex. biol.

Technische Hogeschool Delft:

N. van de Hemel, cand. ex. werktuigk. ing.

Landbouwhogeschool Wageningen:

G. Reijgersberg, ing. ex. trop. landb.
A. Vercauteren, cand. ex. Ned. landb.

Katholieke Economische Hogeschool Tilburg:

F. van Heeswijk, cand. ex. econ. wetensch.

Universiteit Leuven:

L. Huijts, cand. ex. 2e d. pol. en soc. wetensch.
Th. Daemen, cand. ex. 2e d. pol. en soc. wetensch.

Rome:

Th. Moors M.S.C., prom. kerk. recht.

Techn. Hogeschool Aken:

J. Sterk, cand. ex. mijnbouwk. ing.

Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage:

J. Stassen pr., Tekenen M.O. B.

Wiskunde M.O. K. I.:

R. Salemans, pr.

Cand. not. 1e ged.:

E. Opfergelt.

Werden benoemd:

tot Geheim Kamerheer van Z.H. de Paus:

Prof. Dr J. J. D. Keulers, Proost van het Kathedraal Kapittel en professor aan het Groot Seminarie te Roermond.

tot Kanunnik van het Kathedraal Kapittel te Roermond:

Mgr P. J. M. Jenneskens, alg. dir, van de Kath. Actie en dir. van het Vrouw. Jeugdw.

tot Ere-Kanunnik van het Kathedraal Kapittel te Roermond:

H. J. J. Haenraets, pastoor-deken van Sittard.

tot Pastoor-Deken van Maastricht:

Mgr P. J. M. Jenneskens.

tot Pastoor-Deken van Kerkrade:

H. Ramaekers, pastoor te Maastricht.

tot Algemeen Directeur van de Kath. Actie en Directeur van het Vrouwelijk Jeugdwerk:

Drs W. Meijs.

tot Hoogleraar aan de Kath. Economische Hogeschool te Tilburg:

Dr F. van Dooren.

tot Directeur van het Bisschoppelijk College te Sittard:

Drs J. H. J. Bohnen.

tot Rector van het R.K. Gymnasium te Maastricht:

Dr J. P. Boosten.

tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw:

Mgr Dr J. M. J. A. Hanssen, Bisschop-Coadjutor van Roermond.

tot Officier in de Orde v. Oranje-Nassau:

H. J. J. Haenraets, Deken te Sittard.
Dr W. H. Beuken, Rector R.K. Lyceum, Helmond.
Dr P. S. Everts, Em. Rector R.K. Gymnasium, Rolduc.

tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau:

A. V. Hellegers, Breda.
A. Geeraedts, Commissaris van Politie te Kerkrade.

tot Groot-Officier in het Legioen van Eer van Frankrijk:

Mr J. Cals, Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

werd benoemd tot Commandeur 1ste klasse in de Dannebrogorde van Denemarken:

R. J. E. M. van Zinnicq Bergmann, Hofmaarschalk van H. M. de Koningin.

werd begiftigd met de Zilveren Anjer:

L. Linssen, Voorzitter van het Bestuur van de „Jan van Eijck-Academie".

OVERLEDENEN.

(achter de naam zijn de jaren aangegeven waarin zij op Rolduc verbleven).

H. K. Bonekamp (leraar 1916—1923), leraar aan de R.K. H.B.S. te Maastricht en de R.K. Leergangen te Tilburg.

W. M. A. Galiart (1884—1889), oud-Burgemeester van Stevensweert; oud-Lid van de Provinciale Staten van Limburg; oud-Lid der Gedeputeerde Staten van Limburg; oud-Directeur van de Brand- en Hagelverzekering van de L.L.T.B.; Ridder in de Orde van Oranje-Nassau; Ridder in de Orde van de Ned. Leeuw.

Mr W. J. Berger (1897—1899), oud-Procureur-Generaal bij de Hoge Raad.

S. A. H. Laemers (1918—1920), pastoor te Arcen.

H. J. H. Haesen (1892—1894), pastoor te Oud-Vroenhoven.

T. H. Luijten (1913—1915), em. rector van het Ziekenhuis te Roermond.

N. J. M. Jansen (1918—1922), firmant te Tilburg.

Mgr Prof. Dr M. J. H. Cobbenhagen (1905—1913; leraar 1916—1927), Geheim Kamerheer van Z.H. de Paus, professor aan de Economische Hogeschool te Tilburg.

Ch. Vos (1901—1906), oud-prof. van de „Jan van Eyck-Academie" te Maastricht.

Mgr J. J. F. Ingendael (1904—1906), Huisprelaat van Z.H. de Paus, Kanunnik van het Kathedraal Kapittel van Roermond, ere-Kanunnik van het Kathedraal Kapittel van Luik, chapelain honoraire de la Grotte de Lourdes, pastoor-deken van Maastricht.

H. Th. Eijsvogel (1883—1884).

J. Knoops (1901—1903), emeritus pastoor van Born.

Drs Fr. Sittarz veertig jaar priester

Elk Rolducs priesterfeest wordt getekend door twee plechtigheden, die telkens terugkomen, maar nooit het apathische hebben van de gewoontehandeling. Daar is het machtige Te Deum van Andriessen als afsluiting van de plechtige Hoogmis, en vervolgens de hartelijke huldiging in de aula; het eerste, terwijl het ons in zijn steeds nieuwe grootheid opheft om enigszins de grootsheid van het feest te benaderen; het tweede, terwijl het in zijn strak geregeld verloop toch op elk feest een eigen stempel drukt.

Zo was het op het 40-jarig priesterfeest van Mhr Sittarz. Zondag Halfvasten schonk Rolduc zijn vreugde, die werd uitgezongen in de plechtige Hoogmis, met als hoogtepunten, zoals de jubilaris verklaarde, de dankbare Prefatie en de jubel van het Te Deum.

De hulde in de aula was als steeds; men mag het misschien voor ieder persoonlijk een traditie noemen, dat elke jubilaris onbewust of met nadruk aan ons iets meegeeft, dat meer is dan een dankwoord alleen. En het *moet* ieder zijn opgevallen, dat het slotwoord van Mhr Sittarz een treffend dankwoord was, waarin niemand werd vergeten, dat wiskundig nauwkeurig ieder naging: de Hoogste Weldoener tot de meest onopvallende figurant in het geheel van dit feest. Vooral treffend waren zijn laatste woorden — van dank — gericht aan zijn petekind dat zijn eigen priesterwerk in Oost-Duitsland voor een ogenblik had kunnen onderbreken om bij dit feest aanwezig te zijn: voor Mhr Sittarz een eerste weerzien sinds zijn 25-jarig priesterfeest.



Tevoren had een van de leerlingen Mhr Sittarz geschilderd als de bescheiden, onopvallende werker, die in zijn eenvoud tevens zijn grootheid bezit. Mhr de President ging hierop nader in; hij roemde de vroege werker die 40 jaren lang elke morgen bij elk weer in Kerkrade celebreert voor de zusters, maar wellicht nog meer de zorgvolle werker, die tijdens de oorlog waakte over Rolduc en door deze geweldige zorg zijn krachten en gezondheid zag aangetast; de klare woorden van Mhr de President leerden ons jongeren, die voor het merendeel de oorlog niet gekend hebben, dit alles eindelijk en beter begrijpen ook het moeilijke baanbrekende werk, dat Mhr Sittarz deed in zijn eerste Rolducse jaren.

De volgende dag na de eerste lessen merkte de jubilaris op, dat hij blij was weer terug te zijn in het leven van de gewone dag. In de mond van de jonge mens mogen zulke woorden misschien een beetje onoprecht klinken, bij een oudere is dat anders. In elk geval zal voor ons in de eerste plaats blijven leven de gewone, onopvallende Mhr Sittarz, die in de klas met punctuele precisie de wis- en natuurkennis van zijn leerlingen test en opvoert en daarbuiten gang en bosquet doorloopt, terwijl zijn pijp in gezelschap van een cigaret onfeilbaar zeker de nadering aanduidt van de figuren van Rolduc's meest permanente tweemanschap.

Wij hopen, Mhr Sittarz, dat U nog vele, meer rustige dagen moogt genieten op het tegenwoordige Rolduc.

THEO VAN AALST, VI Gymn.

Nolens en de kabinetsformatie van 1918

Hoewel Rolduc reeds een respectabel aantal raadslieden aan de Kroon heeft geleverd — sedert de bevrijding schijnt er geen kabinet meer te kunnen worden gevormd zonder één of meer Rolduciens als Minister of Staatssecretaris — toch is het in de loop der jaren nog slechts één maal voorgekomen, dat aan een oud-leerling van Rolduc, tevens oudleraar, de kabinetsformatie werd opgedragen. Het was in 1918.

De verkiezingen voor de Tweede Kamer op 3 Juli 1918, de eerste, die volgens het stelsel der evenredige vertegenwoordiging werden gehouden, hadden noch voor de rechter-, noch voor de linkerzijde een duidelijke meerderheid opgeleverd. De R.K. Staatspartij vormde met 30 leden de sterkste fractie in de Kamer. Het lag voor de hand, dat aan de leider dier fractie, Mgr Prof. Dr W. H. Nolens, de formatie van het nieuwe kabinet werd opgedragen [1]). Aan die opdracht, welke na enkele tussenstadia geleid heeft tot de vorming van het eerste kabinet-Ruys de Beerenbrouck, heeft de Heer J. A. H. Verhagen het proefschrift gewijd, waarop hij op 26 Maart 1952 aan de Rijksuniversiteit te Leiden tot doctor in de rechtsgeleerdheid is gepromoveerd [2]). Aan de zakelijke inhoud van dit proefschrift wordt hier het een en ander, soms letterlijk, ontleend, hoewel ondergetekende zich, zoals zal blijken, met de conclusies van de schrijver niet in allen dele kan verenigen.

Het extra-parlementaire kabinet-Cort van der Linden, voortgekomen uit de verkiezingen van 1913, had het land in de bewogen jaren van de eerste wereldoorlog met kracht en beleid bestuurd. Het behoort tot de grote en onvergankelijke verdiensten van dit ministerie, dat het ondanks de moeilijke internationale omstandigheden met samenwerking van de partijen van rechts en links de Grondwetsherziening van 1917 heeft weten tot stand te brengen, waarbij het beginsel van de financiële gelijkstelling van het bijzonder lager onderwijs met het openbare en dat van het algemeen kiesrecht in de Grondwet werd vastgelegd.

De opdracht, die Nolens op 13 Juli 1918 ontving, was ruim gesteld: „de vorming van een nieuw ministerie", zonder nadere bepaling. Dat het een rechts kabinet zou moeten zijn, schijnt wel van den beginne af bij de formateur te hebben vastgestaan. Velen in zijn omgeving dachten daar echter anders over. Voor sommige anti-revolutionairen en met name voor de oude leider, Dr A. Kuyper (1837—1920), was het moeilijk aan de gedachte te wennen, dat zulk een kabinet onder Katholieke leiding zou staan: dit was in de geschiedenis nog niet voorgekomen. Niet weinige politici gaven de voorkeur aan een gemengd kabinet onder linkse leiding, niet

---

[1]) Mgr Prof. Dr W. H. Nolens, geb. te Venlo 7 September 1860, bezocht de H.B.S. te Venlo en het Bisschoppelijk College te Weert en studeerde van 1878 tot 1880 philosophie te Rolduc (onder L. J. H. Janssens); vervolgens studeerde hij van 1880 tot 1884 rechts- en staatswetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Na het afleggen van het doctoraal examen rechtswetenschap begon hij in 1884 de theologische studie aan het Groot Seminarie te Roermond; tijdens deze studietijd legde hij in 1885 het doctoraal examen staatswetenschap af. Priester gewijd op 25 Maart 1887, werd hij in Februari 1888 benoemd tot leraar te Rolduc. Van daar uit promoveerde hij op 12 Februari 1890 te Utrecht tot doctor in de staatswetenschappen op proefschrift: „De leer van den H. Thomas van Aquino over het recht", en dezelfde dag tot doctor in de rechtswetenschap op stellingen. In 1896 werd hij door het toenmalige kiesdistrict Venlo gekozen tot lid van de Tweede Kamer; daarnaast bleef hij leraar te Rolduc, tot hij in 1909 benoemd werd tot buitengewoon hoogleraar in het arbeidsrecht aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, welke functie hij vervulde tot 1926. Hij was huisprelaat van Z. H. de Paus, Protonotarius Apostolicus a.i.p. Minister van Staat, Voorzitter van de Mijnraad, permanent gedelegeerde van Nederland naar de Internationale Arbeidsconferentie, Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw en drager van verschillende andere onderscheidingen. Op 27 Augustus 1931 is hij te 's-Gravenhage overleden. — Zie over hem de artikelen: „De omlijsting van dit portret" (door Prof. Dr A. Terstappen) RJ, II (1922), 3—7 en „In memoriam Zijne Excellentie Mgr Prof. Mr Dr W. H. Nolens" (door Mgr Prof. Dr M. J. H. Cobbenhagen) RJ, XII (1932), 69—72.

[2]) J. A. H. Verhagen, De totstandkoming van het eerste Ministerie-Ruys de Beerenbrouck. Diss. Leiden, 's-Hertogenbosch, L. C. G. Malmberg, 1952.

enkel op grond van de onduidelijke uitslag der verkiezingen, maar ook met het oog op het voortduren van de oorlog buiten onze grenzen, die een regering van nationale eendracht tegenover het nog steeds dreigend gevaar scheen te vereisen. De socialisten, na de Katholieken de sterkste partij in de Kamer (22 leden), weigerden echter evenals in 1913 aan zulk een kabinet hun medewerking te verlenen, waardoor het nationaal karakter van de te vormen regering reeds aanstonds twijfelachtig zou worden. Nolens van zijn kant achtte het moment van de „uiterste noodzaak", die tot een samengaan van Katholieken en socialisten zou kunnen doen bewegen, voorlopig nog niet gekomen.

Het aannemen van de opdracht tot kabinetsformatie plaatste Nolens voor een dubbele moeilijkheid. Hij was van mening, dat gevoeligheden van verschillende zijden, waar men zich met de figuur van een Priester-Minister bezwaarlijk zou kunnen verenigen, hem verboden zelf in het kabinet zitting te nemen; anderzijds was hij overtuigd, dat de formateur als leider van het kabinet behoorde op te treden. Toch nam hij de opdracht aan. Een gelegenheid als deze, waarbij voor het eerst in de parlementaire geschiedenis van Nederland aan een Katholiek de verantwoordelijkheid voor een kabinetsformatie werd opgedragen, mocht hij zonder doorslaggevende redenen niet laten voorbijgaan. Daarenboven kon en wilde hij rekening houden met de mogelijkheid, dat de formatie zó kon worden voorbereid, dat noch de kwestie van het zelf zitting nemen, noch die van de vorming van een regering met een andere verantwoordelijke leider ter sprake zou komen. Ten slotte werd de eerzucht, waarvan ook de integre figuur van Nolens niet geheel vrij was, door deze opdracht niet weinig gestreeld.

Het komt mij voor, dat de te volgen gedragslijn bij Nolens van het begin af aan duidelijk voor ogen heeft gestaan en dat Dr Verhagen die lijn in de loop der gebeurtenissen niet scherp genoeg heeft onderkend. Het was voor Nolens deze: hij zou het kabinet formeren, het program opstellen, de personen aanzoeken, zich van hun instemming met het program verzekeren en dan een ander tot Minister-President doen benoemen. Het program stond in grote lijnen bij hem vast; de voornaamste personen had hij spoedig bijeen. Maar met de premier wilde het niet zo spoedig lukken.

Na enkele vergeefse pogingen stelde Nolens zijn hoop op Jhr Mr O. F. A. M. van Nispen tot Sevenaer (geb. 1867), Nederlands gezant bij het Vaticaan, oud-lid en oud-Voorzitter van de Tweede Kamer. Na een eerste weigering wist hij deze door een rechtstreekse uitnodiging van Hare Majesteit te bewegen, ondanks de minder gunstige toestand van zijn gezondheid en de verkeersmoeilijkheden, die de oorlog meebracht, de reis van Rome over Zwitserland en Duitsland naar den Haag te ondernemen, maar van Nispen bleef bij zijn eerste besluit en zag „in verband met zijn gezondheidstoestand" van het premierschap af. De opzet van Nolens scheen mislukt: hij verzocht de Koningin van zijn opdracht te worden ontheven. Maar hij kende de politieke constellatie te goed om niet te weten, dat hij vroeg of laat opnieuw zijn „vinger in de pap" zou kunnen steken.

Over de uitnodiging tot kabinetsformatie, die nu, niet zonder medeweten van Nolens, achtereenvolgens aan twee politici van de rechterzijde, Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman (1837—1924) en Dr H. Colijn (1869—1944), werd verleend, maar door hen beiden werd afgeslagen, zal ik verder niet spreken. Bij de vierde robber zou Nolens het spel winnen. Op 29 Augustus werd op zijn advies, door van Nispen aan Hare Majesteit overgebracht, aan Jhr Mr Ch. Ruys de Beerenbrouck, Commissaris der Koningin in Limburg de vorming van een *rechts* ministerie opgedragen en reeds op 9 September verscheen de benoeming van de nieuwe Ministers in de Staatscourant.

De stelling, door Dr Verhagen in zijn proefschrift verdedigd, dat niet Nolens, maar Ruys het eerste Ministerie-Ruys de Beerenbrouck zou hebben geformeerd, is door hem naar mijn mening niet geheel aannemelijk gemaakt. Zeker, formeel-staatsrechtelijk heeft hij gelijk, wanneer hij zegt, dat alleen Ruys de verantwoordelijkheid voor de vorming van het kabinet heeft gedragen. Maar dat neemt niet weg, dat Nolens reeds begin Augustus, voor het geval van Nispen zou weigeren, aan Ruys het praesidium van het door hem, Nolens, te vormen kabinet had toegedacht en

hem op 19 Augustus, na van Nispen's weigering, schreef zich gereed te houden, daaraan toevoegend, dat hij „in concept de zaken als het ware klaar" had [3]); dat het program van het kabinet-Ruys reeds in een vorige phase van de formatie door Nolens was opgesteld; dat de personen, die deel uitmaakten van dat kabinet, vrijwel alle te voren door Nolens daartoe waren uit- en aangezocht (de lijst was op 19 Augustus klaar) en dat de Troonrede van 1918, waarin de plannen van het nieuwe kabinet voor het eerst werden ontvouwd, bijna geheel door Nolens was geredigeerd. De vergelijking van de officiële tekst van de Troonrede met het concept-Nolens en het concept-Ruys (welke door Dr Verhagen als bijlage 2 van zijn proefschrift worden afgedrukt) tonen dit laatste m.i. duidelijk aan.

Nolens heeft over het een en ander geen twijfel laten bestaan, toen hij op 5 December 1918 in de vergadering van de Tweede Kamer op de hem eigen hooghartige wijze de dankbaarheid van de partijen voor zich opeiste, omdat hij het optreden van een parlementair kabinet mogelijk had gemaakt [4]). De tijdgenoten hebben achter het eerste kabinet-Ruys de Beerenbrouck dan ook steeds de schaduw van Nolens gezien. Ook het regeren moet worden geleerd. Eerst veel later, in 1929, toen Ruys na een mislukte poging tot formatie van een parlementair kabinet de opdracht kreeg, een extra-parlementair kabinet samen te stellen, heeft hij zich aan de bevoogding door Nolens weten te onttrekken en zonder overleg met deze zijn regering gevormd. Het heeft tot een breuk in de vriendschap tussen de twee mannen geleid. Tot aan de dood van Nolens op 27 Augustus 1931 is tussen hen slechts een koele verhouding blijven bestaan.

F. S.

[3]) Nolens aan Ruys, 19 Augustus 1918, bij Verhagen, 82.

[4]) Handelingen Tweede Kamer 1918—1919, blz. 663, bij Verhagen, 114—115.

Inhoud

In memoriam Prof. Dr. M. Joseph H. Cobbenhagen 91

Kroniek 1953-1954 95

Lerarencorps 116

Leerlingen 117

Prijsuitdeling 124

Personalia 133

Drs F. Sittarz Veertig jaar priester 135

Nolens en de kabinetsformatie van 1918 136